

NÕUKOGUDE AJA MESINDUS:
MESINIKE MEENUTUSI

NÕUKOGUDE AJA
MESINDUS:
MESINIKE
MEENUTUSI

Koostanud Ly Lõhmus

Tallinn 2022

Koostanud Ly Lõhmus
Idee autor Mart Kullamaa
Kujundanud ja küljendanud Maris Kaskmann
Teksti toimetanud ja korrektuuri lugenud Siiri Soidro
Projekti juhtinud Marje Ermel ja Ly Lõhmus
Välitöid koordineerinud Marje Ermel
Uurimistööd nõustanud Eeva Kesküla
Eesti Mesindusprogrammi projektijuht Liina Maasik

Trükikoda Pakett AS

Fotod ja dokumendid: Kadri Uusoja erakogu, Aleksander Kilgi erakogu,
Tõnis Taali erakogu, Eesti Mesinike Liit, Tallinna Ülikool

ISBN 978-9916-4-1287-9

© Eesti Kutseliste Mesinike Ühing ja Tallinna Ülikool 2022

Raamat on valminud Mesindusprogramm 2020–2022 raames,
koostöös Tallinna Ülikooli antropoloogidega.

SISUKORD

Eessõna	7
Saateks	9
Mai Endla	12
Antu Rohtla	28
Genadi Noa	50
Aleksander Kilk	78
Tõnu Poola	108
Tarvo Koppen	120
August Rapp	130
Mait Ja Aime Mardla	146
Tõnis Taal	182
Lembit Ja Kai Liin	216

EESSÕNA

Hea lugeja

Hoiad käes raamatut, mis kajastab kümne mesiniku ja mesiniku-paari meenutusi nõukogudeaegsest mesindusest ning mõtisklusi praegusest mesindusest. Nende vahvate lugude ja selle kogumiku eesmärk on talletada elupõliste mesinike mälestused ning teadmised noorema põlvkonna mesinike ja teiste huviliste tarbeks. Raamatu koostajana sain mesinikega tuttavaks läbi kõrvaklappide ja litereeritud vestluste. Intervjuude põhjal kirjutasin lood, milles kõlaks mesiniku hääel ning mis annaks edasi mälestusi ja teadmisi nii, kuidas tema neid jutustas.

Suur tänu kõikidele, kes olid valmis meile oma lugu jutustama: Mai Endla, Antu Rohtla, Genadi Noa, Aleksander Kilk, Tõnu Poola, Tarvo Koppen, August Rapp, Mait ja Aime Mardla, Tõnis Taal ning Lembit ja Kai Liin. Kurvastusega mainin siinkohal, et Mai Endla lahkus meie seast 2022. aasta kevadel, ehkki tema lugu on kirja pandud olevikuvormis, intervjuuerimise aja seisuga nagu kõik teised. Loodan, et sinne jutustus teeb au tema suurele elutööle mesilasemade kasvatjana ning rõõmsameelsele ja tarmukale loomusele, nagu kirjeldas Maid intervjuuerinud Carl-Christer Toomemäe.

Trotsides üleilmset pandeemiat ja iseenda eakust, jagasid need toredad mesinikud oma tarkusi ja seisukohti lahkelt noorte tudengitega usutlustes 2020. aasta detsembrist 2021. aasta novembrini. Eesti Kutseliste Mesinike Ühingu ja Mart Kullamaa algatatud projekti ja välitöid koordineeris Tallinna Ülikooli lektor Marje Ermel ning uurimusosalast nõu andis Tallinna Ülikooli dotsent Eeva Kesküla. Intervjuud viisid läbi Tallinna Ülikooli antropoloogiastudendid Marta Leen Volar, Ingrid Nielsen, Carl-Christer Toomemäe ja Triinu Lotta Toots ning salvestatud vestlused litereerisid Marta Leen Volar, Triinu Lotta Toots, Carl-Christer Toomemäe, Johanna Puntso, Maarja Moor ja Saskia Tullino. Suur aitäh kõigile asjaosalistele!

Ly Lõhmus

SAATEKS

Mesindus on saatnud inimesi aegade algusest peale. Mesi on olnud tuhandete aastate vältel inimesele peaaegu ainuke magusaallikas, mida meekütid kogusid looduses leiduvatest mesilaste pesadest. Mesindus kui tegevusala on teinud läbi arengu alates meejahist kuni tänapäevase meekraaniga varustatud taruni. Mesinduses on rakendatud või soovitatud rakendada äraarvamatult hulka tehnoloogilisi võtteid, millest enamik on olnud suunatud üha suurema meesaagi saamiseks. Paljude tehnoloogiliste uuenduste autorid on olnud hoopis mõne muu erialase ettevalmistusega inimesed. See fakt teebki mesinduse ajaloo huvitavaks, sest mesindusega on tegelenud ja tegeleb inimesi igalt erialalt, presidendist lihttööliseni.

Pärast mesilasperede kodu ligidusse toomist, mis toimus meie aladel peamiselt Liivi ja Põhjasõja ajal, on mesindust peetud aianduse, aga ka põllumajandusliku tootmise haruks. Väga tihti tulevad ette sõnaühendid nagu „aed ja mesila”. Mida aeg edasi, seda enam on saanud selgeks, et mesindus ei ole pelgalt aianduse ega põllumajanduse kõrvalharu, vaid on palju laiem tegevusala, mis väljendub kõige täpsemini sõnaühendis „mesindus ja keskkond”.

Teame, et paljud taimeliigid ei paljune ilma tolmeldajate abita. Teame ka seda, et igal aastal kaob looduslikest kooslustest vähemalt üks taimeliik. Kuna looduslike tolmeldajate arvukus võib sõltuvalt ilmastikust kõikuda väga suurtes piirides, siis tänu inimeste koostööle mesilastega, mida ei tule mitte pidada mesilaste kodustamiseks, nagu seda väidavad isegi mitmed soliidsed teatmeteosed, on meil veel säilinud putukaliik, kelle arvukust on inimene teatud piirides võimeline reguleerima. Loodetavasti aeglustub tänu sellele koostööle mitme taimeliigi arvukuse vähenemine või kadumine.

Ajal, kui poliitikud on üles tõmmanud loosungi rohepöördest, on igati lugupidamist vääriv ettevõtmine pikaajaste mesinike mälestuste jäädvustamine. Kahjuks on see ettevõtmine mõnevõrra

juba hilinevad, sest meie hulgast on lahkunud mitmed mesinikud ja mesindusjuhid, kelle tegevus vääraks omaette uurimist ja käsitlemist. Samas peaksime suuremat tähelepanu pöörama mesindustegevuse korraldamisele ja juhtimisele viimase saja aasta jooksul ning võtma sealt üle selle, mis tänapäeva mesinduse juhtimises ja korraldamises puudu jääb.

Loodame, et see raamat ei ole viimane, vaid esimene, mis pöörab pilgu minevikku, et sealt midagi õppida. Tuletagem siinkohal meelde, et mesilane on miljonite aastate vältel väga vähe muutunud. Rohkem on muutunud inimene, kes mesilasega koostööd teeb ja teda mõista püüab. Peame arvestama mesilasega enam ning püüdma oma toimetusi ja tegemisi sättida ikka mesilaste heaolust lähtuvalt, mitte vastupidi.

Sissejuhatuse lõppu sobib üks elust võetud jutuajamine algaja ja kogunud mesiniku vahel. Algaja mesinik ostab vanemalt mesinikult kaks mesilasperet. Paigutanud sülemikastides mesilaspered auto pagasiruumi ja selle hoolikalt sulgenud, esitab ta vanemale mesinikule küsimuse: „Ütle nüüd ausalt, palju ma mett saama hakkan?” Vastus oli järgmine: „Mõtled sa ainult meest, siis oled varsti ka mesilastest ilma. Mõtled rohkem mesilastest, saad sa palju mett ja seda pikki aastaid.”

73 aastat mesilastele mõtelnud ja nendega koostööd teinud

Antu Rohkla

MAI ENDLA

KUIDAS SAI MAIST MESINIK

Mai Endla sündis 1940. aastal Lääne-Virumaal Viru-Roelas (tolleaegses Roela vallas) Liivakülas peresse, kus oli viis last ja mesilased. Mai vanaisa pidas mesilasi ja tema isast sai metsamajandi mesinik. Järgmisena tuli Mai. Nõnda on tema kodus olnud mesila juba üle saja aasta. Naljatledes lisab Mai, et tõenäoliselt oli esimene kokkupuude mesilastega mõnele neist peale astumine, sest tavaliselt see niiviisi käivat.

Pärast kohalikku Tammiku algkooli lõpetas Mai Roela mitteamaliku keskkooli seitse klassi ja asus seejärel õppima Rakvere keskkooli. Kuid edasisi plaane Mail ei olnud. Juhtus aga nii, et üks õppejõud EPA-st (tol ajal Eesti Põllumajanduse Akadeemia, nüüd Eesti Maaülikool) käis kooli tutvustamas ja lubas, et kolmandast kursusest saab õppida aianduseriala. Seepeale teataski Mai kodus, et on teinud otsuse ja läheb EPA-sse aiandust õppima. Aianduse eriala aga ei tulnud, kooli lõpuni õppis ta põllumajandust. Kolmandal kursusel võis aga siiski valikainetena võtta aianduskursusi ja kuna Maile pakkusid need huvi, siis osaleski ta kõigis. Ka mesinduse aine Ants Pahla juhendamisel oli õppekavas, kuid see piirdus vaid raamide kokkulöömise ja laboratooriumiga.

Mai mäletab selgelt seda ammust korda, kui ta oli parasjagu aias puuviljanduse praktikal ja Ants Pahla tuli paarumisperedega sinna. Küsinud siis Mai talt särtsakalt: „Miks sa mind mesilasse ei vii?” Selle peale kostnud Pahla: „No, aga kes see keelab? Tule!” – „Aga kui tulengi?” – „No tule. Tule homme hommiku kell kümme Vahile!” Ants olevat olnud kindel, et ega need plikad sinna tule, ja ilmus ise alles mitu tundi hiljem kohale. Aga Mai läks. „Istusin mina üksi seal kivihunniku otsas ja ta oli väga üllatunud, et olingi kohal. Temast sai minu esimene õpetaja.” Pahla pani pärast toda päeva Mai kohe nädalaks ajaks üksi mesilasse valvama, sest pidi ise Kaukaasiasse sõitma. Tulevane mesinik meenutab, kuidas isa juures oli ta ainult

suitsuandja olnud ja mesindusteadmisi tal eriti ei olnud, nii et see oli noorele neiule paras proovikivi. Ent sellest ajast alates käis ta õppejõuga kuni EPA lõpetamiseni igal pool kaasas – kõik tööd, mis tuli teha, õpetas Ants Maile selgeks.

Ka pärast EPA-t oli Pahla talle oluline nõuandja. Neiu mõtte Räpinasse mesinduskooli edasi õppima minna laitis mees maha: „Sinu teadmised-nõudmised algavad sealt, kus Räpina lõppeb – seal ei ole sul midagi teha.” Ta soovitas Mail hoopis Venemaale mesindusinstituuti minna. Sinna ta ka tänu endise õppejõu ja sõbra Paul Juurika abile sai, tema võttis enda kanda Mai edasise elukutse – käis ministeeriumiski rääkimas. Vahepeal läks Mai tööle Viljandi rajooni Kurvitsa sovhoosi osakonnajuhatajaks. Ühel päeval aga tuli kiri: saadetakse üleliidulisse mesindusinstituuti Rõbnojes Rjazani oblastis mesindust õppima. „Mis mul üle jäi, kui mind saadeti. Läksingi.” See oli 1965. aastal.

ÄMMAEMAND ENDLA

Rõbnojesse sõitis Mai peaaegu olematu vene keele oskusega, ent see sai paari kuuga selgeks – nimelt anti talle Eestist kaasa väärt nõuanne kohe vene keeles konspekterida. Juba kuu aega pärast saabumist andis ta mesinduse bioloogia eksami hindele 4, lisades naljatledes, et ega ta küsimustest midagi aru ei saanud. Siiaaani kiidab Mai kogemust, mille ta Venemaalt sai. Lisaks kirevale kursusele, kus õppis 30 õpilast 13 rahvusest, kinnitab Mai veendunult, et kusagil mujal pole ta elus oma reisidel ja käikudel näinud niisugust uurimistöö taset. Selle põhjuseks peab ta instituudi tõuaretajast direktori isiklikku huvi. Nimelt olnud tal plaan aretada omanimeline tõug, ristates kaukaasia halli mägimesilast ja Kesk-Vene tumemesilast. Seepärast pannud ta kõik 30 tudengit tõuaretajateks. See oli suurepärase praktika. Direktori projekt jäi aga pooleli, mis on

Mai meelest hea, sest kaukaasia hall mägimesilane meie põhjamaisesse kliimasse ei sobi.

Pärast õpinguid Venemaal naases Mai 1967. aasta kevadel Eestisse, kus ta suunati uue mesinduse katsepunkti juhatajaks Harkujärvel. Ühes mesiniku Luule Toomingaga hakkasid nad seal kahekesi tegutsema. „Noored, tublid ja targad,” muigab Mai. Tänu tema tutvustele Venemaal hakkasid naised sealse mesindusinstituudi kaudu Euroopast mesilasemasid tellima ja Harkujärvel võrdluskatseid tegema. Võrreldi eesti tumemesilast, kaukaasia halli mägimesilast ja Austriast toodud kraini mesilast. Kolm aastat tegid Mai ja Luule tõsist tööd, mille tulemusena leidsid nad, et kolmest tõust oli parim kraini. Seejuures rõhutab Mai, et emasid kasvatades saab ühes mesilas korraga vaid ühte tõugu mesilasi olla, ja seepärast ongi ta jäänud kraini tõu peale terveks eluks. Nii sai nende tööks Harkujärvel paarumata emade kasvatamine riigimajanditele; kasvatati umbes tuhat ema aastas – rohkem lihtsalt ei jõudnud. Mai lisab, et ega ta kedagi kunagi tagasi ei saatnud – kõik, kes on küsinud, on temalt emasid ja abi saanud. „Ja nii ma olen siis neid emasid kasvatanud. See et tõuaretus ära jääb, sai mul üsna ruttu selgeks, sest tõuaretuses on vaja laborit, rohkem tööjõudu ja hoopis suuremat ettevõtmist.”

Soomest põues itaallasi

Mai pajatab, kuidas tema hinge peal on selline patt, et tema olevat esimesena toonud Soomest põues kaks itaalia kollast mesilasea Eestisse. See oli nõnda olnud, et pundil Eesti mesinikel õnnestus 1968. aasta augustis mingi ime läbi Soome kolleegidele külla minna. Enne minekut palus sõber Elmar Arak – mesinike seas tuntud nimi praegugi – küsida Hartikkalt endale üht ema. Helde mees andnud Maile kaasa lausa kaks ema. Nii Mai need kollased itaallannad salaja

põues üle piiri tõigi. Elmarile öelnud ta, et kohe ta talle emasid ei anna – tema tahab enne vaadata, mida nad tal Harkujärvel teevad. Pidaski Mai neid aastakese enda juures ja kinkis järgmise aasta augustis Elmarile edasi. „Siis oli mul pilt selge.”

Selgeks sai nimelt see, et itaalia kollased on väga head emad – munevad hästi ja pered on väga tugevad –, aga nad söövad palju. Emad läinud nii tugevaks, et sõid ära kogu toodangu, mis Mai sõnul oli Harkujärvel muidu 12–15 kilo pere pealt. „Pere sööb suve jooksul umbes sada kilo, mis temal see 15 kilo juurde on süüa.” Kui korjema on hea, siis on itaallane päris hea mesilane, lisab Mai. Seepärast nimetab ta krainit laisa mesiniku mesilaseks – see toovat siis ka mett, kui korjet ei ole. Itaallane aga tahab tööd ja korjemaad. Elmar pidaski surmani itaalia kollaseid mesilasi.

Kusjuures Soomest toodi emasid veel palju aastaid – ja õigesti tehti, sest vabariigi algusaastatel, kui Mai emasid ei saanud, olid rasked ajad. Venemaaga olid sidemed katkenud ja Austriaga polnud otsesuhtlust veel loodud. Peagi käis Mai aga Austrias Singeritel külas ja nii sai Eesti nende emade 50. importijamaaks. Sellest ajast saadik saab Mai sealt pidevalt emasid. „Niisugused isiklikud tutvused ja külaskäigud aitavad elus palju. Sellega pannakse väga palju asju paika.” Küll püüdis Mai soomlastelt ka nende Itaalia kontakti välja uurida, et otse tellida, aga selle peale olevat soomlane vaid naernud: „Ei! Seda ma sulle küll ei ütle! Osta meie käest!” Kui piirid lahti läksid, hakati küll ise Itaaliast tellima, aga need emad ei sobinud meie kliimaga. Soomlased olid targemad: tõid emad Itaaliast mägedest, kus kliima sarnanes rohkem põhjamaadele.

Ämmaemanda rahulikud mesilased

Nii nagu Mai ei hakanud itaalia mesilasi pidama, läks samuti buckfasti-nimelise 12 tõust aretatud mesilasega. „Ta on päris halb

mesilane,” ütleb Mai. Samas mingiks keelajaks naine ennast ei pea, igapähele jäägu oma seisukoht. „Mul on kogemusi mõne koha pealt võib-olla rohkem, aga tarkusest on asi siiski väga kaugel,” jääb Mai tagasihoidlikuks. Sama napp on ta vastus, kui temanimelise koolkonna kohta pärida: „Kaht asja võtan ma üldiselt väga külmalt: laitus ja kiitus,” arutleb Mai. Kui ta aga veidi meenutab, siis möönab, et kuna tollal, kui tema tööd alustas, oli emakasvatatajaid vähe, sai palju kursusi ja õppusi tehtud, seega võib ju koolkond olla küll. Vastupidi levinud arvamusele, seletab Mai kirglikult, tehti Vene ajal kõvasti tööd: anti loenguid, korraldati õppepäevi ja iga-aastaseid täiendkursusi.

Sama tagasihoidlikult poetab Mai, et natuke on ta head ka teinud. Tema mesilased on rahulikud – seda rahulikkude tõugu ongi ta kogu aja otsinud ja vähemalt loodab, et tema käsi on seal kuigi palju mängus. Ta ei mäleta, millal ta mesilas töötades viimati näovarju kandis. Mai nimetab oma tööd hobi- või armastusmesinduseks. Oma aias on tal praegu 16 peret, keda ei anna võrrelda nende mesilastega, keda Mai oma lapseast mäletab. Jah, hoovi peal paljajalu ringi jooksvad lapsed saavad vahel ikka nõelata, aga tema lapsepõlves olnud mesilinnud nii kurjad, et neid kutsuti lausa õuekoerteks. Nii kui aeda läksid, hakkas mõni mesilane jälitama, kuni lõpuks kätte sai.

MESINIKU TÖÖ

Mai elutöö ongi olnud emade kasvatamine, kuigi ta on palju asju katsetanud, mesilasmürgist õietolmu kogumiseni. Harkujärvel kasvas perede arv 60-le, mis oli tollal ühe mesiniku normkoormus majandites. Tema töö nägi ette 60 pere eest hoolitsemist. Mai sõnul peab inimene olema omamoodi hull, kui ta emade kasvatamisega tegeleb. Nimelt ei olnud tal enne pensionile jäämist ühtegi vaba

päeva, sest emade kasvatamisel on „täpsed liinid, täpsed ajad, täpsed päevad ja mis kõik sel päeval peab ära tegema”. Kui üksainus päev vahele jääb, on asi untsus. Eks apsusid on ette tulnud temalgi. Sealjuures tänab ta oma tolleaegset ülemust Tõnu Brigaderi, keda võis alati usaldada abi saamisel ja mure kurtmisel.

Üldiselt Mai endale abilisi ei tahtnud. Praktikandiga töötades läheb topeltaeg, sest võhikule peab õpetama ja seletama pidevalt, selle asemel et töö kiirelt ära teha ja siis muud asjatoimetused ette võtta. Ometi on tal mõningaid praktikante siiski olnud. Viimane praktikant oli tal 1990-ndatel Olustvere viimasest lennust. Aivar Raudmets oli tulnud koos emaga Maile koju, istunud maha ja öelnud, et enne ta siit ära ei lähe, kui võtad praktikale. Pikapeale andis Mai järele. Tuli välja, et noormees oli mesindustest sügavalt huvitatud. Mesinikuks muidu ei saa, teab naine. Teda huvitas, mis tarus sees on ja kuidas kõike tehakse. Ükskõik, mis töö Mai talle andis, kõik tegi ta ära. Ta oli poiss, kelle Mai oleks jätnud enda juurde tööle.

Mis aga teeb ühest mesinikust hea mesiniku ehk kes kõlbab mesinikuks, küsib Mai iseendalt usutluse käigus. Ta arvab, et tema kõlbas, aga palju olevat ka neid, kes ei sobi. „Kunagi ei tohi ükski töö alata rahast,” manitseb ta. Kui aga hakata sellest otsast peale, et mesilane meeldib, siis võib sinust mesinik saada. Peab armastama mesilast, mitte tulemust. Mai on näinud pankrotis aastaid ja ka neid, kui on palju paremini läinud. Seejuures on mesilane alati hinges olnud. Niivõrd hinges, et on kogetud palju magamata öid. Näiteks 1982. aastal, kui Harkujärvele varroatoos tuli. Kuigi igasuguseid haigusi oli olnud, siis just varroatoos tõi kõige suurema mure ja kõige rohkem unetuid öid. Nii et, kui panna esikohale hool ja mesilinnuarmastus, mitte raha, siis sa oled mesinik, võtab Mai kokku.

Teine asi on muidugi tundlikkus mesilase nõelamise suhtes, mille järgi oma mesiniku-kõlblikkust katsetada – paljud inimesed on ülitundlikud. Seepärast peab nõelata saama. Mai selgitab, et osa inimesi on ülitundlikud, kuid see ei teki spontaanselt. Eluohulik võib

” **Kui aga hakata sellest otsast peale, et mesilane meeldib, siis võib sinust mesinik saada. Peab armastama mesilast, mitte tulemust.** ”

nõelamine olla siis, kui nõelamise koht juhtub vale olema. Ta meenu-
tab hiljutist surmaga lõppenud juhtumit, kus üks tuttav augustis
aias muru niites kaelale nõelata sai: „Nii et lihtsalt juhtus „õige” koht.”

See aga ei tähenda, et kui ülitundlik pole, siis saaks näovarjuta
töötada. Selle eest on praktikandid palju nahutada saanud, ütleb
Mai. Seni, kui mesilast karta, tuntakse, et mesilane on sinust üle.
Nii kaua tuleb näovarju kanda, kui on hirm, sest kui sul tööd tehes
on käed kinni, ei saa mesilast ära ajada. Kui mesinik ei karda, võib
mesilane näo juures lennata, juustessegi kinni jääda – siis tuleb ta
lihtsalt rahulikult lahti päästa. Nõelamisega harjub nii ära, et torge
pole sageli üldse valus, räägib Mai.

Nõukogude ajal

Nõukogude ajal, kui mitmeid toiduaineid sai talongiga, hakkasid
paljud suhkrunappuse ajal mesinikuks. Võeti kas või 2–3 peret
omale aeda, et mesilapassi alusel mesilastele suhkrut osta. Need
ei olnud mesinikud, ütleb Mai. Vabariigi algusaastatel tekkis väga
palju mesinikke, sest leiti, et mesinikud elavad hästi. Arvati, et
mesilane toob mee ja mesinikul pole muud kui vurritada. Võhik
mõtlebki nii.

Siia juurde jutustab Mai korrast, kui nad tütrega Nõmme turul
mett müüsid. Kõrval müüs üks Kihnu mees kartulit. „Väga jutukas
mees, ajasime juttu; tema müüs kartulit, meie mett,” räägib ta. Tütar
muudkui andis purgi mett, võttis kolm-neli eurot vastu. Lõpuks
saanud Kihnu mehel villand: „Kurat. Ma olen ammu mõelnud, et

jätan selle kartuli kasvatamise maha, hakkam mesinikuks – vähemalt puhas töö.” Mai öelnud vastu: „Kulla mees, mis sul viga? Sa müüd oma kartuli ära, käid duši alt läbi ja oled puhas poiss. Aga mina lähen koju, võtan piiritusepudeli ja hakkam sellega ennast nühkima, et puhtaks saada. Sa ei kujuta ette, kui must on mesiniku töö.”

Sellist suhtumist kohtab sageli, tõdeb Mai. Nii tuli vabariigi algusaastatel paljudel mõtte mesinikuks hakata. Kursustele tuli palju võhikuid, kellest ei saanudki mesinikuks – neid ei huvitanud see. Nii et mesinikke ei ole tegelikult väga palju juurde tulnud, küll aga on tekkinud suuri mesilaid. Mai ei kujuta seda tööd ette, ütleb, et peaks selleks koolitusele minema. See on ränk töö. Kui on tarvis tõsta magasine, kus on kümme raami sees ja mis kaalub kakskümmend kilo, on see naisterahvale üksi üsna raske. Sellisel viisil, nagu tema mesilasi peab, saab ka üksinda hakkama, ent kõige parem on kahekesi. Eriti hea, kui paarilisega hästi klapi ja tal on teatav mesinduse tase olemas.

Kutsehaigused ja elukestev kutse

Vanasti olevat öeldud, et hakka mesinikuks, siis ei tule vähki ega kutsehaigusi. Kuigi nüüd tulevat isegi vähk. Mai selg on raskele tööle hästi vastu pidanud, kuigi liigesed olevat tal kehvad antud – jalavalud on eluaeg kimbutanud. Hoopis meeste seljad hakkavad mesiniku tööga valutama, sest nad on pikad. Pidev kummargil töötamine lamavtarude juures on tõesti paljudel selja läbi võtnud, mistõttu pannakse tarudele tihti kõrged jalad alla, et selga säästa. Mai ütleb, et on ikka väga palju oma jalaluid, eriti põlvi kurnanud: „Küll seda ja teistpidi, need on rohkem liigestest väljas kui sees.” Seejuures on ta päris kindel, et tänu mesilastele pole liigesevalud nii hullud, kui võiksid olla. Rohkem annab mesindus ikkagi tervist, on Mai seisukoht. See on üks kuldne elukutse, sest me oleme õues,

ütleb ta. Vaevalt kaks aastat tagasi nägid tema päevad veel välja nii, et läks üheksast hommikul aeda – „vahest oli aega kohvi tulla jooma, vahest ei olnudki aega” – ja tuli õhtul üheksa-kümne ajal tuppa tagasi. „80-aastasena oli jõudu ja jaksu küll, et seal tööd teha.”

Mai annab siinjuures hobimesinikele hüva nõuande: ärge pidage nii palju mesilasi. Pidage vähem. Pensionärile ja hobimesinikele on kümme peret paras. Ent eks see oleneb tahtest ja jõust, sest peetakse ka sadat peret, mitutsadat ja tuhandetki. Üks õige mesinik ei jätvat kunagi mesilaste pidamist maha, aga perede arvu saab vähendada küll. „Kümme peret peab mul olema.” Mai ei kujuta, et ta läheb aeda ja tal ei ole seal mesilasi. „Mis ma siis teen seal aias?” lisab ta naerdes.

Varroatoos

1980-ndatel Eestis levima hakanud varroatoos oli mesinikele traumeeriv. Kuna ravi õieti ei olnud ja mesilasi lestast ravida ei osatud – esialgu vaid sipelghappega, mida Mai hiljem pole üldse enam kasutada tahtnud –, siis pooled pered läksid välja. Heal juhul pidasid pooled vastu, aga nemadki jäid nõrgaks. Perede elu ja surma eest võideldi hirmsasti. Oblikhappe abil saadi taas joone peale, aga mitte kunagi päriselt tagasi haiguse-eelsesse olukorda. Mai on igasuguseid ravimeid katsetanud. Tookordne mesindusarst Sirka Arro tõi hakkajale naisele kõik järele proovida, kuid ikka tuli tõdeda, et ei ole niisugust ravimit, mis lõpuni aitaks. Mai meenutab, kuidas tema nooruspõlves oli süda täis sellest, kui kevadeks pärast talvitumist oli üks mesilane nälga surnud. Nüüd ei saa enam kunagi kindel olla, kui palju mesilasi üldse kevadeks alles jääb. Seda, kas varroatoos kunagi mööda saab, Mai ei tea.

Samuti oleneb nakatumine piirkonnast, kus mesilasi pidada. Kui ümberringi on vähem mesilasi, nagu Harkujärvel, kus ühel pool

on järv ja teisel paekivikarjäär, siis on ravi tõhusam ja taasnakkumise oht väiksem. Mai kodu ümber on aga mesilasi rohkem ning seetõttu on ta pidanud ravikuure mitu korda rohkem tegema ja ikka võib lesta olla. Lest nõrgestab peresid ja siis tulevad viirushaigused, mis saavad saatuslikuks. See on mesiniku trauma. Siis mõtleb mesinik kevadel, mis ta on valesti teinud. „Mitte midagi ei teinud valesti. Lihtsalt ongi nii,” seletab Mai. „Aga siiski oleme suutnud hoida, nii et pole viga,” lisab ta rõõmsal toonil, „sel aastal olid päris ilusad pered ja mett tuli ka kenasti.”

Vaatamata haigustele, raskele tööle ja keerulistele aegadele võitleb õige mesinik oma mesilaste eest ükskõik mis moel, sest mesilane on sõber. Mesilaste juures ei ole sa kunagi ükski, sul on mitukümmend tuhat sõpra ümberringi. Mesilasse lähed ennast maandama ja seal on hea olla. Nii kaua, kui sul on mesilas hea olla, nii kaua oled mesinik. Nõnda tunneb Mai.

Mesinikud ja mesi

Nõukogude ajal olid eraldi põllumajandusministeeriumi aiandusvalitsuse all olevad mesindusosakonna mesinikud ja metsamajandi mesinikud. Esimese juures oli rohkem mesilaid, sest sovhoose ja kolhoose oli palju. Metsamajandil oli Mai mäletamist mööda ainult umbes 15 mesilat. Mai oli põllumajandusministeeriumi mesinik, aga tema isa töötas metsamajandis. Nii oli Mail sõpru mõlemas ja ta oli alati teretulnud nii metsamajandi kui ka aiandusvalitsuse üritustele. Ta ütleb, et üldiselt saavad mesinikud omavahel hästi läbi, sest on väga sõbralik rahvas. Kokkutulekuid ja õppepäevi toimus igal aastal, näiteks Pollis korraldas neid siiani tegev mesinik Rohtla Antu.

Mai tunnetab, et mesinikke on alati natuke kadestatud. Nimelt näib talle, et on levinud selline arusaam, et ega mesinik tööd ei

tee – muudkui annab purgi mett ja võtab raha vastu. Talle meenub, et naabrimees oli kunagi Mai isa kohta öelnud, et tal pole üldse vaja tööd teha – tal on nii palju mesilasi. Suhtumine oli või on selline, et mesilased teevad kõik töö ära, mesinikul pole muud, kui

Emakupud

panna raha tasku. Mai aga kinnitab, et mesinik on tööinimene, seda tööd mee taga lihtsalt ei osata näha. Küll ei pruugi tavamesinik iga päev platsis olla, saab päeva vahele jätta, ent ikka tuleb käia kontrollimas ja peab teadma, mis perede seis on. Muidu läheb asi untsu.

Nõukogude aja kohta ütleb Mai, et mesi oli hea valuuta. Kui tänapäeval olla kõik meega hädas, siis toona see nii ei olnud. Ega mett ei müüdüd, räägib Mai. Mesi käis käest kätte niiviisi, et näiteks tellisid mingisuguse töö majaehituse juures ja andsid mett vastu. „Selles suhtes on mesi väga hea asi,“ kinnitab ta. Näiteks lehmapiima sa ei paku, kui sul lehm on, aga meepurki küll – tänapäevalgi lähed sõbrale ikka purgiga külla, arutleb ta.

Küll oli tol ajal kokkuostusüsteem. Piritale rajati kärjetööstus, kus tegi kunstkärge ja pakendas mett kauaaegne juhataja Anita Nurme. Sinna viidi kõik mesi kokku. Mai sõnutsi oli mee võltsimist toona ja on kuuldavasti tänini. Näidissovhoos oli au sees – plaan vajas täitmist – ja kui mesilasest või sovhoosist midagi ei pidanud, siis vahet ei olnud, kuidas plaan täidetud ja palk teenitud said. Ta meenutab taas esimest Soomes käiku. Seal tehti juba korralikku võidemett ning Mai oli küsinud, et mis juhtub, kui te annate võideme asemel tavalise kristalliseerunud mee. Seal vastatud, et selle peale likvideeritaks mesila ära. Kui praaki toota, siis ei osta üks

firma enam ja sõna levides teised ka mitte. Nii ongi lõpp. Mail on endal kogemus, et temalt ostetud mesi on läinud kellegi teise nime all laborisse, et kvaliteetse mee luba saada. Mesinikul ja ärimehel on vahe, kinnitab Mai selle jutuga veel kord.

Vene ajal olla käinud Eestimaa peal Kaukaasiast ükselt uksele meemüüjad. Rahva seas levinud juba jutt, et see ei ole mesi, mida nad müüvad. Sattunud meemüüjad ükskord tollase mesindusarsti Nikolai Raudsepa ukse taha, kes soetas neilt rõõmuga kolmeliitriise purgi mett. Seda oli ta ammu oodanud, et saaks nende mee laboris ära analüüsida. Haaranud sülle ja läinud. See näide illustreerib, et võltsijaid on olnud ja on Mai sõnul siiani: „Sest ega muidu ei tule meile Eestisse siin eurost mett sisse. See on ju teada, et see ei ole mesi.”

TAASISEISEISVUMISJÄRGNE MESINDUS

Taasiseseisvumisel kaotati majandid ja koondati põllumajandusministeeriumi mesindusosakond ära niiviisi, et sinna jäi üksainus koht – Tõnu Brigaderile. Mai võitles Harkujärve mesila eest mitu aastat, pakkus mitmeid variante välja, isegi äraostmist. Linna külje all paikneva kohana oleks see olnud suurepärane näiteks loengute pidamiseks. Mail oli palju mõtteid, kuidas oleks võinud seal edasi toimetada, aga keegi ei olevat olnud huvitatud ja nii likvideeritigi Harkujärve katsepunkt. 60 mesilasperest ostis Mai ära pooled ja ülejäänud läksid müüki. Samuti müüdi maha hoone, mille asemele ehitati elumaja.

See toimus 1990. aastal, kui jõudis kätte ka Mai pensioniiga. Ta hakkas FIE-ks ja tegi täpselt sama tööd edasi. Teda kutsuti küll paari kohta mesinikuks, aga seda ei olnud ta nõus tegema. Mesinikke, kes emasid saada tahtsid, jätkus ikka ja tööd oli küll. Ent nagu eespool on juba juttu olnud, olid taasiseseisvumisaegsed aastad rasked, sest emade saamine oli keeruline ja raha ei olnud. Siiaamaani on

Mai sellegipoollest tegutsenud omapäi, esiteks FIE ja seejärel osaühinguna. „Ega elus kerge ei ole, aga kes ütleb, et peab kerge olema?” tõdeb Mai elutargalt. „Kõige tähtsam asi on mesilaste tervis. Enda tervis ka loomulikult – kaks tähtsat asja. Kui need on olemas, siis no lase käia!”

Elu kõige suurem nõelata saamine

Mai jutustab loo oma elu suurimast nõelata saamisest. Elas ta siis Hүүurus ja töötas Harkujärvel. Üks Saaremaa mees tellis tema käest kaks mesilasperet. Mai tegi need kodus sülemikastidesse valmis ja pani auto tagaistme peale. Sülemikasti mahub teadupärast kuus või kuus ja pool raami, aga tema oli toppinud sinna igaks juhuks seitse raami sisse. Kodu poolt tulles Paldiski maanteelt Harkujärvele vasakpööret tehes läinud kastid selja taga külili. Mesilased said kõik välja ja loomulikult, kuhu mujale nad ikka tulevad, kui juhile kallale. Mai jättis auto seisma ja hüppas autost välja. Seisis auto kõrval – mesilased olid autos, tema auto kõrval. Sealt oli kilomeeter maad minna suitsikut tooma, aga mõtles, mis ta siis selle suitsikuga teeks. Esimene mõte, mis tal tuli, oli, et paremat autolukku ei ole olemas. Mitte keegi ei aja seda autot ära. Aga Mail oli tarvis sellega Harkujärvele saada. Mida teha? Kõik mesinikud teavad, et kui mesilane on toas, siis ta lendab akna peale. Ta ei lenda nagu herilane toas ringi, vaid akna peale – tahab välja minna. See sama väike reegel päästis Mai. Ta ütles endale: „Nii, nüüd ma hüppan siia lõvipuuri sisse, tõmban ukse kinni – mul oli uks lahti, mesilased tulid välja ka veel.” Hüppaski sisse, tõmbas ukse kinni, lükkas kastid seljataga püsti ja hakkas sõitma. Kilomeeter maad ja ta sai kaks nõela selle aja peale. Aga enne sai muidugi rohkem. Tol päeval olid tal tuttavad külla tulnud, kes võivad nüüd meenutada seda ilusat päeva – nad aitasid Mail nõelu peast välja nokkida. Käte pealt luges Mai 32 nõela,

aga kui palju tal neid peas oli, seda ei tea – tütar oli õhtulgi neid veel välja noppinud. Mai ütleb, et õhtuks tegi see kõik uimaseks küll. Lugu lõppes sellega, et saarlane tuli mesilasperedele järele ja Mai öelnud, et ei võta enne nende eest sentigi, kui mees kodus vaatab, kas kõik on korras – kas ema on sees. Saarlane aga maksnud ikka kõik kinni ega helistanud ka pärast, ju tal oli siis kõik korras.

Eesti mesindus praegu

Mai meelest on mesinduse seis Eestis hea, kuna siinsed korjemaad on tunduvalt muutunud. Meie põllud, metsad ja loodus üldse annab palju rohkem saaki. Kui vanasti unistati kahekümnest kilost, siis mõni mesinik saab praegu lausa kolmsada. „Sada kilo saaki saada on nüüd täiesti usutav,“ sõnab Mai, „nii et sellest suhtes on Eesti mesindus väga heal järjel.“ Küll kurvastab ta pisut, et kanarbikurändel ei saa enam käia, sest Vihterpalu metsades, kus ta oli aastaid harjunud käima, on karud. Mai ütleb, et ei raatsi küll karule ühtegi oma mesilasperet anda, mistõttu loobus seal käimisest. Muidu tuleb lihtsalt iga päev seal käia ja karjus ümber panna. Tehnika on nüüd muidugi tunduvalt parem, kui Vene ajal – siis olid müügil käsi-vurrid, millele lasti küll ka mootor peale panna. Kuid siiani teevad mesinikele muret haigused.

Rääkides kliimamuutustest ja mesilaste üleilmsest ohustatusest, tõdeb Mai, et kuigi üldiselt üle maailma on kõik putukad ohustatud, elavad mesilased Eesti kliimas siiski praegu väga hästi.

”**Kuigi üldiselt üle maailma on kõik putukad ohustatud, elavad mesilased Eesti kliimas siiski praegu väga hästi. Meie talved on mesilastele väga head.**”

Meie talved on mesilastele väga head. On olnud ka natuke liiga sooje talvi, kui mesilased lendavad veebruarikuus välja, aga Mai arvates ei tee see neile eriti midagi. Kui külmaks läheb, tulevad nad tagasi ja tõmbuvat uuesti kobarasse.

Mai sõnul on mesinik muutunud nii, nagu üks inimene ikka muutub: elukogemust tuleb juurde, praktilisi kogemusi samuti. Kuna Mai on alati lamavtaruga töötanud, ei ole ta korpustarude peale üle läinud. Nad küll katsetasid Harkujärvel neid aastakümneid tagasi, kui korpustarudest üldse rääkima hakati, ent ta leidis juba siis, et neid on liiga raske tõsta. Mai põhitööd, emakasvatust on lamavtarudes palju lihtsam teha. Ta on pigem nõus loobuma natukesest meest, et oleks mesilastel ja temal endalgi parem. Ka kurjusega on nii, muide. Kurjad mesilased toovad paremini mett. Mai aga loobub sellest kahest-kolmest lisakilost. „Võtke. Sööge. Ärge tooge. Olge rahulikud.” Palju lihtsam on töötada, kui mesilane on rahulik. Suitsik peab olema kõrval igaks juhuks, aga kas seda vaja läheb, on iseasi.

Kuigi emakasvatuse puhul on meetoodang tunduvalt väiksem kui tavamesinikel – Mai saab ligi pool sellest toodangust, mis teised –, on Mai peres mesi pidevalt laual ja kohvigi juuakse meega. Mai on oma seitsmeliikmelise pere üks suurimaid meetarbijaid. Kõike rohkem läheb oma aia mesi, kanarbikumett viiakse rohkem sõpradele kingiks.

Mai ütleb, et mesilane on õpetanud teda elama, töötama ja loodusest lugu pidama. Mesilane on teinud temast hea inimese. Mesilane on tema elu alus, Mai elu ongi mesilane. Ilma mesilaseta ei kujutaks ta oma elu ega ennast ette – mesilasega koos on ta kasvanud ja elanud ning kõik elu kadalipud läbi käinud.

ANTU ROHTLA

KUIDAS SAI ANTUST MESINIK

Esimene taru

Juba 72* aastat on Antul mesilased õue peal olnud. „Tegelikult on seitsmekümne kahest aastast kaks nädalat puudu,” täpsustab ta. Nimelt sai Antu oma esimese mesilaspere 1949. aasta 7. juulil. See oli sel suvel, kui ta endale ise esimese taru ehitas. Ta oli siis 11-aastane. Täpselt öelda, kust tal nii noorena mesindushuvi tekkis, Antu ei oskagi, ent ilmselt võis see targata ühest esimestest raamatutest, mida ta mäletab end lugenud olevat. Noorima lapsena õppis ta vanemate õdede kõrval nelja-aastaselt lugema ja tema esimesed raamatud olid „Mesilasema Summ-Summ” ja „Metsatalu vahvad loomad”. Mesilasi pidanud tädimehelt olevat Antu juba viie aasta vanuselt endale mesilasi kaubelnud. Ta võtnud ühel korral tädi juurde tikutoosi kaasa ja küsinud sinna sisse üht töomesilast, üht isamesilast ja üht emamesilast. Seda jutustades naerab Antu ise ka oma toonast lapse aru. Tädimees aga öelnud: „Vaat, poiss, ma kingin sulle mesilaspere, kui sa oled oma kätega taru valmis teinud.” Seepeale võttiski Antu taru tegemise ette: mõõtis tädimehe tarud heinakõrtega üle, ent koju jõudes olid kõrred juba sassis, milline kõrs millist mõõtu näitas. Nii jäi tookord taru ehitamine katki. See võis olla 1943. aasta suvel.

Vahepeal käis sõda üle, tuli uus valitsus ja elu läks edasi, kuid Antu ei olnud ikka taru ehitamise mõtet maha matnud. Saabus 1949. aasta küüditamine. Tänu endisele Vene sõjavangile, kes oli nüüd vallas tähtis ametnik ja kellele naabertalu peretütred olid omal ajal Saksa dokumendid hankinud, pääsesid nii naabripere kui ka Rohtlad küüditamisest. Endise sõjavangi kaudu olla tulnud salajane sõnum, et ka Rohtlate pere on küüditatavate nimekirjas ja umbes sellel kuupäeval tullakse ära viima. Siis otsustasid vanemad

* Raamatu ilmumise suveks juba 73 aastat.

lapsed ära peita, selgitab Antu. Tema viidi metsavahiperre, kus elasid kaks vanemat naisterahvast ja kuhu ka üks Antu klassivend oli peitu toodud. Lugemismaterjaliks olid seal ainult piibel ja Mart Reiniku 1929. aasta „Tegelik mesinik”. „Niimoodi me siis vaheldumisi mängisime kaarte ja lugesime patukahetsuseks piiblit,” naljatab Antu.

Peagi sai see asumise aeg otsa ja poisid viidi tagasi koju. Tädid, kelle juures maapaos oldi, märkasid Antu huvi Reiniku raamatu vastu ja andsid talle selle kaasa. See on Antul tänini alles ning ta on lasknud päevinäinud raamatu restaureerida ja on ise selle uuesti ära köitnud – kusjuures selle tarbeks käis ta Abjas spetsiaalselt raamatuköitmise kursusel. Tänu Reiniku raamatule muutus taru ehitamine võimalikuks, kuna seal oli Eesti taru ehitamise õpetus sees. Antu oli selleks ajaks kuskilt ka tollipulga saanud, nii et ei pidanud enam mõõtmiseks heinakõrsi kasutama.

Nagu vanasti talus ikka, oli ühes toanurgas hõövelpink, saed ja hõövlid ning Antul ei keelatud neid kasutada. Ainult laudu tuli isa käest küsida, sest ega pärast sõda ei jagunud ehitusmaterjali just ülearu. Isa oli poisi tegemiste osas siiski pisut skeptiline ja ütles, et kasvagu veel. „Ta nagu ei lubanud, aga ei keelanud ka,” meenutab Antu. Poiss hakkas salaja taru tegema. Läks aga jälle põõningule ja saagis seal lauad mõõtu, tõi alla, hõöveldas ära ja ajas sooned sisse, kõik tegi ta käsitsi. Hõöveldamine käis siis, kui isa oli kuskile kaugele läinud. Mõõtu saetud ja hõöveldatud taru detailid paigutas poiss kindla korra järgi hõövelpingi alla, õiget aega ootama. Kui isa ühel päeval veskile läks, oli paras aeg taru kokku panna. Kui ta koju naasis, oli Antul taru valmis. Ainult katus jäi veel teha, ent seegi sai tasapisi peale. Isa ei lausunud sõnagi, kuid tunnustuseks poisi tööle oli see, et kui isa kord Valgas käis, tõi ta taru jaoks purgi pruuni värvi, mis oli tollel ajal ülimalt defitsiitne kaup.

Tädimees pidas sõna ning 1949. aasta 7. juulil tõi ta Antule noore emaga sülemi ja kolm lehte kärjepõhja, millest poiss kärjestas kuus

pesaraami, ning pere võis tarru panna. Muidugi ei andnud tädimees talle kõige varasemat sülemit, kuigi tal oli taru juba aegsasti valmis. Hiline sülem käis küll korjel, kuid suutis korjata omale talvesöödaks vaid umbes kaheksa kilo mett. Tol ajal polnud suhkrut saada. Seda anti kooperatiivi liikmetele liikmeraamatu alusel ja Rohtlate viieliikmeline perekond sai ühes kuus pool kilo suhkrut. Sellest kogusest ei saanud mesilastele täiendussöödaks midagi näpistada. Pere läks kaheksa kilo söödaga talvituma. Kevadel tegi poiss niisuguse tüki, et puuris koduõuel vahtratüvesse augu, kust tuli kõvasti vahtramahla, mille ta aurutas väheke paksemaks ja andis mesilastele lisasöödaks.

Antu jutustab, et mesilaste pidamiseks vajalikke vahendeid, näiteks kärjepõhju (toonase nimetusega „kunstkärg”) sai tol ajal vahetuse teel Valga mesinduskauplusest. Vahaga mindi Sangastest Valka, sest ligemal ühtegi mesinduskauplust ei olnud. Kaupluses käis asi nii, et andsid oma vahaketta ära, see löödi kaalupommiga pooleks, et vaadata, kas on kihistunud või ühtlane. Selle põhjal määrati, kas vaha on esimene, teine või kolmas sort, ning vastavalt sellele tehti mahaarvestus – kolmanda sordi kilo pealt läks maha vist isegi üle 200 grammi, meenutab Antu. Vastu kaaluti vastav jupp kärjepõhja. Kärjepõhi oli rullis, lahti lõikamata ning üle talve ei saanud seda säilitada, sest see muutus hapraks ja lagunes ära. Veel võis raha eest endale mesinduskaupa soetada Pihkvast. Kui Antu juba Antsla tehnikumis õppis, käis ta 14–15-aastasena rongiga ka Pihkvas kärjepõhja toomas.

Meega oli lihtsam. Kui mett üle jäi, ostis kooperatiivi kokkuost selle ära. Kuna tol ajal turu peal mett müümas ei käidud – pelgalt seetõttu, et turgusid ja laatasid oli vähe – ning kooperatiivi kokkuostuhind oli päris hea, viidi mesi sinna. Antu meenutab, et Valga turul sai mõnel korral siiski kauplemas käidud, aga sinna tuli Sangastest jällegi bussiga sõita ega olnud lihtne suuremat kogust mett müügiks kaasa võtta. Kokkuostu sai aga mett viia suurema nõuga, kui selline võtta oli, näiteks kümneliitrise piimajahutusnõuga. Ei olnud vaja

villida ega midagi. Panid mett täis piimanõu kaalule ja tegid raha-koti lahti. Mõnikord tuli aga raha paar nädalat oodata.

Õpilaspõli

Noor mesinik sai agronoomihariduse Antsla põllumajandustehnikumis ja hiljem EPA-s. Tol ajal oli võimalik kõikides põllumajandustehnikumides, nagu Rápina, Antsla, Jáneda, Olustvere, Türi, mesindust õppida, sest see oli üks kohustuslikest õppeainetest. Antslas oli väga hea mesindusõpetaja Leo Olesk. Tegelikult ei tahtnud Antu alguses üldse sinna tehnikumi minna, teda tõmbas hoopis puidutöötlemise eriala. Pärast Restu kooli lõpetamist 1952. aastal plaanis ta Võru kohaliku tööstuse tehnikumi mööblerialale õppima asuda. Võrus aga oli üks vuntsidega onu tulevase õpilase üle vaadanud ja öelnud: „Kuule, poiss, sa oled nii väikest kasvu, et söö kaks aastat veel odraputru ja tule siis tagasi.” Antu nendib, et ta oli siis tõesti meeter nelikümmend pikk ja kaalus nelikümmend neli kilo. Antsla tehnikumis tulevastel põllumeestel alammõõtu ette ei olnud nähtud ja sinna võeti ta vastu.

Tegelikult sai Antu õpetaja Leo Oleskiga tuttavaks juba enne tehnikumi astumist. Kui Antu veel oma ühe mesilasperega Sangastes majandas, asutati tema naabrite, perekond Grosside tühjaks jäänud Valso tallu kolhoosi mesila. Sinna toodi kokku mesilaspered taludest, kust inimesed olid ära küüditatud, ning seal hakkas mesinikuks kohalik mees nimega Karl Vismann. Tema kutsus noormehe endale abiliseks, nii et 12–13-aastane Antu käis kolhoosi mesilas vabatahtlikuna sülemeid valvamas. Vismann, kes oli uuendusmeelne mees, käis Antsla tehnikumis Leo Oleskiga mesindusprobleeme arutama ja kutsus Antu alati kaasa. Poiss küll kuulas niisama pealt, ent tema nägu jäi Oleskile meelde, nii et 1952. aasta sügisel, kui Antu tehnikumi astus, võttis Leo ta oma eestkoste alla. See tähendas, et

” Hiljem läks asi veel lõbusamaks, kui rännati mesilastega Värskas kanti kanarbikule. Seal olid tohutu suured sõja ajal ära põlenud kanarbikuväljad. Kümne aastaga oli kanarbik mitmes kohas kenasti taastunud ja pakkus mesilastele hilissuvel rikkalikku korjet. ”

õppepraktika ajal valis õpetaja mõned õpilased mesilasse, kus nad aitasid igasuguseid töid teha.

Hiljem läks asi veel lõbusamaks, kui rännati mesilastega Värskas kanti kanarbikule. Seal olid tohutu suured sõja ajal ära põlenud kanarbikuväljad. Kümne aastaga oli kanarbik mitmes kohas kenasti taastunud ja pakkus mesilastele hilissuvel rikkalikku korjet. Õpilased-praktikandid elasid kanarbikunõmmel onnikeses ja valvasid peresid. Mesi võeti sealsamas kohapeal ja vurritati ühes seto tares. Nii kui sitke kanarbikumesi tarudest välja võeti, kaanetati see lahti, torgiti meekobestajaga läbi ning pandi võimalikult soojalt vurri, et see paremini kärgedest välja tuleks. Tänapäeval väidetakse, et nii ei saa kanarbikumett kätte. Muidugi ei saanud siis ka kõike kätte, raamid olid rasked ja mett nii palju, et isegi seto kellapommid tilkusid meest.

Samas seto tare köögis, kus mett vurritati, oli pommidega kell, mille kett oli lühike, nii et kellapomme tuli peaaegu iga tunni tagant üles tõmmata. Käsi sai loputada silmapesukaussis, sest ega seal mingit muud võimalust ei olnud, ning alati ei saanud ka pesta, sest vett oli vähe – nii need kellapommid mesiseks said. „Nii rikkalik saak oli tol ajal.”

Leo Olesk oli hea mesindusõpetaja, kuid ka muidu väga hea õpetaja, kinnitab Antu. Ta oli enne sõda lõpetanud Tartu ülikoolis kaks teaduskonda: teoloogia ja õigusteaduskonna. „Kuidas tema sai Antslasse mesindusõpetajaks?” küsib Antu ja valmistub lugu

jutustama. „Noh, juba Kreuzwald kirjutas, et ülemaks kui hõbevara, kallimaks kui kullakoormat tuleb „tutvust” tunnistada.” Nimelt olid Leo Oleski sugulased perekond Liebused kaks põlve Antslas mesindusõpetajad. Sõja ajal läksid Liebused Rootsi ja Olesk võttis Antslas mesindusõpetaja ameti neilt üle. Seda niikauaks, kuni nõukogude võim leidis, et eestiaege teoloogihariduse ja saksa-aegse õigusteaduse haridusega ei ole nõukogude õppeasutuses midagi teha. Saadeti Leo uuesti kooli, EPA-sse. Sisseastumiseks tuli muude eksamite kõrval teha ka vene keele eksam, kuid Leo ei olnud vene keelt kunagi õppinud. Sattusid siis Antu ja Leo korraga EPA kaugõppeteaduskonda astuma. See oli 1956. aasta talvel, kui Antu oli värskelt tehnikumi lõpetanud ja Otepää rajooni tööle suunatud. Antu kirjutas etteütluse kahes eksemplaris, sokutas teise oma õpetajale, ja sisse said mõlemad.

Leo Olesk oli pärit mesinike suguvõsast, olles ise ka „väga-väga suur entusiast”, nagu Antu kirjeldab. Ta võttis omal ajal kasutusele rootarud. Rootaru on igavesti vastupidav, sest roog sisaldab väga palju räni, mistõttu kestab 50 aastat ja seda ei näri ka ükski loom, ent seest on taru väga raske puhastada. Seda eriti pärast seda, kui Eestisse hakati sisse tooma kaukaasia mesilasi, kes meie kliimasse ei sobinud. Kevadel oli tihti raske aru saada, kes olid tarus talvitud – mesilased või lehmad.

Leo Olesk suhtus õpilastesse hästi, ta ei teinud õpetaja ja õpilase vahel niisugust vahet, nagu mõned vana kooli õpetajad, vaid seltsis õpilastega. Ta mängis hästi klarnetit ja laulis ning tegi koos õpilastega näidendeid. Neljandal kursusel mängisid nad maha vägeva August Kitzbergi ja Juhan Simmi „Kosjasõidu”, kus kokku osales ligi nelikümmend tegelast. Üldse oli Oleskite perekond väga tore. Leo abikaasa Valve oli tehnikumi raamatukoguhoidja. Tema juures käisid tüdrukud oma muresid kurtmas ja nõu küsimas. Raamatukogus arutati mitmeid elulisi asju ning õpiti kuduma, õmblema ja muud peenemat näputööd tegema.

Koolipõlvest Antslas oli Antule suureks eeskujuks hilisem EPA professor Ülo Oll, kes oli tehnikumis toona õppealajuhataja ja luges loomakasvatust. Olli õpetamisstiili püüdis Antu hiljem jäljendada, kui ta ise Olustveres tunde andis. Oll oli olnud suureks eeskujuks selle poolest, et ei kasutanud kunagi paberit – tuli tundi, üks käsi pintsakutaskus, ja nii kui klassi astus, hakkas kohe rääkima. Tal oli tohutult hea mälu. Ta hakkas rääkima täpselt sealtmaalt, kus ta oli eelmine kord pooleli jäänud, ning kui kell käis, pani suu kinni ja kõndis klassist välja. Ta viis juba tehnikumis sisse ülikooli-süsteemi: kui teatud osa aimest oli läbi võetud, teatas: „Homme hommikul kella kuuest võite tulla minu juurde vastama. Võite tulla ka minu juurde koju.” Muidu oli tehnikumis ikka nii nagu koolis, et enne, kui hakati uut ainet edasi võtma, kutsuti kaks-kolm õpilast klassi ette vastama ja esitati küsimusi. Oll ei teinud seda kunagi.

Antu mäletab üht juhtumit, kui nad läksid kursusekaaslasega hommikul vara Olli juurde veisekasvatust vastama. Tol ajal kooli-ruumides ja õpetajate korterites keskkütet veel ei olnud ja kogu suur Vana-Antsla loss oli ahiküttega. Oll oli väikest kasvu mees. Ta istus oma toas sügavas tugitoolis, läkiläki peas, suur mantel ümber, kindad käes ja luges üht igavesti paksu raamatut. Õpetaja suunas poisid laua pealt pileteid võtma ja mõningase mõtlemisaja pärast võis hakata vastama. Oll olevat olnud selline õpetaja, et tal ei liikunud mitte ükski närv, kui talle vastati. Ta luges rahulikult raamatut edasi. Kui õpilasel oli enda meelest kõik ära räägitud, lasi ta veel paar minutit seal küpseda ja tegi siis kokkuvõtte, kui oli midagi kokku võtta. Ta analüüsis vastuseid täpselt: „Seal te ütlesite nii, tegelikult on see hoopis nii.” Kui midagi kokku võtta polnud, ütles, et ilus pikk jutt oli, aga hinne on kaks. Kõik.

Pärast tehniku lõpetamist suunati Antu tööle Otepää rajooni Kalevi kolhoosi. Kuigi diplomil seisis nooremagronoomi kvalifikatsioon, polnud toona loomakasvatuse spetsialisti võtta ja kuna tegemist oli väikese kolhoosiga – vaid tuhat seitsesada hektarit –,

sai Antu ametinimetuseks „agronoom-zootehnik”. Kolhooside algusaastatel oli inimesi vähe ja loomad, kes olid ühislauta kokku toodud, kannatasid söödapuuduses. Antu käis igal hommikul ühes suuremas laudas talitajatele heinaportse kätte kaalumas, et lubatust rohkem ei söödetaks. Lakaluuk käis lukku, et naised ei saaks ise heina kallale minna. Antu mäletab, kuidas ta ühel hommikul hiljaks jäi ja naistelt aasida sai, et tädirannas käinud, sisse maganud ja kindlasti hommikusöögita. Üks lüpsja andis talle siis lüpsikuga piima, mille noormees korraga tühjaks jõi, mispeale naised hädaldama hakanud: „Sa jõid kahe lehma piima ära!” Nii vähe – vast liiter oli seal lüpsikus – sai siis kahe lehma peale piima kokku.

NÕUKOGUDEAEGNE MESINDUS

Pärast sõda toodi Eestisse kaks tuhat peret kaukaasia mesilasi ja teist samapalju emasid ning „emastati” nendega siis osa Eestimaa mesilaid ümber. Kaukaasia mesilasi toodi siia seepärast, et 1950-ndatel oli mesilasi vähevõitu – mesinikud olid küüditatud ja mesilaspered hävitatud. Nii Saksa kui ka Vene sõdurid olid lihtsalt ämbritäie vett tarusse kallanud, et mesilased maha uhta ja mesi kätte saada. Kui enne sõda oli üle riigi kokku ligi 100 000 mesilas-peret, siis pärast sõda arvati umbes 17 000 veel alles olevat. Siis tulid kolhoosid ja kolhoosimesilad, kuhu alles olevad peremeheta jäänud pered kokku koguti.

Nõukogudeaegset mesindust iseloomustasid majandite mesilad, uurimisbaasid ja metsamajanduse mesilad. Esimene metsamajandi mesila loodi 1963. aastal Porkuni metsamajandisse, kus hakkas mesinikuks abimetsaülem Mait Mardla. Sovhooside ja kolhooside mesilates oli töötasu mesilaspere arvu pealt, mistõttu ei olnud Antu hinnangul osa mesinikest huvitatud suurest tööraha-

misest. Metsamajandite mesilais tasustati mesinikke toodangu alusel. Metsamajandite mesinikud olid sel ajal sageli vabariigis mesinike edetabeli eesotsas, kolhooside-sovhooside omad ikka tagapool. Sellised mehed nagu Mait Mardla, Sulev Sootalu Lääne-maa metsamajandis ja Olav Puurits Elvas olid omaette tase. Nad olid huvitatud sellest, et toodangut saada ja vastavalt sellele ka palka.

1960-ndate lõpus ja 1970-ndate alguses taheti hakata eramajandust piirama, sest teist korda oli Eestis mesilasperede arv kasvanud üle 100 000. Meesaagid olid aga tol ajal väga väikesed, vabariigi keskmine oli pere kohta umbes kolm kilo välja vurritatud mett ja mõni aasta vähemgi. Selle paneb Antu inimeste mugavuse ja majandite töötasusüsteemi arvele, sest tasu maksti pere hooldamise, mitte toodangu eest. Suured mesilad – 120–150 peret – paiknesid tihti ühes kohas. Tekkis küsimus, kust nad korjet saavad. Ei saanudki. Mesinikul oli lihtne, sest tema sai ikka hooldustasu iga pere pealt rubla või kaks kuus. Oli kavalam hoida 150 peret ühes kohas – ei olnud vaja neid vedada, ei olnud vaja valvata, ei olnud vaja mett vurritada, ent palk jooksis. Seetõttu tõusis küsimus, kas Eestis on mesilasi liiga palju. Arvati, et individuaalsektori mesilased korjavad kogu nektari ära ja kolhoosi-sovhoosi mesilaspered jäävad nälga.

100 000 oli palju, arvati. Põllumajandusministeerium, metsamajanduse ja looduskaitse ministeerium panid seljad kokku ning otsustasid teha uuringu kõikide loodusressursside kaardistamiseks. Sellesse uurimisgruppi sattus ka Antu. Esiteks hinnati ära Loode-Eesti loodusressurss: loeti üle põdrad, konnad, vähid ja seenedki metsa all. Antu ülesanne oli ära hinnata Nõva ja Vihterpalu kandi metsad meeproduktiivsuse seisukohalt. Selle peale kulus terve aasta. Ta valis metsakasvukohatüübid – näiteks sinilille kasvukoha tüüpi metsad, pohla ja mustika kasvukoha tüüpi metsad jne, mis on eri geograafilistes punktides erineva taimkattega – ning hindas

”

Hinnati, et mesilasi võiks pidada Eestimaal kuni 140 000 peret, kusjuures optimum oleks neli peret ruutkilomeetri kohta.

”

siis need kasvukohatüübid ja sealse taimkatte võimalikku mee-produktiivsust. Sellest sai alguse ulatuslikum uurimistöö, mis jätkus ligi kümme aastat*.

Uuringu tulemusena tegi Antu järelduse, et Eesti looduslik mesilaste korjebaas suudab ära toita umbes 140 000 mesilasperet. Probleem oli pigem selles, et palju mesilasperesid oli koondatud ühte kohta – isegi 150 peret ühes paigas – ja neil ei olnud seetõttu piisavalt korjet. Hinnati, et mesilasi võiks pidada Eestimaal kuni 140 000 peret, kusjuures optimum oleks neli peret ruutkilomeetri kohta. Analüüs näitas, et kohati oli meil 18 või isegi enam peret ruutkilomeetri kohta. Sellisel juhul jäid pered kindlasti nälga.

Varroatoosist ja mesinikuks olemisest

Antu uuringu järel hakkas jutt eramesilate vähendamisest vaibuma. Teine põhjus oli varroalesta tulek, mis harvendas mesilasperesid. Antu teab, et esimesed varroalestakolded leiti juhuslikult Tartu lennuvälja ligidalt Nõukogude armee kolhoosi mesilast. Nimelt pidasid ka lendurid mesilasi ja üks lendureid paigutati ikka ringi. Nad tulid Kaug-Idast, kus varroos oli juba ammu mesilaid laastanud. Teine varroakolle leiti samal aastal Tapa lähistelt. Kohale kutsutud asjatundjad – Sirka Arro ja ministriproua Tiiu Aamissepp mesindusvalitsusest, Antu ise ja Tallinna veterinaarlabori juhataja Nikolai Raudsepp – hakkasid kohapeal varroalesta maha võtma. Esiteks meisterdati termokamber: metallvõrgust silinder, kuhu

* Uurimistöö põhjal andis Antu 2001. aastal välja raamatu „Meetaimed ja mesi”.

imeti tolmuimejaga mesilaspere sisse. Siis soojendati termokambrit elektripirnidega, aeti seda vändaga ringi ja lest pudenes maha. Temperatuur oli kambri 40–41 kraadi, piiri peal, sest mesilane üle 42 kraadi ei kannata. See oli õudne pilt, kui pere silindrist tagasi tarru puistati: mesilased vajusid laiali, ise mustad ja higised. Aga lestad tulid maha.

Antu on kriitiline lesehaudme väljalõikamise suhtes, mis hakkas juba 1975.–1976. aastatel levima lesta hävitamise meetodina. Seda kasutati toona intensiivselt väga kõrge haridusliku tasemega Elva mesindusseltsis. Ent sügisel oldi probleemi ees – emad ei paarunud ära. Küsimuse peale, miks siis seda ikka soovitatakse ja tehakse, ütleb Antu, et ju noored inimesed ei loe enam vanemat kirjandust. Teisalt on internetis infot piisavalt, kuid see on seinast seinast – peab oskama vahet teha, mis on asjalik nõuanne ja millest tuleks kaarega mööda minna. Uutes raamatutes soovitatakse ka näiteks pesade laiendamist – kaks raami hauet, kärjepõhi, kaks raami hauet, kärjepõhi jne –, et sülemlemist vältida. Antu ütleb, et sellega ei väldi. Niimoodi hoopis paljundatakse lesta, sest laiendamine viib pesas temperatuuri vähemalt pool kraadi alla, mis on lestale soodne. Samuti ei takista see sülemlemist, vaid lükkab selle umbes kaks nädalat edasi, aega, kui pere peaks nektarit korjama. Antu võib oma laiendamise katsetele tuginedes öelda, et pesa jupitamine teeb ainult kahju.

Sülemlemine ei ole tegelikult üldse kahjulik, see on mesilaste loomulik viis paljuneda. Mesinik peab aga oskama seda reguleerida, et sülem tuleks õigel ajal, enne peakorjet. Kui sülemikupp on juba sees, tuleb vana ema eemaldada ja jätta perele üks emakupp. Kuna Antu tegeleb ka emakasvatusega, võtab ta ammpere ükssõik mis arengujärgus kupu ja paneb selle peresse, kust vana ema on eemaldatud. Juhtub ime, tekib haudmevahe. Kui emakuppe süsteemiliselt eemaldatakse, ehitavad mesilased uue, pere sülemleb ikkagi ja lõpuks võib sülem väljuda ka siis, kui kupualgmes

on alles muna. Eriti palavate ilmadega võib sülem kohe minema lennata. Haudmevahe ajal pani ta kuivatatud rabarberilehed suitsikusse ja lasi suitsu lennuavast sisse. Rabarberilehtede suits sisaldab oblikhapet, mis toob varroalesta alla. Kui hauet on vähe või peaaegu üldse enam ei ole, kukuvad lestad krõbinal ilusti maha, seletab Antu.

Veel tuleb vaadata, kuhu uus emakupp panna, sest ema vajab arenguks natukene madalamat temperatuuri kui pesa keskmine. Soojemas saab ta küll mõnevõrra kiiremini valmis, ent ei ole niivõrd kvaliteetne. Liiga soojas kasvanud ja arenenud emal on vähem munatorukesi ning tema tiivad on lühemad ja kitsamad. Seepärast ehitabki mesilane tavaliselt emakupu raami alaossa või rohkem lennuava poole. Kui noor ema, kes anti kupuga, koorub, hakkab pere tööle nagu sülem. Selliselt vahetatud emadega pered toovad esimesel nädalal, kui ema hakkab munema, sisse neli ja enam korda nektarit, kui need pered, kus ema ei vahetatud. Seega ei ole mingit probleemi – ei pea minema puu otsa sülemeid maha võtma. Kuid suures mesilas ei ole see meetod kasutatav, lisab Antu, sest igast perest peab olema täpne ülevaade.

Sellisel meetodil võib pere tuua sisse esiti lausa üheksa ja isegi rohkem kilo nektarit päevas. Pidu kestab umbes nädala – pärast seda, kui noor ema on hakanud munema. Kui pere sülemleb mai lõpus või juuni alguses ja tuleb vaid üks sülem, on see kasulik. Esiteks seal tekib haudmevahe ja saab teha loodusliku vahendiga lestatõrjet. Tuleb vaid ära õppida, kuidas ja millal teha. Antu hoiab lestad kontrolli all ja kaheksa aastat, kui ta on sellist meetodit kasutanud, pole tal ühtegi peret välja läinud. Ta leiab, et erilist vahet ei ole, millist preparaati lestatõrjeks kasutada, ent sipelghapet peab ta mesilastele kahjulikuks.

Antu teab, et pole imevahendit, mis varroalesta lõplikult hävitaks, aga tuleb tervikpilti vaadata. Terve mesilaste hooldamise tehnoloogia alates kevadest sügiseni välja peab olema niisugune,

”

Mesinik ei saa olla poole kohaga, vaid täie hingega.

”

et see ei soosi lesta paljunemist või arengut. Selleks soovitab ta ikka lugeda oma nooruspõlvepiiblit, Mart Reiniku 1929. aasta raamatut „Tegelik mesinik”. Kuigi tegemist on varroalestaeelse teosega, annab see just põhialused tervikpildi mõistmiseks. Teine põhimõte ja soovitus on asi ise ära õppida, sest mesilaspered on erinevad – nii et tuleb ise proovida erinevaid vahendeid ja soovitusi, aga ka intuitsiooni kasutada. Mesinik ei saa olla poole kohaga, vaid täie hingega.

Polli teadusbaas

Kui Antu Olustveres töötas ja hiljem Pollis teadustöötaja oli, siis veeti mesilasi veel Kilingi-Nõmme raba peale ja Hüpasaarde kanarbikule. Kanarbiku korjeaeg kestab umbes augusti algusest kuni septembri keskpaigani. Vanemas eas ta seda enam ei tee, sest tarude peale ja maha laadimine on füüsiliselt väga raske töö.

Polli katsebaasis liigutati tarusid viljapuude tolmeldamise eesmärgil. Pollis oli 120 perest koosnev mesila ning kevaditi veeti neid aedadesse õuna-, pirni- ja ploompuid tolmeldama. Tehti mitmesuguseid katseid, näiteks pritsiti ploompuid õitsemise ajal suhkrulahusega. Tohtu ploomisaaq tuli. Ploomiõites võib nektar ära kuivada ja mesilane enam sinna peale ei lähe. Nii otsustas Antu koos vanemteadur Jüri Nuustiga, et kulutavad kahe hektari ploomiaia peale ühe koti suhkrut – tegid sellest siirupi ja pritsisid hommikul vara ploompuid üle. Ploome tuli tohtult, nii ei aitas küll: 50 kilo suhkruga saadi kolm tonni vilju. Küll aga tõusis hirmus kisa, et ploomiaias puid õitsemise ajal pritsitakse – rahvas

hoidis silma peal. Antu oli ise päevase aedade pritsimise vastu, pritsitagu öösel. Muidugi ei teadnud inimesed, et taimekaitsepritsis on hoopis lahja suhkrusiirup.

Pollis oli suurem osa tähelepanu aiasaadustel. Enne Antu sinna tööleasumist 1975. aastal tegeles mesindusega kuus inimest: laborandid, katsetehnikud ja nii edasi. Vahepeal käis aga hirmus kokkukoid ja koondamine, nii et kui Antu saabus, oli tal vaid üks laborant. Tolle ja ühe mesinikuga nad siis kolmekesi seal toimetasid. Eks see tähendas ka seda, et uurimistöö teemasid tõmmati koomale ning ära jäid peamiselt katsed, kus oleks iga liigutust pidanud üles märkima, kaaluma ja mõõtma.

Üleliiduline koostöö

Mesinikud tegid koostööd üle tolleaegse NSV Liidu. Eesti mesinikud osalesid üleliidulistes mesindusalastes uurimisprogrammides, kust rahastati uuringuid päris korralikult. Kord või kaks aastas käidi üleliidulisel teadusnõupidamisel, mis toimus tavaliselt Rõbnojes mesinduse teadusliku uurimise instituudis. See oli suur instituut, kus töötas 140 teadustöötajat ja hulk abipersonali. Seal oli maailmanimedega teadlasi, näiteks haiguste asjatundja Poltjev, Podolski, kunagine Apimondia president Bilaš, ja teisi teadlasi. Konverentsil jagati ära üleliidulised uurimisteemad ja summad, kellele ja kui palju raha antakse, ning aasta pärast nõuti aruandeid ja hinnangut tehtule.

Seal sai vahel nalja ka, alustab Antu pajatust. Ühel aastal oli koordineerimise koosolek sattunud jaanuari lõppu või veebruari algusesse. Meie ei kujuta siin Vene talve ette. Tohtu lumi oli, nii et väiksemaid busse ei olnud tee peal lumevallide vahel nähagi, sõideti nagu koridoris. Kui tuiskama hakkas, siis ei pääsenud keegi kuskile, sest kõik teed olid kinni. Teadlasi oli seal palju üle liidu koos

ja Antu mäletab, et neid viidi ükskord ööbima Rõbnoje lähedale külalistemajja Гостиница Русская Быль (Vene Tegelikkus), mis asus luuletaja Jessenini kodukoha lähedal. Siis tuiskas kõik teed täis, elekter kadus ära, toad läksid külmaks ja köök ka ei töötanud. Söögipoolist oli kamba peale kellelgi tükike vorsti ning grusiinidel leiba ja *churchkhela*, s.o viinamarjamahlast ja nisujahust valmistatud küünlakujuline maius. See olevat olnud vanasti meestel sõjakäikudel kaasas, et leevendada teekonnal nälga ja janu. Kõik see jagati vennalikult ära. Nii istusid kõik NSV Liidu mesindusteadlased poolteist ööpäeva lumevangis, kuni tee lahti lükati ja jälle instituuti pääseti.

TÄNAPÄEVA MESINDUS

Tänapäeval on, nagu ikka, mitmesuguseid mesinikke – on väga häid mesinikke ja on ärimehi. Viimased Antule väga ei meeldi. Nad lähevad täispanga peale välja: neil peab olema 400–500 peret või rohkemgi ning saama peab vähemalt sada kilo mett pere kohta. Kui meetoodang on väga suur, siis võib selle kvaliteet kannatada. Antu arvab, et hea korje korral on Eestis optimaalne väljavurritatud mee saak kuskil 50 kilo ringis. Kui nektarit tuleb lühikese ajaga liiga palju, siis pere ei suuda seda ümber töötada ja mee väärtus hakkab halvenema. Siis võib mee niiskusesisaldus olla lõppkokkuvõttes suurem. Nii oli olnud kunagi Kaug-Ida pärnametsades, kus soodsas kliimas õitsesid puud nii, et õied lausa tilkusid nektarist ja mesilased korjasid seda pärnade alt maast. Seetõttu peab hea mesinik olema ka hea loodusvaatleja, arvab Antu.

Kui küsida praeguse mesinduse õpetamise kohta, siis pakub Antu, et meil vist ei ole enam selliseid häid õpetajaid, nagu tema ajal. Ta meenutab EPA päevilt mesindusainet lugenud Paul Juurikat ja EPA mesila mesinikku Ants Pahlat: „Nendest inimestest pean ma

väga lugu.” Kui 1972. aastal mesinduse eriala Olusveresse toodi ja Antu direktoriks määrati, likvideeriti ära aastased mesinduskoolid, näiteks Arknas ja Räpinas, ning paljud head õpetajad jäid sinna maha. Siis tuli ise koolitada teiste erialade õpetajaid mesinduse aineid andma. Näiteks hakkas mesindussaaduste tehnoloogiat Olustvere esimesele lennule lugema keemiaõpetaja, mesilasperede hooldamist taimekasvatuse õpetaja ja Antu ise luges korjebaasi. Kõik õpetajad olid iseõppijad, kuid esimesed lennud õpilasi olid väga motiveeritud ja on praegugi teada kui klass omaette mesinikud, näiteks Talimaad.

Õpetamise praktiline külg oli tollal Olustveres nõrgem, sest mesila oli seal algul üks Potjomkini küla. Sinna osteti uued tarud ja vabariigi pealt pered kokku, esiti ei olnud mesinikkugi. Pärast tükki aega otsimist tuli mesinikuks Peeter Liivand, kes oli muidu väga tubli mees, kuid õpilastega ei klappinud hästi – ta nimelt ei sallinud kohmitsemist ja koperdamist, meenutab Antu naljaga. Seda värsket, veel vaigulõhnalist mesilat tulid üle vaatama Apimondia asjamehed ja hindasid seda väikese hõbemedaliga.

Kui veel torkida Antut teemal, mis Eesti mesinduses tänapäeval teisiti on, vastab ta, et ausus on kohati kadunud. Ausus selles mõttes, et mesinik püüab oma asjaga ikka ise toime tulla, mitte teistel nahka üle kõrvade tõmmata. Kuigi ta teab suurmesinike hulgas ka väga toredaid naisi ja mehi, tekitavad osa neist eramesinikele peavalu. Mõni mesinik, teades, kus on kellelgi korralikum saak, paneb oma 20 peret näiteks pool kilomeetrit eemale eramaale. Kuigi ta paneb naabrimehe maale, nii et midagi ei saa öelda, siis korjema on ju sama. „Õige mitmed suurmesinikud teevad nõnda ja mõned paiksed mesinikud on sellest häiritud.” Antul on näiteks Võrtsjärve kandis mitu tuttavat, kes on kimpus – tuuakse oma 20 peret ühele poole, teised 20 teisele poole. Mitte üks vägi ei aja neid sealt minema, sest see pole ebaseaduslik. Paiksed mesinikud aga kannatavad. Peale selle võivad mõned pered olla ka sellised, kes kipuvad vargile.

Mesinike Liit tegi Antule umbes neli aastat tagasi ettepaneku, et ta kirjutaks seaduseelnõu, mis olukorra ära reguleeriks. Antu kirjutas algvariandi valmis ja saatis ära, ent sinnapaika see jäi. Ilmselt ei tahetud seda rakendada, arvab Antu. Hiljem küll oli kuulda, et eelnõu oli hästi koostatud, aga ministeeriumil ei olevat seda vaja. Miks? Antu arvates on Eestist saanud ametnike riik. Maaeluministeeriumis on põllumajandusliku või selle lähedase haridusega inimesi alla poole. Selline tendents sai alguse juba taas-iseseisvumisel, kui öeldi väga kõrgelt positsioonilt, et „Eestis ei ole põllumajandust ega maaelu vaja. Meie hakkame elama transiidist ja turismist”. Sellest lähtuvalt pandi ka valitsus kokku.

Nõukogude ajal oli põllumajandusministeeriumi juures aiandus-mesindusvalitsus ja selle juures mesinduse osakond. Seal osakonnas töötas neli-viis inimest: veterinaararst, mesinduse zootehnik, mesinduse agronoom ja juhataja. Nendel oli otsekontakt ministeeriumiga. Eriti positiivne oli suhtlus sellel ajal, kui mesindusvalitsuses oli ministriproua Tiiu Aamissepp. Aamissepp ei olnud küll minister, aga põllumajandusministri esimene asetäitja. Tiiu oli tema abikaasa, kelle kaudu – aga ka teiste inimeste kaudu, kes puutusid seal ministeeriumi inimestega kokku – sai infot vahetada ja asju ajada.

Võib öelda, et 1990-ndad olid nii põllumajandusele kui ka mesilastele rasked aastad. Kui enne oli nii olnud, et maaelu ja põllumajandust puudutavad seaduseelnõud saadeti taluliitudele arvamuse avaldamiseks – ja ei läinud ühtegi taluliidu volikogu mööda ilma mõnda seaduseelnõud arutamata –, siis nüüd asjad muutusid. Talurahvale tehti uue põllumajandusturu korraldamise seadusega pikk nina, nii et nende parandusi ja ettepanekuid enam arvesse ei võetud. Nüüdseks ei ole maaeluministeeriumis kedagi, kes mesindust süvitsi tunneks ja selle käekäigust huvituks.

Mesilastõud

Nõukogude ajal oli kraini väga kiidetud mesilane. On tänapäevalgi, nii nagu buckfastki. Aga buckfast ei ole tõug, ütleb Antu. Buckfast on ristand, teda ei saa tõuks nimetada, sest kümne aastaga ei ole võimalik mesilastõugu aretada. Näiteks Venemaal Rõbnoje instituudis püüti 17 aastat Kesk-Vene tumemesilasest ja kaukaasia mesilasest uut tõugu aretada. Kesk-Vene tumemesilane on hea talvituja, aga tigidavõitu, kaukaasia mesilane leplikum, ent kehvem talvituja. Nimigi pandigi juba ära: okaa mesilane. Jagati siis tootmiskatseteks okaa mesilased majanditele ja suurtele mesilastele, ent asi häabus viie aastaga. Toimus lahknemine (Mendeli seadus). Sama lugu oli vend Adamiga, kodanikunimega Karl Kehrle, kes tegi 60 aasta jooksul kuus mesilaste ristamist. See tähendab iga kümne aasta kohta üks ristamine. Tulemus ei ole püsiv. Looduslikud rassid – Ruttneri järgi alamliigid – on kujunenud miljonite aastate vältel vastavalt looduslikele tingimustele ja on väga püsivad.

Kraini mesilast toodi ka seepärast Eestimaale, et siin oli levinud legend, et meie kohalik tumemesilane on tige. Jälle täitsa vale jutt, teab Antu. Tema eelkäia Aino Uustalu käis spetsiaalselt mööda Eestit kohalikke liine uurimas ja otsis kohaliku tumemesilase sõbralikumaid populatsioone. Põhjus oli suguluspaaritus. Ega siis vanasti emasid ei vahetatud ja verevärskendusega muutusid mesilased tigidamaks. Antu mäletab isegi, et sai poisikesena tumemesilastelt kõvasti tappa. Aino Uustalu uuringutest selgub, et seal, kus tehti verevärskendust ja toodi mõne aasta tagant kusagilt kaugemalt mõni ema sisse, ei olnud kohalik mesilaste populatsioon üldse nii tige. Suguluspaaritus teeb mesilased pikapeale kurjaks ja siinamaani on levinud arvamus, et Eesti tumemesilane on tige.

Teine tigiduse põhjus selgus siis, kui Antu käis juba tehnikumis ja tal hakkas mesiniku kuulsus tekkima. Vanatädid, kes pidasid kahte-kolme peret, kutsusid Antu mett võtma, sest nad ise ei

” Me peaksime laskma mesilastel ikka nii elada nagu nad on miljoneid aastaid elanud. ”

julgenud, kuna mesilane olevat kuri. Tädid olid ise nõus vurritama, aga tarust raame välja võtma ei pannud neid üksi vägi. Muidugi oli neil pandud tarud ja magasinid otsast otsani raame täis, kõrg paksuks ehitatud – mitte kuidagi kätte ei saa. Tuli raam jõuga välja tõmmata, kuid mesilane solvub selle peale, sest vajutad veel mõne katki ka. Siis nad muidugi tulid kallale.

Praegused mesilaste aretajad teevad aretustööd emapõhiselt, kuna me ei oska isamesilast kasvatada ega valida. Antu ütleb, et praeguse aretuse juures rikume mesilase ära sundpaaritamisega. Kuidas? Antu seletab, et me ju ei tea, kas see ema, keda hakatakse instrumentaalselt seemendama, on hea lennu- ja orienteerumisvõimega. Veel vähem teame isamesilase kohta. Isamesilane on tegelikult pärilikkuse kandja. Jällegi ei nähta siin tervikut.

Tervikpilt

Kui Antult pärida tolmeldajate nõrgenevate populatsioonide kohta, rõhutab ta veel kord terviku olulisust. Me peaksime laskma mesilastel ikka nii elada nagu nad on miljoneid aastaid elanud. Inimene aga hakkab neid ahistama: sülemlemist takistama, vägisi pesasid laiendama, haudmeraamide vahele kärjepõhju panema ja nii edasi. Siis võetakse neilt normaalne sööt ka ära. Antu arvates peab umbes pool talvesöödast – seitse-kaheksa kilo – olema ikka naturaalne mesi ja ülejäänud kümme kilo suhkur. Nii on endal lihtsam ja mesilasel ka tervislikum, sest mesilane jääb suhkrusööda peal talvel kõhnaks. „Kujutate ette, kui näiteks inimene kaotab lühikese ajaga ligi pool kehakaalust. Ta ei jaksa siis enam midagi teha.” Samuti on

mesilasega. Kui ta on talv läbi suhkrusööda peal, siis kaotab ta umbes 40 protsenti oma massist. Ta ei ole võimeline kevadel suurt hulka hauet toitma, mitte rohkem kui üht ainsat järglast. Kõik need suured vigurid, et paneme korpuse vahele või raamid siia-sinna poole – see ei aita. Mesilane peab olema normaalselt talvitunud ja elujõuline. Ta on hästi arenenud putukas, loodus on teda väga hästi koolitanud.

Tihti peale ütlevad mesinikud kevadel, et vilets ema on sees, haue on lünklik, tühemikega. See on kevadel loomulik. Pere on nõrgavõitu. Need on termomesilased, kes poevad tühjadesse kannudesse sisse, et hauet ka külgedelt soojendada. Teine vastand on suvel palavate ilmadega aammesilane, kes toob tarru vett, on pärast seda laiali kärje peal ja niisutab vajaduse korral õhku, millega jahutab kogu pesa. Ilmade soojenedes pere areneb ja mesilasi on rohkem, siis muutub ka haue ühtlasemaks. Kui kevadel esimene pilt on kehavõitu, helistatakse abipalvega Antule.

Vahel ei loe mesinikustaaž midagi, pajatab Antu. Kunagi oli üks lähikonna vanahärra tulnud temalt mesilasemasid ostma, sest tema mesilased olevat tigidad. Ostis viis ema. Tegemist oli 50 aastat mesilasi pidanud mehega, nii et Antu ei pidanud vajalikuks õpetama hakata, kuidas ema anda. Läks paar päeva mööda, kui vana oli tagasi Antu õue peal, rusikad püsti: „Sul on nii viletsad emad, kõik tapeti maha.” Antu uuris, kas ta vana ema ikka võttis enne perest ära. Vanahärra seletanud: „Ei, miks? Noor on ju vanast üle, eks ole, lasin uue ema lihtsalt lennuaugust sisse.” Antu vastas seepeale, et uus ema ei saanudki lennuaugust kaugemale, sest juba seal võtsid valvurid ta maha. See on haruldane juhus, kui läheb niimoodi läbi.

Antu ise on nii teinud, et kui peres muneb näiteks väärema – tähendab, töölisklass on võimu võtnud –, siis paneb ta kypse emakupu isetehtud puuriga ühe äärmise raami ääre peale, kus on mesilasi vähem. Puur on vasktraadist spiraal ja ainult eest on otsakene lahti. Siis ei saa vääremad pärisemale külje pealt ligi, sest muidu nad närivad kupu külje pealt maha ja nõelavad ema surnuks.

Näost näkku ei julge nad aga minna. Kui noor ema sealt puurist välja tuleb, hävitab ta ise vääremad ja pere saab korda.

ÕIGE MESINIK

Antu arvab, et igaüks ei peaks mesinikuks hakkama, vaid ikka ainult selline inimene, kes tunneb kutsumust. Tema poisipõlve huvil oli kaks tagamaad: ta oli lugenud lapsepõlves mesilastest midagi huvitavat ja teiseks oli sõjajärgsetel aastatel hirmus magusapuudus. Kui saadi viieliikmelise pere peale pool kilo suhkrut kuus, kulus see kohvi sisse panekuks, mujale ei jätkunud. Ta mäletab sedagi, et ema peitis suhkrupakki laste eest, sest kasvavad lapsed kippusid sealt vahel ikka natuke matti võtma.

Antu arvab, et nüüd kutsub mitmeid inimesi mesinduse juurde äri. Muidugi on osal huvi ka. Antugi juures töövarjuks käinud õpipoistest on tublisid mesinikke välja kasvanud, aga on ka ärimehi. Mesilane muidugi töötab seejuures ikka omamoodi. Antu arvab siiski, et mesilased tunnevad hea mesiniku ise ära. Nii nagu on igasuguseid lausujaid, peab ka mesinik oskama mesilase käest küsida, mis tollel vaja on. See on vastastikune. Peab olema mesilaslausuja ja seda inimest mesilased ei nõela. Antu pole 72 aasta jooksul kordagi mesilastega töötades kindaid kätte pannud ega ühtegi taru ostnud.

„Mesinik on jah niisugune inimene, kes tunneb rõõmu sellest, kui mesilane lendab, ja muidugi hea meel ka sellest, kui ta vahest nõelab.” Antu pole näinud ühtegi mesinikku, kes seda pahaks paneb. Alles ükspäev oli proua muhule mehe peas osutanud. Nägemine on Antul juba kehavõitu, nii et ega ta läbi võrgu hästi ei näe, vaid töötab põhiliselt ilma näovarjuta. Mõni mesilane ikka solvub ja nõelab.

Mesiniku töö pakub rahuldust. „On väga mõnus istuda õhtul taru kõrval ja lihtsalt vaadata, kuidas nad töötavad,” jutustab Antu, „mingi sügav südamerahu on nendega tegeledes.”

GENADI NOA

KUIDAS SAI GENADIST MESINIK

Genadi sündis 1951. aasta jüripäeval ehk eestlaste kolimispäeval, mistõttu on ta elus pidevalt kolinud. Lausa 30 elukohta loeb Genadi oma 70 eluaasta peale kokku. Seepärast nimetab ta end Saaremaa mustlaseks. Kuigi sünnikoht on tal Jõgevamaal Vaimastveres, käis ta koolis Karksi-Nuias toonases Nuija keskkoolis, praeguse nimega Kitzbergi gümnaasium. Keskkooli ajal kuulas julgeolek teda kaks korda üle, ähvardades isegi arreteerimisega, sest tema portfelist ja kodust oli leitud keelatud kirjandust: „Nimed marmortahvil” ja „Eesti rahva kannatuste aasta”. Ka pandi talle pahaks seda, et, abistades kellalööjast ema, tallas ta Karksi-Nuia luteri kirikus orelele tuult. Paar aastat varem oli ta elanud koos emaga Nuiast kolme kilomeetri kaugusel Tauga metsavahist kasuisa kodus. Seetõttu on Genadile kõik metsatööd tuttavad, nii et ta kunagi lausa kaalus, kas valida erialaks metsandus.

Ometi siirdus ta pärast keskkooli lõpetamist ilmselt isa eeskujul Saaremaale pedagoogitööle. Kaks aastat töötas ta kasvatajana Vaivere eriiinternaatkoolis, kust noormees vallandati okupatsioonivõimude heaks sõjalis-patriootilise kasvatustöö tegemisest keeldumise tõttu. Vaevalt ühe õppeaasta sai ta töötada kasvatajana maa-kutsekoolis nr 26 (nüüd Kuressaare ametikool). Sealt vallandati mees taas, kuna fotoringi juhendajana oli ta lubanud õpilastel teha fotosid Eesti Vabadussõja monumentidest. Kuna dissidendina pedagoogi ametis töötamine tundus olevat võimatu, tuli omandada muu sobiv elukutse. Kuna Genadi lapseas oli tema ema töötanud aiandis ja vanaemal oli veel enam aednikusoont, valis Genadi aianduse.

Räpina aianduskoolis (toona Räpina sovhoostehnikum) alustas Genadi aiandusagronoomi kutse omandamist 1974. aastal. Ta meenutab, et tollane mesindusõpetaja Arvet Juhanson juhendas mesindusringi, kus noormees väga aktiivselt osales. Kuigi, kui Genadi aianduskooli läks, ei mõelnudki ta mesinduse peale, sest

kartis mesilasi. See hirm oli tal tekkinud 21-aastaselt, kui töötas koolivaheajal maamõõtjana Kõrgemäe sovhoosis Karksi-Nuia ümbruses. Kuulsa aiandustegelase Mati Laane isa väikesel krundil paiknes 40 mesilasperet; need olid tumemesilased ja väga vihased, seal sai Genadi nii mõnedki nõelad kätte. Mesilaste rünnaku all ei tahtnud ta seda krunti mõõta, vaid katsus hoopis varasema plaani järgi töö ära teha ja kupitsad kiiresti maasse lüüa. Kui higisena mesilaste lähedal olla, võib nõelapisteid liiast saada, sest mürgi lõhn ahvatleb järjest uusi kaitsjaid nõelama, seletab Genadi. Nii tekkis hirm.

Tänu ülimalt sümpaatsele mesindusõpetajale Arvet Juhansonile, kes oskas praktikumiks valida sobiva ilma ja kelle pered olid rahulikud ning kes oskas mesilasi ka ise rahustada, kadus hirm Genadil täiesti. Mitte ükski õpilane ei saanud praktika ajal ainsatki nõela, kuigi mesilas oli eri tõuge, meenutab ta. Õpetaja andis väga häid soovitusi, kuidas agressiivsele perele läheneda: tuleb suitsu anda mitmes jaos ja hõõruda käsi melissilehtede mahlaga, et mesilased ei tuleks kätele. Ta õpetas, millised liigutused peavad mesilastega töötamisel olema ning kus tohib seista ja kus mitte – näiteks ei tohi olla ees nende lennuteel. Samuti jagas ta soovitusi, millised peaksid riided ja varustus olema: hele kõrge kraega pallon ja võimalikult heledad püksid, peal veel valge kittel, mitmekordsed ja samuti heledad sokid ning ka jalanõud võiksid olla heledad ega tohiks haiseda. Heleda värvuse korral on mesilased rahulikumad, selgitab Genadi. Õpetaja Juhansoni mesilas oli üllatav, et mesilased võivad nii sõbralikud olla. Paari tunniga andis õpetaja suurepärase ülevaate sellest, mis mesilasperes toimub.

Sama õpetaja organiseeris Genadile kohe õppekoha põllumajandusspetsialistide teadmiste süvendamise instituudis Moskvas. Seal õpetati mesindusteemasid ja selle läbis ta ligi kolme aastaga kaugõppe vormis. See toimus nõnda, et kõrgkooli õppematerjalid saadeti kohale, seejärel tuli teha kontrolltööd ja need Venemaale

”

Ploomipuud kandsid väga rikkalikult just tänu sellele, et ta piserdas neid õitseajal suhkrulahusega, mis meelitas mesilasi neid tolmeldama.

”

professoritele hindamiseks saata. Kohalik kool pidi saadetavad tööd enne kinnitama ja kuna Juhanson oli ühtlasi Räpina sovhoos-tehnikumi õppepraktika juhataja ja tal oli pitsatiõigus, sai tema need asjad korda ajada. Vahel jäi Genadi hätta venekeelsete terminitega, millega ei osanud noormeest isegi tema vene filoloogist isa abistada, kuna need olid nii spetsiifilised. Siis tuli jälle õpetaja Juhanson appi, kes valdas vene keelt hästi, kuna oli pärit venemaa-eestlaste perest ja seetõttu Venemaal keskkooli lõpetanud. Genadi meenutab, et õnneks puudusid instituudi õppekavas igasugused „ismid” – leninism, marksism ja muud sellised. Muu hulgas saatis instituut Apimondia materjale, mis olid tolle aja kohta tiptasemel. Hea oli ka professorite hindamiseetod – nad küll märkisid vead ära, aga rõhk ei olnud vigade otsimisel, vaid töö tugevatel külgedel. Neile oli tähtis see, mida õpilane oli tegelikult saavutanud, ning ühtlasi uurimisasutusena Nõukogude Liidu kõikide piirkondade kohta vene keeles esitatud andmete kogumine.

Kontrolltööd võis asendada vähemalt 100-leheküljelise tihedas tekstis uurimistööga kohalike olude kohta, milleks Genadi valis „Mesilaste korjema ja põllumajanduskultuuride tolmeldamine mesilastega”. Talle meeldisid taimed ja Räpinas käis ta ka Eduard Kattai ravimtaimede ringis, kuigi oli selle ainus liige. Seetõttu otsustas ta uurida just sellist taimedega seonduvat momenti. Siia juurde pajatab ta loo, milles naaseme tagasi Nuija kanti. Nimelt öelnud Mati Laane isa, tiptasemel aednik August Laane, et tal õnnestus lapsed koolitada mitte 40 mesilasperelt saadud mee, vaid ploomide müügist saadud rahaga. Ploomipuud kandsid väga

rikkalikult just tänu sellele, et ta piserdas neid õitseajal suhkrulahusega, mis meelitas mesilasi neid tolmeldama. Puud olid peaaegu igal aastal murdumiseni ploome täis. Ka Genadi on seda võtet kasutanud haralise ploomipuu juures, mille kohta öeldi aiandis, et see on pigem dekoratiivne sort, mis vilja eriti ei kannu. Temal kandsid haralised ploomipuud aga ülikülluslikult, kui ta oli nende õisi suhkrulahusega piserdanud. Selleks et see võte oleks tulemuslik, tuleb seda teha õitseaja esimesel poolel.

Mõned kuud enne Räpina aiandustehnikumi eeldatavat lõppu hakkas toonane direktor Genadi lõpetamist takistama, mistõttu ei saanudki ta aianduskooli ametlikult lõpetatud. Nimelt peeti noormeest täie õigusega dissidendiks, kuna lisaks vanadele pattudele oli ta käinud koos endise kirikuvanema lese Marta Ootsinguga jumalateenistusel ja tal oli ühiselamus pisikene Johannese evangeelium, mille üks kaasõpilane oli vastava korralduse alusel Genadi sahtlist avastanud. Too oli sellest otse julgeolekut teavitanud ja julgeolek seepeale muidugi direktorit. Siis ei tohtinud sellist kirjava ühiselamus olla. Nii hakkas direktor enne lõppu Genadile peale käima: „Te ju pidite meilt lahkunud olema. Kas te ikka veel siin olete?” Genadi ei olnud ainuke, keda kiusati. Kaks tütarlast käisid luteri kirikus ja ka nende puhul tekkis arutelu, kas nad välja visata. Arvet Juhanson organiseeris õpetajad selle eelnõu vastu ja direktori ettepanek hääletati maha. Juhanson ise ei olnud usklik ja Genadi küsis temalt, et miks ta oli seda teinud. Õpetaja vastas, et inimesel peaks olema õigus uskuda sellesse, mida ta tahab, ja järgida oma südametunnistust; selle eest teda karistada on kuritegu. Õnneks sai Genadi instituudi Moskvast siiski lõpetatud, seda oli juba liiga hilja takistada.

NÕUKOGUDEAEGNE MESINIKUTÖÖ

1976. aasta sügissuvel asus Genadi elama Saaremaale. Seal oli hakatud mesindusbrigaade looma ja vanemagronoom Jaan Holm otsis inimesi, kellele oleks mesinduskutse olemas või omandamisel ja kes sobiksid brigaaditööle. Kõik ju ei sobi ega taha teha ühistööd, seletab Genadi. Esiti uuris Holm otse Rāpinast, kas on sealt kedagi soovitada, ja Juhanson kiitis talle Genadit. Too oli siis parajasti Karksi-Nuias, kui Holm koos seemnekasvatuse vanemagronoomiga tuli talle ettepanekut tegema. Ta nõustus. See oli augusti keskel, kui oli veel mett vaja võtta ning pered sügiseks koondada, sööta ja talveks katta. Kärļa kolhoosi esimees uuris Holmilt, kas Genadi esineb nõukogudevastaste üleskutsetega. Selle peale vastas Holm eitavalt.

Oma mesinduse olid ühendanud neli majandit: Kärļa kolhoos, Sõrve sovhoos, Lümānda sovhoos ja Lenini-nimeline kolhoos. Need paiknesid üksteisele suhteliselt lähedal, aga siiski oli küllalt pikk maa brigaadi ühest otsast teise. Sõrve säärest Sauveresse sõita oli peaaegu 70 kilomeetrit, pakub Genadi. Alguses elas Genadi Upal, kusjuures ringi liikus vaid jalgrattal. Töö toimus koos veoautojuht Väino Holmiga. Sõideti mööda mesila osakondi, enamasti kahekesi, sest siis oli asju kergem tõsta. Mõnel päeval töötas Genadi Sauvere mesilaosakonnas ja Väino sellal Sõrves. Väinoga oli hea ja lahe koostööd teha. Ta ei surunud oma tahtmist peale, vaid otsused sündisid dialoogis ja arutluses, meenutab Genadi hea sõnaga. Kui Jaan Holm taotles Genadile Riksu mesilamajast toonasesse Kingisseppa sõiduluba õpilasbussis, keeldus haridusosakonna juhataja põhjendusega, et dissident võib õpilasi ideoloogiliselt kahjustada.

Muidugi ei pidanud brigaad kaua vastu, sest majandijuhtidele ei sobinud, et mõningatel majanditel näidati suuremat toodangut kui teistel. See tähendas mõnele majandile vähem tulu ühe pere kohta. Toodang aga sõltus korjemaast ja mesilastest, nii et

oligi erinev, selgitab Genadi. Näiteks oli Sõrve sovhoosil toodang märksa suurem kui brigaadi tööd korraldaval Kärla kolhoosil, sest esimesel olid Harkujärvelt mesilasemade kasvataja Endla Mailt muretsetud tõumesilased. Samuti oli Sõrves rohkem jäätmaid ja vähem mürgitamist, mistõttu oli sealne korjema oluliselt parem. Ehkki just see Saaremaa majanditevaheline brigaad oli mitu aastat tulnud vabariiklikus sotsialistlikus töövõistluses esikohale, likvideeriti see 1980-ndate algul Kärla kolhoosi nõudel ja Genadi jäi mesinikuks Kärllale.

Kärllal oli 120 peret ja lisaks varuema pered, Genadi töö oli neid hooldada. Üks väike toakene oli tal Sauveres, kus sai mett vurrida ja inventari hoida. Esimestel aastatel tegi ta seda tööd üksi, ent 1986. aastal sai ta abiliseks värskelt Olustvere sovhoostehnikumis mesinduse eriala lõpetanud 17-aastase nooruki. Ain Nõmm oli väga korralik, töökas, aus ja kuldsete kätega noormees, kes valdas hästi ka varroatoositõrjet, meenutab Genadi. Samuti oli tal Genadist oluliselt rohkem jõudu, nii et temaga koos oli kerge raskeid asju tõsta. Vahepeal tuli Ainil peaaegu kaks aastat ajateenistuses olla, see aeg oli Genadile kõige raskem. Ta võttis küll uue abilise, aga tollest ei olnud erilist kasu. Inimeste töösse suhtumine on väga erinev, tõdeb mees. Kui Genadi 1990. aastal Kuressaare gümnaasiumisse õpetajaks läks, andis ta kolhoosi mesilaspered üle Ainile.

Genadi kinnitab, et mesinikutöö kõrvalt muudele asjadele mõtelda ei saa, peab keskenduma just antud hetke tööle, et see saaks korralikult tehtud. Näiteks mesilaste läbivaatamise juures, et neid kärjeraamide vahele ei pigistaks. Samuti tuleb kogu aeg mõelda, milline on ilm ja mis suunas see muutub. Kui peab lähenema

” Mesinikutöö kõrvalt muudele asjadele mõtelda ei saa, peab keskenduma just antud hetke tööle, et see saaks korralikult tehtud. ”

kurjemale perele, tuleb seda erimeetmetega teha, loetleb Genadi mesinikutöö igapäevanüansse. Vähemalt temal ei ole küll olnud selle töö juures võimalust üksindust tunda. Küllalt sageli oli vaja suve teisel poolel autojuht tellida, et üht-teist vedada. Siis tuli juhiga koos inventari, mett ja suhkrulahust tõsta ning oli suhtlemist küllalt.

Tööpäevad brigaadi ajal ja hiljem Kärla kolhoosi mesinikuna Genadi sõnul üksteisest oluliselt ei erinenud. Kui oli ees mesilaste vedu, tuli varakult kohal olla, enne mesilaste lendama hakkamist. Neid pidi sageli vedama põldudele rapsi, punast ristikut, lutserni ja valget mesikat tolmeldama. Sõrve sovhoosis viidi mesilasi isegi porgandi ja kapsa seemnepõldudele; Kärla kolhoos aga ei soovinud muud peale punase ristiku ja rapsiseemne. Mõnikord olid tööpäevad väga pikad. Mesilaste söötmine võeti ette võimalikult hilja – vastu pimedat –, et vältida nende üksteise tagant varastamist. Ka metsadesse sai mesilasi viidud, isegi mustikametsa, aga seal kippusid rüüstajad peredel kallal käima. See oht oli toona, nii nagu on praegugi eramesinikel, tõdeb Genadi, ikka inimeste tõttu. Näiteks mindi mõnikord suitsikuga tarude kallale, et kärgi kätte saada, nii hoolimatult, et põletati kord metsas paar taru ära. Teinekord olid kõik 16 riigimetsa viidud peret ära mürgitatud. Genadi ei oska arvata, mis oli sellise käitumise põhjus. Ka praegu on ta kõik oma mesilastarud ümber maja kokku kogunud, sest need kipuvad mujal inimestele jalgu jääma.

Mesilaste ja mesinike haigused

Genadi nimetab endal olevat juba mitukümmend aastat kestnud häda: ta kõrvetas kunagi sipelghappe aurudega kõri ära. See juhtus 1980-ndate algul, kui veel ei teatud, kuidas üldse seda hapet manustada. Soovitati kanda kollase padruniga gaasimaski, aga ometigi oli see niivõrd kehva kvaliteediga, et lasi happeaurud läbi. Kui Genadi

oleks teadnud, et see nii rängalt mõjub, oleks ta ilma gaasimaskita töötanud ja pigem jälginud, millisest suunast puhub tuul. Nii oli talitanud üks tema kolleeg, kes oli Räpina aianduskooli lõpetanud ja Juhansoni mesindusringis osalenud. Tema valas hapet pärituult ja jäi ise aurudest puutumata. Varroatoosi raviks kasutati peale sipelghappe ka oblikhappe vesilahust, mida tuli pulverisaatoriga mesilastele pihustada. Ka oblikhappega juhtus Genadi enda kopsudele pisut liiga tegema, ent õnneks sellest ta toibus. Kuigi ta kandis oblikhappega töötades respiraatorit, oli sellest liiga vähe abi. Hingamis- teede eriarsti jaoks oli haiguspilt huvitav, patsiendile aga mitte.

Happekahjustus tähendab, et epiteelkude kurgus on hävinud, mistõttu peab Genadi siiani hoiduma hapust, külmast ja kuumast toidust. Tänu Kuressaare gümnaasiumi õppealajuhataja soovitud rahvatarkusele on Genadi leidnud leevendust kurku võiga ravides. Samuti on ta avastanud, et mugulsibula ja värske kurgi närimine pakub vaevustele leevendust. Lisaks sellele, et need happed on inimesele ohtlikud, hukkus selliste ravivõtete kasutamise tagajärjel ka väga palju mesilasemasid. Tollal soovitati sipelghapet purgikaanele valada ja asetada see mesilaspesa alla. Nagu öeldud, sai sellega palju noori mesilasi hukka ja emade eluiga – kui nad kohe ei surnud – kahanes poole võrra. Reproduktiivorganite kahjustumine pärssis emade munemist.

Genadi oli varroatoosiga esimest korda kokku puutunud Järva- maal, kus ta oli vahepeal ühe aasta Alliku sovhoosis Esna mesilas töötanud. Kuigi sinna polnud varroalest veel jõudnud, pidas mesin- duse peaveterinaar Sirka Arro Paides loenguid selle tõve tõrjumise meetoditest. Tänu mandrist eraldatusele jõudis haigus Saaremaale kaks aastat hiljem. Sinna tõi selle Genadi sõnul üks agronoom, kes oli Türi lillelaadalt soetanud passi järgi terved mesilased, ent tegeli- kult kandus nendega lest Saaremaale ja hakkas seal jõudsalt levima. Genadi töödeb, et algul sai raviga üle reageeritud, oleks tulnud vähem hapet valada. Samuti leidis ta hiljem, et purgikaanele valamise

asemel oleks tulnud immutada isoleerpapi tükke kontsentreeritud sipelghappes, neid natuke aega tuulutada, et kõige teravam ving välja tuleks, ja alles seejärel asetada tarusse vahelaua alla. Selline meetod ei tapnud enam emasid ega noori mesilasi, kuid oli varroalesta vastu siiski piisavalt tõhus.

Algul katsetasid paljud mesinikud varroosi puhul hoopis mahe-damate meetoditega, aga need ei aidanud piisavalt. Näiteks prooviti Vietnami salviga, mille lõhn olevat lestasid joovastanud ja sundinud nad kukkuma läbi võrkresti taimeõliga määratud plaadile. Mõned katsetasid sookailu pundikestega, ka see lõhn uimastas lesti ja võttis neid vähemaks. Aga mitte piisavalt. Pigem hakkas mesinikul endal sookailuga toimetades pea valutama. Taasiseseisvumisega tuli läänest appi preparaat Apistan. See oli algul väga efektiivne ravim, kuid ka mürgine. Selle jäägid jäid meesse ja kärgedesse, mistõttu mahemesindusse see ei sobi. Sama lugu oli hiljem kasutusele võetud Bayvaroliga. Nüüd hiljuti on tulnud üks Hiina ravim lehtedena, mille puhul pannakse ainult üks leht poolenisti pesa peale, kui raamiliiste ei ole. Sellel on sama toimeaine mis Apistanil. Hiinast tellitud ribadest on tau-fluvalinaadi sisaldus Apistani omast oluliselt suurem. Seetõttu on see mitte ainult mesilastele, vaid ka mee kvaliteedile kahjulik, võtab Genadi oma varroalestavastase võitluse analüüsi kokku.

Saaremaal oli varroatoos vähem laastav kui mandril, kuigi sealgi läks peresid selle tagajärjel välja. Õnnetus juhtus näiteks Genadi endise kolleegi Väino Holmi mesilastega. Genadi loovutas oma 20 mesilasperest kolm Väinole, need suutis ta siis juba elus hoida. Enne varroatoosirünnet tuli Saaremaal võidelda akarapidoosiga, mida mandril laialdaselt ei olnud. Selle tõve puhul on tegu mesilaste hingamiseldrites silmale nähtamatute lestadega, kes levivad eriti saarte niiskes kliimas. See haigus olevat ilmselt Inglismaalt pärit ja miskipärast Saaremaale jõudnud, aga õnneks saadi sellest üsna tugevate mürkide abil mõne aastaga jagu. Lesti hävitati Šveitsi preparaadiga Folbex ja Nõukogude Liidus toodetud mürgitablettidega.

Viimased olid nii mürgised, et kui mesinik pidi päevas sadakond peret ravima, kippus ta tihti seejärel verd oksendama. Need tuli süüdata ja tarru aeglaselt hõõguma panna, aga mõnikord kustutasid mesilased need ära ja siis pidi uuesti proovima. Mesilased on head tuletõrjujad, leiab Genadi.

Veel on mesilasi kimbutanud noseematoos, mis levib just sellistes mesilates, kus ei olda hoolikas ega desinfitseerita kärgi. Koos mesilasi nõrgestanud varroatoosiga sages bakterite põhjustatav Ameerika haudemädanik. Kui haue kipub jahtuma ja seejärel mädanema – võimalikke põhjusi on selleks tegelikult palju – ning mädanevat hauet kohe ei eemaldata, siis levib taud teistele peredele. Seetõttu tuleb selline haue otsekohe välja lõigata, seejärel põletada või sulatada. Siis tuleb mesilaspere ajada puhastatud tarusse uutele kärgedele ja mitu korda ravimiga töödelda. Nõukogude ajal oli saadaval ravim norsulfasool-naatrium, mida isegi beebide ravimina kasutati, nii et see ei olnud nii kange mürk nagu eespool mainitud ravimid. Seda tuli Genadil ükskord ka enda eramesilas kasutada. Kuigi tol ajal soovitati hävitada kõik, mis oli Ameerika haudemädaniku tekitajaga kokku puutunud, õnnestus Saaremaa ühisgümnaasiumi vilistlase Eeriku abiga ravi saajaprotsendiliselt. See oli 1992. aastal. Vilistlane aga õppis seejärel Tartu ülikoolis mikrobioloogiks.

Inventar

Nõukogude ajal levis kehvasti nii mesinduskirjandus kui ka inventar. Nii palju, kui paarile mesinduskäsiraamatule ja ühele mesindusõpikule lisaks Apimondia kaudu kirjandust sai, nii palju sai. Nii mõnegi kvaliteetse tööriista järele oli samuti suur puudus, näiteks kärjekahvlite. Viimaseid toodeti küll Leningradi tehases, ent need pidasid ka hoolika käsitlemise puhul vastu vaid paar nädalat. Plast oli teatud kohas nii õhuke ja õrn, et lihtsalt murdus.

Genadil on ette näidata endiselt Kärla kolhoosi veterinaararstilt Voldemar Leppikult päranduseks saadud sirgete piidega roostevaba kärjekahvel, mille olid sugulased Leppikule Inglismaalt 1980-ndatel saatnud. Tolle kahvli piid on kõik alles. Seda naljalt teistele kasutada Genadi ei anna. Küll tegi talle Sauvere sepp veel ühe tugeva, ent külge tinutatud piidega kärjekahvli juhuks, kui tal on abiline, et mõlemad saaksid kaanetada. Tinutamisel kasutatud plii aga reageerib meega ja tekitab mürgise oksiidi. Noaga kaanetise lõikamine võtaks palju enam aega ja nõrutamist vajavat kaanetist tuleks oluliselt rohkem.

Voldemar Leppiku pärandatud kärjekamm

Samuti olid kehva kvaliteediga nõukogudeaegsed meevurrid – varasemad tsinkplekist kestaga, hilisemad alumiiniumkestaga. Meega kokku puutudes andsid esimesed mürgiseid ühendeid kiirelt, teised aeglasemalt. Genadi pakub, et võib-olla tehti vurre kuu lõpus plaani täiteks lohakamalt, nii et paarinädalase kasutamise järel lagunesid need ära. Ühe sellise viis mees kolhoosiajal oma Vaivere-aegse õpilase kätte. Kuldsete kätega õpilasest oli selleks ajaks saanud keevitaja ja sepp ning ta parandas vurri ära nii hästi, et Genadil on see praegugi alles ja terve. Mesindustarvikuid hakkas Saaremaal rohkem liikuma, kui sinna rajati aiandus-mesinduskauplus. Seal olid isegi tarud ja vurrid müügil. Enne seda tuli peaaegu kõik asjad Tallinnast tuua või tarud otse tööstusest, kui just ise neid ei ehitanud.

Mesi ja mesinikud

Meetegu käis nii, et võeti piisava meega kärjed välja ja vurritati kas mesindustoaas või isegi õhtul hilja õues mesila osakonnas, sest

igal pool ei olnud sellist majakest. Mõnikord tehti seda ka ulukite heina ja söödavihtade hoidlas. Sealt transporditi mesi 35-liitristes alumiiniumnõudes kolhoosnikele müügiks. Vähemalt viis kilo pere kohta tuli neile müüa või rohkemgi, kui nad soovisid. Osa meest anti riigiplaani täiteks, kusjuures see ei olnud suur, 5–6 kilo ringis mesilaspere kohta. See tuli viia Piritale, kus oli suur meeladu, mis võttis riigiplaani vastu. Kuna sinna toodi üle Eesti tohtu meekogus, oli mee kvaliteedi kindlakstegemine üpris pealiskaudne. Näiteks olevat vastuvõtja kord rääkinud, et üks majand tõi terve piimanõutäie (35 liitrit) mesilaste söödasiirupit ja see tuli siis seal ülejäänud meega ära segada. Kolhoosi osakondadesse viidud mee müügiga tegeles raamatupidaja või sööklatöötaja. Ostjad tulid purkidega ise mee järele ja seda sai soetada suhteliselt odava hinnaga – 4,40 rubla kilo mee eest. Samal ajal maksis turul meekilo 6–7 rubla, eriti hinnatud oli Tallinna turul Saaremaa mesi.

Muidugi peab mesilaste pidamisest tööõõmu leidma, sest ega palk ja meesaak ei saa olla eesmärk, leiab Genadi. On temagi tundnud selliseid mesinikke, kellele on palk olnud kõige tähtsam – neil pole see asi kõige paremini läinud. Sovhoosides olid kindlad palgad, nii et mesinikele ei saanud rohkem maksta, kui oli ette nähtud. Kui

mesinik oli piisavalt kaval, sai nihverdada, sest ega seda ei saadud kontrollida, millise osa toodangust mesinikriigile ja majandile andis ja millise osa sellest endale võttis. Kui ei saa süsteemi muuta, tuleb sellega lihtsalt kohaneda.

Suhtumine mesinikesse oli Genadi kogemuste põhjal väga erinev. Mõned austasid neid väga, teised ei leidnud

Vaha sulatamine

mee ega mesiniku juures midagi väärtuslikku. Genadi toob näite ajast, kui ta Upal elas ja osa tema mesilasperedest oli käinud rändel Lagenõmme kanarbikunõmmel. Küps kanarbikumesi ei tule teatavasti vurrides hästi välja. Kanarbikumee saab kätte kargi saunas soojendades ja kärjekobestajat kasutades. Ka vahapressi varal saab kanarbikumee kätte, aga siis satub mee sisse õietolmu. Kanarbikumesi on iseenesest mörkjast ja õietolmu muudab selle veel mörkjamaks. Üks naabruses elav postiljon soovis mett saada ja Genadi andis talle pressi varal saadud kanarbikumett. Too tõi kolmeliitriste purgi meega tagasi, öeldes, et nii sandi maitsega mett pole tema enne saanud, ja küsis ka raha tagasi. Postiljon jäänud kollatõppe ja läinud manala teele. Veel lähemal elas üks miilits, kes oli kollatõves olnud ja kellele arst oli taasnakatamise vältimiseks soovitanud süüa kanarbikumett, mis sisaldaks õietolmu. Tema käis nimelt sellist mett soovimas ja talle enam kollatõbi kallale ei tulnud, kuigi neil aastatel see levis ja too mees oli sellele vastuvõtlik.

Mesi oli ka heaks pistiseks või meeheaks, nagu Genadi seda nimetab. Näiteks soovisid mett kolhoosi esimees, kui oli vaja kõrgetele ülemustele meeheade teha, et laen kustutataks. Ka küsis mett peazootehnik, kui oli tarvis, et haiged loomad lihakombinaati vastu võetaks, ning varustaja ja peamehaanik, kui oli teatavast metallimaterjalist töökojas puudu. Ikka viidi meeheaks mett, sest soovijaid oli palju, vahendeid vähe – vajalike asjade defitsiit oli sel ajal suur.

Teave

Genadi ei kuulunud küll Saaremaa mesindusseltsi, aga vanemagronoom organiseeris kohapeal teabepäevi ja ka põllumajandusvalitsus korraldas neid. Siis tulid kohale välislektorid või mõned eeskujulikud mesinikud mandrilt. Genadi teab öelda, et

mesindusseltsid töötasid agaralt Polli katsebaasi juures, sest seal oli mitu teaduskraadiga inimest, näiteks Aino Uustalu, Antu Rohtla jt. Genadi ise sai praktilisi nippe mesindusest veel näiteks Jaan Sipelgalt, kes Nuias tema emale naabriks oli. Sipelgas töötas Polli katsebaasis mesinduslaborandina ja tegi seal peaaegu kõiki töid. Ta jagas Genadile nii sülemite püüdmise kui ka nende vältimise võtteid. Ka vanemagronoom Jaan Holm andis küllalt palju häid nõuandeid. Üldiselt tulid Saaremaa inimeste mesinduskogemused ja -teadmised suuresti ikkagi pereringist, ütleb Genadi. Kui isa või vanaisa pidas mesilasi, olid nooremad suitsupoisiks ning seejuures õpiti ja kogeti. Pärast võeti mesila koos teadmistega üle.

Vanemagronoom Holm korraldas ka ekskursioone mandrile. Soomega peaaegu mingit teadmiste vahetust ei olnud – ikkagi kapitalistlik maa, ütleb Genadi. Käidi ekskursioonil Läti ja Gruusia mesilates. Kaukaasias on hoopis teised nektaritaimed, näiteks akaatsiad, ning eelmägedest võib väga maitsvat ja tervislikku mett saada. Kuid tubakaistandustest korjatud mesi ei olnud maitsev, hindab Genadi viisakalt. Ta meenutab, et Räpinas õppimise ajal saadeti talle Kaukaasiast purk tubakamett ja ta jagas seda ka toanaabritega, mille peale paluti seda teinekord mitte pakkuda.

Keskkond

Kuna nõukogude ajal tehti teraviljapõldudel umbrohutõrjet sageli päevasel ajal, hukkusid nii mõnedki mesilased juba lennul. Genadi mäletab korda, kui nad käisid Jaan Holmi organiseerimisel Saare Töölise kolhoosis ekskursioonil. Sealne mesinik Heldur Suuster näitas oma õietolmu kuivatamise kappi, mis oli imelikult lõhnanud. Siis käidi ka tarude juures, mille lähedal oli põld, millest mesilased olid üle lennanud. Äsja oli tehtud seal umbrohutõrjet. Sama lõhn, mis oli olnud õietolmukuivatis, oli ka tarudes, ja neis oli palju

”

Siin on valikukoht: kas valida mesilaste hukutamine või leppida ussidest üle jääva väiksema saagiga?

”

hukkunud. Teine kord käis Saaremaa mesinikele esinemas taimekaitsespetsialist Polli katsebaasist. Ta rääkis, et mõningate insektitsiidide puhul ei tulegi mesilased enam õunapuuõisi tolmeldama, nii vastunäidustatud on need lõhnad neile. Kui nad on saanud juba tugeva annuse mürki ja tunnevad, et neil on orienteerumisvõime kadunud, siis nad tööle ei lenda.

Loomulikult pole mürgid ka tänapäeval kuhugi kadunud. Näiteks töödeldakse rapsi õitsemise ajal mitu korda, et saada maksimaalset seemet. Mesilased käivad ka rapsi õitel. Kui nad ei käiks, ei annaks raps kuigi palju saaki. Siin on valikukoht: kas valida mesilaste hukutamine või leppida ussidest üle jääva väiksema saagiga?

TAASISEISESVUMISJÄRGNE JA TÄNAPÄEVA MESINDUS

1990. aastal asus Genadi Kuressaare gümnaasiumis õpetajaametisse. Lisaks saksa keelele, filosoofiale ja psühholoogiale andis ta loodussuuna klassile mesindust. Hiljem oli ta õppejõud Kuressaare rahvakoolis mesinduskursusel, millega anti õpilastele mesinikukutse.

Hobikorras jäi Genadi ikka mesilasi pidama. Sel ajal oli tal vahepeal isegi 30–40 mesilasperet. Tuttavad inimesed, kes olid harjunud mett saama, said seda edasi. Ühel aastal oli tema meesaak kokku tervelt tonn, millest oli jõuluajaks peaaegu kõik ära ostetud. Õpetaja ja mesinikutöö muidugi suurepäraselt kokku ei sobinud, sest eksamite paiku oli ka sülemlemise aeg. Siis katsus Genadi nii ruttu, kui

võimalik, koolist koju saada. Koju jõudnud, nägi ta mõnikord mitut sülemit äralennuvalmilt oksal rippumas, õnneks mitte väga kõrgel.

Genadi meenutab, et taasiseseisvumisele järgnevad aastad olid nii Saaremaa kui ka mandri mesindusele produktiivsed. Suurmajandid lagunesid ja põllud jäid suures osas sööti. Ka paakspuupadrikud jäeti kasvama. Kõik oli nagu seiskunud. Üks süsteem lõppes ja teist veel ei olnud. Põldudel vohasid võililled, ohakad, takjad ja muu umbrohi, mis andsid korralikku meesaaki. Teisalt ei aidanud riik neil aastatel kohalikke põllumehi. Eesmärk tundus olevat kohalik põllumajandus meelega põhja lasta, et loovutada Eesti turg välismaistele suurtootjatele. Üldse levis mentaliteet, et põllumajanduse asemel peaks Eesti võtma suuna turismindusele, sest maad on väheviljakad, söötis ja laudad amortiseerunud. Seda räägiti isegi Soome ülikoolis, kus Genadil üks noor tuttav majandust õppis.

Taasiseseisvumise ajal langes suures osas ära Vene turg, mis oli varem peaaegu põhjatu olnud. Suurmajanditel, mis esiteks ühistuteks jagunesid, oli mett müüa mõistagi raske. Erasisikud võisid varumispunktides seda algul siiski turustada. Sel ajal viis Genadigi oma eramesila mee küllalt hea hinnaga Roomassaare varumispunkti. Kui see võimalus kadus, ostsid head tuttavad meelsasti ikka edasi, sest mesi ei jõudnud mujalt maailmast otsekohe meile. Siiski hakati peagi kolmandatest riikidest mett sisse tooma ja purgile oli kirjutatud „Mesi toodetud Euroopa Liidus ja väljaspool EU-d”. Täpselt ei teatagi, mis maalt see siis õigupoolest tuli. Mõned uuringud on näidanud, et sageli polnud Hiina meel mesilastega üldse mingit tegemist. Fruktoos ja glükoos on küll koostises, kuid puudus see, mis mee väärtuslikuks teeb: bioaktiivsed ained ja eeterlikud õlid.

Praegu on asjad mee müügiga keerulised. Turg on meega täidetud. Genadil endal on nii väike mesila – üheksa peret –, et juba septembri lõpuks on kõik mesi laiali jagatud. Suurmesinikud on aga

hädas, peavad tihti 3,5 euroga müüma, see pole aga tasuv. Seetõttu on mindud ka seda teed, et kasvatatakse peresid ja müüakse neid kevadel hobimesinikele.

Hobimesinikul lähevad sageli pered kevadeks välja ja ta ostab siis uued lootusega, et ehk õnnestub nüüd paremini. Asjaarmastajad peavad mesilasi sageli teiste tööde kõrvalt. Nende mesilastest lendavad sülemid sageli puuõnde. Seal võib sügisel veel mitme kärje jagu hauet olla, kui sülem on läinud noore emaga. Kui varroatoositõrje on tegemata ja looduslik lennuava on liiga avar, siis pere hukkub. Pesasse võib jääda mett ja hauet. Ilmade soojenedes läheb mesilaste poolt katmata haue mädanema. Kevadel võivad naabruskonna mesilaspered tuua sealt koos riknenud meega endale haudemädaniku.

Loomulikult ei ole igal kevadel uute perede ostmise majanduslikult eriti kasulik. Kiire arvutuskäiguga leiab Genadi, et parimal juhul võib hobimesinik sel viisil paarisaja euro ringis puhastulu saada, kui ta enda tööd ei arvesta. Tema teab, et seni, kuni pere on elus, võib tunda temast rõõmu – rõõmu, mis on rahast väärtuslikum.

MAHEMESINIK

Nõukogude ajal soovitati, et tarud peaksid olema korralikult värvitud, välistööde jaoks olid saadaval vaid õlivärvid. See hakkab aga pidevas niiskuses maha koorduma. Kui värv ei kooru, on olukord veel täbaram, sest ventilatsioon saab pärsitud. Genadi pigem hoidus tarude värvimisest. Praegugi seisavad tal maja kõrval värvimata tarud. Põhimõte on järgmine: kui ehitada maja või taru, tuleb kõige tihedam kiht paigutada sissepoole. Seejärel tuleb kanda järjest hõredamad kihid, et niiskus ei jääks neisse pidama. Talvituma pandavates mesilasperedes tuleb organiseerida sisemine ventilatsioon nii, et niiskus pääseks alt ja kõrvalt üles ja välja. Ruberoidiga kaetud

majade puhul avastatakse, et selle all on lauad ja palgid mädad – niiskus pole pääsenud välja, kinnitab Genadi. Nii on ka tarude puhul.

Tarude talveks ettevalmistamine

Ta meenutab, et õpetaja Juhanson osales üleliidulistel katsetel, millest üks pidi kindlaks tegema, milliste värvidega ja mis värvi tarudes mesilased kõige paremini edenevad. Selgus, et just värvimata tarudes, kuna seal on parim ventilatsioon. Muu hulgas tehti seal ka oblikhappe mõju

kohta mitmeaastane uuring, mille põhjal on see liiga suurtes kogustes organismi sattudes kantserogeenne. Seepärast hoidub Genadi nüüd ka eheda oblikhappelahuse kärjetänavatesse tilgutamisest ja selle kõrgelele piserdamisest.

Möödunud suvel kasutas Genadi varroatoosi raviks vaid BeeVitali. Seda loetakse maheravimiks, kuigi sisaldab lisaks eeterlikele õlidele ja taruvaiguetraktile tagasihoidlikus koguses oblikhapet (oksaalhape) ja sipelghapet. BeeVitaliga tegi ta tõrjet kaheksa korda selliste vaheaegadega, nagu preparaadi tootja soovitab. Kui mesinik 21. novembril mesilaspesadele hõredaid soojenduspatjasid pani, olid kõik pered elus ega olnud sugugi nõrgenenud. Ainult ühelt perelt tuli eemaldada üks mesilaste poolt katmata kärg. Aprilli keskpaigaks olid kõik pered elus ja tänu varasele väljakoornud haudmele niisama tugevad kui sügisel.

Eelmisel kevadel tuli Genadil leida vahend, mis asendaksid suitsu, sest abikaasal oli tugev suitsuallergia. Kuna mesitarud on elumaja juures, ent taheti aknaid lahti hoida ja majaseinad on hea ventilatsiooniga, tungib suits tuppa. Genadi katsetas mitme

abinõuga: proovis antidepressandiga, mis tegi mõne mesilaspere hoopis vihasemaks, eksperimenteeris ka Vietnami salviga, mis mõjus mitmele rahulikumale perele suitsu asemikuna. Ent agressiivsemate peredega toimetamisel meenus talle õpetaja Juhansonini nõuanne hõõruda käsi melissimahlaga. Kuna melissitaimi oli tal selleks liiga vähe, katsetas ta melissiõliga. Ta tegi A4 paberilehe, suurema pere korral kaks lehte, õrnalt melissiõliga kokku ning asetab pesa peale, kui raami vaheliistud olid eemaldatud. Natukese aja pärast olid mesilased tänu melissilõhnale kukupaid. Võib-olla kukkus mõni lest ka sellest alla, sest see võis neidki uimastada, arvab Genadi.

Mesilaste agressiivsuse kohta selgitab ta veel, et tegelikult oleks õigem öelda enesekaitsevõimelisemad pered, kelle enesekaitsetung on tugevam. „Kui meile keegi kallale tungib, nagu näiteks Venemaa Ukrainale, kas oleme siis agressiivsed, kui hakkame ründajale vastu?” küsib Genadi. Kui mesilane ei kaitseks end, oleks tema tõug hukkunud, nii palju on tal vaenlasi.

Genadi ise peab peamiselt buckfasti tõugu mesilasi – üheksast perest kaheksa on tal buckfastid, üks pere on krainid. Talle tundub, et krainide karpaatia populatsioon on niisama inimsõbralik kui buckfast ja mõnikord isegi produktiivsem. Genadi ütleb, et tema mesilastel on kehv korjema, sest ümbruskonnas toimub tohutu metsarüüste, paakspuutihnikud on peaaegu kõik maha võetud. Ometi sai ta krainidelt 70 kilo mett ja sellest tugevamalt buckfasti perelt 60 kilo. Samas kiidab ta oma buckfastide rahulikkust, nendega on hõlbus töötada.

Tõuaretusega pole Genadi küll ise tegelenud, ent oma mesilajaoks on ta emasid kasvatanud. Siis on ta püüdnud saada produktiivsemate perede sülemikuppudest suuremad emad, sest asema-kuppudest koorunud emad munevad enamasti vähem ja nende eluiga on lühem. Kui mõnes produktiivsemas peres on märgata sülemlemismeeleolu, puuristab Genadi sealt esimesed kupud, mis tunduvad küpsed. Kui raamide vahel on liistud, saab puuristatud

kupu kohe pesa peale panna, et ta soojas oleks. Paari päeva jooksul väljub ema kupust ja saab ta anda peresse, et ta paaruks. Genadi asendab emad peredes, kus nood on vanad või mingil muul põhjusel vähese munemisvõimega.

Buckfastid ei võta alati võõrast ema meelsasti vastu. Siis peab perel ja talle antaval emal pikema aja jooksul ühise lõhna tekitama. Krainidega on lihtne – Genadi teeb mesilasema tagakeha õrnalt kokku selle taru meega, kuhu ta ema annab, ning tarumesilased lakuvad ta puhtaks ja võtavad omaks, kui neil muud emasaamise võimalust pole. Buckfastid sellega alati ei nõustu – võivad teda küll lakkuda, aga ikkagi talle otsa peale teha. Sageli tuleb sellistel erandlikel peredel endil uus ema lasta kasvatada.

Õppetunnid mesilastelt

Mesilastelt on Genadi meelest palju õppida. Esiteks nende orienteerumisvõime – orienteerumine mitte ainult kohas, vaid ka olukordades. Muidugi on imetlusväärne nende töökus ja usinus. Isegi kui neilt peaaegu kõik mesi ära võtta, suudavad nad kilose toidutagavara korral uuesti alustada ja jälle mett juurde tooma hakata. Kui meilt kõik ära röövitakse, siis lööme sageli lootusetuses käega, mesilased aga ei ilmuta väheste võimaluste korral lootusetust. Eeskujuks on ka nende imetlusväärne ühtsus. Kui mesilaspere vaadelda väikese riigina, siis on see küll nagu Platoni ideaalriik, ütleb mitukümmend aastat filosoofiat õpetanud Genadi. Sama pere mesilaste seas valitseb ääretu hoolivus ja ei mingit agressiivust. Üksteisele antakse küll märku, näiteks emale, et tuleb paarumas käia, kui ta pole seda veel teinud, sest muidu pere ju hukkuks. Kui neid ohustab mõni suurem agressor, minnakse talle hulgakesi kallale. Kui näiteks hiir juhtub sügisel liiga vara sisse tungima, nõelatakse ta mõnikord surnuks ja palsameeritakse taruvaiguga, et roisubakterid arenema ei hakkaks.

Mesindamise juures on vaja kannatlikku loomust ning tuleb küllalt pingsalt koondada meelt, et olla täpne ja otsustusvõimeline. Vahel on tarvis kiiresti otsustada, sest ei ole ju hea jaheda ilma korral pere kallal kaua kohmitseda. Mesilastele ei sobi, et nende pesa on kaua lahti ja haue jahtub. Kui üks Olustveres mesinduse lõpetanud neiu väitis, et üksikute mesilaste lõmastamisest ei maksa töö kiiruse nimel hoiduda, siis Genadi sellega ei nõustunud. Palju koosneb üksikutest. Üksikute kahjustumisel kahjustub tervik. Kõigepealt peab mesinik olema hea enesevalitsusega ja alles siis saab olla mesilaste talitseja. Kõik algab iseendast. Kes end ei valitse ja hakkab ärevalt vehkima, see saab mitu korda rohkem nõelu. Mürgilõhna tundes hakatakse häirijat veel ägedamalt ründama. Kui mesiniku liigutused ei ole täpsed ja näiteks kärg kukub tal käest, ärritab see mesilasi.

Enne pere läbivaatamist oleks hea teada selle olukorda, siis oleksid kõik vajalikud asjad, näiteks lisatavad kärjed, kohe käepärast. Oleks hea tunda konkreetse pere kui koondindiiviidi eripära. Näiteks on üks Genadi buckfasti peredest ilmselt mõne muu tõuga ristunud ja on väga tugev enesekaitstes. Seepärast teab Genadi, et nende talitsemiseks peab neile oluliselt rohkem melissiõli manustama ja seda kauem tarus hoidma. Mesindustöö on ikkagi mesiniku koostöö putukatega, kes seda, tänu mesiniku arukusele, võimaldavad.

Tumemesilastega on koostöö raskem, neid tuleb suitsuga tunduvalt enam taltsutada. Ükskord ununes Genadil suitsik maha. Seemnepõllule viidud tarudele oli vaja lennulaud ette panna, aga mesilased ei lasknud seda teha. Töökaaslasel olid õnneks sigaretid ühes. Ta lasi sigaretist mesilastele mõned mahvid, see talitses neid – mesilastele see ei meeldinud, nad läksid tarusse. Suits ongi mesilastele ebameeldiv, aga see paneb nad end mett täis imema, et juhul, kui suitsu veel rohkem tuleb, võiks kiirelt minema lennata. Palju meeldivam on neile melissi lõhn. See ei sunni neid pagema.

Viina, piirituse ja veini lõhn ja suust tulevad õlleaurud ärritavad mesilasi, teab Genadi. Koduõlu pigem rahustab mesilasi, kui enne

sülemite mahavõtmist sellega käsi niisutada. Nõukogude Liidus hukkus igal aastal mitukümmend alkohoolikust mesinikku mesilasperede läbivaatamisel. Nad said purjus peaga nii palju nõelata, et ei pidanud mürgiannusele vastu. Mitte et alkohol mürgi mõju süvendaks, vaid joobnuna käitutakse hulljulgelt. Samas soovitab rahvatarkus paljude nõelatorgete järel 40–50 grammi 40% alkoholi sisse võtta ja seda ka paistes kehapinnale määrada.

Ükskord on Genadi alkoholi tõttu liialt nõelata saanud, küll kellegi teise meelemürgi kuritarvitamise süül. See oli veel Räpinas õppimise aegu, kui ta Õisu aiandussovhoosis praktikal viibis. Oli vaja mesilasi seemnepõldudele vedada. Autojuht ootas kabiinis, kuni majandi mesinik ja Genadi kahekorruselise koorma tarusid – 16 peret – autokongi tõstsid. Mesinik läks kaasa, et autojuhi abiga need maha tõsta. Purjus autojuht aga kihutas põllu peal 60-kilomeetrise tunni kiirusega. Vanad tarud hakkasid sellise loksutamise peale lagunema ja mõnest pääsesid mesilased välja. Autojuht ei pidanud siis enam vajalikuks mesinikku abistada ja ega temast abimeest poleks olnudki. Mesinik püüdis küll, aga sadade nõelapistete järel tarusid üksinda maha tõsta ei suutnud. Ta palus autojuhil tagasi mesilasse sõita, kuhu Genadi oli öömajale jäänud. Vaevu talutava mürgiannuse kätte saanud, lahkus mesinik tööpostilt. Nüüd oli Genadi kord. Mesilasi ei saanud kongi jätta, sest oli palav aeg ja nad oleksid hukkunud. Autojuht aga tahtis koormast vabaneda ja koju sõita. Niisiis asus Genadi hädasunnil tarusid kongist üksi välja tõmbama. Kuigi tal oli mask peas, ei olnud selle all paksu, tihedat mütsi. Kuna hõredad juuksed eriti ei kaitsenud, sai ta pea palju nõelata. Kuidagi õnnestus tal tarud, mõned neist juppina, kongist välja saada. Osa peresid olid sulanud kokku. Hommikul, kui Genadi koju jõudis, tõmbas üks tuttav poiss tal pintsettidega peast välja mitukümmend nõela.

Kõige rohkem on Genadi saanud päevas umbes 200 nõela. Siis tundis ta end nii uimasena ja pahuralt, et ei tahtnud kellegagi

suhelda ega midagi näha. Ta on elu jooksul näinud ainult kaht inimest, kellel ei teki ka paljude mesilassüstide järel paistetust. Üks selline mees oli Kärla kolhoosi autojuht Jüri Preedin, keda Genadi üritas seepärast dispetšerilt sageli abiks tellida, kui oli ees ohtlikum töö. Teine oli Käesla külas mesilamaja lähedal suvitanud Tanel, kes suviti vanaema juures kimalaseperesid pidas ning mitut kimalasperet üheks suureks ja produktiivseks üritas ühendada. Genadi kutsus kümneaastase poisi endale appi kolhoositööle. Ta oli väga agar abistaja ja võis ükskõik kui palju nõelu saada ilma mingi mõjuta. Ka aastakümneid hiljem on Tanel Genadit mesilas abistanud, kuid kurdab, et nüüd kardab ta mesilasi rohkem.

Mesilasmürk

Enne mesinikuks õppimist tasub kindlaks teha, ega mesilasmürgi suhtes allergiline ei olda. Kord tuli Käesla mesilasse abiturient Keito, kes tahtis mesinikuks õppida, ja palus Genadil endale kõike mesilasperesse puutuvat tutvustada. Ühe taru läbivaatamisel juhtus noor-mehe saama unearterisse nõelatorke. Kolme-nelja minutiga oli ta teadvuse kaotanud. Abi kutsumiseks läheduses telefoni polnud. Genadi jutustab, et tema abikaasal olid teatud ravitsejavõimed ja tal õnnestus Keito koomast välja tuua. Too oli öelnud, et käis ära teispoosuses. Mesinikuks ta enam õppida ei soovinud. Kuna Keito vend pidas mitu aastat mesilasi, siis ei saa öelda, et kui ühel lapsel peres on allergia, siis peaks see ka tema õdedel-vendadel olema.

Kui siiski tekib mesilase nõelamisest paistetust, tuleks sellele paiseleht peale panna. Kui on takjat saada, võib ka takjamahlaga tohterdada. Alkohol tõmbab samuti paistetuse veidi tagasi, ent pole kõige parem variant, sest kange alkohol kahjustab naha epiteelkude. Kui on karta, et nõelamine võib südamele mõjuda, tuleks tarvitada midagi veresooni avardavat, näiteks validooli.

Ka mesiniku pere peab mesilaste ja mesindusega kokku sobitama. Genadi abikaasa aitas teda igal võimalikul juhul. Ta oli abiks kaanetamisel, kunstkärgede raamimisel, raamivaheliistudelt taruvaigu kraapimisel ja mitmes muus tegevuses. Genadil oli Sõrves üks brigaadikaaslane, kelle naine ei suutnud uskuda, et augusti lõpus ja septembris õhtul pimedas käib mees mesilasi söötmas. Ta jättiski mesiniku ameti maha, sest tal ei õnnestunud tööd pereeluga sobitada.

Meetaimed ja rahvatarkus

Võilille peetakse üheks paremaks meetaimeks. Võilillejuur on nüüd lausa vähkkasvajate profülaktiliseks raviks soovitatav, teab Genadi. Ega muidu loomad nii meelsasti võililleõisi ja -lehti ei sööks. Võililleõitest valmistatakse kunstmett – valatakse õitele suhkrusiirup peale, see tõmbab neist nektarit välja. Ka vahtraõite nektar on tänu bioaktiivsetele ainetele väga väärtuslik, nagu tema mahlgi.

Mineraalainete rohke sisalduse tõttu hinnatakse ehk kõige enam kanarbikumett. Genadi käest küsitakse ikka ja jälle kanarbikumett, ent tal ei ole seda anda. Sel väärtuslikul meel on pisut kõrgem hind, sest selle kättesaamisel jääb paljudest kärgedest ilma. Lisaks tuleb selle saamiseks mesilased viia kanarbikunõmmedele, mida Saaremaal leidub Saiklas, Lagenõmmel, Sauveres ja mujalgi. Igal aastal kanarbikult mett ei saa. Sookanarbik annab seda natuke sagedamini, arukanarbik harvem. Kuna kanarbik õitseb hiljem, nihkub mesilasperede koondamise ja söötmise aeg edasi.

Ka valget ristikehina peetakse organismile kasulike ainete tõttu heaks meetaimeks. Kuulu järgi ostsid nõukogude ajal Karja nädisovhoosi paakspuumett EKP Keskkomitee, Ministrite Nõukogu ja Ülemnõukogu juhtivad töötajad. Genadi arvab, et nad soovisid seda tänu selle seedimist soodustavale toimele. Nimelt oli nõukogude ülemuste töö istuva iseloomuga ja ega sellal treeningsaalides eriti

käidud. Paakspuul on teatavasti lahtistav toime. Samas on see ka natuke mürgine, marjad nimelt. Teatud taimede, näiteks näsiniine ja varsakabja puhul tuleks jälgida, et nende pealt palju õietolmu ei toodaks.

Kehvemaks peetakse rapsimett. Seda ei hinnata ei maitse ega tervislikkuse poolest. Lehemesi on samuti vähem hinnas, kuigi võib maitset meeldiv olla. See on valdavalt taimemahl, mida mesilased korjavad jaheda öö järel lehtedelt. Seal on võib-olla ka lehetäide väljaheiteid. Kõiki suhkruid lehetäid ei omasta, vaid väljutavad neid ja mesilased toovad magusad jäägid lehtedelt ära. Kõige kahjulikum ongi Genadi meelest lehemesi, sest kui seda mesilastele talveks sisse jätta, siis rikkaliku rasvasisalduse tõttu see neil ei seedu, vaid koormab seedeorganid üle. Nii võib puhkeda nosematoos ja selle tagajärjel mesilaspere hukkuda.

Korjemaana võiks Saaremaal eelistada puisniitusid, mida niidetakse alles augustis, paakspuupadrikuid ja selliseid raiesmikke, kus kasvab võimalikult palju vaarikat. Nõukogude ajal oli Saaremaal paakspuupadrikuid palju, ent neid võetakse nüüd armutult maha. Metsafirmad on Genadi kodu ümbert ligi kaks hektarit paakspuid hävitanud. See on isegi hullem röövmaajandus kui varem, leiab mesinik. Siis säästeti metsa rohkem, sest ei saadud puitu nii palju realiseerida. Õnneks on ka teistlaadi suhtumist. Näiteks lubab tema praegune naaber, et oma eluajal ta enda metsast ainsatki puud maha võtta ei lase, kui palju raha ka ei pakuta.

Rahvatarkustest oskab Genadi soovitada mett sibulaga kurguravimiks. Samuti on mesi hea väga kuivadele kätele või jalgadele. Kui Genadi koos ühe vanema meistriga pottsepatööd tegi, lõhenes vanameistri käenahk saviga töötamisel. Ta oli öelnud, et ei saa edasi teha, antagu talle mett. Pottsepp määris käsi meega ja oli paari tunni möödudes valmis edasi töötama. Soovitav on kasutada mett lõhenevatel jalataldadel ja külmast pragunevatel kätel. Veel parem, kui natuke sibulamahla lisada.

Kliima ja tulevik

Kliimamuutusi on Genadi täheldanud küll. Kliima on läinud palavamaks, ent ta tõdeb, et kuumad suved toovad kõige rohkem mett sisse, kui pöud just enne juuli keskpaika ei saabu. Kui pöud peaks varem algama, lõpetavad nektaritaimed õitsemise ja tuleb mesilasemasid suhkrulahuse varal munemas hoida. Merelise kliima tõttu saabub Saaremaal kevad paar nädalat hiljem kui mandril. Paratamatult puhkevad õistaimed jaheduse tõttu hiljem. Õnneks kestab sügis vahel kaks nädalat kauem.

Kõige kahjulikumad on mesindusele jahedad ja vihmased suved. Vihma ja jahedaga ei erita õied kuigi palju nektarit ega avane piisavalt. Genadi mäletab üht sellist aastat Saaremaal 1990-ndatel, kui oli suvi valdavalt sajune ja jahe. Sel aastal võis pere kohta vaid 12 kilo mett saada. Mitte et pered oleksid laisemad olnud, aga nad tarvitavad ise aasta läbi 100–120 kilo mett lennutegevuseks ja haudmekasvatuseks. See, mida meie neilt võtame, on ülejääk. Meevõtul tuleks arvestada, et perele jääks kevadeks vähemalt viis kilo naturaalselt mett. Ainult suhkrusöödal kasvanud mesilaspõlvkond on nõrgavõitu, vähem töökas ja lühema elueaga kui korraliku õiemee peal kasvanu.

Mingil määral jääb suhkrusööta pessa peakorje alguseks. Võib tekkida küsimus, kui palju seda sinna jääda tohiks. Kui talvepesas olnud kärge on jäänud seda vähem kui pool kilo, ei näe Genadi probleemi. Kõige ohtlikum on see, kui suvel vurritatavatesse kärgedesse on jäänud sünteetiliste ravimite jääke. Keerukaim lestatõrje juures ongi ravivedeliku manustamine nii, et pritsmed ja tilgakesed ei kukuks kärjekannudesse. BeeVitali tilgutab Genadi süstlaga, et saaks võimalikult täpselt ja otse, kärjekanne vältides.

Tulevikumesinduse kohta oskab Genadi arvata, et varroalestad muutuvad ravimite suhtes järjest resistentsemaks. Apistan ja Bayvarol neile enam ei mõju ja happedki ei pruugi olla alati

tõhusad. Pealegi on hapetel teatud kahjulik mõju, mistõttu tuleks nende kasutamist võimalust mööda piirata. Mis on lahendus? Kõigepealt tõuaretus, pakub ta, et saada selline tõug, millel oleks kinnishaudme periood kas või päeva võrra – isegi parem, kui kahe päeva võrra – lühem kui tavaliselt, sest siis suur osa varroalestadest ei arene. Mesilane tuleb enne välja ja lest ei ole küps, kuna tema areng toimub ainult kinnishaudmes.

Kuidas saaks sellist tõugu kõige paremini aretada? Haruldasetl vähestel peredel ongi see periood päeva võrra lühem. On vajalik emade kunstlik viljastamine, et saada just neilt peredelt soovitud omadustega mesilasi. Emade kunstliku viljastamise meetodikaga tegeles nõukogude ajal eesti soost teadlane Endel Linask, kes elas Moskvas. Muide, ta pidas seal kortermajas mesilasi, nii et taru oli toas akna juures ja aknaraami puuritud augu kaudu käisid mesilased väljas lendamas.

Teine võimalus on tänu kliima soojenemisele tuua siia sisse India mesilastõug, kes kraabib üksteisel seljast varroalestad maha. Kui nad mesilaste küljest taru põhjale kukuvad, surevad nad seal nälga. Kui Genadi koos abikaasaga Nepalis ja Indas reisis, külastasid nad Kolkata lähistel ka kohalikku mesilat. Sealne mesinik ütles, et nende mesilastõug on küll tige, aga varroatoosiga tuleb ise toime. Teine faktor on palavus, sest suvel võib Indias olla päikese käes üle 45 soojakraadi, ja kui mesilane lendab sellises kuumuses, varroalest loogete vahel, siis kukub see palavuse tõttu maha ja mesilane vabaneb temast. Selline võiks olla üks tulevikuvision: india mesilastõug. Palavas kliimas ei ole nad nii produktiivsed kui buckfastid siin. Meie tingimuste ajal nad ehk muutuksid. Kolkata sumuse äärelinna mesi ei olnud ei tervislik ega meeldiv, aga Himaalaja mett kiidab Genadi kui imemaitsvat.

ALEKSANDER KILK

KUIDAS SAI ALEKSANDRIST MESINIK

Aleksander Kilk sündis 1946. aastal Viljandimaal Karksi kandis. Seal lõpetas ta Tuhalaane mittetäielikus keskkoolis seitse klassi, misjärel asus õppima Karksi-Nuia keskkooli. Kõrghariduse omandas Aleksander Tallinnas Tehnikaülikoolis elektrimasinate ja elektriaparaatide erialal. Ta töötab siiani ülikooli elektroenergeetika ja mehhatroonika instituudis.

Mesilastega sai Aleksander sõbraks juba paari-kolmeaastaselt tänu oma pere mesinikele. Kümnenda sünnipäeva puhul kingiti talle päris oma mesilaspere ja taru. Sinnamaani käis ja vaatles ta vanemate mesinike tegutsemist, õppides onu ja vanaonu kogemustest ja nendega koos tehes. Nende peres on kõik iseõppinud mesinikud: onu sai teadmised oma isalt ja töötas hiljem Kurvitsa sovhoosis mesinikuna, sest ametlikku mesinikuharidust sel ajal kuskil omandada ei saanud. Edasi õppis Aleksander omal käel vigu tehes, seltsielu kaudu ja vahel targematelt mesinikelt nõu küsides.

Kuigi Aleksander töötab Tallinnas, on tema mesilased hoopis Lõuna-Eestis Morna külas ja Liivakul. Seal on ta sünnikodu ja nüüd maakodu, kus tänu suhteliselt pikale suvepuhkusele ülikoolitööst saab ta veeta peaaegu kogu suve. Kuigi pealinnast on sinna üsna pikk sõit, jõuab nii kevadel kui ka sügisel nädalavahetustega vajalikud toimetused tehtud, nii et ta ise ja ka mesilased on rahul.

MESINDUSEST ÜLDISELT JA EESTIS

Mesiniku tööpäev

Mesiniku töö sõltub aastaajast ja mesilasperede arengujärgust. Näiteks algab meevõtmise ajal päev hommikul taevasse vaatamisega, kuidas ilm on, ning vajaminevate tarvete valmisseadmisega.

Kuivõrd Aleksander peab oma perele kohta hooajapäevikut, siis teab ta juba, millisest tarust on esmajärjekorras mõistlik mett võtta ja millistest järgmisena. Siis võtab ta tarud järjest ette: kärjed tarust kärjekasti, vahel paneb tühjad kärjed kohe tarru asemele – sõltub ajast. Edasi meekärgedega vurriruumi: mõnikord koguneb sinna rohkem kärgi, kui tundub, et ilm võib halvaks minna. Seni, kuni ilm on hea, saab meekärjed kastidesse kokku korjata; kui läheb sajule, saab neid vurritama asuda. Õhtuks on paras väsimus, aga kui päev on olnud tulemuslik, siis ka rahulolu.

Kutsehaigused

Mesinikel on mõned õrnad kohad. Mesinikuks hakates tuleb alustuseks endale kohe selgeks teha, ega ole allergiat või üliallergiat mesilase nõelamise suhtes. Allergia puhul on väga raske või lausa eluohtlik mesinik olla. Mesilaste nõelamine avaldab ilma allergia tagi mõju. Mõnikord on lihtsalt natuke valus ja tekib väike turse. Teinekord võib olla natukene suurem turse ja nõelamiskoht hakkab sügelema. Mesiniku organism harjub hooaja jooksul nõelamisega enam-vähem ära ja reaktsioonid muutuvad nõrgemaks. Aga kevadel võib kõik olla jälle unustatud, siis läheb nõelamiskoht jälle rohkem turse.

Kutsehaigustest võivad mesinikel tekkida seljaprobleemid. Mesiniku töö nõuab suurte raskuste tõstmist, eriti tänapäeval levinud korpustarude puhul, kus mett täis korpused võivad kaaluda 30–35 kilo. See korpuste virn võib päris kõrge olla ning siis käib pea kõrguselt alla ja mõnikord tagasi tõstmise selja peale. Selg nõuab seejuures hoolivat suhtumist – neid töid tuleb teha ettevaatlikult ja kasutada abivahendeid, näiteks tugivööd. Teine väsitavalt rutiinne töö on mesilaskärgede kaanetuskahvliga lahtikaanetamine, mis väsitab rannet ja võib tekitada randmevalu. Ka termošoki oht on

palavatel päevadel üks riskikoht. Kuuma ilmaga on mesilased pisut pahurad, nii et mesinikul tuleb panna selga kaitseriided, mis teeb palavuse mõju ohtlikumaks. Õnneks oskavad mesinikud end Aleksandri sõnul hoida.

Tervisekasud

Loomulikult kaaluvad mesilastelt saadud kasutegurid need ohukohad üle. COVID-19 taustal tulebki Aleksandril esimesena meelde mesilasmürgi immuunsüsteemi tugevdav toime. Juba viiruse leviku alguses korraldati nii Hiinas, Saksamaal kui ka Leedus mesinike hulgas uuring selle kohta, kui paljud neist on haigestunud. Selgus, et mesinike seas oli võrdluses teiste elanikega COVID-19 haigestunuid oluliselt vähem, vaid mõned üksikud mesinikud. Parem vastupanuvõime selle viiruse suhtes laieneb ka muudele haigustele, nii et mesinikud haigestuvadki vähem.

Mesilasmürgil on inimestele päris kindlasti tervendav ja immuunsüsteemi tugevdav toime, teab Aleksander. Seda on uurinud arstiteadlased ning apiteraapias kasutatakse eeskätt mesilasmürki haiguste raviks ja tervise parandamiseks. Põhiliselt rakendatakse seal mesilaste nõelamist, aga ka kogutakse mesilasmürki, millest tehakse näiteks salvi. Lisaks immuunsüsteemi tugevdamisele on sellel ka mõne haiguse, näiteks reuma, artriidi, lihaspõletiku ja isegi multipleksskleroosi protsessi tagasi pöörav või vähemasti pidurdav mõju. Kuna mesilasmürk võib olla ka tugev allergeen, peaksid apiteeraapia seansid algama lühikese nõelamisega, nii tehakse kindlaks, et ravi ei ole patsiendile ohtlik. Kui kohe nõelamise järel mesilasnõel inimese kehast välja tõmmata, saab ta vaid väikese koguse mürki. Täisdoosi saamiseks läheb umbes kolm minutit.

Mesilasmürki koguti Eestis päris palju aastatel 1985–1992, parimal aastal lausa kuus kilo, eeskätt suuremates mesilates –

tolleaegsetes majandimesilates, kolhoosides-sovhoosides ja metsamajandites. Kogumiseks ärritatakse mesilast, et ta mürgi välja laseks. Selleks tehti kärjemõõtu klaasplaadid, mille ümber käisid rööbiti kaks traati, millele rakendati impulsspinge. Plaat pandi tarru lendla lähistele, nii et siis, kui mesilased sattusid kaht traati kõrvuti puutuma, said nad elektrilöögi, mispeale nad nõelasid. Nende mürgivedelik maandus klaasile ja kuivas ära. Umbes kolme tunni pärast võeti klaas tarust välja ja tööruumis hõõruti žiletilaadsete teradega kuivanud mesilasmürk klaasilt maha. Enamasti läks see farmaatsiatehasesse või mingil muul moel otse tarvitusse. Kuna mürgi kogumine ärritab mesilasi, pandi mürgi kogumise aparaat käima õhtul. Pärast seda olid mesilased mitu päeva pisut pahurad ja sellepärast ei saanud seda teha elamute lähedal asuvates mesilates.

Mesilasmürgi tootmine lõppes Eestis ära 1993. aasta paiku, sest kadusid turustusvõimalused. Tallinna farmaatsiatehas, mis ostis omal ajal päris palju mesilasmürki kokku ning valmistas sellest salve ja muid ravivahendeid, lõpetas selle kasutamise. Aastatel 1991–1992 müüdi mürki päris hea hinnaga USA-sse, parimal ajal oli hind 110 dollarit grammi kohta. Ka see müügivõimalus lõppes ära ja siis polnud enam võimalik ega põhjust toota. Apiteraapiat mesilase otsenõelamisega Eestis ikka veidi tehakse, ent üldiselt vähe ja mitte väga organiseeritult.

Teine mesilaste pidamise oluline kasutegur on emotsionaalne rahulolu, sest enamasti on mesindus ju hobi. Väikesest mesilast saadakse küll ka mett, aga võib-olla rohkemgi on väärt sealt saadav

”

Kui mesiniku peamine tegevus on näiteks töökoht laua taga, siis on eriti kosutav ja lõõgastav pingelise päeva järel minna oma mesilasse.

”

mõnu. See on mesiniku mõnula, ütleb Aleksander. Kui mesiniku peamine tegevus on näiteks töökoht laua taga, siis on eriti kosutav ja lõõgastav pingelise päeva järel minna oma mesilasse. Aleksandri arvates on see mesinduse külg päris oluline – kompensatsiooni-mehhanism muude pingutuste kõrval.

Mesindussaadused

Lisaks mesilasmürgi tootmisele oli Eestis väga hea tase õietolmu tootmises. Mesilased koguvad õietolmu valgutoiduks, et valmistada suira. Mesinik saab õietolmu omakorda neilt koguda, pannes õietolmukoguja taru ette või taru alla, olenevalt konstruktsioonist. Ka õietolmu koguti siinsetes majandimesilates juba umbes 1985. aastast alates ning Eesti ja Läti olid selles Nõukogude Liidus esirinnas. Õietolm läks samuti farmaatsiatööstusse ja natuke ka mujale.

Õietolmu teradel on väga tugev väliskest, mis kaitseb välismõjude eest. Kest mureneb alles siis, kui satub taimeõie emaka suudmele. Ka mesilaste jaoks ei ole õietolmutera väga lihtsasti avatav, nii et seal sisalduvat valkainet omistavad mesilased, aga ka inimesed vaid osaliselt. Nõukogude perioodi lõpus tegutses Eestis firma Desintegraator, kus valmistati spetsiifilisi veskeid, mida kasutati muu hulgas õietolmu töötlemiseks, et õietolmuterade tugevat kesta pisut lõhkuda. Purustatud õietolmule segati seejärel juurde näiteks glükoosi ja saadi apteekides müügil olnud preparaat nimega Stimopol. Seda tarbisid inimesed, aga sarnast purustatud õietolmu anti majandites ka noorloomadele – väidetavalt kiirendas see oluliselt nende kasvu.

Iseseisvunud Eestis ei olnud enam nii häid õietolmu turustamisvõimalusi, ent ettevõtlik mees Vambola Käppa leidis võimaluse müüa õietolmu Saksamaale. Ta ostis Baltikumi mesinikelt suures

koguses õietolmu kokku, parimal aastal viidi Saksamaale 36 tonni õietolmu. Ligi pool sellest tuli Lätist ja Leedust ning pool Eesti mesilatest. See äri kestis 1990-ndate teise pooleni. Kui see müügi-võimalus ära kadus, hakati õietolmu tootma rohkem enda tarbeks ja kohalikule turule. Seda müüakse puhtal kujul või tehakse segusid: mesi õietolmuga, aga ka näiteks taruvaigu, õietolmu, mee ja suira segu ehk tootenimega TÕMS.

Mesindusteave

Juba 1980-ndatel hakkas rohkem kirjandust liikuma, sealhulgas aiandus- ja mesindustseksi trükiseid ja artikleid. Samuti käis Aleksander Tallinna mesinike seltsis kuulamas ja kaasa rääkimas. 1992. aastal loodud Eesti Mesinike Liiduga hakati sihipäraselt intensiivsemalt infot vahetama ja jagama teabepäevade ja trükiste näol. Tekkisid kontaktid ja koostöö Soome, Rootsi ja Taani mesinike liitudega ning sealtkaudu jõudis Eesti mesinikeni rohkesti uut teavet läänemaade mesindustest. Tänapäeval on juba väga palju võimalusi teavet saada, mõnikord isegi liiga palju, ütleb Aleksander, mistõttu tuleks seda infot kriitiliselt hinnata. Seda eelkõige sotsiaalmeedias ja internetiavarustes, kus info on juhuslik ja vähem kontrollitud. Nüüdseks juba ligi 30 aastat eri organisatsioonide korraldatud mesindustkursused ja teabepäevad on võrdlusena oluliselt sihipärasem ja süsteemsem viis mesindust algteadmisi omandada. Mesinike liit korraldab selliseid kursusi praegugi igal aastal.

NÕUKOGUDE AJA MESINDUS

Nõukogude ajal olid olulisel kohal majandite mesilad. Selline süsteem sai alguse kolhooside loomisega Eestis aastatel 1948–1950.

Ühismajandite juurde hakati mesilaid looma, sest karjale toidubaasi korraldamiseks oli tarvis ristikupõlde ja ristikuseemet. Selleks ja ka teiste kultuuride jaoks oli vaja tolmeldajaid. Kuna pärast sõda oli Eestis mesilasperesid vähe – statistikaameti andmetel ainult 17 000, võrreldes 110 000 perega 1939. aastal –, siis rajati mesilad kolhooside juurde. Kohalikest mesilasperedest selleks ei jätkunud, nii et siia toodi lennukiga juurde Kaukaasiast halle mägimesilasi.

Hiljem loodi mesilad ka riigimajandites ja metsamajandites. Sovhooside-kolhooside peamine tootmisobjekt oli eelkõige mesi ja lisaks tingmee kilod – see tähendab tolmeldamisarvestust seemnepõldudel. Metsamajandites toodeti ka õietolmu ja mesilasmürki. Erasektor ei olnud nõukogude ajal teatavasti riigi silmis kuigi soositud. Kindlalt Aleksander küll seda ei tea, ent mulje on selline, et sel ajal moodustasid suurema osa Eesti mesilasperedest just majandimesilad. 1974. aastal hinnati Eestis olevat 104 000 mesilasperet.

Mesilaste haigused ja ravi

Varsti pärast seda hakkas mesilasperede arv Eestis taas kahanema, põhiliselt seepärast, et 1976. aastal jõudis Eestisse varroatoos, mis möllab siiani. Kuna see oli esiti täiesti tundmatu haigus, ei osatud midagi tõrjeks teha, ja ka suured majandimesilad sattusid löögi alla. Majandites oli mesilates valdavalt 60–70, suurimates kuni 400 peret. Üks selline 400 perega mesila oli Karula sovhoosis Lõuna-Eestis, kus aastatel 1977–1978 hukkus varroatoosi tagajärjel tublisti üle poole mesilasperedest. Algas üldine mesilasperede vähenemine üle Eesti.

Varroatoosi tekitab pooleteise millimeetri suurune lest. Varroalest on talvel mesilaste peal, imeb mesilaste hemolümfi ja toitub nende rasvkehast. Varroalesta põhiline kahjulik toime on aga selles, et kevadel, kui algab mesilasperedes haue, seab ta end

paljunemiseks sisse haudmesse. Vahetult enne kärjekannude kinnikaanetamist läheb varroalest kärjekannu, kus on kasvava noore mesilase vagla juures ka toitepiima, mille sisse lest end uputab nii, et teda ei nähtaks – ainult hingamisava on väljas. Mesilased vaatavad kärjekannud üle, et kõik on korras, ja sulgevad need. Seejärel tuleb lest toitepiimast välja ja hakkab vagla kehamahladest toituma. Paljunemiseks muneb ta kärjekannu ja kooruvad noored lestad toituvad omakorda kasvavast mesilasest, kes selle tõttu sageli ei arenegi täisväärtuslikuks mesilaseks.

Peale selle on tänapäeval varroalestal kaasas mitmesugused viirused. Varroalestade hammustamise tõttu satuvad viirused kasvava mesilase kehasse ja võivad tekitada moondeid. Näiteks deformeeruva tiiva viiruse mõjul areneb mesilane välja poolikute tiibadega, vahel ka kängunud kehaga. Seega on varroalest mesilaspere isendite arengut kahjustav putukas ja tema tõttu ei kasva mesilaspere küllalt kiiresti. Eriti oluline on varroalesta mõju siis, kui suve lõpus kasvatatakse mesilasi, kes peavad 200–220 päeva üle talve elama. Selle tõttu, et varroalest on neid haudmeperioodil kahjustanud, jääb nende eluiga lühikeseks – nad surevad juba sügisel ja pere ei jõuagi kevadesse. See on suurim risk, mida varroalest kujutab.

Seda, kuidas varroalest Eesti jõudis, päris kindlalt ei teata. Küll on teada, et ta on pärit loodusest kuskilt Jaapani, Korea ja Hiina kandist. Nõukogude Liidu mesindus ulatus Kaug-Idani – mesilad olid seal Primorje kraisi Amuuri kallastel. Aasia mesilastelt levis lest sealsetele nn Euroopa mesilastele ja hakkas vähehaaval edasi paljunema. Üks väga tõenäoline hüpotees on selline, et Eestisse jõudis varroatoos nõukogude lennuväelastega, keda aeg-ajalt ühest kohast teise roteeriti. Nemad pidasid samuti mesilasi ja võtsid Kaug-Idast Eestisse saabudes oma mesilaspered koos lestadega kaasa. Eestis oli kaks suuremat lennubaasi, üks oli Tartu lennuväli, teine oli helikopterite baas Lääne-Virus. Varroalest avastati kõigepealt Lääne-Virus ja varsti pärast seda ka Lõuna-Eestis, Tartu baasi lähistelt.

Selleks ajaks, kui varroatoos umbes 1984. aastal Aleksandri mesila piirkonda jõudis, oldi hakatud tõrjeks kasutama sipelghapet ja eetrit. Eetri tarru laskmisel jääb iminappadega mesilastele kinnituv lest kõige kiiremini joobesse ja kukub taru põrandale. Siis peaks olema seal liimipaber, millele lestad kinni jääksid, sest muidu ronivad nad kaineks saades tagasi mesilastele. Samas kleepuvad ka mesilased liimipaberile. Eetrit, arvestusega pool milliliitrit kärjetänava mesilaste kohta, pritsiti süstlaga läbi lennuava ette pandud poroloonriba tarru ja lasti kümnekond minutit mõjuda – selle ajaga olid kõik putukad taru sees purjus. Kui lestad olid maha kukkunud, võeti poroloon ära, mispeale vajus osa mesilasi läbi lennuava välja, nii et ka nemad ei püsinud jalgadel. Aleksander leiab, et see oli põnev eksperiment, kuigi ta ei jäänud seda meetodit kasutama.

Sipelghappega tõrjet tehes doseeriti seda plastist purgikaa-nele ja see asetati tarru kärjeraamide peale. Sipelghappe aur, mis on raskem kui õhk, vajub sealt tarusse mesilaste juurde ja hävitab lesta. Selle efektiivsus sõltub välistemperatuurist – mida kõrgem temperatuur, seda kiiremini aurustub, ning võib olla risk, et aurustub liiga kiiresti. Kui happe kontsentratsioon õhus on liiga suur, võib see hakata mesilasemasid kahjustama. Kui temperatuur on liiga madal, aurustub hape liiga aeglaselt ja lest ei kuku maha. Seega tõrje efektiivsus varieerub. Veel kasutati lestatõrjeks oblikhapet, mis kuumutamisel sublimeerub ning selle lenduvad helbekesed ja gaas hävitavad lesta. Vahur Talimaa ehitas 1985. aasta paiku esimesena Eestis aparaadi oblikhappe gaasistamiseks, kusjuures see on tal siiani kasutuses.

Nõukogude aja lõpus jõudis Eestisse varroalestade tõrjevahend Apistan, mida toodeti toona Inglismaal. See on tõhusa toimega sünteetiline püretroid. Umbes samal ajal jõudis Eestisse ka Bipiin, mille toimeaine on amitraas. Seda tilgutati vees lahustatuna mesilaste sügiskobaratele, kui haue oli juba koorunud. Kui sipelghape, oblikhape ja tinglikult ka eeter on loodusravivõtted, siis Apistan ja

Bipiin on rasked keemilised preparaadid. Hiljem jõudsid Euroopast siia ka Bayvarol (toimeaine flumetriin) ja teised ravimid.

Praegugi on laiemalt kasutusel mesindushooaja viimase tõrjevahendina oblikhape ja suhkru 3,2-protsendiline vesilahus, mida tilgutatakse mesilaskobarale hilissügisel, kui haue on juba koorunud. Sellise lahusega hakati katseid tegema umbes 1993. aastal Saksamaal ja Põhjamaades. Soomest jõudis see Eesti, kui meil tekkisid Soome mesinikega tihedad suhted – nad käisid siin loenguid pidamas ja meie mesinikud Soome mesilaid külastamas. Augustikuus, kui võetakse mesi ja koondatakse mesilaspered, kasutatakse varroalestade tõrjeks sipelghapet, tümooli või erinevaid keemilisi ribasid või oblikhappega gaasitamist.

Muudest mesilashaigustest levisid nõukogude ajal nosemaatoos ehk nakkuslik kõhulahtisus. Selle vastu tarvitati tol ajal selliseid keemilisi preparaate, mida tänapäeval ei tohi Euroopa Liidus enam kasutada. Haudmehaigustest levis veel kohati ameerika haudemädanik ja vähem euroopa haudemädanik. Samuti kohtas kotthauet, aga see mesilasperesid väga tugevasti ei kahjusta. Kahjuritest oli suhteliselt palju mesilastäisid, kes on mesilaste vaenajad – need otseselt ei tapa, aga varastavad mesilastelt toitu, ka mesilasema juurest ja lausa tema suust. Kui neid on paljuvõitu, võib mesilasema toitumine kahjustuda.

Mesilaste ravimine on mesiniku enda teha. Loomulikult on nõuandjaid ja mõned ravimid peaksid tulema vaid läbi veterinaarsüsteemi. Aga Aleksandri sõnul on veterinaarapteegid praegu kuidagi tagasi tõmbunud. Näiteks Apistani ja Bayvaroli peaks välja kirjutama veterinaararst, aga kust neid osta? Muidugi hangitakse ravimeid ka teistest riikidest, eelkõige Euroopa Liidust, kuigi ravimite levitamiseks ei tohi neid niimoodi tuua. Veidi taunitav on seegi, et Venemaalt on toodud salaja näiteks Bipiini ja teisi ravimeid, mis ei ole Eestis lubatud – need on siin registreerimata. Bipiin toimib, aga selle toimeaine võib sattuda mee sisse. Samuti on Eestis

keelatud kasutada mesinduses antibiootikume. Nõukogude ajal võis mesilaste haudmehaiguste korral teatud antibiootikume kasutada. Samuti on need lubatud näiteks Hiinas – sealse mees neid jääke ka leidub, mistõttu keelati Hiina mesi 2002. aastal Euroopa Liidus päris mitmeks aastaks ära.

Euroopa Liidus on igas liikmesriigis ravimiamet registreerinud seal kasutuses olevad ravimid. Mesinduses on Eestis varroatoosi raviks praeguse seisuga registreeritud Apistan, Bayvarol ja Apiguard, mis on valmistatud tümooli baasil. Praegu käib protsess, kus loodetavasti üsna varsti käivitatakse Euroopa Liidu registreering. See tähendab, et kui mingi ravim on registreeritud näiteks Saksamaal, võib seda ka teistes liikmesriikides tarvitada. Samas sipelghapet, oblikhapet ja tümooli kui looduslikke toimeaineid saab vabalt osta ja kasutada.

Seltsielu

Mesindusseltse oli Eestis nõukogude ajal umbes 40, igas rajoonis üks või lausa mitu. Aleksander oli tegev Tallinna mesinike seltsis, käis seal õppustel ja loengupäevadel. Korra oli ta seal ka juhatuses, aga hiljem oli ta aktiivne ja on siiani Eesti Mesinike Liidus, mis loodi 1992. aastal Põhja- ja Lõuna-Eesti mesinike ühingute põhjal. Seltside kaudu toimus omavaheline suhtlemine, korraldati suvepäevi või käidi üksteise mesilates külas. Peale selle oli seltsidel mesinikke abistav funktsioon, näiteks sai nende kaudu hankida kilet kasvuhoonete ja muu tarbeks, mesinduseski läks perede katteks vahel kilet vaja. Sel ajal pidi kõikidel mesilatel olema mesilapass, mida andis välja regiooni veterinaariaosakond ja mille põhjal tuli igal kevadel viia haiguste seire eesmärgil tarude langesproove. Kusjuures mesinik sai ainult selle passi alusel vaha vastu kärjepõhja vahetada.

Kui vahetult enne Eesti taasiseseisvumist oli raskusi toiduainetega, näiteks suhkruga, siis said mesinikud mesilapassi alusel oma mesilasperedele suhkrut osta. Mesilapassis oli kirjas, mitu peret mesinikul on, ning vastavalt sellele võis soetada talvesöödaks 10 kilo suhkrut mesilaspere kohta. Sellel perioodil kasvas statistikaameti ametlike andmete alusel mesilasperede arv Eestis umbes 40 000 pealt hüppeliselt 60 000 – 70 000 pereni. Ametlikel andmetel tekkis juurde väga palju mesinikke ja mesilasperesid. Eriti lisandus rohkelt liikmeid Tallinna Mesinike Seltsi – ütlesid, et sul on ka mesilased, vormistasid end seltsi liikmeteks ja said suhkrutalonge.

Metsamajandite mesilates hakati juba 1975. aasta paiku korraldama suvepäevi, mis olid eelkõige mõeldud metsamajandi mesinikele ja nende tuttavatele, ent seal käis ka teisi mesinikke. Siis koguneti mõnda suuremasse mesilasse, kus toimusid loengud ja asisem osa ning ei puudunud ka meelelahutuslik programm. Tollal juhiti mesindust põllumajandusministeeriumist, kus oli aianduse peavalitsuse all mesinduse osakond. Seal ametis olnud inimesed, kes vastutasid ja hoolitsesid mesinduse eest, käisid suvepäevadel loenguid pidamas ja mesinikega kohtumas. Metsamajandi mesilad olid Aleksandri mälu järgi esialgu eraldi metsamajandusministeeriumi haldusalas ja hiljem viidi kokku ühte haldusalasse. Samuti korraldasid suvepäevi aiandus-mesindusseltsid, mis olid küll enamasti piirkondlikud, rajooni ulatuses näiteks. Need kokkutulekud toimusid mõnes toredamas-tugevamas majandimesilas.

Era- ja majandimesinike vahel Aleksandri sõnul mingit konkurentsi ei olnud, erinevus seisnes pigem riigi suhtumises mesinikesse. Riik eelistas loomulikult majandimesilaid. Kui Eestis alustati mesilasemade tootmist, siis hakkasid majandimesilad paremaid mesilasemasid saama, eramesinikud said siis paljundusi omakorda majandimesilatest. Eramesinike ja majandimesinike suhted olid head, sealt saadi mõnelt targemalt mesinikult nõu ning majandi

mesinikud käisid ka kohalikes seltsides õpetusi andmas. Nõukogude ajal toimis mee kokkuostu süsteem, kuhu viidi majandite mesi, aga ka eramesinikud said sinna mett müüa. See tegi erasektori mesinike elu natuke lihtsamaks, iseäranis kui oli rohkem peresid ja tuttavatele müügist jäi mett üle.

Inventar siis ja nüüd

Põhitöövahendid olid tol ajal olemas ja nendega sai hakkama. Olid suitsik, harjad, konkspeitlid, vurrid – nendega sai töö tehtud. Kärjeraame sai üldiselt tellida ja kärjepõhja mesilapassi alusel vaha vastu vahetada. Tänapäeval võib tagasi vaadates muidugi tõdeda, et näiteks vurrid kippusid roostetama, sest olid sel ajal valmistatud enamasti tsingitud raudplekist. Eks siis sattus mee hulka pisut roostet või rauaosakesi, mis ei ole toiduhügieeni seisukohast hea, kuigi pole väga ohtlik. Muid peenemaid töövahendeid toona väga ei olnud.

Nüüd, kui maailm on lahti, on võimalusi töövahendeid valida, tellida ja katsetada palju rohkem. On palju asju, mis teevad töö mugavamaks ja mõnusamaks. Näiteks on vurrid ja suitsikud roostevabad ning suitsikud on kaitsevõrega, nii et ei ole enam ohtu kätt selle vastu ära kõrvetada. Ohutustehnika koha pealt on muudki võimalused paremad, näiteks kvaliteetsemad tööriided, näo-varjud ja kindad. Ka toiduhügieeni seisukohalt on kogu tehnika tase paranenud.

Lisaks on tänapäeval saadaval mitmesugused lisaseadmed. Näiteks on turul lausa paarkümmend tüüpi väga erinevat seadet oblikhappe gaasistamiseks varroalesta tõrjeks. Mõned neist toimivad väga hästi, ent mõned on lihtsalt ilusad, kuid niru efektiga. Siis peab katsetama, mis sobib, mis mitte. Kuid mesinduse põhiinventar on siiski sama, lihtsalt uued tarvikud on ehk kvaliteetsemad.

Mesinduse tehnoloogia on päris palju arenenud. Uudsetest seadmetest on kärjekahvlite ja -nugade asemel või lisaks kasutusel spetsiaalseid lahtikaanetusmasinaid – näiteks harjadega või liikuvate lõiketeradega lahtikaanetajad, kuumaõhupuhurid, joonlahtikaanetaja. Sitke kanarbikumee vurritamiseks on Norra mesinikud välja töötanud sõrmkobesti, millega torgitakse kärjekannud läbi, ja siis annab ka sealt mee välja vurritada. Mesiniku tervise hoidmiseks ja töö lihtsustamiseks on välja töötatud tõstukid korpustarudega töötamiseks. Neid on Eestis pigem vähem kasutusel, arvab Aleksander, kuigi omal ajal mõeldi ka siin analoogne lahendus välja. Nõukogude ajal kasutati Eestis valdavalt lamavtaru, mida on päris raske liigutada. Valga kandis olla loodud mopeediratastel teisalduskäru, mille sai lükata taru alla, tõsta taru käru peale ja sõidutada see teise kohta.

Tänapäeval loob Eesti kohalik ettevõtte Asteni Mesindus tehnoloogilisi lahendusi alates meevurridest kuni keerukamate seadmeteni. Näiteks toodavad nad mee soojenduskappe kristalliseerunud mee sulatamiseks. Pehme mee ehk kreemja mee tootmine on viimasel ajal levima hakanud. Selleks tuleb mett loomuliku kristalliseerumisprotsessi ajal segada, nii et mee kristallstruktuur pidevalt laiali pudeneks, siis jääb mesi kreemjas. Sellise mee valmistamiseks on spetsiaalsed aeglaselt pöörlevad segistid. Tootearenduses tehakse tänapäeval erinevaid meesegusid: meelega pannakse sekka õietolmu, suira, taruvaiku, marjapulbrit ja mida kõike veel.

MESINDUS TAASISEISESVUNUD EESTIS

Eesti taasiseseisvumisega muutus kõige rohkem majandimesinike elu, sest teatavasti majandid lagunesid. Sageli õnnestus majandimesinikel sealne mesila erastada või vähemalt mingi tuumikosa ära osta. Nõnda sai näiteks Porkuni metsamajandi mesila erastada sealne mesinik Mait Mardla. Üheskoos Eesti mesindusaktiiviga

peeti isegi Porkuni metsamajandi mesila matuseid – hulk mesinikke tuli kokku nõuandepäevale ehk mesinike ümarlauale. Seal vormistati üleminek majandimesilast eramesilaks „Metsamajandi mesila” sildi mahamatmisega. Mõnes majandis jäi aga mesila hoopis ripakile või müüdi tarud tükkaaval maha, nii et mesila lagunes. Nii hääbus omal ajal tugev olnud Karksi kolhoosi mesila Aleksandri kodukandis.

Eramesinike jaoks väga palju ei muutunud. Kasutuselt kadusid mesila passid. Mõnikord oli keeruline saada kärjepõhju, sest Viimsi kärjetööstusel olid vahaprobleemid. Siis aga hakkasid tegutsema väikesed kärjepõhjatootjad ja hiljem ka suuremad. Näiteks 1994. aastal loodud Luke Vahavabrik töötab siiani. Hobimesinikuna tuli Aleksandril küll sel ajal kärjemajandusele rohkem tähelepanu pöörata ja kärjepõhja nappuse tõttu kärgi vähem välja vahetada. Kuna tema mesila oli tollal vaid nii suur, et saadi mett perele, sugulastele ja võib-olla mõne purgi müügiks, siis see kitsikus tema mesinikust eriti ei mõjutanud.

Aleksandri tarud

Meeturg

Majandite lagunemise ja kokkuostusüsteemi kadumisega tekkis mesinikel probleem, kuhu mett müüa. Samas oli mesilasperede arv oluliselt vähenenud: ametlikel andmetel oli neid 1990-ndate alguses järel vaid 20 000 pere ümber. Eramesinike meemüük

”

Sama lugu on meega: kui see on kogutud kohalikelt taimedelt, on see meile sobivam, kui näiteks Hiina mesi.

”

on Eestis olnud alati umbes 70% ulatuses suunatud püsiklientidele. See turg toimis edasi, ent müük kauplustes ja mujal peaaegu hääbus. Ka konjunktuuriinstituudi hiljutiste uuringute järgi ostab praegugi ligi 70% tarbijaist oma mee otse tuttavalt mesinikult või kauplusest konkreetse tootja mee. Nii et mesi on ostja kogemuste põhjal usaldusväärsust nõudev kaup – kindla mesiniku mesi on kindel mesi.

Üleminekuaastatel oli meeturg mesinikele võib-olla natukene raskem, tõdeb Aleksander. Mitte et ei oleks ostjaid olnud, aga ostjatel polnud lihtsalt mee ostmiseks raha, osteti eelkõige esmatarbekaup. Kuid lõpuks ei jäänud mesi siiski mesinikule kätte. Eesti mett pole aja jooksul väga palju eksporditud. Põhjus on selles, et maailmaturul müüakse mett väga odava hinnaga, sealne hulgihind ei ole meie mesinikele lihtsalt vastuvõetav. Samuti ei ole sellele meeturule lihtne siseneda. Samas on Eesti turule jõudnud järjest rohkem importmett, enamasti just maailmaturu odava hinnaga, näiteks Hiinast.

Odav importmesi tekitab meeturule tervikuna probleeme. Nii mõnelgi ostjal võib tekkida mõte, miks on kohalik mesi nii kallis, aga veel rohkem tekib soov osta odavamat mett – mesi on ju mesi. Eriti kipuvad nii arvama linnainimesed, kellel puudub seos maaga ja arusaam kohaliku mee väärtustest võrreldes importmeega. Siinkohal tasub tähele panna bioenergeetikuid, kes soovivad tarvitada lähiümbruses kasvanud ja toodetud toitu, sest meie organism on sellega harjunud, see on meile omane. Sama lugu on meega: kui see on kogutud kohalikelt taimedelt, on see meile sobivam, kui näiteks Hiina mesi. Samuti on viimases järjest enam võltsingu tunnuseid, vahel räägitakse lausa Hiinast pärit vabrikumeest.

Mõnikord on ka Eesti mesinikele ette heidetud, et nad sööda-
vad mesilasi suhkruga, et rohkem mett saada. Eriti siis, kui mesi
on kristalliseerunud, kahtlustatakse, et ehk on mee sees suhkru-
kristallid. Kristalliseerumine teatud aja jooksul on mee loomulik
omadus ja käitumine. Aleksander usub, et Eestis pigem ei võltsita
mett. Mesinikel on valdavalt püsiosjaskond ja nad ei riskiks selle
kaotamisega. Nagu öeldakse, kliendi kaotamine läheb väga liht-
salt, aga sellest üheksa korda rohkem ressursi, aega ja vaeva kulub
kliendi tagasivõitmiseks. Seega ei vääri võltsimine riski.

Riigi roll

Kui mesinduse riiklik korraldus koos nõukogude aja lõpuga ära kadus,
nõrgenesid ka mesindusseltsid. Nii tekkis vajadus Eesti Mesinike
Liidu kui mesinike ühise organisatsiooni järele. Ikka selleks, et
mesinduses korda luua, seadusandluses osaleda, ministeeriumiga ja
veterinaarsüsteemiga suhelda, et korraldada mesilashaiguste seiret
ja tõrjet. Kui mesinike poolt vaadata, siis on Eesti Mesinike Liidu
peamine eesmärk oma liikmete-mesinike huvide kaitsmine ning
mesinikele ja mesilastele võimalikult soodsate tingimuste loomine.

Euroopa Liidus on seoses keskkonnateemadega – näiteks tolmel-
damisega – hakatud üha rohkem tähelepanu pöörama mesindusele.
Toetusprogrammide seas on ka mesindusprogramm, mis Eesti EL-i
astumisel kohe ka siin rakendus. Selle käigus eraldatakse raha nii,
et Euroopa Liit annab pool ja riik teise poole summast. Praegusel
perioodil on mesindusprogrammi maht 200 000 eurot aastas,
millest korraldatakse teabepäevi, publikatsioone, haiguste uurin-
guid, tõrjeküsimusi, rahvusvahelist koostööd ja muud sellist, mis
mesinikele ja mesindusele laiemalt kasu toovad.

Eestis makstakse praegu kolmandat aastat mesilasperede
pidamise toetust. Seda on Eesti Mesinike Liit juba 2004. aastast

põllumajandusministeeriumile ette pannud, näiteks Soomes oli selline toetus siis juba olemas. Eestis on Soomega sarnased tingimused: talvekoormus on mesilastele suur, palju kulub talvesööta ja ravimeid, nii et siingi on riiklik toetus vajalik. Seda ka põhjusel, et Eesti mesindus saaks olla konkurentsivõimeline võrreldes Lõuna-Euroopa maade mesindusega, kus talve mõju on mesindusele oluliselt väiksem.

Olulisemgi meetoodangust on mesilaste mõju taimede tolmeldamisele – öeldakse, et siinse kliima tingimustes on tolmeldamisest tekkiv kaudne kasu aastasest mee väärtusest 8–10 korda suurem. Eestis toodetakse aastas keskmiselt 1200 tonni mett, nii et kui müüa mett kilohinnaga 8 eurot, on aastane meetulu ligi 10 miljonit eurot aastas. Seega võiks umbes 100 miljonit eurot olla mesilaste tolmeldamistöö kaudne tulu. Selliseid kuldseid mune, mida see mesindus-kanal muneb, peaks riik eriti hindama ja hoidma, sõnab Aleksander.

Üks mure on taimekaitsetööde riskid mesilastele ja teistele tolmeldajatele-putukatele. See vaevab mesinikke ja on ka keskkonna-probleem. Taimekaitsetööde reguleerimise ja kahjulike vahendite turult kõrvaldamise eest on mesinike liit samuti võidelnud. Praeguseks on putukaid kahjustavaid aineid ja nende kasutamisevõimalusi oluliselt vähemaks jäänud. Põllumajandus-kaubanduskoda ja põllumajandusamet koos mesindusorganisatsioonidega on juba kaks aastat saanud ühises pressiteates deklareerida, et möödunud hooajal ei hukkunud teadaolevalt ükski mesilaspere taimekaitsetõrje tõttu. See on lootustandva arengu märk.

” Olulisemgi meetoodangust on mesilaste mõju taimede tolmeldamisele – öeldakse, et siinse kliima tingimustes on tolmeldamisest tekkiv kaudne kasu aastasest mee väärtusest 8–10 korda suurem. ”

Veel väärrib mesinduses tähelepanu karukahjude kompenseerimine. Kuigi karusid nimetatakse mesikäppadeks, maitseb neile isegi rohkem haue, kuna see on ihaldusväärne valgutoit. Aga mee ja suira söövad nad samuti ära.

2000. aastal hakkas Eesti Mesinike Liit Keskkonnaametiga läbirääkimisi pidama, et kuna karu on riigis kaitsealune liik, siis peaks riik tema kahjutegude eest vastutama. Ehk kui karu teeb mesilates karutempe, siis peaks riik need hüvitama. Soomes hakati juba 20 aastat tagasi mesinikele karukahjude hüvitist maksma. 2007. aastast teeb seda ka Eesti riik, kusjuures hüvitatav kogusumma aina kasvab, sest karusid tuleb juurde ja kahjud suurenevad. Näiteks 2019. aastal olid karukahjud umbes 340 peret, 2020. aastal oli 511 peret ja 2021. aastal juba 866 mesilasperet karude saagiks jäänud. Muidugi panevad mesinikud mesila ümber elektrikarjuseid või muid tõkkeid, mille kuludest katab keskkonnaamet pool. Ent vahel lähevad karud siiski tõkkest läbi, sest mee lõhn on nii ahvatlev ja kutsuv.

Korjekultuurid

Nõukogude ajal rajati majandimesilad esimese hooga eelkõige punase ristiku tolmeldamiseks. Kuid selgus, et punase ristiku peal mesilased väga hea meelega ei käi, sest selle õiekarikas on nende iminoka jaoks liiga sügav. Nad saavad sealt nektarit kätte siis, kui kimalane on enne emakakaela külje pealt augu närinud. Sealt august saab seejärel ka mesilane vargil käia ja seeläbi tolmeldab ta punast ristikut. Hiljem oli mesilastele paremaks korjekultuuriks valge ja roosa ristik, seal käib mesilane lahedasti ja tulemuslikult peal.

Põhja-Eestis, Lääne-Virumaal ja mujal hakati ka lutserni kasvatama, seda tolmeldasid mesilased päris aktiivselt. Spetsialistid küll ütlevad, et lutserni õisik on kummaline – tolmuks on seal nagu vibud pingul ning kui mesilane läheb õielt nektarit hankima,

vallanduvad need ja virutavad talle vastu pead. Loomulikult ei meeldi mesilasele obadus, nii et ta käib lutserni tolmeldamas pigem veidi vastumeelselt. Väga hea korje- ja silokultuur oli ka valge mesikas.

Mingil ajal külvati Eestis ka rohkesti maisi ja viimastel aastatel on maisikasvatus söödakultuurina taas levinud. Maisiõisikutest saavad mesilinnud üht-teist, aga see pole väga intensiivne või määrav korjekultuur olnud. Tänapäeval on mesilastele meeldivat valget ristikut peamiselt karjamaal pärast niitmist, kuid see pole sihipärane kasvatamine. Punast ristikut on ka vaid sileerimiseks ja enamasti niidetakse see õienuti faasis maha. Kokkuvõttes on spetsiifiliste korjekultuuride osakaal väiksemaks jäänud. Raps ja rüps, mida järjest rohkem kasvatatakse, on mesilastele üsna oluline korjetaimik.

Tatar, mida on tänapäeval jälle rohkem märgata, oli päris hea korjekultuur esimese Eesti vabariigi ajal. Toona oli kasutusel veidi punakama õiega sort. Räägitakse, et talud külvasid seda küla-korras, see tähendab üksteisest nädalase nihkega, nii et see õitses pikemat aega. Mesilased said sealt hästi nektarit kätte ja toodeti omajagu ka tatramett. See on tumedam ja mineraalirikas ehk väga tervislik, ent samas erilise maitse ja lõhnaga, nii et kõigile see ei meeldi. Need eestiaegsed tatrastordid kadusid nõukogude ajal ära. Siis toodi Valgevenest ja mujalt uusi sorte, mida kasvatati pigem haljaskultuuriks, seal peal mesilased väga ei käinud.

1990-ndatel tekkis Lõuna-Eestis inimestel jälle soov tatart kasvatada, mõnes siis juba erastatud talus tehti jälle tatrapäldi. Seal hakati ka tatramett koguma ja tatrast tervisetooteid valmistama, teab Aleksander. Vahepeal tehti tatrakestadest näiteks patju, mis olevat olnud head kaelaradikuliidi profülaktikaks või raviks. Tatar on tagasi tulnud korjekultuuri ja tervisetoodete toorainena, aga ei ole siiski veel väga suure levikuga.

MESILASED JA MESINIKUD

Mesilastel on eri rassid, ütlevad putukateadlased, kuigi mesinike keelepruugis nimetatakse neid sageli ka mesilastõugudeks. Spetsialistide arvates on tõug inimtekkeline, rass aga loodusliku päritoluga. Mesilaste iseloom erineb natuke rassiti. Peale selle võib mesilastel tekkida teatud iseärasused ja iseloomumuutused sõltuvalt kohastumisest, ristumisest eri rasside vahel või sees.

Põhimõtteliselt on mesilaste puhul olulised kuus omaduste kategooriat: meetootmisvõime, talvekindlus, haiguskindlus, sülemlemiskainus, rahulikkus ja sõbralikkus. Kusjuures sõbralikkus väljendab just suhtumist ümbritsevasse ja mesinikku ning rahulikkus seda, kuidas mesilased kärjel püsivad ja tarus käituvad. Neid omadusi jälgides antakse mesilasemadele ja -peredele viie palli süsteemis hinnanguid ja parimad võetakse paljundusse, kas tõuparanduse ja -aretuse mõttes või siis mesiniku enda mesilas. Eesmärk on halbu külgi, see tähendab mesinikule vähem meelepäraseid peresid ja tõuliine kõrvale jätta. On mõned teadaolevad ristumisskeemid, mis toodavad tõenäoliselt agressiivseid ja pahu-raid mesilasi, ja neid püütakse vältida, aga alati see ei õnnestu.

Üks mesilaste aretuse näiteid on Šotimaal Buckfasti kloostri omal ajal aretatud buckfasti mesilase tõug, seda just sihipärase aretamise tõttu. Ristamisskeemi lõpus on buckfasti mesilastel kujunenud teatud tüüpiliselt tõuomadused. Samas kui nad ristuvad teiste mesilassidega, siis võivad vallanduda varasemad, peidetud geeniomadused, ja üht-teist tuleb teiselt rassilt juurde.

Samalaadseid nähtusi ja muutusi oli ka Kaukaasia hallil mägi-mesilasel, keda toodi kolhooside mesilate asutamisel Eestisse. Alguses olid nad väga vagurad, kuigi on üldiselt natuke haigustele vastuvõtlikud ja iseloomult varguslembed – kui endal saaki pole, siis varastavad teiste käest. Kui nad Eestis teiste rassidega ristuma hakkasid, näiteks krainiga või Põhja-Euroopa tumemesilasega, siis

muutusid nad agressiivseks. Nii et nende puhul on samuti ristumine toonud agressiivsuse välja. Kuremäe kloostriks on praegugi mesila, kus see kaukaasia mesilaste ristan on alles ja nad on tõesti üsna pahura iseloomuga, teab Aleksander.

Tõuaretus

Nõukogude ajal oli Harkujärvel tõumesila*, kus kasvatati kraini mesilasemasid. Nõukogude ajal toodi kraini mesilasemasid Austriast ka Harkujärve mesilasse, kus neid hakati paljundama. Seal läksid mesilasemad eelkõige majandimesilatesse, aga ka eramesinikele. Teist teed pidi toodi mesilasi siia Soomest soomepoiste kaudu, kellel oli seal tuttavaid mesinikke. Seal toimetati näiteks itaalia mesilasemasid Eestisse salaja tikutopsis. Enamasti töid soomlased emasid ise kohale, sest nemad käisid siin tihemini, Soome minek ei olnud meie mesinikele tol ajal nii lihtne. Eriti palju käisid soomlased siin seoses olümpiamängudeaegse Viru hotelli ehitusega ja sel ajal jõudis ka rohkem itaalia mesilasemasid Soomest Eestisse. Neid paljundati siin ja jagati omavahel. Itaalia mesilasemade kasvatamine ja levitamine ei olnud niivõrd süsteemne, aga heade ja tarkade vanemate mesinikega liikus neid üsna paljudesse Eesti mesilatesse.

Aleksander ise peab kraini mesilasi – justnimelt neid Singer Carnica omi, mida ka Harkujärvel kasvatati. Küll on ta katsetanud ka itaalia mesilastega ja Leedust pärit buckfasti mesilasemasid on tal praegugi. Austria Singeri kraini mesilasemasid on ta hiljem ostnud Talimaa mesilast ja toonud 1990-ndatel Norrast. Seal oldi neid juba paarikümne aasta vältel valinud, et nad oleksid võimalikult sülemlemiskained ja haiguskindlad. Isegi Šveitsist pärit tume-mesilaste (nn nigra-mesilased) emasid on Aleksander oma mesilas

* Sellest saab lähemalt lugeda Mai Endla loost.

katsetanud. Viimase kohta ei ole teada, kas tegemist on kraini mesilase erimi või Põhja-Euroopa tumemesilase eraldunud liiniga, mis on sattunud Alpi nõlvadele ja seal paikseks jäänud. Igatahes on tegemist isemoodi väikse populatsiooniga.

Kraini mesilase üks iseärasus on see, et ta saab muutlike välisingimuste korral suhteliselt hästi ise hakkama ning on vastupidav haigustele ja kiiretele ilmastikumuutustele. Ta aimab näiteks kevadist külma ette ja siis piiratakse mesilasema munemist. See tähendab, et haudme jahtumist või hävimist on vähem ja seega on vähem ka haudmehooldust. Itaalia mesilaste puhul on haudme hukka saamise risk täiesti olemas, sest nende geenides on sees muretu lõunamaa tunne. Seepärast ei tunneta nad vajadust ema munemist piirata, kui ilm võib minna kehvaks või söödavarud on väiksed. Kraini sobib seega meie kliimasse hästi. Samas kaldub ta kergemini sülemlema. Nii et kraini mesilastega peab mesinik hoolas olema, et sülemlemist ära hoida. Aleksandrile meeldib kraini mesilane just tema iseseisva hakkamasaamise ja rahumeelse iseloomu tõttu.

Hea mesinik

Mesinik peab oleks rahulik, loodushuviline ja mesilasesõbralik. Hobimesinikule pole mesilane mitte tootmisvahend, vaid sõber ja lemmik. Tootjamesinikul on sageli kiire ning tal ei ole väga aega oma mesilasi hellitada ja silitada, aga ometi on tema rahulikult käitumine üks edu eeldusi. Loomulikult peaks mesinik teadma ja arvestama mesilaspere vajadusi, mitte püüdma vägisi oma tahtmist peale suruda. Pigem on see nagu džuudos – kasuta ära teise poole energiat endale meelepärases ja vajalikus suunas. Nii on ka mesilastega, ütleb Aleksander: anna neile rohkem võimalusi, õhuta neid, kiida neid ja nad toovad sulle rohkem kasu, mett ja mida kõike – ja sa saad nendega paremini läbi.

Vastust küsimusele, kas mesilased tunnevad oma mesiniku ära, Aleksander ei tea. Selle üle vaieldakse. Küll aga teab mesinik oma mesilasi ning kui ta rahulikult ja oma mesilasi tundvalt käitub, siis on tal tavaliselt vähem konflikte mesilastega ja teda nõelatakse vähem. Väga kärsitul inimesel on raske mesinik olla, seepärast peaks rahulikkus olema mingil määral loomuses. Rabistada mesilastega ei saa, nii et siis on kaks võimalust: kas lõpetad mesinikutöö ja leiad midagi muud mõnusat või pakid end alati skafandrisse – aga nii ei ole eriti palju mõnu mesindustest. Kindlasti õpetavad mesinikule rahulikkust ka mesilased.

Kogemustega ja teadmistega tekib arusaamine, mis on mesilastele hea ja tingimata tarvilik, selle järgi tulekski toimetada aastaajaliselt. Siis on kevadel teada, millal on perel vaja võimalust kasvada ja neile kõrgi juurde anda. Või siis õigel ajal märgata, et pere laiendamiseks hiljaks ei jääks, nii ei teki peres sülemlemismeeleolu. Suve teises pooles tuleb jälle taibata, millal on aeg hakata asju kokku tõmbama, talvesööta panna ja talvepesa teha nõndamoodi, kuidas on mesilastele parim. Mesiniku aastatega tekkiv tarkus ja vastav toimetamine mesilastele sobival viisil ongi parima mesiniku ja mesilaste suhte alus. Nõndamoodi mesilaste ootustest ja vajadustest lähtuvalt peaksid mesinikud tegutsema. Oma tahtmist peale suruda õnnestub väga harva. Mesilased on küllalt põikpäised, et omamoodi teha, ja vahel läheb mesiniku kangekaelne kavatsus päris untsu või ei saa ka mesilased enam oma soove realiseerida.

Mesinikuks hakkamise soovi korral tuleks kõigepealt enda jaoks lõpuni lahti mõelda, miks sa seda teha tahad ja millised on ootused. Kas see ajend on lihtsalt soov saada mett oma tarust? See on võib-olla hea mõte, arvab Aleksander. Kui sellega kaasneb soov mesilasi tundma õppida, nendega sõbraks saada ning üldiselt meeldivad loodus ja putukad, siis see on juba hea lähtekoht. Peab olema valmidus mesilastega suhelda ja ootus, et saab olema põnev mesinikupõlv. Seda mitte ainult mee tootmise mõttes, vaid

et mesilastega saab olema mõnus oma aastaid veeta. Samal ajal peab olema valmidus nendega pikemalt tegeleda. Tuleb hästi läbi mõelda, et tahetaksegi mesilastega olla ja väga kaua – nii kaua, kuni tervis kestab või kuni mesinik ise kestab. Mesilaste võtmine ei tohiks olla lühiajaline projekt.

Õppetunnid mesilastelt

Üks väärtus, mida Aleksander on oma 60-aastase mesinikukarjääri jooksul mesilastelt õppinud, on see, et inimene ei peaks ennast kunagi tundma kui maailmavalitseja, vaid kui üks teiste kaasteeliste hulgas. Ka putukad on kaasteelised. Kõigil peab olema oma koht, oma võimalused ja neid tuleb pakkuda, mitte kitsi olla. Nii nagu inimeste ja lemmikloomadega, tahame sõprussuhet ka mesilastega, mitte niivõrd iseenda tahtmist jõuga peale surudes. Eelkõige on mesindus Aleksandrile õpetanud, et koostöös, mõistmises ja üksteisega arvestamises peitub mõlemale poolele hea või vähemalt rahuldav tulemus. Samuti on õpetlik jälgida mesilaste elu omapära ja kõrgel tasemel organiseeritust – mesilasperes toimib kõik nagu kellavärk. Samas kui on mingi põhjus muutusteks, siis mesilased sageli muudavadki oma käitumist.

Kuna mesilasperes toimib kõik heas kooskõlas, siis võiks ju mõelda, mida on inimestel sealt õppida. Mesilaspere on esmapilgul matriarhaat. Mesilasema on kuninganna. Paljuski ta valitseb ja näib, et teised mesilased toimetavad kuulekalt tema juhiste järgi. Tege-likult on asi aga hoopis keerukam ja vahel lausa vastupidi. Mesilastel on miljonite aastate jooksul kujunenud instinktiivsete käitumiste muster, mida nad järgivad selleks, et elus püsida ja et nende sugu edasi kestaks. Igaühel on oma roll ja koht, mesilasemal loomulikult ka – selline väljapaistev koht. Nagu öeldakse, üks ema korraga.

”

**Inimene ei peaks ennast kunagi tundma
kui maailmavalitseja, vaid kui üks
teiste kaasteeliste hulgas.
Ka putukad on kaasteelised.**

”

Mesilasema on pere suunaandja, ta eritab feromooni, mis annab perele ühise lõhna ja ühtsustunde: „ahah, see on meie pere lõhn”. Samas võib pisut robustselt öelda, et mesilasema on pere järjepidevust tagav munemismasin – tema põhiline funktsioon on tagada pere järelkasv ja hoida feromoonaine lõhnaga pere koos. Ent samal ajal ei ole tal valikuvabadust näiteks sülemlemise suhtes. Mesilasema ei otsusta, kas minnakse sülemlema või mitte. Mesilaste algatusel tehakse temale sülemikupud valmis, sunnitakse sinna munema ja ta muneb. Kui pere valmistub sülemlema, siis antakse emale vähem süüa, sest muidu ei jaksaks ta sülemiga ära lennata. Ehk tegelikult on mesilasema selle mesilaste ühiskonna otstarbeka korralduse objekt.

Inimesed võiksid mesilastelt siiski õppida koostöö- ja kaitsemeelt, mis peres valitseb. Kui tarus on vahel näiteks herilane sees, siis mesilased nõelavad ta surnuks ja viskavad lennuavast välja. Sellist organiseeritud kollektiivset käitumist on näha ka sipelgatel ja termiidel, kuidas nad üheskoos ja üksmeelselt toimetavad. Nii et sipelgate ja mesilaste kogukonnalt oleks õppida meil küll: koostööd ja sellest tulenevat hea tulemuse mõtteviisi. Seda on tore ja õpetlik jälgida.

Mesilaste ohustatus

Mesilaste massiline hukkumine on lainetena käiv protsess, ütleb Aleksander. Mõjutegureid selleks on alati mitmeid. Näiteks kui

aastatel 2005–2007 oli USA-s suurem mesilaste suremus, nii et probleem kerkis üles lausa riiklikul tasandil, leiti selleks umbes kümme võimalikku põhjust. Peamised neist olid seotud taimekaitsevahendite laialdase kasutamisega ja mesilashaigustega. Siis õpiti neid haigusi paremini tõrjuma ja ehk on veidi paranenud ka pestitsiidide kasutamine taimekaitses. Selle viimasega on USA-s üldiselt suuri probleeme, eriti Californias, kus rakendatakse üle miljoni mesilaspere mandliistanduste tolmeldamiseks. Samal ajal tehakse istandustes taimekaitseteid, eelkõige fungitsiididega, aga need preparaadid on mesilastele kahjulikud ja pered jäävad nõrgaks või hukuvad järgmisel hooajal.

USA-s on mesilasperede suremus olnud aastati 35–40 protsenti või enamgi. Võrreldes Euroopa maadega on erinevus selles, et seal surevad mesilaspered ka suvel. Suvist suremust põhjustavad sageli taimekaitsevahendid. Talvine suremus on valdavalt kas varroalestate süü, aga ka taimekaitsevahendite järeptoime, kuna nende jäägid sattuvad mee ja suira hulka ning mesilased söövad seda talvel. Lõpuks ületatakse mesilaste vastupanuvõime kriitiline määr ja nad surevad.

Väga suur mesilasperede suremus ei ole siiski üle maailma levinud probleem. Suurenenud hukkumine on pigem Ameerika häda. Vahel on ka Euroopas olnud suremus 30 protsenti või rohkemgi. Aga tavaliselt juhtub see halbade asjaolude kokkulangemisel, muu hulgas taimekaitsetööde tõttu – loomulikult on seda kõike nõukogude ajaga võrreldes rohkem. Toona oli mesilasperede talvise suremuse normaalne määr 10 protsenti. Seepärast jäeti majandite mesilates talvituma kümme protsenti varuema peresid – kui läks nii palju mesilasperesid välja, siis oli nende asendamine tagatud.

Nüüd on kahjulikke mõjureid mesilastele ilmselt sedavõrd enam, et talvine suremine pole mitte 8–10 protsenti, vaid oluliselt rohkem. Eestis läks näiteks 2020/2021. aasta talv natuke paremini, meil oli suremuse üldmäär 13 protsenti. Mesilati sõltub see enamasti

augustikuise varroatoositõrje tõhususest. Halvematel aastatel on ka Eestis hukkunud 35 protsenti peredest, näiteks juhtus see nii 2002/2003. aasta talvel. Aasta 2002 oli väga hea meeaasta ja selle tõttu polnud emadel sageli hooaja lõpus piisavalt munemisruumi. Talvemesilasi koorus vähem, talvituma jäid vanad mesilased ja kuna hooaeg läks pikaks, siis hilines varroatoositõrje. Hiljem pole nii suurt mesilaste hukkumise protsenti olnud, samas on üle 20 protsenti mesilasperedest veel mitmel korral hukkunud. Seetõttu ütleb Aleksander, et viimasel ajal sureb küll pisut rohkem mesilasperesid võrreldes varasemate aastakümnetega, aga päris katastroofiline mesilaste kadumise märk see siiski ei ole.

Veel üks tulevikus mesilasi ohustav tegelane on aasia vapsik, kes on jõudnud Euroopasse: Hispaaniasse, Prantsusmaale, Inglismaale, Saksamaale, ka Austriasse, ent mitte veel meie kanti. Kuid kui ta on Inglismaa kliimaga kohastunud, võib ta ka siinsega kohaneda, arvab Aleksander. See, kuidas aasia vapsik Euroopasse jõudis, ei ole päris täpselt teada, ent siin levib ta edasi üsna lihtsalt. Aasia vapsik on euroopa vapsikutest umbes pool sentimeetrit suurem ja agressiivsem. Nad keskenduvad hulgana ühele konkreetsele toiduobjektile ja kui selleks sihtmärgiks on mesilaspere, siis läheb suurem osa töölisvapsikute perest ründele. Mõne päevaga suudavad nad rünnatavat mesilasperet tugevasti nõrgestada või koguni hävitada. Võrdlusena püüab euroopa vapsik mesilasi ühekaupa, nii et pered võivad küll pisut nõrgeneda, aga mitte märkimisväärselt.

Aleksander leiab, et kliimasoojenemine otseselt mesilasi mõjutanud ei ole. Ka kuumal suvel hoiavad mesilased oma pere temperatuuri vajaliku 36 kraadi peal – toovad vett, aurustavad seda ja seeläbi jahutavad taru. Samal ajal soe ilm pigem õhutab taimede nektarieritust, kui just kuivus liiga ei tee. Selles mõttes mesilased kuuma ei pelga, nad ju elavad ka kõrbeoasides ja saavad hästi hakkama palavates lõunamaades. Kui Eesti ilm peaks kraadi või pooleteise võrra veel soojenema, siis on meil siin umbes sama kliima

kui Taanis, kus on mesindusele väga head tingimused. Küll võib talv lühemaks minna, ent mesilaste bioloogiline kell, mis on siinse kliima järgi häälestunud, ei lase mesilasperedel liiga vara kevadel arenema hakata. Nii et lähima 15–20 aasta kliima soojenemine ei mõjuta meie mesindust kuidagi halvasti, arvab ta.

Mee tarvitamine

Aleksandri põhiline mee tarbimisviis on seda hommikukohvisse panna ja ka õhtuti tee sisse. Veel teeb ta limonaadilaadset meejooki. Kui ta mee meenõust ümber pakib, siis loputab ta pisut mesiseks jäänud meenõu sooja veega üle ja paneb selle parajalt magusa vee käärima. Pärast lisab ta sidrunit ja paneb pudeliga külmkappi – ongi mõnus limonaad valmis. Suvel on see väga mõnus gaseeritud meemaitseline jook külmkapist võtta. Vitamiinipalaks segab ta kreemja mee hulka astelpajumarju ja paneb segu sügavkülma, et see ei kihistuks. Kui sealt võtta lusikaga amps, sulab see kohe suus ära. Selles on kõik hea olemas: meeväärtus ja astelpajumarja vitamiinid. Meevõtmise ajal käib muidugi mesine lusikas pidevalt suhu. Natuke on Aleksander kasutanud mett ka kala grillimisel või praeahjus valmistamisel. Siis tuleb lõhe või forell kergelt meega üle teha, maitseks pisut tilli ja soola peale, ja saabki pehme ja maheda kalaroa. Ka ei puudu tema menüüst ahjuõunad meega. Mesi on mitut moodi mõnus ja tervislik tarvitada. Mesiniku elu on magus!

TÕNU POOLA

KUIDAS SAI TÕNUST MESINIK

Karula kandis kasvanud Tõnu Poola mesinikupõlv sai alguse poisikesena kimalaste pidamisest. Kui ema hommikul heina niitis, märkis ta niidul ära kõik kimalaste pesad, mille Tõnu karpri pani ja koju seinä äärde tõi. Seal ta nendega siis tegutses. Umbes kümneaastaselt sai ta naabritädi käest oma esimese mesilaspere. 1968. aastal läks Tõnu juba Räpina aianduse ja mesinduse kooli ning oli samal suvel Karulas vana mesiniku Artur Raibaka juures praktikal.

Pärast kooli käis ta ajateenistuses ja asus seejärel tööle Hummulis. Kuna tema kodukohas Karulas parasjagu mesinikku vaja ei olnud, helistas ta Hummuli sovhoosi, et uurida, kas saaks sinna tööle. Nii juhtuski Tõnu sinna mesinikuks ning tänini elavad nad abikaasaga seal ja peavad mesilasi.

SOVHOOSIMESINIK

1971. aasta 1. märtsil läks Tõnu Hummulisse, sõdurisaapad jalas ja kaasas vaid Räpinas omandatud teadmised-kogemused. Seal sai ta ühiselamusse voodikoha ja vormistati mesinikuna tööle. Läks siis mesilasse – üks kinni, käis veel teine ja kolmaski päev – ikka lukus. Seepeal seadis ta sammud tagasi kontorisse, kus teatati, et sealne mesinik ei tahagi pensionile jääda. Samas oli neil põllundusbrigadi vaja, nii et 1974. aasta kevadeni oli Tõnu hoopis kombaini peal. Ta küll pelgas, et ei tule selle tööga toime, aga osakonnajuhataja juhendamisel sai hakkama. Päris mesilasteta ta siiski kolm aastat ei olnud, ema juures oli tal paar taru ikka. „Ega ma siis ilma ei oleks saanud,” lausub Tõnu.

1974. aastal anti mesiniku koht lõpuks Tõnule. Esiti oli tal 120 peret hooldada. Kusjuures nõukogude ajal oli ühe mesiniku koorumus 60 peret. Nii et üksi 120-ga oli raske. 1985. aastal, kui Tõnu

”

Ise peab katsetama ja kogema, siis jääb meelde, kuidas teha ja mis on õige.

”

Hummulisse maja ostis, tuli sinna mesinikuks ka Tõnu abikaasa, kes oli seni ametis Tõrva piimakombinaadis insener-tehnoloogina. Koos paljundasid nad pered 160 peale. Korraarmastajast abikaasa lõi ka mesilastel korra majja ning 1987. aastal said nad oma mesila eest Moskva põllumajandussaaduste näitusel pronksmedali ja käekella. Ühes auhinnaga tuli kiri, et kui nad sellisel tasemel näitajatega veel kaks aastat jätkavad, saavad tasuks Moskvitši. Mesinikud küll isegi tõstsid oma taset, ent sotsvõistlus lõppes ära ja auto jäi saamata.

Varroatoos ja ravi

Tõnu ütleb, et kõige olulisem teadmiste omandamise viis on mesinduspraktika. Räpinas õpiti nii teooriat kui ka tutvuti mesilastega – 15. aprillist 5. oktoobrini oldi terve mesindushooaeg praktikal. Ise peab katsetama ja kogema, siis jääb meelde, kuidas teha ja mis on õige, teab Tõnu. Seda eriti varroatoosi tingimustes.

Mure varroatoosiga on kõigil suur. Lest paljuneb tarus kiiresti. Tõnu mäletab, et kõige hullem oli esimesel aastal, kui lest tuli. Nimelt käidi siis majandi mesilastega rändes, põlde tolmeldamas. Ümberkaudsed mesinikud pahandasid, et tõite siia majandimesila tarud ja need röövisid meilt kõik ära. Tegelikult oli neil varroatoos sees, kuid seda ei teatud veel ravida ja pered jäid nõrgaks – muidugi siis sealt võeti ära, selgitab Tõnu. Ja nii toodi lest ka Hummulisse.

Varroatoos levis kiiresti üle maailma ja õiget ravimit selle vastu ei ole siiani. Lestal tekib ravimite suhtes resistentsus ja tuleb jälle tõrjevahendit vahetada. Ainult oblikahappegaasiga ei tule

resistentsust. Varem kasutas Tõnu Apistani, mida toodi Venemaalt, see oli tõhus vahend. Nüüd olevat see lahja ega mõju enam, pane või kümme ravimiriba tarru. Tema arvates on Venemaal saada teisigi häid tõrjeribasid, mida võib kasutada ka suvel, aga kahjuks ei saa neid Eestisse tuua, sest need ei ole siin lubatud ravimite nimekirjas.

Tõnu on kuulnud, et üks meetod on teha kärjepõhi väiksem, siis ei pidavat lest saama haudme all välja areneda. Ent siis ei arene mesilane ise ka välja, ka temal ei ole ju seal ruumi kasvada. Nii et selles võttes ta kahtleb. Jutt, et osa mesilasi nokivad lestad ise ära, võib ju tõsi olla, aga neile ei ole sellist peret juhtunud. Hiljuti on ta lugenud Saksamaal tehtud katsetustest liitiumkloriidiga, mis pidi imeravim olema. Seda pannakse talvesööda sisse ja kui lest mesilast hammustab või imeb, siis ta sureb. Selle kohta pole ta siiski rohkem midagi kuulnud.

Mesinikutöö

Praegu on Tõnul ja kaasal 30 mesilasperet. Olid ajad, kui neil oli 250 ja isegi 280 peret. See oli taasiseseisvunud Eesti algusaastatel, kui Pooladel õnnestus Hummuli mesila töösakute eest erastada. Kui majandid nõukogude aja lõpus kadusid, läksid mitmed majandimesilad niimoodi laiali, et sealt võtsid endale peresid ka inimesed, kes ei osanud mesilasi pidada. Mesilased surid neil kohe ära. Ei ole mesiniku töö niisama lihtne üldse, nagu siis arvati, et mesinik muudkui ainult vurritab mett, lausub Tõnu. Hiljemgi on rahvast kampaania korras maale elama kutsutud loosungiga, et „kui muud ei oska teha, siis hakake mesinikuks”.

See töö näeb ette ikka aasta ringi tegutsemist, alustades tarude tegemisega – kes ise teeb – ja lõpetades talvituma panekuga. Sinna vahele jääb veel raamide valmistamine, Poolad teevad ka kärje-

põhjad ise. Talvine töö on vaha sulatamine ja raamide valmispanek hooaja alguseks kevadel. Siis on hea muudkui laost võtta ja tarru panna. Nii paljude tarudega toimetades ei ole mõeldav neid töid alles hooaja vältel ette võtta. Põhiline on muidugi perede hooldamine, sealhulgas emakasvatus, perede ravimine, sülemlemise vastu võitlemine ja nii edasi. Ema on kõige olulisem – noor korralik ema – ja muidugi mesiniku hool, siis on pere suur ja tugev. Seega rahulikku aega mesinikul ei ole, eriti suvel mitte. „Kui on rannailm, siis pead tulema mesilasse,” lisab Tõnu.

Tõnu peab mesilaste pidamise juures kõige tähtsamaks, et kõik tööd oleksid õigel ajal ära tehtud. Või natuke enne. Temal endal on harjumus alati varem kohal olla – kas või jahile minnes on ta alati esimesena kohal – ja ka mesilas töödega varem valmis olla. See päästab paljudest hädadest, teab ta. Kui mesilaspere on õigel ajal söödetud – hiljemalt 20. septembriks peab see tehtud olema –, siis ei ole äkki muutuv ilm probleemiks. Kui aga hilja peale jääda, ei pruugi mesilased seda sööta enam ümber töödelda. Seda juhtub pigem hobimesinikel, kellel on palju muid töid ja mesilas käiakse, kui aega on. Siis tulevad probleemid: jääb ravi tegemata või hiljaks, jääb söötmine või perede läbivaatamine hiljaks, tuleb sülem, lendab ära – ongi kahju suur. Seepärast on Tõnul alati augusti lõpuks juba talvesööt antud.

Ohud

Mesilasi ohustab lisaks hooletule mesinikule ka hooletu põllumees. Tõnu ütleb, et palju kasutatakse kemikaale – muudkui pannakse Roundupi põldudele, maaharimist enam õieti ei olegi. Eriti juhtus seda pärast taasiseseisvumist, kui maid kokku kahmati ja põllumeheks hakati, ilma et oleks teadmisi. Tõnul juhtus aga suurem pahandus, kui põllumees pritsis kesksuvel sooja ilmaga kaks korda

päevas karjakoplit, kus valge ja roosa ristik õitsesid. Siis avanes mesinikul õudne pilt – kärjetänava vahel olid kõik mesilinnud surnud. Tol ajal keegi sellise asja pärast ei karistanud ja põllumees ei teinud väljagi, sest tema tegutses vastavalt käsule.

Alati ei ole inimtegevus see kurja juur, vaid vahel mängib loodus vingerpussi. Tõnu mäletab 2000-ndate algul üht külma ja kuiva sügise algust, kui septembris oli maa juba külmunud. 13. septembri hommikul käis mesinik kella 11 paiku ühes mesilaosakonnas, kus avanes järgmine pilt: mesilased tulid korjest, ise nii rasked, et kukkusid kulu sisse maha ja ronisid tarru. Mesilased olid korjanud mingit tumepruuni okkamett ja talvetoitu vastu ei võtnud. Ema munes ja haudmetegevus käis, sest kui korje on kogu aeg, siis ema muneb. Tõnu võttis taru lahti, seal toimus vilgas tegevus. Septembri lõpp oli külm ja 1. oktoobril lumi maas. Nii see lehemesi jäigi talvepessa ja sada kakskümmend peret sai hukka. Need, kes alles jäid, olid väga väikesed, meenutab Tõnu. Lehemesi on halb, sest mesilased seda valgurohkuse tõttu ära ei seedi, mistõttu jätab see palju seedejätmeid, nii et seda ei tohi talvesööda hulka jääda. Samamoodi ei tohi jätta tihket kanarbikumett talveks tarru.

Tõnu arvates ei ole loodus väga muutunud. Kuuma suve on varemgi olnud ja samuti sooje talvi. Küll tuleb jälle ka külma, arvab ta. Tema ema rääkis, et 1925. aastal, kui neile Karulasse maja ehitati, oli nii soe, et jõulude ajal künti hobustega põldu. Samuti oli ta ema näinud sellist maikuud, kui vankriga sõites külmunud maa kõlises. Tugev mesilaspere külma ei kardada, kui on piisav toiduvaru ja hea õhuvahetus. Tõnu toob näiteks juhuse, kus Karulas Vissi kiriku tornis – nõukogude ajal võeti need kuplid maha ja tehti sinna kirkusse rohujuhuladu – oli üleval kupli sees pere. Terve suur kuppel oli kõrgi täis, tohutu mesi. Seal kõrgel seitsme tuule käes see pere elas, ainult metall ümber.

Tarud

Mesiniku töö tähendab pidevalt kummargil asendis tegutsemist ja korduvaid liigutusi. Seepärast saab selg palju vatti ja teeb mesinikel häda. Tõnul on selg hästi vastu pidanud, aga põlv annab see-eest tunda. Mesinik teab, et tuleb targalt tegutseda. Seepärast on mitmed mesinikud seinatopetega rasked puidust lamavtarud vahetanud stüroplastist korpustarude vastu. Mesilased talvituvad viimastes hästi, on Tõnu rahul. Korpustarusid saab ka hästi laiendada, lisades korpuse juurde. Samuti on stüroplastist korpustarusid oluliselt kergem tõsta, lamavtaru raamide kärjekastides vedamine oli raske töö.

Esimesed uut tüüpi tarud ostis Tõnu Soomest Juhani Vaara käest umbes 1999. aastal. Nõukogude ajal polnud midagi saada, ütleb ta, rääkimata stüroplastist korpustarudest. Siin valmistati tarusid näiteks Räpina metsamajandis ja mõned tõi Tõnu Raplamaalt Käru metsakombinaadist. Need löödi kokku toorestest laudadest ja lasti värv peale – sellega pidi rahul olema, kui ise ei ehitanud, sest ega kellelegi kaevata ei olnud.

Korpustarus on ema kahe alumise korpuse peal, emalahutusvõre on vahel, mesi viiakse üles. Seepärast meeldib Tõnule see tarutüüp, et tal ei ole sinna alla kahe korpuse juurde muud asja, kui suvel raamid ära vahetada. Mesilased panevad suira sinna alla, see on neile kevadeks haudmetoit ja kohe võtta, kui on vaja ja pere hakkab kevadel kiiresti arenema.

Meevõtul tuleb võtta ülevalt korpused kuni alt teiseni ära ja emalahutusvõre maha. Võib juhtuda, et all peaaegu ei olegi mett, ainult haue, kui korje ei ole õnnestunud. Siis paneb Tõnu sinna ühe raami mett, et nad söötamiseni vastu peaksid. Talveks pannakse suhkrulahus sisse ja ongi talvitumine kindlustatud.

Erialane teave

Hobimesinikel olid nõukogude ajal ja on praegugi aiandus-mesindusseltsid. Tõnu teab, et Põltsamaal tegutseb siiani üks väga edukalt. Tema ise oli majandi mesinik ning neil oli tihti nõupidamisi, teiste mesilate külastamist ja õppepäevi. Neid korraldasid Lõuna-Eestis mesindusagronoomid Endel Niinepuu ja Paul Padjus.

Enam Tõnu õppepäevadel ei käi, vaid tugineb oma kogemustele ja tutvustele. Oma väljakujunenud taktikat ta enam ei muuda, vaid teeb nii, kui õigeks peab. Ainult ravimise suhtes püüab ta end uue infoga kursis hoida. Selleks suhtleb ta sõprade Rein Männiste ja lennukaaslase Rein Mikuga. „Muidu on kõik sama, ega seal midagi ei muutu,“ ütleb Tõnu. Oma teadmisi pole ta vaka all hoidnud, vaid on lahkelt sõpradega jaganud.

Üks asi on siiski muutunud – see on oodatav meetoodangu kogus võrreldes nõukogude ajaga. Tõnu mäletab aastat, kui nende mesila tuli oma 38,1 kilo vurrimeega mesilaspere kohta vabariigis toodangu mahu poolest esimesele kohale. Praegu on see kogus vilets, ütleb ta, nüüd tahetakse perelt 100 kilo saada. Seda võimaldab uus tehnoloogia ja uut tüüpi tarud.

Mesindusvõtteid

Tööd on muidugi palju. Kõik tuleb märkmikku üles kirjutada: kas ja mis kuupäeval sai tarru noor ema või küpse kupp. Pärast kontrolli pandi jälle kirja, et noor ema on koorunud ja aseemakuppe rohkem ei ole. Seejärel ootas ta munemist, jälle märke: muneb. Nii on teada täpne kuupäev, millal vana ema ära võtta. Selline märkmik oli igal majandiosakonnal, neid oli Hummulis kuus-seitse.

Mesiniku töö on mitmekesine, iga pere on erinev, seega on iga taru juures erinevad töö. Märkmikku üles kirjutamine teeb selle

lihtsamaks – selle järgi teab ta, mida on mingil päeval vaja teha. Ka tarru vaadates on kohe näha, kas ja milles on probleem. Samuti pole ükski päev mesilas samasugune. Teinekord toimetad ja kõik on justkui korras, äkki vaatad: tuleb sülem. Siis peab puu otsa ronima, kirjeldab Tõnu. Mesinikud teavad, et ega sülem kallale ei tule, ent inimesed kardavad tihti ja kutsuvad teda appi.

Sageli pöörduakse tema poole hoopis herilaste probleemiga, näiteks katust vahetades avastatakse laka alt suur herilasepesa. Siis jääb see ette ja tuleb ära viia või hävitada. Vapsikud on mesinikule kahjulikud, sest nopivad mesilasi lennuaugu pealt ja söövad ära. Tarru sisse mesilased roimarit õnneks ei lase, vaid teevad talle kambaga otsa peale. Samamoodi napsavad mesilasi tihased ja rähnid, seepärast pannakse tarudele võrgud ümber. Nugis läheb suurema saagi järele – tema himustab kärke – ning lõhub ja närrib taru puruks.

MESINDUSEST TAASISESEISVUNUD EESTIS JA TÄNAPÄEVAL

Majandi mesilas maksti mesinikule mesilaspere pealt hooldustasu 6 rubla ja 3 või 5 kopikat – Tõnu ei mäleta enam täpselt. Muidugi oli mesi sel ajal nõutud kaup, aga majandi jaoks oli tähtsam viljakasvatus. Rajoonide mesindusagronoomid hoolitsesid siiski ka mesinduse eest, ent mingit kvaliteedikontrolli ei olnud. Riigiplaan oli ja selleks viidi mesi Valka seemnekauplusse, kust toimetati see villimiseks edasi Tallinnasse Piritale.

1990-ndatel enam kokkuostusüsteemi ei olnud ja tuli toodang ise ära realiseerida. Mett käidi müümas laatadel. Tõnu abikaasaga käisid Maardu laadal ja Tallinnas meepäevadel. Õhtul kohale jõudes oli kaubik mett täis, nii et esimene öö tuli kabiinis lösutada, meenutab Tõnu. Esimesel laadapäeval müüdi nii palju mett ära,

et teise öö sai juba kaubikus mõnusamalt magada. Niimoodi käis see elu, nagu mustlastel. Ta mäletab ka Peipsi ääres Kasepää laadal käimist. Jällegi sõideti reede õhtul kohale ja laupäeva varahommikul läks Tõnu ise edasi Narva lossihoovi müüma, naine jäi Kasepääle. Õhtuks tuli mees tagasi. Kusjuures Narvas läks mesi väga hästi, inimesed tulid eelmise aasta etiketiga nende mett ostma. Tallinnas nad enam müümas ei käi, sest pealinnast käib rahvas nende juures ise mee järel.

Mesilasmürk ja mesi

Nõukogudeaegset mesindust Tõnu taga ei igatse. Ta ütleb, et ega midagi kadunud ei ole – kui turgu on, siis võib kõike müüa. Omal ajal sai isegi mesilasmürki kogutud, sest see oli kallis. Kogumine käis öösel, klaasi peale, mis kaeti toidukilega, millest mesilane läbi nõelas – muidu võis mürgi hulka sattuda nektarit ja taruvaiku. Kui klaas on kaetud kilega, siis kõik ülearune jääb sellele. Kui kile ära võtta, on klaasil vaid mürk – puhas kristall.

Mesi ei ole muutunud, arvab Tõnu, vähemalt tema oma küll mitte. FIE-na tuli tal saata meeproove laborisse ja diastaasi arv on ikka sama olnud. Ainult vahel juhtub, et tuleb näiteks lehemett, nagu 2021. aasta juulis. Mesinik läks varahommikul mett võtma, kusjuures päeval oli vaikus, aga kell viis hommikul käis lend ja sumin – mesilased olid lehe pealt kastet korjamas.

Mesilastõud

Tõnu sõnul peab mesilasi armastama ja hoidma. Nemad abikaasaga hoiavad nii üksteist kui ka mesilasi – kui mõni satub tuppa, siis viivad nad ta tikutoosiga välja. Tema on ka elusolend, olgugi et ta

”

Tõnu sõnul peab mesilasi armastama ja hoidma. Nemad abikaasaga hoiavad nii üksteist kui ka mesilasi – kui mõni satub tuppa, siis viivad nad ta tikutoosiga välja. Tema on ka elusolend, olgugi et ta ei ole nii sõbralik kui nende taksikoer Muki

”

ei ole nii sõbralik kui nende taksikoer Muki, lausub mees naljaga. Nii nagu pere on alati sama tõugu koera pidanud, ei vaheta nad ka mesilaste tõugu enam ammu. Neid sai proovitud, nüüd on see õige.

Alguses pidas Tõnu kohalikku tumemesilast, keda ta peab tige-daks. Hiljuti oli talle kuskilt üks hulkuv sülem tühja tarru tulnud, hästi tume ja kuri. Pärast seda, kui Tõnu perel ema ära vahetas, nad enam ei ründa. Siis on tal kogemus kaukaaslastega sellest ajast, kui Endel Niinepuu, Valga rajooni agronoom, tellis 1968. aastal Karulasse kaukaasia mesilasi. Nad ei sobi üldse siinsesse kliimasse, tõdeb mesinik. Nad olid muidu rahulikud, ent mee võtmine oli võimatu Samuti on neil komme teiste perede tagant röövida.

Ka kraini mesilasega pole Tõnul hea kogemus. Kord oli Niinepuul plaan terve Valga rajoon kraini mesilase peale üle viia. Karula mesinikud, eelkõige emadekasvataja Leena Adamova, kasvasid ja Niinepuu käis neid jagamas. Kui Tõnu neid pidas, ei saanud ta murutraktoriga ümber tarude niita – taru seinad läksid mustaks ja mesilased tulid massiliselt kallale.

Tõnu on jäänud pidama Soomes Nuutero mesilast saadud itaalia mesilastele. Sealt soetas ta tõuema ja edasi kasvatas ise. Tema teada viidi mingit Soome tõugu paarumata emasid Põhja-Itaaliasse paaruma ja toodi tagasi. Tegu on rahuliku, tööka ja praktiliselt sülemlemiskaine tõuga. Tõnu on nendega rahul, sest ega ta puu otsa sülemitele järgi hästi enam ei taha ronida.

TARVO KOPPEN

KUIDAS SAI TARVOST MESINIK

Tarvo Koppen sündis 1939. aastal ja kasvas üles Vihula vallas (nüüd Haljala vald) Paasi külas. Seal on tal veel praegugi mesilaplats, kuigi nüüdseks asub see võõral maal. 1955. aastal astus Tarvo Arkna mesinduskooli, seega hakkas ta juba 16-aastaselt mesindusega tõsiselt pihta. Järgmise aasta kevadel ehitas ta oma esimese taru, mis siinamaani sünnikodus mesilasi teenib – pere elab sees. Oma esimest mesilaspere mäletab Tarvo hästi: see oli 5. juunil 1956. aastal, kui ta külamehe metsast toodud pere värskelt valminud tarusse pani. Sellega läks mesindus lahti, lausub mesinik.

Hiljem on Tarvo veel tuhandeid tarusid teinud – see on tema meelest lausa naljakas, kui palju neid tehtud on. Tarvo ise peab oma mesinikukutset kaasasündinud „veaks”. Ta mäletab, kui mesilasi veel metsikult peeti – pere pandi kasti, keegi ei vaadanud eriti, kuidas raamid sisse jäid. Sügisel ei saadud kärgi kätte, nii et lammutati, lõigati ja peksti labidaga puruks, tehti taru tühjaks ja pesti mesilased veega maha. Nii algeline mesindus oli toona. 1950-ndate alguses hakkas mesindus aga intensiivselt arenema, meenutab Tarvo. Kolhoosikord nägi ette, et igas majandis on mesila.

NÕUKOGUDEAEGNE MESINDUS

Kolhoosikorra tulles läks siinmail massiliseks mesilate rajamiseks ja kümne aastaga oli peaaegu igas majapidamises vähemalt mõned mesilaspered, kirjeldab Tarvo. Tema sõnul oli selline riiklik programm hea. Nüüd tuli tööle hakata, ei saanud enam niisama oodata. Oli neid, kellel mesilased olid vabapidamisel, nagu enne, ent oli ka mõningaid suuri entusiaste, kes mesindust edasi vedasid.

Selline kord kasvatas mesilasperede arvu sõjaeelselt 20 000 mitu korda suuremaks. Muidugi aitas popsimesindust seljatada

ka suur arendustöö Lääne-Euroopas ja Põhjamaades, Lapimaani välja. Soomlastega hakati juba nõukogude ajal suhtlema ning 1986.–1987. aastal võtsid paar Läti mesinikku, kellel olid Soome minekuks kutsed, Eesti kolleegid ühes. Eestimaa paremad pojad said siis kaasa minna, seletab Tarvo.

Nõukogude ajal levis teave aktiivselt mesindusseltside kaudu ja peeti üle Eesti mesinduse aastakoosolekuid. Üks aasta võis see olla Valgamaal ja teine Haapsalu kandis ja nii edasi, et ikka rahvast tuttavamaks teha ja tarkusi jagada.

Mesi viidi tollal kokkuostu, kus maksti umbes kaks rubla kilo eest. Seejärel rajati ETKVL-i (Eesti Tarbijate Kooperatiivide Vabariiklik Liit) varumiskontorid, mis ostsid mett kokku, töötlesid tšehhis ümber ja villisid purki. Siis hakkas turukett juba toimima. Sel ajal rajati ka esimesed maltoosavabrikud ja ka see äri läks hooga käima. Tarvo meenutab imetlusega Haljala kolhoosi kadunud mehi, eesotsas Heinla Kaljuga, kes olid tublid aktivistid. Nad vedasid kaupa Eestist Arhangelskisse ja Murmanskini välja. Turg muudkui laienes. Lisaks kiidab Tarvo korduvalt Läti meest Mizist, kes pani Daugava ääres Ogres õietolmu tootmisele alguse. See turukett avas ukse tervesse Euroopasse ja mujalegi.

Tema meelest oli nõukogude aeg, eelkõige pärast Stalini surma, Eesti mesinduses hea periood. Parimateks aastateks peab Tarvo 1970-ndate lõppu ja 1980-ndate algust. 1982. aastal müüs ta Lätti 1999 kilo õietolmu, mis saadeti sealt üle maailma laiali. Siis küsiti tema käest naljatades, kas ei võinud siis üht kilo juurde panna, et ilus ümmargune number täis saaks, aga Tarvo jättis sihilikult ühe puudu.

Kärjetegu

Kohe 1956. aastal, kui Tarvo mesindusega tegelema hakkas, otsis ta mööda küla kärjemasinaid taga. 2020/2021. aasta talveni tegi

ta alati kärjed ise, seda alates 1972. aastast, kui ta Peterburist otse Talvepalee kõrvalt koos naabripoisiga lõpuks kärjemasina koju tõi. Seal sai kõvasti käidud, kaubeldud ja vaeva nähtud – nii suur oli see tahtmine tal. Siiani on tal alles 1953. aastal Ukraina tehases valminud pink, millega ta suve jooksul tavaliselt paar-kolm tonni vaha kärjeks tegi.

Selle ettevõtmisega oli alguses omaette saaga, sest Tarvo läks esiti suure hurraaga Koplisse mesindusvalitsusse teatama, et tema hakkab nüüd kärjepõhjasid tegema – ainulaadne liinipink on Koppelil nüüd kodus ja muudkui hakkab tööle. Sellele plaanile tõmmati pärast paari aastat vesi peale – lausa komisjoniga käidi tal kodus ja plommiti kõik kinni ja keelati ära. Nii tuli suur riid, sest Tarvo ei kavatsenudki asja pooleli jätta. Tema õnneks läks see seltskond omavahel tülli ja laiali, nii et olukord paranes. Kui Harald Männik oli põllumajandusminister, ütles ta kohe, et poisid, mesindama tuleb igal juhul hakata – pange aga kõik asjad käima.

Kolhoosimesinik

Kolhoosimesindusega alustas Tarvo 1968. aastal, korjas küla pealt 12 peret kokku ja rajas Vihula kolhoosi mesila. Siis läks asi käima ja käib siiamani. Kõige rohkem oli tal mesilasi hooldada siis, kui Haljala, Aaspere ja Vihula majand liideti Viru kolhoosiks – kokku sai 222 peret. See oli üks läbi aegade suurim majandimesila. Kõige suurem oli Rõngu sovhoosi mesila 430 perega.

Meesaak on aastati erinev. Tarvo mäletab 1989. aasta suve lõppu, kui tal olid juba talvepesad laotud ja talvesööt pandud – 5. septembri paiku, nagu ikka. Ühel päeval vaatas mees, et paaril raamil vahelaua taga on kärjed 5–6 cm paksud ja tilguvad. Hakanud siis raami välja tõstma – raske nagu tinakuul. Sel sügisel korjas mesinik septembri keskel viimase saagi ja kokku sai kuusteist tonni

”

Mesinduses edu saavutamiseks tuleb see tõsiselt ette võtta. Tööd tuleb teha järjepidevusega, sest kui muutud hooletuks, siis on varsti mesilased läinud – peab olema pidev kontroll.

”

mett. Küll siis ümberringi imestati, mispeale Tarvo vastas, et mis tema teha saab, kui nad ise korjavad. See oli küll vist maailmarekord, lõi kõik jalust, meenutab ta.

Tarvo mesinikukarjääri kõige kehvemad meeaastad olid 1978 ja 1979, kui kaks aastat järjest ei saanud peaaegu mingit saaki. Augusti keskel olid kärjed kuivad, nii et mees hakkas juba talvesööta andma. Pool Euroopat oli neil aastatel ilma meeta olnud. Tarvo räägib, et see olevat olnud sellest, et kuskil Skandinaavia taga vulkaanilisel saarel toimus kõva purse, mis lõi taevale vatikorra peale. Nendel suvedel ei tõusnud temperatuur eriti üle 18 kraadi ega sadanud, nii et kaks aastat ei saanud Tarvo grammigi mett. Õnneks on tal pika tööpõlve jooksul olnud palju väga häid aastaid.

70 aastale ligineva mesinikustaažiga Tarvo teab, et mesinduses edu saavutamiseks tuleb see tõsiselt ette võtta. Tööd tuleb teha järjepidevusega, sest kui muutud hooletuks, siis on varsti mesilased läinud – peab olema pidev kontroll. Eriti varroalesta tõttu tuleb peredel silma peal hoida ja teha tõrjet õigel ajal, kohe söötmise ajal või järel.

Varroatoos ja muud nuhtlused

Varroatoos jõudis Eestisse 1972. aastal ja hakkas perede arvu kahan-dama. See oli katastroof, meenutab Tarvo. 1973. aastal oli lesta juba Vihula kolhoosi mesila Kunda gruppides ja levis sealt kulutulena

edasi, nii et paari aasta pärast oli kogu Sagadi ja Palmse kant lesta täis. Tarvo seletab, kuidas lesta on arenenud metsikutel kurgitaimedel kaugel Aasias ja sealt edasi putukatele rännanud. Nüüd ronib varroalest mesilaselt mesilasele – tuleb ühe seljast ja ronib tühja kärje peale, ootab seal järgmist gruppi ja ronib neile peale. Nii levis varroatoos ahelreaktsioonina kontrollimatult ja Tarvo mesila vaakus vahepeal lausa surma piiril. Ikka täisparasiit, kirub ta.

Õnneks hakati mitmel pool raviga katsetama ja Venemaalt saabus tõhus abi. Sealt sai tõesti õiget ravimit, kiidab mees mitu korda. Sipelghape oli nõnda kange, et võttis lesta nagu loogu maha. Õige lahuse vahekorra väljatötamine nõudis tööd ja vaeva – see oli kannatuste rada, ütleb Tarvo. Muid nii hulle haigusi pole rohkem tulnud.

Nagu öeldud, tuleb lestaravi õigel ajal teha, sest muidu jäävad lestad selga ja kevadeks on pere nõrk. Tarvo paneb juba enne söötmise algust ampullid tarusse – tema meetod tapab lestad hästi. Kusjuures huvitav on see, et kõrvuti tarudel võib olla üks pere lesta täis ja teisel vaid mõned üksikud täpid. Mõni korjab kohe intensiivselt omale neid kaela ega ole midagi teha – nii see käib ja on läbi aegade käinud.

Mesilastel on ka teisi vaenlasi, näiteks hiired. Nende jaoks seab Tarvo lõksud ja puurid ning lennuavadele siibrid ette, sest kui nad tarru sisse saavad, siis teevad selle nädalaga maatasa. Tegemist on suurte valge kõhualuse ja pruuni seljaga roti moodi hiirtega, kes niimoodi rüüstavad. Neist ei jää palju järele, nad närivad raamipulgad puruks ja söövad kärjed ümberringi ära. Nii et taru peab olema tasemel ja kindlustatud.

Talvel käib Tarvo kolm korda kuus kõik mesilagrupid läbi. Ta kontrollib tarud põhjalikult üle – ei puuduta ega liiguta neid, vaid uurib, kas on hiirejälgi maas või kuhugi nurka auk näritud. Kui on mingeid märke näha, siis võtab ta katuse maha, et tarru sisse vaadata. Nüüd hakkab alles traali-vaali pihta: tuleb hiirepesa välja

rookida ja hiired minema ajada. Neil on komme tagasi tulla, nii et Tarvo on hiiri taga ajanud ja proovinud puu otsa põgenenud pahalasi sealt alla loopida.

Kahjuks rüüstavad tarusid ka inimesed. Viimasel talvel, kui Tarvo ei saanud oma hoolealuseid pikalt üle vaatamas käia, pandi tema Paasi küla mesilaplatsil korda tõeline kuritöö. Traatpulkaiaga ümbritsetud maalapile lõigati end läbi väravate sisse ja tassiti massiliselt peresid välja. Pere südamest võeti kaks kuni neli raami haudmega välja ja viidi minema. Täielik röövlitöö ja häving, pahan-dab mesinik.

MESILASED

Tarvo on mesilastega lapsest peale hästi läbi saanud. Ta pole kunagi endale mesilas kaitseülikonda selga pannud ja julgustab teisigi tulema vabalt mesilaste hulka. Nõelamise kartusest ei saa temaga juttugi olla, sest mis see teeb, kui saadki nõelata, küsib ta.

Eestis on põhiline mesilastõug Eestimaa tumemesilane, kes on siin läbi sajandite olnud, sõnab Tarvo. Too on pika talveperioodiga ja kannatab kaua kestva külma välja. 20–30 miinuskraadi ei tee talle midagi, teab mesinik. Kohalik tumemesilane jääb juba septembri lõpus või oktoobri alguses uimaseks ega lenda enam ringi. Kollased Itaalia mesilased on aga lumeni aktiivsed, käivad veel novembrikuus ringi ja munevad. Samuti oskab tumemesilane oma pesakohta paremini säilitada ja hoiab distantsti – nagu põhjamaa asukas ikka. Itaallane on kergemeelsem ega kipu ka kallale. Tumemesilane tuleb kindla peale kallale, ta ei jäta nõelamata ning valib veel nina- või silmaaugu või kõrvataguse ja ründab. Sellised pätid on nad.

Nagu paljude teiste sõnul, tõdeb ka Tarvo, et tumemesilased on õelad ja kollasekirjud vähe leebemad, ent seda, et mesilane inimestel vahet teeks, tema küll ei ütleks. Mesilastel on oma maailm ja neile

” Mesilastel on oma maailm ja neile programmi peale ei pane – nemad teevad ikka seda, mida nemad tahavad. ”

programmi peale ei pane – nemad teevad ikka seda, mida nemad tahavad. Nad on omaette inividid ja ega neid ümber ei kasvata.

Mesilasel on oma bioloogiline protsess ja keskkond, seda on väga raske muuta. Näiteks itaalia kollased mesilased on sõbralikud ja natuke rumalad, ütleb Tarvo. Nad lähevad võõrastele ligi, aga teised tulevad talle kallale – tumemesilased ründavad kohe kahe-kolmekesi ning nokivad, närivad ja kisuvad tiivad ja karvad paljaks, siis veel nõelavad ja ongi kutu.

1970–1980-ndatel toodi ilusaid kollaseid itaalia emasid, kuid oli täitsa tavaline, et uus ema võeti küll omaks, too munes juba ja mitmel kärjel olid ilusad lapid hauet, aga äkki olid aseema kupud sees ja ema läinud. Nad nõelasid ta surnuks, tegid uued kupud ja siis tuligi esimese põlvkonna ristanid. Tarvo ütleb, et lõpuks sai asja ikka kontrolli alla. Nüüd on enamik kirjud nagu prussakad – tumekollase kirjud ja pruunikaskollased. Nii et liin on täielikult muutunud.

Sülemid

Mesilassülemitel pole Tarvo meelest mingit tähtsust, see ei ütle kõige vähematki. Kuigi just eelmisel päeval oli tal ühest tarust sülem lennanud peaaegu 25 meetri kõrgusele puu latva. Seepeale mõtles mesinik, et sellele ta küll järgi ei lähe – otsustagu ise, mis teevad. Pärastlõunal pani sülem nelja tuule poole minema. Mesinik teab, et nad lähevad ikka kaugemale, vähemalt 10 kilomeetrit. Enamasti võetakse suund ida ja põhja poole, ikka külmema kliima suunas, nii kaugemale kui võimalik.

Varem on mees küll sülemitele järgi läinud ja neid ära korjanud, metsast puuõõnsusest ja korstnast – igale poole lähevad. Ükskord olid vanas korstnajas end sisse seadnud, paar meetrit tipust allpool ja töö käis. Sealt hakkas Tarvo neid suitsuga üles ajama. Mesilased tulid üles välja, aga ema ei anna kätte, tema peab viimse võimaluseni vastu, poeb pragude vahele ja peidab end ära. Nagu Egiptuse nuhtlus kaelas, kirub mesinik. Seepärast tasub sülem ruttu ära tuua, siis on väga lihtne. Kui jätad selle nädalaks paika, on kärjed juba sees ja ema munele hakanud. Siis võib jäädagi nendega võitlema.

TÄNAPÄEV

82-aastasena toimetab Tarvo veel vaid omaette, ühegi seltsi juures pole ta enam aktiivne. Vanasti korraldati vabariiklikku mesinduspäeva igal aastal juuli teisel pühapäeval. Kord aastas tuli paar-kolmsada inimest kokku, peeti loenguid ja saadi üksteisega tuttavaks. Korra aastas oli kohe ball ikka, meenutab Tarvo. Enam ei ole ta mitu aastat kuskil osalenud.

Nüüd tegeleb ta ainult enda mesilastega. 222 perest on mesinikul alles veel 70 ringis. Enam pole mõtet nii palju pidada ja tonnide viisi mett toota, tõdeb Tarvo. Tal seisab praegugi mitu tonni mett laos, mis seal 4–5 kraadi juures väga hästi säilib – pane aga pakki ja müü edasi. Varem käis mesinik ise iga päev turu vahet, aga nüüd juba paar-kolm aastat müüb soovijatele kodust, käiakse ise järel.

Jutuajamise lõpus hakkab Tarvol kiire, ta peab Paasiküllä minema, sest taliraps on silorullideks tehtud ja mesilastel pole korjet. Nad toovad nüüd vaid 200–300 grammi päevas, muidu tuli seal 2 kilo. Seega tuleb pikk paus.

AUGUST RAPP

KUIDAS SAI AUGUSTIST MESINIK

Nüüdseks 84-aastase Augusti (sünd 1937) isa pidas mesilasi juba esimese Eesti vabariigi ajal. Purk mett oli hea tasu päevalistele, kes käisid talus hooajati abiks lisatöid tegemas. Isal olid ameerika tüüpi tarud, 12-raamilised viilkatusega lamavtarud, küllaltki väikesed ja seetõttu kerged tõsta, meenutab August. Need olid seepärast head, et kodukandis olid kevaditi suur veeuputus, sest Lavassaare raudteetamm paisutas vee üles, ning mesipuud tuli aiast ära kõrgema koha peale viia. Lõpuks sai vesi tammist jagu ja seejärel ehitati sinna korralik sild.

August kasvas pärast vanemate lahkuminekut üles isa juures. Ta mäletab, et oli pidevalt ninapidi ligi, kui isa tarude juures mesindas. Juba kümneaastasena võttis ta ise mesilassülemi marjapõõsa otsast maha. Talle meeldisid väga kimalased ja lapsena olid tal saapakarbid neid täis. Poisipõlves käis August karjas, seal olid kimalased ja mesilased kõikjal. Tema taktika oli lageda jäätmaa peal, kus õitses palju lilli, jälgida üht kimalast õietolmu korjel. Ta teadis, milline liik lendab kaugemale ja milline mitte. Siis jooksis ta sellel kimalasel nii kaua järel, kui ta pesasse läks. Neid pesi leidis ta päris palju, aga üks sellepärast oli ka pahandust – teinekord läksid loomad kohe paha peale, kui karjane putukaid taga ajas. Kimalastel olid suured pesad kasekändudes. Mõnikord poiss natuke narris neid, mispeale said nad tignedaks ja ründasid oma kodu kaitseks veel mitmekümne meetri kaugusel. Samuti näitasid loomad vahel kimalaste pesa kätte, juhuslikult pesa vastu minnes hakkasid nad kiini jooksmas. See kõik oli Augusti koolitus.

Tundub, et kimalastest võiks mesinik lõputult jutustada, näiteks seda, et nüüd pole enam näha mitut kimalaseliiki, keda ta lapsena tundma õppis. Veel on ta märganud, et nende pesades ei ole enam sellist elujõudu, kui vanasti – pesades, mille peale August poisina sattus, elutsesid sees sajad isendid, nüüd vaid

mõnikümmend. Arvukus on vähenenud mitmel põhjusel: keemia kasutamine põllumajanduses, toidulaua kesisus ja muud vaenlased. Vanasti kasvasid metsvaarikad seal, kus metsas puu maha võeti, neid nimetati kannuvaarikateks ja need olid kimalastele pidevaks toiduks. Sügisei sirgusid jumikad sinna, kus suvel hein maha niideti, ja ka need olid igat liiki kimalasi täis. Kimalaste seisund peegeldab mesilaste oma. Üks kurb pilt on Augustil meeles nõukogude aja lõpust, kui pritsiti öitsvat rapsi ja ühtegi mesilast polnud põllu peal, vaid üksainus suur kirju kimalane tegi seal veel harjumuspäraselt korjet.

Näib, et August järgis oma loomulikku rada, kui pöördus tagasi mesilaste juurde. Vahepeal tuli koolis käia ja tekkisid muud huvid, nagu noortel ikka. Ta õppis tööstuskoolis puusepaks, praktiseeris tislერიks ja töötas ehituse peal. Nii on tal mitmed asjad kodus enda meisterdatud, näiteks ukсед ja pliidi lõõrid. Ent need töökohad tõid kaasa tervisehädad: ehitusel töötades lõi välja radikuliit ja töökojas pideva puidutolmu käes tekkis bronhiit. Umbes 1963. aastal hakkas ta uuesti mesilasi pidama ja tarusid ehitama. Kui ta veel KEK-is ehitustööd tegi, ostis ta esimese mesilaspere, aga nendega eriti ei õnnestunud, meenutab mees.

Seejärel käis August Pärnus aiandus-mesindusseltsis mesinduskursustel ja sai ühe kooliõpetaja käest uuesti mesilased, kellega läks juba paremini. Neid ta siis pidas ja paljundas. Pärast seda, kui ta sillaehituselt radikuliidiga haiglasse sattus, läks ta 1975. aastal majandi mesinikuks. Selleks ajaks oli tal oma paarikümne mesi-puuga juba piisavalt kogemust ja julgust selline karjääripööre teha. Mesiniku elukutse oli Augusti tervisele sobivam ja seal oli ta iseenda peremees – ise vaatas, et tööd tehtud saaksid.

KOLHOOSIMESINIK

Esimene tööaasta Kalevipoja kolhoosi mesinikuna oli huvitav. 12. aprillil läks soojaks ja ilmad olid ilusad, nii et paremaid ei oskaks kevadel soovida. Aga 29. mail, sirelite õitsemise aegu, tuli kaheks päevaks lumi maha, nii et isegi heinaloog oli valge vaiba all. Pärast seda läks põuale. Sellel aastal oli majandeid, kes ei saanud üldse mett. Augustil õnnestus 55 mesilaspere kohta 100 kilo või kolm piimanõutäit lehemett siiski välja näpistada – see oli must kui pigi. Lehemett ei tohi talveks mesilastele tarru jätta, nii et mesilastele jäi vaid suhkur. Õnneks elasid kõik Augusti mesilaspered selle talve üle, kuigi paljudel teistel olid suured kaotused.

Kuna saak oli nii vilets, ei tahtnud pearaamatupidaja mesinikule järgmisel kevadel kunstkärgi eraldada. Õnneks tundis ta natuke mesindust ja lõpuks sai August oma kärjenormi kätte. Järgmise aasta meesaagiga läks mesinikul õnneks ja ta tuli sellega isegi Pärnu piirkonnas teisele kohale. Tänu sellele hakkasid talle kolhoosi rahakotirauad avanema. Ega mesindus otseselt suurt kasu ei andnud, aga kaudset tulu küll – kui mõne hinnalise kultuuri, näiteks lina, saak ei olnud kuigi kvaliteetne, siis meepurk linakoorma otsas muutis selle kohe kvaliteetsemaks. „Nii ta oli, see tegelik elu.”

Kuna Augustil oli ka oma eramesila, mille meega hakkas ta Peterburi turul käima, pidi ta ka kolhoosi mesila latti kõrgel hoidma, et igasuguseid süüdistusi vältida. Kui enne tema mesinikuks tulekut oli Kalevipoja kolhoosil üks aasta olnud kõik plaanid täidetud, välja

” Ega mesindus otseselt suurt kasu ei andnud, aga kaudset tulu küll – kui mõne hinnalise kultuuri, näiteks lina, saak ei olnud kuigi kvaliteetne, siis meepurk linakoorma otsas muutis selle kohe kvaliteetsemaks. ”

arvatud mesindus, siis Augusti ajal oli üks selline aasta, kui kõik plaanid olid täitmata, välja arvatud mesindus. Juba 1978. aastal tuli August majandi meetoodanguga vabariigi tasandil kolmandaks ja selle eest anti talle esimese liigi loomakasvatuse meistri nimetus. Seepeale määrati ta aianduse ja mesinduse seltsi Pärnumaa mesindussektiooni esimeheks.

Kuna August polnud parteilane, ei arvanud ta sotsvõistlusest palju. Selline suhtumine oli talle lapsest saadik sisse kasvatatud. Juba teises klassis, kui lapsi taheti pioneeriks võtta, ütles August õpetajale, et kui temasugune pioneeriks hakkab, siis kaotab see organisatsioon oma mõtte. Seepeale olevat õpetaja vihastanud ja käratanud: „Lõuad sul on hea koha peal!” Säärane väänikas mäletab mees end juba poisina olevat. Selle tiitliga kaasnes ka hea pool – siis ei käidud teda enam nii palju kontrollimas.

Mesilasperesid oli Augustil kolhoosi mesilas 60 ja eramesilas 59. Pidevalt olid probleemid ja pealekaebamine, küll suhkruvarguse, küll mee müügi osas, et kuidas neid lahus hoida. Õietolmu kogus mees ainult oma mesilast ja Peterburi turul müüs vaid eramett. Kolhoosi mesilas andis aga paberimajandusele väga palju juurde tingmesi, mida pandi kirja kolhoosi põldude sundtolmeldamise arvelt – umbes nii, et hektari ristiku tolmeldamine oli paberil võrdne saja kilo tingmeega. Müüa seda ei saanud, aga sotsvõistlusel läks meetuluna arvesse.

Haigused ja ohud

Kui varroatoos Eestis levima hakkas, tehti ettepanek teha Vene piiriäärde mesilasvaba piirkond, et lest siia ei jõuaks. Paul Alles oli selle peale öelnud, et see tuleb niikuinii, seepärast ei ole meil vaja võidelda, kas see jõuab või ei jõua meile, vaid me peame hakkama õppima, kuidas lestaga koos majandada. Alles oli küll oma väljaütlemiste eest

saanud esinemiskeelu, aga August kutsus teda mesindussektiooni esimehena ikka loenguid pidama ja saal oli alati rahvast täis.

Lest jõudis Eestisse ja hakkas jõudsalt levima. August mäletab varroosi algusaastatel, et Vasula mesilas olid kõik mesilased punased olnud – lesta täis. Siis hakkas lestatõrje, esiti sipelgahappega. Augustil õnnestus tema mesilat külasthanud Poola ohvitseride perelt kanarbikumee vastu varroosivastaseid tablette saada. Neid siin saada ei olnud aga tänu sellele ravimile elas ta kriisiaja üle. Volbeksi tablett pandi suitsema ja lükati pudelikorgil traadiga taru põhjale. See võttis lesta maha, meenutab August. Hiljem tehti sama tõhusat tõrjet oblikhappeauruga. Ta ütleb, et lestatõrjevahend on sama mürk, mida pannakse põldudel hiilamardikale, aga teises kontsentratsioonis.

Aiandus-mesindusseltsi Pärnu mesindussektiooni esimehena tuli Augustil varroalesta tulekul ka ise koolitada, kuidas proove võtta. Tal oli üks väiksem, 19 raamiga Eesti tüüpi taru, mille peal ta näitas, kuidas jätta raamide vahe alt suuremaks, et kevadel pulgaga langetist välja tõmmata. Siis tundus talle, et vanemad mesinikud, kes kuulama tulid, ei võtnud teda eriti tõsiselt. Läks kaks aastat mööda ja samad mehed helistasid talle isegi öösel hädas, et mesilased surevad. Näiteks oli Pärnu maavanem Kirsil mesila lesta nii täis, et mesilastel oli isegi õues õite peal parasiite näha.

Nüüdseks varroalesta enam palja silmaga ei näe, sest ta on rohkem loogete vahel. Oma võitlusega oleme ta ise aretanud vastupidavamaks, sest tugevamad isendid jäävad ellu. Nüüdki tõrjub August lesta oblikhappeauruga, ent see ei ole enam nii tõhus, kuna lest on muutunud vastpanuvõimelisemaks. Tuleks mõelda välja uusi segusid ja eks seda tehaksegi.

Samas teab August, et väiksemat peret on kergem ravida. Suuremas peres on isendeid rohkem ja mesilased on kobaras koos. Ravimiauru tõttu tõmbab mesilaspere esiti kokku ja alles seejärel lööb paanikaga laiali, ent selleks ajaks on aur juba välja tulnud.

Samuti on mesinik täheldanud, et lamavtarus on tulemused paremad. Korpustarus on hea läbivool, aur ringleb kiiresti ja läheb välja.

Veel nimetab August, et mesilase looduslik kärjekann on väiksem, kui inimese etteantud kärgedel. Väikses kärjes on lestal palju raskem areneda, sinna mahub ainult 1–2 lesta. Suuremasse kärjekannu mahub neid aga 6–7 ja nii võivadki nad ühe aastaga tohutul paljuneda. Samas arenevad mahukamas kannus ka mesilased suuremad ja elujõulisemad, ent tegelikult on selgeks tehtud, et väiksemad mesilased ja mesilasemad kasvavad hiljem lennuks minemise ajaks järele.

Teine haigus, mis mesilasi kimbutas, oli haudmemädanik, mille korral lähevad valmikud haudmes mädanema. Ameerika haudmemädalik levis siin iseäranis laialt juba esimese Eesti vabariigi aegu ja selle vastu aitab vaid antibiootiline ravi, nimelt penitsilliin. Augustil tuli neid ravimeid katsetada, sest tal oli vaja endal kahel mesilal elu sees hoida ning teisigi nõu ja jõuga aidata. Kui ta 1975. aastal Kalevipoja kolhoosi mesinikuks läks, oli kogu see piirkond haudmemädanikku täis, nii et ta põletas oma majandi mesilas vanad mesipuud koos mesilastega ära – nii lootusetu oli seis.

Sel ajal olid veel parasiithaigused, näiteks *braula* ehk mesilastäi ja akarapidoos ehk lestad mesilaste hingamisteedes. Levis ka lubihaue ja kotthaue. Tänapäeval kuuleb neist haigustest vähem, sest varroalesta tõrje tapab ka paljud teised parasiidid ära. Tänu oblikhappele on akarapidoos ja brauloos peaaegu kadunud. Samas on varroos toonud kaasa teisi parasiit- ja viirushaigusi, millest me päris täpselt ei teagi, selgitab August.

Kõike seda on palju ja kui veel põllumajandus vastu töötab, on mesiniku töö eriti raske. Nüüd on õnneks üks Augusti unistus täitunud: suviraps hakkab ära kaduma. Suvirapsil on nimelt hiilamardikad, millele tehti õitsemise ajal tõrjet ja mesilased vedasid mürgise õietolmu mesipuudesse. Kuna tegemist on süsteemsete mürkidega, siis hakkab mesilaspere sügisel hääbuma, kui suvel

kogutud õietolmuvaru võtma hakkavad. Niimoodi vaikselt hävitavad putukamürgid mesilinde.

Teave

Kõige parem teadmiste kogumise viis oli Augusti sõnul see, kui ta noore mehena mesipuu kõrvale istus suitsu tegema. Seal ta muudkui vaatles ja tegi endale selgeks, mismoodi mesilane käitub ja miks ta nii käitub. Muidugi on ta palju tarkust ka raamatutest ja teistelt mesinikelt kokku kogunud. Kui on kaks omasugust mesinikku koos, pole teistel nende seltskonnas midagi teha, kinnitab mesinik.

Augustil on ka praktikante olnud, kuid ütleb, et enam ei võta ta ühtegi. Esimene praktikant aga õppis Olustvere viimases päevaõppe lennus ja kirjutas Augusti juhendamisel kõige parema diplomitöö. Tema peab ikka endiselt mesilasi.

Peterburi turud

Peterburis, tollaegse nimega Leningradis, käis August mööblit ehitamas – nimelt tegid nad oma mööblitööstusega härraste villade saalidesse sisustust. Seal sai pidevalt käidud, autodega kohale sõidetud ja vahel ehitustehase instituudis direktori kabinetis öösiti magatud. Muidugi võeti müügiks ka mett kaasa, mille August turu lattu andis. Turul müüsid ta mett üks ema ja tütar. Seal sai käidud Eesti taasiseseisvumiseni ja viimati tõi mees sealt veel suhkrukotid, mis autos istmete asemele sai paigutatud. Ega piir kohe kinni ei läinud, ütleb August, nii et ta sai sealt veel viina ja jahvatatud kohvi tuua, kusjuures viimane läks Pärnus Muuli kauplusse müüki.

Kuna August müüs Peterburis kärjemett, ostis ta ära kõik Pärnusse tuleva vaha, mis Saaremaalt kokkuostu saadeti. Sellest

” Siis tuli üks vanaeit kepiga, viskas selle nurka ja hakkas mesiniku pilli järgi polkat tantsima. ”

lasi ta endale Tallinnas kärjepõhjad valmistada. Kanarbikumett oli kärjemeena kõige parem müüa, sest see lõhnas hästi, seega kulus vaha ja kargi rohkem. Kusjuures Ukraina meemüüjad ostsid Augusti käest mett ja määrised seda oma meele peale, et see paremini lõhnaks ja müüks.

Leningradi turgudel – põhiliselt Nekrassovi, Vladimirski, Moskva, aga kord ka Galinini – käis ta igal aastal nõukogude valituse lõpuni. Ta veetis sügiseti seal peaaegu kaks kuud, nii et teda hakati seal ära tundma ja teretama. Nõnda suureks kujunes ta tutvus seal, et turuarstide juures käis mesinik lõunal ja bussijuhid viisid ta siit kärjekastilaariga otse turule.

Nekrassovi turul olid tal koristajast kuni direktorini kõik tuttavat. Sinna muretses ta teistelegi Eesti müüjatele kohad ja need tulid terve saadustekoormaga Peterburi äritsema. Ükskord mängis ta seal omadele akordionile ja turu direktor tuli küsima, et „August, mis laata sa siin korraldad?“, jutustab mesinik naerdes. Siis tuli üks vanaeit kepiga, viskas selle nurka ja hakkas mesiniku pilli järgi polkat tantsima.

MESINIKU KÄEKIRI JA KANARBIKUMESI

Igal mesinikul on oma mesinduskäekiri. Augusti oma väljendub näiteks raamide ehituses, tänu sellele mõisteti süüdi üks varas, kes laialdaselt Pärnu piirkonnas tarusid rüüstas. Augusti mesilaid rööviti, kui mesinik oli ise sünnipäeval. SORVVO (sotsialistliku omandi riisumise ja spekulatsiooni vastu võitlemise osakond) tuli temalt pärast uurima, mismoodi kindlaks teha, et varas on nimelt

tema mesilast näpanud. August näitas mesipuu juures, kuidas tema raame eristada – nimelt olid need pealt naeltega löödud, teised mesinikud nii ei tee. Kuna tal olid ka spetsiifilised raamimöödud ja raamid kinnitatud kahe tavalise traadiga, mitte kolme-neljaga nagu tavaliselt, ning ta kasutab jämedamat traati, mitte raudniklist, sai kohus varga süüdi mõista.

Teine Augusti nišš on kanarbikumesi. Kuna seda ei saa muidu kätte, lõikab ta igal sügisel kärjed raamist välja ja need lähevad pressi. Oma 50. juubeli paiku töötas ta välja kanarbikumeele tööstusliku pressi ja patenteeris ära. See vabariigi üks ainulaadsemaid presse töötab Augustil mesilas tänapäevani. Teist nii võimast ei ole Eestis ehitatud.

August jutustab, et kanarbikumett ei tunnistatud varem üldse meeks, sest seda on väga keeruline kärgedest kätte saada, niivõrd raske on selle töötlus. Seepärast kanarbikumett niisama ei vurritata, vaid seda tuleb enne soojendada ja puruks tampida. Vanasti pandi lae alla kangast kott kõlkuma, millesse aeti viis-kuus kilo sooja tambitud mett sisse ning seda sealt lüpsiti, kuni kotti jäi üksnes vahaklomp.

Oma pressiga pressib mesinik kuni 200 kilo ühe päevaga (s.o ühe pressikorraga) välja. Samal ajal saab järgmiseks täieks ettevalmistustööd teha: kärjed välja lõigata ja nõudesse nõrguma panna, siis puruks tampida ja veekatla peale soojenema tõsta. See ei tohi väga soe olla (mitte üle 30 kraadi), sest muidu hakkab vaha nuudlitena mee sekka pressima. Samal ajal tuleb pressi jälgida ja selle survet vastavalt mee paksusele reguleerida, et võrgud ei läheks puruks.

Kuna kanarbikumett on raske toota, siis on kulu suurem. Lisaks sellele, et mesi kärgedest vurritamisel välja ei tule, lähevad suirased raamid hallitama. Siis tuleb neid 80-protsendilise äädika auruga konserveerida ja teinekord ei õnnestu ka see. Seetõttu jätab August lamavtarule pesaruumi rohkem raame sisse. Seal säilivad need ilusti

ja kevadel välja paisuv kaanetamata kärjemesi läheb perel esimeks haudmetoiduks. Nii hakkab pere hästi arenema. Korpustarudes võivad need kärjed hallitama minna, nii et sinna paneb ta sügisel põhja 10–12 cm kõrguse lihtlauast krae, siis jääb alla tühimik, kuhu laibad ja muu kukub. Samuti paneb August allapandud krae esikülje ülemisele servale ja korpuse alumise serva vahele 10 mm paksuse pulga, nii et mesilased saavad kevadel alt august ja ülalt vahelt ka juba otse väljas käia.

Kanarbikumee eripära on suur õietolmusisaldus. Pärnu turu arst ei lubanud Augustil oma toodangut seepärast ükskord müüa. Tollal võeti hommikul turule minnes meeproov, nii Pärnus kui ka Peterburis. Kontrolliti niiskuse taset ja haigusi. Nüüd ei ole enam mingit korda, igaüks võib turul müüa, mida tahab, on mesinik kriitiline.

Kusjuures kanarbikumesi laagerdub seistes aina kangemaks ja tumedamaks. 1980-ndatel oli Augustil isaga kolmeliitrine purk peaaegu puhast kanarbikumett, sest suvel mett ei olnud ja siis tuli mesilasi toita ning sügisel tegid nad kanarbikukorjet. Selle purgi võtsid nad iga aasta lahti ja see nägi välja nagu kalamari – läks mustaks ja kangeks.

TÄNAPÄEVA MESINDUS

Kanarbikumesi ei olnud mingis mõttes tahtlik valik, vaid paratamatus, ütleb August. Kuigi alguses seda meeks ei peetud, siis mingil hetkel läks see üle maailma väga hinda. Nüüd teatakse, et kanarbikumesi on üks kõige väärtuslikumaid, sest sisaldab palju rauda ja suira. Suir on mesilasema toitepiimast väärtuselt järgmine produkt, millega noori mesilasi esialgu söödetakse – n-õ titetoit. Nii on August taasiseseisvunud Eesti ajal käinud mesindusmessidel üle maailma: Sloveenias, Ukrainas, Iirimaa, Prantsusmaal, Hispaanias.

”

**Nüüd teatakse, et kanarbikumesi on üks
kõige väärtuslikumaid, sest sisaldab
palju rauda ja suira.**

”

Tema mett viiakse siit isegi mee kodumaale Kanadasse. Nagu ikka, levib meefo suust suhu.

Oma isikliku mesila kasvatas August siis suureks, kui ta oli majandimesinik. Seal kasutas ta abitööjõudu: külajoodikuid ja muid tegelasi, kellel sai lasta näiteks raame puhastada. Eesti taasiseseisvumisel ostis August ka majandimesila ära. Mitmekümneaastased mesipuud olid amortiseerunud, nii et pered olid arvel 48 kopikaga, tunnistab August häbiga. Võrdlusena olgu öeldud, et üks raam maksis sel ajal juba 20 rubla.

Augusti mesi on klientide seas hinnatud, ent konkurents on siiski ebaaus. Meile tuuakse nii palju kunstmett Hiinast sisse, et poed on seda täis. Ostja vaatab selle mee hinda ja küsib Eesti mesinikult, miks need viie euroga ei müü, vaid kaheksaga, poest saab odavamalt. See meelaadne toode koosneb riisi- ja maisisiirupist, lisaks glükoos ja maitseained, ja petab ära. Hiinas on suur tehas, kus tuhanded inimesed muudkui timmivad ja arendavad võltsmett, et see vastaks meie turu nõudmistele. August arvates on valitsuse ülesanne seda reguleerida.

Juba lähteained pole Hiinas kvaliteetsed ja mürgivabad. Mesilane on ainukene, kes filtreerib mee seest kõik välja – nii kaua filtreerib, kuni ise ära sureb. Ta teeb seda enda järelkasvu säilitamise nimel. Muidugi, kui õitsemisajal taimi pritsitakse, siis tuleb õietolmuga kõige rohkem mürke sisse, aga seda pole millegagi asendada.

On ka kohalikke mesinikke, kes müüvad näiteks tatramett kanarbikumee pähe. Seda on nad ise koju ostnud ja maitsnud ning spetsialistidena teavad, et tegemist ei olnud mitte kanarbikumeega. Kõige hullem ongi siis, kui klient seda ostab ja talle ei meeldi, sest

tatramesi on väga spetsiifilise maitsega. Kui see on neile kanarbikumeeme nime all müüdud, siis nad hiljem õiget asja ei ostagi, arvates, et see ei ole meeltemööda. Kahjuks ei ole paljud ostjad mee osas haritud. Seepärast peljatakse suhkrustunud mett, arvates, et sinna on suhkrut sisse aetud.

Kusjuures Vene ajal ei saanud olla niisugust valemätt, sest turgudel töötasid laborid, kus kontrolliti iga päev müügile toodud mett. Lisaks tuli igal aastal viia laborisse langetist, mille vastu sai mesilapassi, mis andis õiguse mett müüa. Nüüd on selline labor Augusti teada vaid Tartus, kuhu ta saadab postiga proovid. Hiljuti oli see labor hinna rohkem kui kahekordseks tõstnud.

Augustil on teinud endale suure vaha aurusulati, nii et saab nüüd seda tööd õues teha. Tal on vaha ületootmine, sest päris niisama ei taha ka ära anda. Üks salvide valmistaja ostab temalt seda, sest vajab kvaliteetset toodangut.

Mesilased

Mesilased on Augustile õpetanud sihikindlust ja töökust. Tööd tuleb teha siis, kui on vaja, mitte homse varna lükata. See kehtib üldiselt põllumajanduses, mille kohta vanasti öeldi, et üks päev toidab aasta. Ehk töid peab oskama õigesti ajastada, lisab vestlusega liitunud Augusti elukaaslane Eve. Õnne peab ka olema, teab August. Elukogemus loeb samuti: peab oskama loodust lugeda, ei ole mõtet valel ajal teha, seletab naine, väga palju tuleb ilma arvestada.

Näiteks hakkab itaalia mesilastel bioloogiline kalender kuu kuni poolteist varem kui kohalikel. Tema tööaasta peaks olema pikem, kuid siin tal seda ei ole, sest talvitumisperiood kestab kauem. Seepärast ei tohi eelkõige tugevaid peresid soojalt kinni panna, neil peab jahe olema. Külma mesilast ei tapa, vaid nälg ja niiskus. Looduses elavad mesilased ju puuõõnes, mida keegi ei soojusta.

Eesti tumemesilase kohta ütleb August, et seda meil enam ei ole, ta on bioloogiliselt juba välja söödud. Räägitakse, et tumemesilast on veel Põhjamaades mägedes, kus nad teistega ei segune. Augustil on ka üks tumemesilaste pere olnud ja ta teab öelda, et nende lesed on üleni mustad. Nad olid haiguste suhtes vähem vastuvõtlikud ja tulid ise paremini toime.

Meesaak sõltub palju ilmast. Kuumeneva kliima juures on oluline säilitada mesilas hea ventilatsioon. Lamavtarus tuleb selleks äärelüüsiidud ära võtta, korpustarul tekib korstnasüsteem. Kuum ja põud mõjutavad ka meesaaki, oleneb, mis taimed sel ajal õitsevad. Näiteks võilill ei ole kaks aastat eriti mett andnud, ent samas andsid taliraps ja paakspuu hästi.

Viimastel aastatel on kevad veninud ja sügis olnud soe, ent mesilaste seisukohast võiks see teistpidi olla – et kevad hakkaks rutem, seletab Eve. Kui on pikalt külm, ei saa mesilased välja ja sügisel pole niikuinii enam eriti midagi korjata. Muidugi oleneb korjemaast, lisab August. Sügisel teevad noored mesilased puhastuslendu ja korjavad võimaluse korral veel midagi natuke. Näiteks õitseb lumemari kaua, nii et kimalased ja mesilased lendavad sügisel selle peal. Ka kurgirohu peal käivad nad tihti, kuigi mitte iga päev, arutlevad August ja Eve. Seda mõjutavad mitmed tegurid: temperatuur, niiskus, päikese aktiivsus.

Mesinikutööga on Augusti tervisemured stabiliseerunud. Mesilased aitavad nõelaga, lisab Eve. Naine ise kurdab, et ta ei saanud suvi läbi nõelata, enne kui lõpuks sügisel lillepeenart tühjendades – mesilased oli paksult tonditupiku lillal olnud, üks jäi talle juustesse kinni ja nõelas.

Mesinikud arvavad, et inimese kehalõhn võib mõjutada seda, kuivõrd mesilased teda nõelama kipuvad. Inimene võib end pesta või mitte, mesilane tunneb ikka tema spetsiifilist lõhna – kui nad juba ära tunnevad, millise taime sees on nektarit, millises mitte. August liigitab inimesed kolmeks: esimesed on need, kelle lõhn mesilasi

” Mesinik peab loodust ja taimi tundma,
et teada, millistel taimedel mesilased käivad
ja kuhu korjemaad teha. ”

ei häiri. Teised on sellised, keda mesilane igaks juhuks sutsab, et minema ajada – tegemist võib olla vaenlasega. Kolmandatele tuleb igal juhul kallale minna.

Selle liigituse näitlikustamiseks jutustab August, et tal oli aias raamide peal üks kuusepakust mesipuu. Lapsed käisid seda kividega pildumas ja üks ema ütles: „Kui minu last peaks sinu mesilased nõelama, siis ma lasen neile mürki!” Ei saanud need lapsed nõelata ega teised, kes seal käisid. Ühel toredal tädil käis aga õetütar külas, kellele mesilased kohe õues kallale tulid. Teda polevat mesilased eluaeg sallinud. Teine lugu oli Lasna talus, kus peremees lõõtsaga mesipuude juures muretult tossutas ja samal ajal naabrinaine mitusada meetrit eemal oma õues neilt nõelata sai.

Mesinik

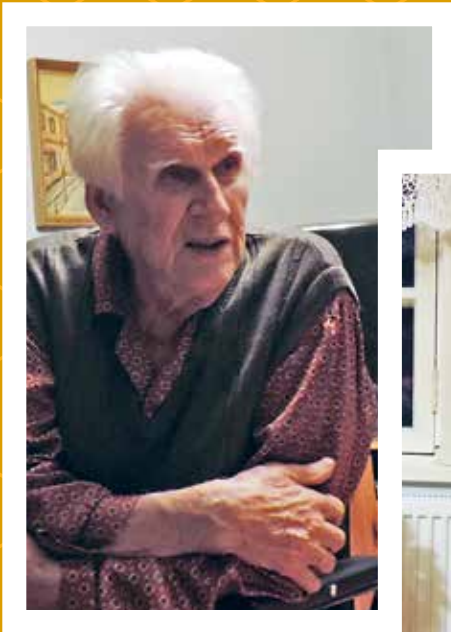
Mesinikuks sobib inimene, kes tunneb mesilaste vastu tõsist huvi – see on esimene asi. Siis peab ta endale enam-vähem mesilase bioloogia selgeks tegema, seletab August, kes on ise põhjalikult nii kimalasi, herilasi kui ka muidugi mesilasi jälginud ja tundma õppinud. Mesinik peab loodust ja taimi tundma, et teada, millistel taimedel mesilased käivad ja kuhu korjemaad teha.

Kindlasti ei saa mesinik olla allergik. Kui allergiat ei ole, siis mürgitaluvus suureneb iga nõelamisega. Seepärast ei tasu end liialt kinni mässida, nii et piinled palavuses. Kuigi silma ja näkku ei ole mõtet lasta nõelata, nii et kübarat ja võrku tasub kanda, kui ei taha paistes näoga ringi käia.

Veel soovitab August mesilased osta teiste mesinike käest või sülemist kasvatada ja siis hiljem ema välja vahetada. Praegu ostavad noored mesinikud välismaa emasid sisse ja müüvad siin maha võib-olla väheteadlikele inimestele. Meie suvi jääb aga liiga lühikeks, et need sissetoodud väikesed pered noore emaga jõuaks välja areneda. Pärast ütleb müüja, et oma süü, kui hakkama ei saanud.

Kui toodangut tahta, siis peab tõuemasid kasutama. Eve meelest on kaht tüüpi tootmismesinikke: ühed on kõigepealt mesinikud ja siis ärimehed, teised on kõigepealt ärimehed ja siis alles mesinikud. Eraldi on veel hobimesinikud. Igaüks valib ise, kes ta olla tahab.

MAIT JA AIME MARDLA

KUIDAS SAI MAIDUST MESINIK

Esimesed mesilased

Mait Mardla sündis 1937. aastal Mällikvere külas. Seal ta kasvas ja käis 7 klassi lähedal Põltsamaa koolis. Juba kümneaastase poisina tekkis Maidul mesilaste vastu huvi ja ema ostis talle 1950. aasta 7. juulil külamehe käes esimese mesilaspere, tegu oli järelpere ehk teise sülemiga. Seda loeb Mait oma mesinikupõlve alguseks. Selleks et osata mesilastega toimetada, valmistas poiss end ainsate sel ajal saada olnud 3–4 raamatu toel teoreetiliselt ette.

Koos külamehega pandi pere tarusse, mille poiss oli ise ehitanud. Maidu isa oli tisler ja seepärast olid kodus kõik tööriistad olemas. Kui kool läbi sai ja suvevaheaeg algas, hakkas poiss agaralt taru tegema – kolm nädalat jutti, nii et taru sai täpselt värske mesiniku esimese pere tulekuks valmis. Esimesena tegi ta 16 raamiga Tartu taru, mille ühel pool servas oli luuk ja aken. Õhtuti tegi Mait luugi lahti ja vaatas, ise kõhuli maas, mis mesilased teevad.

Sel ajal oli kunstkärge nõnda vähe saada, et raami pandi ainult riba kärge, millele parema meetodi puudumisel suruti traadid lihtsalt sisse (praegu joodetakse sulavahaga). Selleks pidi kärge olema natuke nätske, aga see ei jäänud ikka korralikult kinni. Kui mesilased kärgedele ronisid, andsid traadid järele ja kärjeribad kukkusid maha. Mait läks nutuga külamehe juurde, et too tuleks aitaks need tagasi panna. Too andis suitsulõõtsa ja lasi poisil ise pusida. Maidul õnnestuski kärjed uuesti kinnitada ja sedasi läks värske mesiniku esimene pere talvituma. Sealt sai ta ka oma esimesed nõelad – tolleaegsed mesilastõud olid väga agressiivsed, jutustab Mait.

Järgmisel aastal ostis ema talle äsja Põltsamaale tulnud mesiniku Elmar Araku käest kaks mesilasperet juurde. Need olid ületalvitunud pered ja nendest sai omakorda kaks sülemit juurde,

nii et uueks kevadeks oli tal juba viis peret. Sellega oli algus olemas.

Koolitee

Kui põhikool hakkas läbi saama, mõtles Mait, mida edasi teha. Ema utsitas poissi ikka keskkooli minema ja nii Mait tegigi. See asus Põltsamaal vanas härrastemajas, kust üle jõe oli ETKVL-i Põltsamaa põllumajanduskombinaadi mesila. Koolimaja aknast nägi Mait kevadel, kuidas mesinik toimetas valges kitlis nagu tohter mesilasperede vahel. Ta kaotas huvi keskkooli vastu, jättis selle pooleli ja läks suvel sellele mesinikule õpipoisiks. Vormiliselt oli ta abimesinik, ent kuna 15-aastast ei saanud tööle võtta, kirjutati Mait paberitel aasta vanemaks. Seal käis ta abiks peaaegu kaks aastat.

Mesinik, kes põllumajanduskombinaadi mesilas toimetas, oli Elmar Arak. Ta oli sellel ajal üks tuntumaid mesinikke Eestis ning pidas loenguid ja oli mesinduse propagandist, kirjeldab Mait.

Siis otsustas Mait minna Arkna mesinduskooli, mis oli üheaastane kutsekool. Tegelikult oli Maidul juba mesinduslik ettevalmistus nii tugev, et tal polnud seal muud teha, kui ainult diplom ära oodata. Sel ajal oli Arknas mesindusõpetajaks Herman Talts, kes õpetas üksi kõiki mesindusaineid. Sealt sai Mait diplomi, nii et ta saab öelda, et on õpetatud mesinik – toona muud mesinduskoolitust ei olnudki.

Õpe hõlmas ka praktikaperioodi, milleks Mait suunati Lääne- maale Lihula lähedale Ždanovi kolhoosi. Ta sõitis sinna kohale, ent kolhoosiesimees teatas, et neil ei ole enam mesilasi. Kusjuures kirjade järgi pidi seal olema eelmisel sügisel talvituma pandud 100 mesilasperet, aga kui Mait kohale jõudis, ei olnud enam ühtegi. Vaid tühjad tarud olid aia ääres riidas. Mait palus endale kirjutada tõendi, mis ütleks, et neil ei ole võimalik talle mesinduspraktikat

anda, millega ta saaks tagasi kooli sõita ja teise koha otsida. Kolhoosiesimees moosis noormeest väga, et ta ikka sinna jääks, sest neil oli hädasti põllumajanduses tööjõudu vaja.

Mait jäi aga endale kindlaks, sai tõendi ja läks kooli tagasi. Ta soovis lasta end määrata selleaegsesse eeskujulikku mesilasse Kuusalu kolhoosis Kiiul, mida pidas Lembit Eskla. Kahjuks olid seal juba kohad täis, nii et Maidul ei jäänud muud üle, kui uuesti Araku juurde Põltsamaa põllumajanduskombinaadi mesilasse praktikale minna. Nii oli ta veel ühe suve seal abiks. Peamine töö oli uute tarude ehitamine – suvega sai 70–80 taru algusest lõpuni valmis tehtud. Kuigi Maidu isa oli tisler, sai ta Araku mesilas kõvasti puutööd õpitud ja oskusi lihvitud.

Pärast kutsekooli lõpetamist tööle ei suunatud, nagu hilisemal ajal, vaid kooli lõppedes jäädi vabaks meheks. Noormees tundis, et haridustee on ikkagi poolik, ning käis talvel Tallinna autokoolis ja sai III liigi autojuhi paberid. Selles ametis ei ole ta küll kunagi töötanud, ent metsatehnikumi ajal sai õppetöö vahel küll kooli autoga koolitoid teha, sest autojuht saadeti liigitäienduskursus-tele. Autokoolile järgnes aasta Olustvere tehnikumis, kuhu Mait läks põllumajandust õppima. Sel ajal oli palju väikeseid kolhoose ja kuna ta oli teistest õpilastest veidi vanem, ähvardati teda koolis kolhoosiesimehe kohaga. Maidu ema oli karjabrigadir ja farmijuhataja, nii et ta teadis, missugune ööpäevane töö see on.

Noormees otsustas hoopis Luua metsatehnikumi üle minna ja metsameheks õppida. Tal oli ikka püsinud mõte metsandust ja mesindust ühendada, sest mets on mesilastele hea korjema. Selle kooli Mait ka lõpetas ja ta suunati tööle metsameistri (täpsemini melioratsioonimeistri) ametisse Rakvere metsamajandi Loobu metstkonda Lääne-Virumaal. Seal jõudis ta vaid kolmveerand aastat olla, kui teda 1961. aastal Porkuni metstkonda abimetsaülemaks kutsuti. Seda kohta Mait tegelikult ihkaski, kuigi tema põhitegevus oli seal kahe ja poole aasta jooksul, mis ta seda ametit pidas,

korraldada metskonna hoonete kapitaalremont ja uute majade ehitust, millega ta sai hästi hakkama.

1961. aastal abiellus Mait Aimega. Aime oli õppinud Ravila põllumajandustehnikumis raamatupidamist ja pidas seda ametit enne Porkunisse kolimist Vihula kolhoosis. Kuigi nad said sinna selle aja kohta haruldaselt hea korteri, nimelt endise metsaülema oma, oli abimetsaülema palk siis niivõrd pisike – 50 rubla –, et sellega ei elanud ära, meenutab Mait. Siis pidi kindlasti olema oma majapidamine. Aime tegeles sel ajal juba loomakasvatusega. Metsamajandites oli sellega veidi lähedam, kui kolhoosides ja sovhoosides, aga ikkagi olid teatud piirangud. Nii võis neil olla lehm, mullikas, lambad ja piiramatult mesilasi. Mait arendas kõrvale oma mesilat, tal oli umbes 25 peret. Lisaks peeti loomi ja tehti heina, seda ligi seitse aastat, kuni mesindus hakkas järkjärgult kasvama.

NÕUKOGUDEAEGNE MESINDUS

Metsamajandi mesinikud

1963. aastal hakati metsamajandites mesilaid rajama ja esimene neist tehti Porkunisse. Sellest ajast saadik oli Mait Rakvere metsamajandi Porkuni metskonna mesinikuks. Tal oli selle aja kohta tugev mesindustettevalmistus ja nõnda ta alustaski esimese metsamajandi mesila rajamist. Algul arvati, et see jääb lihtsalt fassaadmesilaks, kuhu saab tuua metsamajandi külalisi ekskursioonile. Ent järgmisel aasta tuli metsamajanduse ja looduskaitseministeeriumist käsk, et aasta pärast olgu kõigil metsamajanditel mesilad. Nii läkski kampaania korras nende rajamiseks ja kõik 20 metsamajandit said mesilad, välja arvatud kaks eriprofiiliga majandit: Võrtsjärve kalakasvatus ja Mahtra roheline vööndi jahinduslik metsamajand.

Algul oli võimalus naine suvel abimesinikuks tööle võtta. Kusjuures Mait oli Aimet enne hoiatanud, et temaga abielludes peab paratamatult ka mesilastega kokku puutuma, sest mees tundis juba siis mesinduse vastu tõelist huvi. Koos hakkasid nad metsamajandi mesindust laiendama. Esiteks ostsid nad Õitsengu kolhoosist 20 peret ja mesinduskaupluse kaudu veel sülemeid juurde, nii et esimesel aastal läks talvituma 32 mesilasperet. Järgmistel aastatel tuli hakata nendest mesilasperesid edasi paljundama ja naine käis abiks suitsu laskmas – sel ajal olid väga tigidad mesilased. Nii oli järgmiseks aastaks juba 75 mesilasperet ja siis võis võtta naise tööle täieõiguslikuks mesinikuks.

Esialgu töötasid nad kahekesi ühe mesilaspere juures: üks lasi suitsu ning teine tõstis raame ja tegi muud vajalikku. Aimel ei olnud üldse mesindustettevalmistust ja ta oli algul mesilaspereodega väga kohmakas, jutustab Mait. Kord juhtus naljakas lugu, kui

Aime ja Mait mesindamas

Aime küsis mehelt, et miks on osal mesilastel nii suured silmad. Ta ei tundnud leski ära. Siiski oli naisel teatud varasem kokkupuude olemas, sest tema isa oli kodus Hiiumaal ka mõnda peret pidanud. Peagi oli ka naine võrdväärne mesinik – või läks Maidust ettegi, ütleb Aime naljaga pooleks. Varsti oli metsamajandi suur mesindus Aimel ja Maidul kahe peale täpselt pooleks: palgaarvestus pooleks ja töö ka pooleks. Mõlemad käisid taru juures, üks hakkas ühelt, teine teiselt poolt pihta.

Mesila kasvas kahe mesiniku hoole all 200-pereliseks, lisaks 20% varuema-peresid. Sel ajal ei olnud mesilased veel gruppidesse

paigutatud ja arendati rändmesindust. Sügisel käidi kanarbiku- ja valge mesika korjel. Siis oli selline kord, et rändelt naastes pidid kõik mesilaspered olema mesila keskusel ühe koha peal koos, et ülemustel oleks hea ülevaade, kus mesilased on. Õnneks võeti varsti soomlastelt gruppidesse paigutamise praktika üle. Siis võisid mesilaspered aasta läbi rühmadena kuskil metsas olla ja neid ei tulnud enam keskusesse kokku vedada.

Vahepeal oli Porkunis lausa 400 mesilasperet ja siis tekkis ka tööst tüdimus, sest lisaks tegeleti õietolmu korjega. See tähendas, et igal õhtul pärast päevatööd istuti autodesse ja sõideti kumbki eri kohta õietolmu kokku korjama. See tuli kuivama panna ja eelmine ports kuivamast ära võtta, nii et puhkama jõuti alles südaöö paiku. Tööpäev läks pikaks ja raskeks, lõpuks hakkas see kurnama. Puhkus oli siis, kui sai kodust ära minna, sest Porkunis olles oli kogu aeg midagi teha. Seepärast, kui töö võimaldas nii sättida, käisid Aime ja Mait nädalavahetustel Peipsi ääres.

Õnneks tehti 1980-ndate alguses Eesti metsamajanduses neli konsulendikohta, millest ühe sai Mait. See võimaldas mesilasperede arvu tagasi mõõdukasse suurusesse viia. Tänu sellele pääses mesinik tüdimusest, sest töömaht taastus normaalseks. Aime lisab, et nad said siis 500–600 kilo õietolmu ja kuna see oli väga hinnas, siis oli parem õietolmu korjata, kui meega tegeleda.

Peale mesinduse tuli veel tegeleda mesindusse otseselt mittepuutuvate küsimustega. Kuna siis tunti metsamajanduses väga suurt huvi mesinduse arengu vastu, hakkasid Porkuni mesilas käima ekskursioonid. Sellele andis eriti hoogu juurde see, et 1969.–1970. aastatel ehitati individuaalprojekti järgi uus mesilamaja, mis oli tol ajal vabariigi moodsaim. Siis hakkas käima mitmesuguseid küllastajaid.

Mardlad pidasid külalisteraamatut, mille järgi käis Porkuni mesilas nende 30 aasta metsamajandi mesinikuks olemise jooksul 330 külastust. Külaliste seas oli sellele ajale kohaselt ka Moskva

tähtsaid ametnikke, kuid peamiselt ikka eestimaalased. Üks osa olid mittemesinikud, teine osa põhiliselt Eestimaa mesinikud. Mait meenutab, et eriti meeldiv oli vastu võtta just mesindusalaseid külalisi, aga oli ka üldiselt metsamajandi tegevusest huvitatud inimesi. Neid toodi samuti tavaliselt mesilasse, kuna uus mesilamaja oli sel ajal metsamajandites ainulaadne.

Metsamajandussüsteemi mesindus

Jõudis kätte aeg, kui metsamajandites oli rohkem mesilaid ja mesindust hakati ministeeriumist koordineerima. 1970. aastal võeti sinna tööle ametnik, kellele allus kõrvalkasutuse osakond. Sinna kuulusid põllumajandus, jahindus, mesindus ning saunavihtade ja luudade valmistamine ja muu kribu-krabu.

Sel ajal aeti ülevalt poolt mesinikke omavahel tülli, räägib Mait, eeskätt põllumajandusmesinikke ja metsamajandusmesinikke. Kuna metsamajandi mesinikel ei olnud nii palju mesilasperesid, siis peeti neid kehvemaks ega arvatud, et nad saavad eriti palju toodangut. Tegelikult kasvas metsamajandite mesilais toodang kaks korda suuremaks kui kolhooside-sovhooside omas. Alguses kureeris ministeeriumist mesindust Virve Kulbin, täpsemalt oli ta põllumajandusministeeriumi aianduse peavalitsuse mesinduse osakonna juhatajana. 1978. aastast juhatas seda osakonda metsandusharidusega Tõnu Brigader, kelle ajal olid kõik mesinikud võrdsed ja tülid kadusid. Nii et väga palju sõltub ülemustest, tõdeb Mait.

1970-ndatel hakati metsamajanduse süsteemis korraldama metsamajandite mesinike kokkutulekuid. Lausa ministri käskkirjaga pandi paika iga-aastane kahepäevane mesinike nõupidamine, mis toimus iga kord ise metsamajandis. Tänu sellele said mesinikud omavahel tuttavaks ja hakkas kujunema teatav kogukonnatunne.

”

Lausa ministri käskkirjaga pandi paika iga-aastane kahepäevane mesinike nõupidamine, mis toimus iga kord ise metsamajandis. Tänu sellele said mesinikud omavahel tuttavaks ja hakkas kujunema teatav kogukonnatunne.

”

Kohtumiste esimene päev oli hästi ametlik ja range: vaadati üle aastaplaani täitmine ja peeti mesindustemaalisi ettekandeid. Alalised külalised olid selleaegsed mesindustegelased, kes neid teemasid valdasid: veterinaararst Nikolai Raudsepp, Põltsamaa põllumajanduskombinaadi meister Elmar Arak, Antu Rohtla ja teised. Õhtul oli pidu ja siis said mesinikud omavahel rääkida. Mait meenutab Elva metsamajandi korraldatud pidulauda, kus suitsuangerjat oli laua peal kuhilas nii palju, kui keegi jõudis süüa – aga muud ei olnudki kui suitsuangerjas ja valge viin. Järgmisel päeval käidi selle piirkonna mesilatega tutvumas, esiteks selle metsamajandi omas ja siis piirkonna teistes vaatamisväärsetes mesilates, kui selliseid oli.

Kõrged külalised

Kuna Porkuni mesilas võeti nii palju külalisi vastu, siis juhtus ka naljakaid olukordi. Nõukogude ajal oli nii, et kui sul suhteid ei olnud, siis sa olid nannipunn – ka asutuste tasandil. Siis olid metsamajanduses „erivahendid”, mis tähendas, et Moskva metsakomiteest anti patakas raha. Näiteks hakati Lahemaal Viitnat erivahenditest ehitama. Ka Porkuni mesilamaja ehitati selle Lahemaa raha arvelt, aga selleks tuli muidugi Moskva mehi moosida. Nii toodi neid siia, tehti saunaõhtuid ning joodeti-söödeti – ja siis tuli ka raha.

Ühel aastal tuli Eestisse väga kõrgetasemeline NSV Liidu mesindusdelegatsioon, mille eesotsas oli selleaegne Moskva mesindusvalitsuse juhataja Melnitšenko. Tegemist oli üleliidulise mesinike kokkutulekuga, mida valmistati siin kaks aastat ette. Külalisi tuli kaks bussitäit, sealhulgas liiduvabariikide esindajad. Üks külustusobjekt oli Olustvere, kuna seales sovhoostehnikumis oli äsja avatud mesinduse eriala. Sinna ehitati kiirkorras täiesti uus mesilamaja, puhastati ära kõik kohalikud vaatamisväärsused ning tehti korda park, tiigid ja haljasalad.

Programmis oli ette nähtud, et külastatakse ka Rakvere rajoonis kolme mesilat: Porkuni metskonna mesilat, Energia kolhoosi mesilat ja Kullaaru sovhoosi mesilat. Kullaaru sovhoosi mesila oli heakorrastatud, sest seal oli haljastusarhitekti planeeritud haljastus. Kui delegatsioon Porkuni mesilasse tuli, oli Mait ette valmistanud lühikese ettekande. Kuna tema vene keele oskus oli kõnepidamiseks liiga vilets, palus ta appi Antu Rohtlat, kes on mesinduskorüfee ja räägib väga hästi vene keelt. Tema tegi tõlke ja kandis ka ette – vana mesilamaja trepi peal. See oli selline kõrgem koht, seal oldi nagu püüne peal.

Antu kõneles väga hästi, meenutab Mait. Kuid korraga hakkasid kuulajad all pahinal naerma. Antu rääkis pärast, et katsus vaikselt püksilukku, kas see on lahti äkki – mida nad naeravad. Pärast tuli välja, et selleaegne põllumajandusministeeriumi mesindusosakonna juht Eestis, Virve Kulbin, oli midagi pikalt-laialt seletades öelnud, et selle asja juures on veel mingi „takoi huiovina”. See pani külalised nii naerma, et ettekandjad sattusid piinlikku olukorda.

Õhtuks oli planeeritud Võsul võimas lõpupidu. Energia kolhoosil oli seal suur koht, mida nimetati Kase saaliks. Alati suurte ettevõtmistega Energia kolhoosi esimees Georg Suurmets kutsus sinna Viru varietee tantsurühma. Väga paljud Moskva delegatsiooni juhid ei olnud sellel ajal varieteetantsu näinud. Nõukogude Liidu mesinduse juht Melnitšenko küsis: „Kes need daamid on, kes siin

tantsivad?” Suurmets võttis suursuguse joone ja vastas, et need on kõik kolhoosi töötajad, ning luges ette, kes on farmijuhataja, kes on brigadir, karjatalitaja ja nõnda edasi. Selle peale järgnes tantsule tohutu aplaus, kohalikud muidugi muigasid selle peale.

Mesinik ei oska täpselt öelda, missugune ettekujutus külalistele jäi, aga talle on meelde jäänud, et nad kiitsid Eesti mesindust. Delegatsioonijuht ütles, et Eesti mesindus on kultuurse väljanägemisega – ei tea, kas ta mõtles selle all haljastust või veel midagi. Aga Kase saali üritus oli üks niisugune hetk, mille kohta Mait ütleb, et vahel sai mesinduses ka nalja.

Koostöö Lätiga: õietolmu tootmine

1972. aasta metsamajandi mesinike kokkutulekul korraldas Pärnu metsamajand ekskursiooni Lätti Vecbebri mesindustehnikumi juurde. Seal oli direktoriks Andrejs Mizis, kes oli suur mesindus-huviline. Seal nägid nad Lätis alustatud massilist õietolmu tootmist, mis oli küll alles primitiivne, sest nad tegid seda esimest aastat – õietolm oli paksu kihina põrandale kuivama laotatud. See oli kahtlemata ebakvaliteetne meetod, ent siiski võeti kaasa teadmine, et õietolmu on võimalik ulatuslikult korjata.

Lätis nähti ära ka õietolmukoguja, mis koosneb kahest osast: puitkonstruktsioonist ja aukudega plastdetailist. Spetsiaalne kogumisrest paigutatakse lennuaugu ette ja mesilased lähevad sealt läbi. Õietolm, mille niiskus võib olla vastavalt välisõhu niiskusele 30–60 protsenti, kukub karpidesse. Hakkajad Porkuni mesinikud tegid kohe talvel ise umbes sada õietolmukogujat valmis ja said järgmisel aastal juba peaaegu sada kilo õietolmu.

Juhtus nii, et metsamajanduse minister tuli Porkuni metskonna eluga tutvuma, kuna oldi ka väga tugeva jahinduskallakuga. Ta astus mesilast läbi, kus nägi 100 kilo õietolmu puhketoas laua peal

kuivamas – toona ei olnud veel muud kuivatamisvõimalust. Ta vaatas seda mitmevärvilist tolmu ja Maidul tuli selgitada, millega tegu. Minister jahmus õietolmu kogusest ja andis korralduse rajada õietolmu tootmine kõikidesse metsamajanditesse. Nüüd tuli inventar muretseda.

Siis sai alguse tihe koostöö lätlastega. Selleks et metsamajanduses õietolmu tootmine käima saada, tuli Eesti mesinikel mitu korda Lätis käia. Kuna lätlastel oli kogujate tehnoloogia olemas, tehti nendega leping, et nad müüvad eestlastele aparaadi plastdetailid ning Eesti varustab lätlasi õietolmukoguja puitkonstruktsioonidega. Nimelt tehti Kärus, kus Järva metsamajand valmistab tarusid ja puittooteid, lätlastele 10 000 õietolmukogujate puitkonstruktsiooni. Nii sai süsteem õietolmukogujatega varustatud.

Teine pool oli kuivatamine – õietolm tuli saada kuivaks 24 tunni jooksul. Kuna ministeeriumisse oli ametisse võetud vastav töötaja, organiseeriti tsentraalselt õietolmu kuivatamise kappide valmistamine. See oli selline kalorifeer, mis puhus kappi sooja sisse, ja kapis riulitel kuivas õietolm, mida tuli segada. Kuivatatud õietolmu niiskus pidi olema alla 10 protsenti. Nii läkski õietolmu kogumine robinal lahti.

Porkuni vana meierei oli tehtud ulukilihatsehhiks, mille eeskuju ja tehnoloogia oli taas Lätist pärit. Sinna tehasesse hakati koondama ka õietolmu töötlemist, seda osteti veel eraisikutelt juurdegi. Seal segati õietolm üks ühele kas mee või puudersuhkruga ning pandi pooleliitristesse purkidesse. Lõpptoodang eksporditi Jugoslaaviasse.

Alguses polnud Eesti mesinikel veel õietolmuturgu, siis viidi õietolm Lätti. „Me vurasime kogu aeg Läti vahet, et õietolmu sinna viia,” kirjeldab Mait. Lätlased ostsid meie tolmu ära, töötlesid ja müüsid Venemaale. Kuna Lätis oli toiduainete puudus, viidi neile vastutasuks võid ja muud esmatähtsat, rääkimata Vana Tallinnast. Siis läksid suhted juba nii heaks, et nad hakkasid siit kolmenelja mesinikku oma üritustele kutsuma. Külaskäis väike grupp

mesinikke, nende seas Tõnu Brigader, kes oli alates 1981. aastast põllumajandusministeeriumi mesindusvalitsuse juhataja, samuti Antu Rohtla, kes on muuseas väga seltskondlik ja hea jutumees, Maidu esimene õpetaja Elmar Arak, Energia kolhoosi mesinik Lembit Ellamaa ning muidugi Mait ise.

Õietolmu eest said metsamajand ja mesinikud korralikku tasu, sest õietolm oli üleplaaneline lisatoodang. Õietolm arvestati ümber meekilogrammideks vastava koefitsiendi alusel. Esimesel aastal oli see 1 : 9 ehk 1 kilo õietolmu andis tinglikult 9 kilo mett. Hiljem langes koefitsient järjepidevalt, kuni jäi 2,5 peale. Ka siis tasus seda veel toota ja mesinikud said selle eest korralikku tasu. Kokkuvõttes muutus õietolmu kogumine niivõrd tulusaks, et mesi oli justkui kõrvalsaadus – mett korjati vaid nii palju, et riigiplaan täis saaks. Õietolm aga andis raha nii majandile kui ka töötasu mesinikele – töötati välja vastav palgasüsteem, nii et mesinikud olid õietolmu tootmisest väga huvitatud.

Mesindusteave ja suhted Soomega

Nõukogude Liidu ajal jõudis siia mesindusinfo ainult Venemaalt. Ministeeriumi töötajate kaudu sai käia sealsetes mesilates ja ilmus praegugi avaldatav ajakiri Ptšelovodstvo, mis oli ainuke mesindus-alane perioodikaväljaanne ja kajastas vaid liidu mesindust. See tähendab, et Lääne mesindustest Eestis ei teatud, kuni hakkas Tallinna–Helsingi liinil laev sõitma (1960-ndatel). Elmar Arak oli muuseas ka soomepoiss ja pidas oma soome tuttavatega kirjavahetust. Nende hulgas oli toonane Soome kaitseväge ohvitser ja mesinik Mikko Mäkelä. Araku kaudu hakkas mesindus-alane teave ja uudised Läänest siinsete mesinikeni jõudma, põhiliselt Soome mesindust-ajakirjast (Mehiläinen), ja mesindustehnoloogia muutuma, rääkimata mesilastest.

Nimelt leppis Arak kirja teel Soome mesinikega kokku neilt mesilasemade Eestisse toomise. Nii hakati Soomest sealsetelt emadekasvatajatelt (sh Hartikka, Kajander, hiljem Nuutero) tooma salaja põues itaalia kollaseid mesilasemasid. Mait käis esimest korda Soomes vist 1972. aastal ja tõi siis hõlma all emasid – aga vaid ühe, äärmisel juhul kahe kaupa. Siit sai muidugi Soomes käia üksnes turismi sildi all ja Arak korraldas nii, et sadamas olid Soome mesinikud juba vastas. Kusjuures kord oli karm – Soomes ringivaatamiseks olid sunnisgrupid ehk koos tuli käia umbes viiekesi ja rühmas oli alati ka KGB-lane, kes pärast kõik ette kandis. Ühelt poolt ei soovitud soomlastele tüli teha, aga teisalt ei tahetud ka nannipunnidena näida, meenutab Mait.

Eestis hakati Soomest toodud emasid paljundama ja munetud raame jagati teistele mesindussõpradele, kes tahtsid itaalia mesilastega tegelema hakata. Neid oli päris palju, nii et emamaterjali jagati kogu Eesti peal. Nüüd tuuakse emasid Eestisse ametlikult ja massiliselt.

Tõuparandus

Pärast sõda oli Eestis valdav kohalik põhjamaa tumemesilane. Neid pidas ka Aime isa ja ta meenutab, et kui neist viie meetri kauguselt mööda läks, siis oli mõni kindlalt kallal – nii õelad olid nad. Mesinikud on aga seda tigidust tõuparanduse abil vähendanud.

Esimese Eesti vabariigi ajal toimus mesilasema tõuparandus Kuusalu baasis doktor Ernst Koppeli eestvedamisel. Ta moodustas mesindusinstituudi, korraldas seal kursusi ja tõi siia mesilastõuge Ameerikast, näiteks kuldkollase Montana – sellised fantastilised nimed olid neil, meenutab Mait. Kusjuures Karula mesinik Tarvo Koppen oli tema õpilane ja assistent, kellel oli ülesanne individuaalmesinike leski hävitada, et tõumesilased võõraste leskedega

ei paaruks. Nii et tema tõi juba võõrtõuge sisse ja tegi ristamisi, aga see oli toona väga piirkondlik ettevõtmine.

1960-ndatel hakati Eestis laialdasemalt teiste tõugudega tegelema, jutustab Mait. Kõige enne käidi koos Arakuga Moldovas Chişinău emadekasvatuses, kus suhtuti Eesti külalistesse väga hästi – sõidutati neid kohalikes mesilates ringi ja anti mesilasemasid. Seda nimetati moldaavia mesilaseks. Sisuliselt oli tegemist karpaatia mesilastega ja nad olid päris heade omadustega, aga siiski oli neil kaks negatiivset külge. Neid oli raske ümberemastada ja nad olid sülemlemishimulised. Siinsetele mesinikele nad seepärast ei meeldinud ja see tõug praagiti välja.

Veel imporditi siia kraini mesilasi ja sellele järgnes juba itaalia kollane mesilane, keda toodi salaja Soomest. Nii et tegelikult kontrollisid Eesti mesinikud need tõud kohalikes tingimustes üle ja Porkunis jäädi pidama itaallastele. Vahepeal on lisandunud buckfasti-nimeline kultuurtõug, mida aretas munk Adam Inglismaal Buckfasti kloostriks. Tehniliselt on mesilastel rassid ja Euroopas ongi suured rassid itaalia, kraini ja karpaatia rass ning buckfasti tõug. Nüüd peetakse Eestis põhiliselt kaht mesilasrassi: itaalia ja kraini mesilased ning Muhus on ka buckfasti kasvataja.

Põhjamaa tumemesilane on peaaegu kadunud. Kusjuures Mardlad tegid sellega ühe katse. Nimelt tahtsid soomlased saada ürgset tumemesilast. Aime on Hiiumaalt pärit ja kuna väiksel saarel on mesilased tõenäoliselt vähem teistega segunenud, siis nad hakkasid sealt neid otsima. Nad tahtsid leida mesilat, kuhu pole kunagi teistest mesilatest ema või sülemit toodud, ja leidsidki. Nüüd peetakse Hiiumaalt pärit ürgset tumemesilast Soome presidendi suveresidentsi mesilas Turu lähedal. Aime on kindel, et ta leiaks Hiiumaalt veel selliseid mesilaid, kus pole eales emasid vahetatud ja eraldatuse tõttu on tumemesilane säilinud. Teist nii head kui itaalia mesilased siiski pole, tõdeb naine.

MESINIKUTÖÖ

Emadekasvatus

Emadekasvatus ja emade vahetamine on mesinduses väga oluline. See on peaaegu pool tööst ja Porkunis oli see Aime vastutusalas. Iga kahe aasta tagant – kalendriaasta järgi kolmandal aastal – tuleb suvel ema välja vahetada. Üle kaheaastast ema ei ole majanduslikult mõistlik pidada. Niisiis peab mesilas kindlasti emasid kasvatama. Mait jutustab, et algul oli neil mesilasemade kasvatus väga primitiivne: tegid väikesi võrsikperesid ja kui seal ema paarus, siis ühendasid põhiperega kokku, nagu lamavtaru korral. Nüüd on selleks paarumistarukesed, kuhu pannakse pisike pereke – kulbitäis mesilasi – ja ema. Selles nad paaruvad ilusti ja sealt saab anda uued emad tarudesse.

Maidul ja Aime õnnestus 1980-ndatel Lääne-Saksamaal käia, kus Mait nägi mesinduspoes endale tundmatut plastist väikepaarumistarud. Eestis oli sel ajal plastitehnoloogia mesinduses veel võõras. Kaupluse omanik pani tarukese külili ja hüppas kahe jalaga sinna peale, et näidata selle tugevust. Mait tõi ühe näidiseks koju kaasa. Kodus seisis see tal paar aastat, kuni naabermesinik Lembit Ellamaa seda märkas ja otsustas seda tootma hakata.

Ellamaa pani Energia kolhoosis paarumistarude tootmise käima. Selleks et vältida patendivarguse riski, tehti tarud ilma raamideta, vastupidi Saksamaalt toodud raamidega originaaleksplarile. Mait lasi tarusid teha ka Pärnumaa mesiniku Vahur Talimaa tuttavate juures Tootsis. Selleks oli tarvis valmistada metallvormid ja hankida toore – plastgraanulid. Võib-olla tehti paarumistarused veel mujalgi Eesti, aga põhitegijaks sai Energia kolhoos, sest seal valmistati väga kvaliteetsed ja tugevad ehk tiheda korpusega tarukesed.

Paarumistarud levisid üle Eesti ja on siiamaani väga paljudes mesilates kasutusel. Nendega on väga lihtne toimetada: sinna

pannakse kulbiga 100–150 grammi mesilasi, kusjuures enne aetakse nad kasti ja piserdatakse märjaks, et nad lendu ei läheks. Seejärel raputatakse nad tarukesse, mis viiakse 3–5 päevaks jahedasse, näiteks keldrisse. Seejärel viiakse nad õhtul hilja, pärast päikese- loojangut oma kohtadele lennule. 10–12 päeva pärast saab sealt kindlasti juba paarunud emad kätte.

Emad võib juba tegemise ajal tarukestesse lahtiselt sisse lasta, sest mesilased on nii stressis ja vuravad seal, et ei märkagi, kui ema antakse, ja võtavad ta vastu. Kui nad maha rahunevad, hakkavad nad selles tarukeses isegi kõrge ehitama, tekib peremeeleolu. See pereke hakkab arenema. Sinna võib panna veel teise, mõnel juhul ka kolmanda generatsiooni emasid. Aga siis tuleb haudmekärgi vähendada, sest uus ema tahab munema hakata, ja kui vana haue on sees, siis ei ole tal ruumi.

Paarumisperesid tehakse ka teistmoodi, täiesti suurte raami- dega. Kui tegemist on Ferrari raamiga ja korpuses on näiteks kümme raami, siis võib seal olla 2–4 peret. Lõpuks on üks pere, kui kõik on ühendatud.

Enne paarumistarukesi tegid Mait ja Aime ka väike-iduperesid. See käis nii, et pandi ühte väiksesse tarusse kaks raami hauet, tühi raam ja katteraam ning kaks peret – neil olid kasutusel suurendatud, Dadanti kõrgusega raamid. Kui emad seal ära paarusid – vahel jäi mõni ema paarumata ka –, siis ühendati pered. Sellest sai uus noor pere, kellel oli haudmevahe või haudmevaba periood, tänu millele katkes ühtlasi varroalesta arenguperiood. Kokkuvõttes tehti kaks peret ühte tarusse, üks ema võeti ära, pered lasti kokku, niimoodi sai üks täispere. Nendest said järgmisel kevadel kõige paremad meepered, sest sülemlemise ajal olid nad veel nii nõrgad, et ei läinud sülelema. Meekorje on siin alates jaanipäevast, mitte varem, ja selleks ajaks olid nad tugevad ja neilt võis saada palju mett.

Ilma emadekasvatusega korralikku mesindust üleval pidada ei saa. See tähendab, et mesilasemasid tuleb vahetada ikkagi

”

Ilma emadekasvatusest korralikku mesindust üleval pidada ei saa.

”

regulaarselt, sest nende produktiivsus kahaneb järsult juba pärast kaht aastat. See eeldab, et kõik eeskujulikud mesilad kasvatavad mesilasemasid ja uuendavad-vahetavad neid. See on üks mesila stabiilsuse alus.

Aime lisab veel, et emadekasvatus ja vahetamine on oluline ka seepärast, et oleks lihtsam mesindada. Kui mesilane on tige, ei saa tööd teha, eriti kui ei taha maski ega muud varustust kasutada (mida kogunud mesinikud ei kannu, nagu võime sellest raamatust järeldada). Seepärast ei tahtnud Aime ühtegi kurja ema. Kui ta paarunud uue ema tarusse pani ja see talle kallale tuli, siis andis ta järgmine kord sinna sellise ema, kes ei olnud kuri. Kui üks juba nõelab, tulevad teised ka kallale.

Mardlad kiidavad itaalia mesilasi, sest nad on kõige sõbralikumad, ei ole nõelamishimulised ega närvilised. Seepärast vahetas Aime Hiiumaal oma õe mesilas ka emad itaallaste vastu, sest kohalikku tõugu mesilastega oli võimatu töötada. See protsess võttis küll kolm aastat aega, sest lesed jäid ju samad. Saarele minnes võttis Aime paarunud emad kaasa, sest kui nad seal paarusid, ei saadud mingit tulemust. Alles siis hakkasid pered seal sõbralikumaks muutuma.

Emadekasvatuse juurde kuulub ka emamaterjali leidmine. Mardlad on jäänud Soomes käimise ajast itaalia mesilastele pidama, sest peavad nendega töötamist hõlpsaks. Nüüd on asi nii kaugel, et ka Eestis on emamaterjali saada, aga see on kõikuva kvaliteediga – oleneb, kelle käest osta. Mesilasema paarub ikka vabas looduses ja leski on looduses küll – nad lendavad väga kaugemale, 7 kilomeetrit ja rohkemgi. Ema võib küll olla heast materjalist, aga kui paarumine toimub metsikult, siis ei pruugi järglased nii head olla.

Sülemlemine

Kui Mait mesindusega alustas, siis käis töö vanade võtetega. Näiteks oli sülemlemine väga töömahukas. Siis ei kasutatud sülemlemist ära, vaid tuli puu otsa läinud vabad sülemid alla võtta – see oli tohutu aeg ja vaev. Esimene läbimurre tekkis siis, kui Soomest hakkas Araku kaudu levima uut informatsiooni. Seeläbi muutus siinne mesindus teadlikumaks nii tehnoloogiliselt kui ka mesilaste bioloogia rakendamise asjus. Nüüd teatakse, et sülemlemist tuleb ära kasutada enne, kui sülem tekib ja välja lendab.

Lõpuks on välja kujunenud väga lihtsad meetodid. Mõni nimetab seda perede poolitamiseks, teine haudme eemaldamiseks, kolmas lendpere tegemiseks, aga põhimõtte on neil sama: kui on tarus sülemlemiseks valmistumist märgata, siis pere poolitatakse, osa hauet võetakse ära ja pannakse omaette tarusse. Kui on ema ka anda, siis on väga hea. Nagu eespool räägitud, kasvatavad suurmesinikud nüüd emad ise ja just nimelt sülemlemise perioodiks. Sülemlejate tekkides eraldatakse nad ja neile antakse uus ema. Kui ei ole ema anda, hakkab sülem ise ema kasvatama. Ema andmise korral jõuab uus ema kiiremini munema hakata.

Kõik see paarumine ja munema hakkamine – see on põhiline, millega praegu võideldakse sülemlemise vastu. Siis saab vaadata, mis sellest uuest perest edasi saab. Praegu on olemas perede turg, nii et järgmisel kevadel saab suvist sülemit ületalvitunud perena müüa. Teatud kogus peresid sureb niikuinii talvel ära ja siis jäävad sülemitest tekitatud pered oma mesila loomuliku kao asemikuks.

Talvetöö

Talvel on mesiniku töö suveks inventari ette valmistamine. Kuna Mait ehitas kõik tarviliku ise ja nende mesila laienes pidevalt, siis

suure osa mesindushooajavälisest ajast tegi ta uusi tarusid. Peale selle tuleb kevadeks kärjeraame ette valmistada. See tähendab, et ületalvitunud kärjed sulatatakse vahaks ja järgi jäävad puitraamid. Need desinfitseeritakse seebikivilahusega ja sellele järgneb hooldusremont: tuleb vaadata, et raamid ei logise, mõni naelake juurde lüüa või kruvi ja traadid uuesti pingutada. Lõpuks pannakse uus kärjepõhi sisse.

Raamihooldustöid tegi Porkunis Aime, tavaliselt märtsis ja selleks kulus umbes kuu. Korpustarudega mesindades läks ka raamide tegemine lihtsamaks. Neil oli selline raamide tegemise laud, millel jalaga klotsi alla vajutades tuli traat üle klotsi ja see tõmmati raamil

Traatimispink

vändaga pingule. Siis ei pidanud neid enam käsitsi pingutama. Lamavtarudes kasutatud Dadanti raamidel käis viis traati, see oli päris suur töö. Hooaja alguseks olid Aime kõik raamid valmis ja järjestatud.

Naine ütleb, et kui mesilaspered said sügise hakul söödetud ja talvekorterisse pandud, siis enne märtsi polnud tal midagi vaja teha. Tema sättis oma tööd nii, et kuus kuud tegi tööd ja kuus kuud oli vaba. Talvel sai reisimas käidud, küll enamasti kordamööda. Aime loeb, et ta käis niiviisi 17 riiki läbi – suvel tehti tööd ja koguti raha ning talvel käidi ilma vaatamas. Enamasti reisisi teiste mesinikega, et näha, kuidas mujal maailmas mesilasi peetakse. Seepärast ütleb Aime, et mesindus on unistuste töö – mesinik on iseenda peremees ja otsustab ise oma töö üle ning sellest sõltub ka sissetulek.

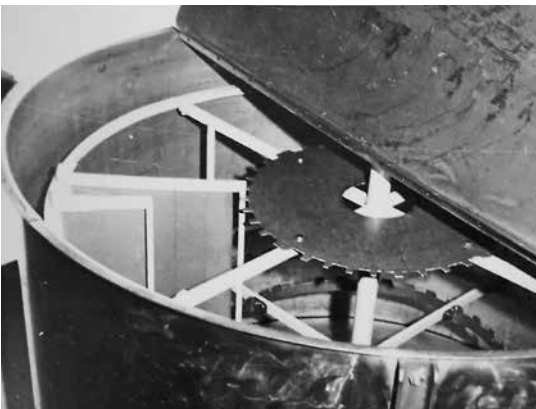
Mesi ja muu

Lisaks õietolmule, mis oli meega võrreldes oluliselt kasumlikum ettevõtmine, tootsid Mardlad alguses ka mesilasemade toitepiima. See oli samuti väga tulus, esialgu maksis toitepiima kilo 25 000 rubla, aga siis langes hind pidevalt, kuni oli lõpuks 8000 rubla. Paar-kolm tublimat Eesti mesinikku tootsid 10 kilo piima aastas, ent siis pidid nad terve suve ainult sellega tegelema, sest piima kogumisel mett peaaegu ei saa, sest ema on kogu aeg sees.

Mait ütleb, et nemad nii väga ei pingutanud ja neil oli natuke lihtsam, sest nad müüsid emapiima kuppudena. Mesilaspiim pandi kinniste kuppudena pruunidesse purgikestesse ja need omakorda termostesse, kus oli jää põhjas. Need saadeti Tamsalu–Tallinna bussiga linna, kus oli inimene kaupa vastu võtmas. See oli küllaltki tülikas äri, nii et Mardlad seda vaatamata heale hinnale pikalt ei ajanud. Nõnda suure mesilasperede arvu juures ei jõudnud lihtsalt kõike teha.

1975. aastal hakkasid Aime ja Mait kärjemett koguma. Nad ehitasid madalad korpused või magasinid ja sektsioonraamid ning hakkasid tootma. See jäi väikeseks koguseks kahel põhjusel: palju tuli pooltoodet, kus osa kärgi oli kaanetatamata, ja kärjemesi tuli korrekt-

selt pakendada. See tähendas, et kõik ümber sektsioonmee olevad puitliistud pidi tarupigist puhtaks kaapima, kärjed kilekotti panema, seejärel vastavasse karpi, iga karbi ära kaaluma ja etiketiga markeerima. Need viidi Rakverre metsamajandi poodi Diana, kus müüdi põhiliselt ulukilihakonserve, aga ka nii vurrimett kui ka kärjemett.

Vurr

Praegu lõigatakse lihtsalt kärjest tükk välja ja pannakse ilusasse läbi-paistvasse plastkarpi, aga mesi tikub lõikekohtadelt välja jooksuma – puitraami sees seda ei juhtunud.

Õpetamise filosoofia

Mesindus on niisugune töö, et seda tuleb teha siis, kui seda on vaja teha. Pärast ei ole enam mõtet või õieti ei saagi seda teha. Näiteks on sülemlemise ajal vaja mesilaspered niimoodi ette valmistada, et sülemit ei tuleks või sülemlemist saaks ära kasutada. Kui see tegemata jääb, ei ole pärast enam midagi parata.

Kuigi mesinikud olid iseenda peremehed, oli neil majandis tööaeg ette nähtud, sest Porkuni mesilas käisid Olustvere sovhoos-tehnikumi mesinduseriala õpilased praktikal ja siis tuli hommikul kell 8 tööol olla. 20 aasta jooksul käis sealt läbi 64 praktikanti, nende seas vaid üksainus tüdruk, aga nõnda tubli, et oli kahe poisi eest. Mait jutustab, et nemad soovisidki poisse, sest tegelesid rändmesin-dusega, mis tähendas, et tarusid oli vaja auto peale laadida ja laiali vedada. Praktikantideks anti neile keskmised õpilased. Sel ajal tehti keskharidus kohustuslikuks ja paljud noored läksid Olustverre just keskharidust saama. Sinna sai kergemini sisse, sest tohutut konkurentsi ei olnud. Paljud neist praktikal käinud õpilastest mesinikuks ei hakanud – nad suunati küll mesilatesse tööle, aga nad ei saanud selle ametiga hakkama.

Teine põhjus oli mesinike nadi palgasüsteem. Raha pärast ei saanud tööle minna. Mesinduses võtab alustamine kaua aega – ei ole nii, nagu ametnikel, et istud tooli peale, hakkad pabereid kirju-tama ja saad kohe korraliku esimese kuu palga kätte. Mesindust tuleb vahel kümme aastat arendada, enne kui heale tasemele saad. Umbes kümmekond Porkuni mesila praktikanti kasvasid siiski välja tugevateks mesinikeks ja tegutsevad siiani.

Sel ajal hakati välja andma kvalifikatsioonitunnistusi: oli I, II ja III klassi loomakasvatusemeistri tunnistus, mis vastab praegusele kutsemesiniku tunnistusele. I klass oli kõige kõrgem. Tunnistusi anti järk-järgult üksteise järel. Sellele eelnes iseseisvalt programmi järgi õppimine. Seejärel andis atestatsioonikomisjon järgu, mis võimaldas teatud palgatõusu.

Õietolmu tootmise perioodil hakkas töö alles õhtul peale. Igal õhtul tuli tolm ära korjata ehk mesila autoga läbi sõita. Mesila oli siis nii suur, et Aime sõitis ühe praktikandiga pool mesilat ja Mait sõitis teisega teise poole mesilast läbi – praktikante oli tavaliselt korraga kaks. Samamoodi töötati tarude juures – kumbki võttis ühe praktikandi ja hakkasid, üks paar ühelt, teine teiselt poolt, pihta. Vahel tegid nad ka nii, et panid praktikandi ühest otsast üksi tulema, ja praktika alguses tegi too ühe taru selle ajaga, kui mesinikud terve grupi. Praktika lõpupoole oli juba kogemust ja saadi ilusti hakkama.

Vahel jäeti õpilastele kõige tingedam pere. Aime teadis emadekasvatajana täpselt, kui kurja ema ta kuhu tarusse pannud oli. Üks praktikant oli väga laisk, seda mäletavad mõlemad. Siis töötasid nad kahekaupa ja too oli Aimega paaris. Poiss oli kärmas ja teatas muudkui, et tal on tehtud, ja istus lupsti taru äärde maha. Aime raputas talle ühe taru juures seepeale selja tagant kärjetäie mesilasi krae vahele. Selle peale kargas praktikant püsti ja imestas, et kuidas nad nüüd nii tingedaks läksid. Mõne aja pärast sai ta aru, et Aime oli need talle kaela raputanud. Aga siis hakkas poiss ka tööle.

„Kui sa juba praktikale tuled, siis peab töö selgeks saama – ma ei tee ju seda sinu eest ära –, ja nii saigi kõik selgeks,” arutab naine oma lähenemist õpetamisele. Oli ka seda, et tuldi kuskilt praktikalt, kus ei oldud taru näidatudki, aga edasi peab ju iseseisvalt kõik ära tegema. Taru juures saab asi ikka selgeks. Aime ütleb, et kui ta paar korda ette näitas, siis kolmandal korral oli juba klaar.

Mesipuudest korpustarudeni

Mesindus hakkas peale metsamesindusena, jutustab Mait. Päriskeskajal oli nii, et metsast otsiti suuri vanu puid, kuhu oli mesilaspere sisse läinud. Toonased seadused olid palju rangemad, kui praegu, ning eksisteeris märkimissüsteem – mesinik, kes leidis metsas mesilaspesaga puu, tõmbas puu peale risti ja see oli siis selle mesiniku oma. Seda ei tohtinud keegi teine puutada. Alutagusel olevat ühel mesinikul olnud lausa 1500 puud. Neid nimetati mesipuudeks ja sealt ongi tulnud see ürgne väljend, mida vanad mesinikud tarude kohta vahel siiani kasutavad.

Järgmine etapp mesinduses oli see, et inimene langetas metsas mesipuu, lõikas mesilasperega osa välja ja tõi koduaeda. Põhimõtteliselt oli see nagu metsamesindus koduaias ja seda nimetati siis kodumesinduseks.

Vahepeal oli veel kaks olulist arengut: leiutati puitraam, kuhu sisse mesilased kärje ehitasid, ja valsid, millega valmistati kunstkärje rulle ehk kärjepõhja. Sealt maalt läks mesindus järsku palju kultuursemaks, sest kadus pakkpuude vajadus ja tekkisid raamtarud.

Kusagil 1920–1930-ndatel tuli Viljandis kokku mesinike tarkkogu, kes otsustas toona Eestis levima hakanud kõrge ja kitsa Gerstungi raami pöörata 90 kraadi külili. Sellest sündis Eesti taruraam, mis on käibel tänini, kuigi taru kesta konstruktsiooni on aja jooksul muudetud. Algul oli see Viljandi mesindusseltsi taru, siis Tartu taru ja lõpuks Eesti taru. Seesama Eesti taru on variatsioonidega siiaamaani kasutusel ja seda nimetatakse nüüd Eesti standardtaruks. Praegu ongi Eestis kaht tüüpi taru: Eesti taru, mis on lamavtaru, ja korpustaru.

1974. aastal, kui Mait Soomes käis, tutvustati talle korpustarusid, nii Ferrari kui ka Langstrothi (raami tüübid) mõõduga. Mait sattus neist kohe vaimustusse ja hakkas talvel endale korpustarusid ehitama. Ta tegi need Ferrari raami mõõdule ja sellise arvestusega,

et korpuses oli üheksa raami, sest ta pidas kümmet raami sel ajal talvepesaks liiga suureks. Lamavtarudele jätsid nad talveks alati kuni kaheksa raami sisse, nii et üheksa tundus paras.

Mait valmistas ka lamavtarud ise ja nimelt kõrgendatud raamile, millel oli Dadanti raami kõrgus ja Eesti taru raami laius. Kaks Ferrari korpust annavad kokku enam-vähem sama kõrguse. Nii jäigi neil Ferrari raam. Nüüd on hakatud seda nimetama Eesti Farrariks, st kõrgus on Ferrari järgi, aga laius on Eesti taru mõõdu järgi. Mait tegi 15 mm paksuste puitseintega tarud ja kasutas täidiseks pehmet puitkiudplaati või vahtpolüstüroolplaati.

Kahjuks aga ei osanud nad veel korpustarudes mesilasi pidada, nii et esimene katse uute tarudega luhtus. Toona otsisid ka soomlased alles õiget ventilatsioonisüsteemi. Sellist auguga põhja, nagu praegu, nemad siis veel ei tundnud. Neil oli tunnelpõhja variant, mille korral jäi kärke alla 7 cm tühja ruumi. Põhjal olid ees ja taga augud ja õhk liikus sealt läbi. Kevadtemperatuuri reguleerimiseks tõsteti korpustepakett üles, pandi ajalehed põhja ja korpuste vahele ning tõmmati ajalehtedesse noaga paar triipu sisse. Mesilased ise reguleerisid lennuaukude suurust vastavalt pere arengu tugevusele, kuni kevadsuveks oli ajaleht täiesti ära näritud.

Mait tegi oma esimestele korpustarudele täiesti tavalised põhjad, millega tekkis niiskus ja hallitus. Siis olid veel kohalikku tõugu mesilased või karpaatlased, kes olid närvilised ega sobinud korpustarusse – nii kui korpuse avati, voolasid mesilased üle serva, pere läks keema. Hiljem itaallastega seda ei juhtunud, nemad istuvad rahulikult kärke peal. Nõnda ei leidnud Mait sel ajal õiget korpustega mesindamise meetodit. Lõpuks oli neil alles ainult üks korpustarudega grupp ning karud aitasid kaasa ja lõhkusid selle grupi ära. Oli rahu majas.

Ajaga on kogemusi juurde tulnud ja nüüd on Eestis juba pooled korpustarud, arvab Mait. Noor põlvkond mesinikke, kes Olustverest tuleb, mesindavad kõik korpustarudega.

MESINDUS ENNE JA NÜÜD

Mait leiab, et mesinikest on läbi aegade lugu peetud. Kui metsamajandis olid tähtsamad sündmused, siis olid alati ka mesinikud kutsutud, kuigi nad ei pruukinud sellega üldse seotud olla. Kõik olid sel ajal mesindusest huvitatud, mett ostsid ju ka metsamajandi töötajad. Ent palju sõltub ka mesiniku esinemisvõimest ja suhtumisest – kui ongi halvad ülemused, siis peab vähemalt hea diplomaat olema.

Kuna Porkuni metskonnas arendati mesindust omal ajal tugevalt, saadi metsamajandist peaaegu kõik, mis taheti, aga mitte alati esimese korraga. Kuna tollane direktor Simo Nõmme oli autoritaarne – isegi kilo naelade ost vajab tema allkirja –, tuli olukorrale diplomaatiliselt läheneda. Kui Maidul oli vaja direktori jutule saada, uuris ta kõigepealt tolle sekretärit Imbilt ülemuse tuju kohta. Vahelt vastas Imbi: „Ära täna sisse mine” – siis ei läinud ka. Teinekord oli nii, et kohe kui ukse paotasid, kostis sealt: „Tere, Mait, sa tulid mind vaatama” – siis oli õige aeg. Enamasti vastas Nõmme ettepanekutele esiti eitavalt. Mõne aja möödudes, kui ta oli jälle mesilas käimas, tuli ja ütles: „Teeme nii, nagu sa enne rääkisid.” Kui see oli juba nagu tema mõte, siis oli teine asi, jutustab Mait.

Metsamajandite mesindus kestis Nõukogude Liidu lõpuni. 1991. aastal läksid metsamajandid laiali ja nüüd on jäänud maakonnapõhised metskonnad, igas ainult üks. Sellega lõppes metsamajanduse mesindus ning Mait ja Aime rajasid individuaalmesila. Mait esitas majandi direktorile ka mesila erastamise projekti, ent kui ta hulga aja pärast uuris, mis sellest arvatakse, oli direktori seisukoht resoluutne: „Selle lükkasin sahtlisse ja seal seisab see nii kaua, kui mina direktor olen.”

Majandi mesilased viidi Roela mesilasse ja jagati hiljem laiali. Nende endale saamiseks Mardlatele võimalust ei antud, sest direktor arvas, et erastamist ei tule – Mait tegi selle ettepaneku natuke liiga vara. Tegelikult oli pretsedent Tallinna metsamajandis olemas.

Seal toimunud nõupidamisel oli Mait teinud ettekande, milles rääkis mesilaste erastamisest. Pärast oli Tallinna metsamajandi noor direktor Tiits Maidult veel üle küsinud, et kuidas ta seda asja mõtles. Seejärel erastaski Tiits Tallinna metsamajandi mesila ära. Rakvere ei oleks olnud esimene. Kuna Maidule otse ei öeldi, oli pilt selge. Niisiis hakkas ta kohe iseseisvalt tegutsema ja ehitas omal käel kõik uued hooned, mis on tänini Mardlate õuel näha: mesindushoone tööde jaoks, kuurid ja elumaja.

Mesindamine

Vene ajal oli nii, et pandi hommikul neli tonni mett metskonna autole ja sõideti Tallinnasse puu- ja köögiviljakaubandusse, millega oli metsamajandil leping. Laadijad tõstsid mee maha ja terve aasta mesi oli sellega müüdud. Tänapäeval hakkab mee tilgutamine juba suvel peale, müümisega tuleb pidevalt tegeleda. Hulgi ei ole tasuv müüa. Mesi tuleb ise purkidesse panna ja siis on hoopis teine hind. Mee turustamine moodustab nüüd mesinduses talveperioodil lõviosa tööst. Palju ostetakse mesinike käest otse, aga on ka edasimüüjaid eri linnades ja firmad tellivad jõulukinkideks.

Noorema põlvkonna mesinikel on moodsamad võistelda mesilasperede arvu, mitte niivõrd toodangu pärast. Värskest Olustveres mesindusõppe lõpetanud noored soovivad, et saaks ruttu 100 peret või isegi 200, aga kogemusi neil veel ei ole, kui just ei ole tugevat eelpraktikat mõnes mesilas tehtud. Väga paljudel on mesilaste pidamine ebaõnnestunud, sest aastane õpe ei taga oskusi kohe nii suurelt tegutsema hakata.

” Nii kuldset aega, kui praegu on mesinduses ja terves Eesti põllumajanduses toetuste osas, ei ole varem olnud. ”

Samas rõhutab Mait, et nii kuldset aega, kui praegu on mesinduses ja terves Eesti põllumajanduses toetuste osas, ei ole varem olnud. Näiteks noortaluniku toetus, mis on mõeldud kuni 40-aastasele alustavale põllumajandusettevõtjale, on 40 000 eurot. See on mesindusega alustamiseks väga suur raha. Siis võibki juhtuda nii, et saab suure hooga peale hakata, aga stabiilselt jätkamiseks on kogemustest puudu.

Suure võistluslikkuse tõttu räägitakse praegu mee ületootmisest ja müügiraskustest. Meetootmine ei tasu enam ära. Kui mee hind läheb liiga odavaks ja turul on palju imporditud võltsmett, võib see mesindust oluliselt rohkem mõjutada kui mesilaste haigused. Seega on praegu hoopis turg peamine mesinduse lämmataja ja mesilasperede vähenemise põhjus, mitte haigused ja keskkonnamuutused. Seepärast peetaksegi tuhandeperelisi mesilaid. Väiksem perede arv tasub end ära vaid juhul, kui suudetakse mett kõrgema hinnaga turustada ja selleks on vahemeheta kodumüük.

Mesilaste haigused ja ravi

Mesinduses on mitmeid haigusi. Varroatoos on tõsine lestatõbi, mis jõudis 1970-ndate alguses Eestisse. Kui sellega pidevalt ei tegeleta, siis mesila sureb kindlalt ära. Ta hääbub küll pikkamööda, mitte järsku. Ilma ravita on mesila umbes kolme aastaga läinud. Kusjuures sellist tõhusat ravi, mis lesta täielikult hävitaks, ei ole olemas. Alati jääb osa parasiite alles ja hakkab uuesti arenema. Ainuke võimalus on lesta arvukus kahandada nii palju, et ta ei ole enam kliiniliselt ohtlik.

On ka teisi vähem laastavaid hädasid, mis mesilasi kimbutavad – umbes kümnekond haigust. Nüüd on tulnud ka viirused, neid on mesilastel kokku 14. Õnneks kõiki neid Eestis ei ole. Kui lesta sööb nagu väike röövik mesilasele looke vahelt augu sisse, imeb

mesilase hemolümfri ära, saavad ka viirused vigastuse tõttu sisse. Praegu levivad Eestis kolm põhilist viirust, mis just lesta järellainena nõrgestatud peresid kimbutavad.

Varraotoosi esimese lainega suri Porkunis kaks kolmandikku mesilast ära. Siis poputasid mesinikud neid, kes alles jäid, ja nendest paljundati jälle uued. Esimese aasta peredele tänu haudmevahele varraotoos nii rängalt ei mõjunud. Seepärast olid uued pered tervemad. See oli üle-eestiline võitlus ja pani muretsema, mis üldse edasi saab.

Esialgu tehti lestatõrjet ravimiribadega. Pikemat aega kasutasid Mardlad Vene päritolu Fumisani, kuid lestal tekkis selle suhtes resistentus. Ühel sügisel suri kaks mesilasperede gruppi peaaegu ära. See ehmatas neid niivõrd, et nad lõpetasid kohe ribadega ravimise.

Siis tulid happed. Kõigepealt oli sipelghape, mille tõttu hukkusid mesilasemad. Seejärel katsetati oblikhappega, mille retsept oli esialgu ilma suhkrulahuseta – praegusega võrreldes poole suurema happekogusega vesilahus. Selle retsepti andsid Mardlatele soomlased. Mait teab üht mesilast, kus tehti nende retsepti järgi ravi ja pooled mesilaspered said hukka. See oli liiga kange. Praegune oblikhappe vesilahuse retsept, mida tilgutatakse kärjetänavasse, on selline: 1 liiter vett, 1 kilo suhkrut ja 75 grammi oblikhapet.

Hiljem jõudsid siia veel sellised ravimid nagu Bipiin ja Amitraz, mille toimeaine on amitraas. Porkunis saadi esmalt amitraasi kontsentraati, mille retsept nägi ette 7 tilka amitraasi 3 liitri vee kohta. Sedagi anti tilgutamise teel kärjetänavasse, aga hiljem saadi juhised lahjemaks lahuseks ja Maidu mälu järgi segati 2 liitrit vett ja 1 ml amitraasi. Amitraasi on imelik ravim, mida ei tohi seaduse järgi riiki sisse tuua, aga millega ravimine pole keelatud – seda on Mait veterinaaridelt kuulnud. Seetõttu on mesiniku otsustada, kas ta seda kasutab või mitte. Tegemist on ühe efektiivseima ravimiga.

Varroalest muutub järjest ravimite suhtes resistentseks, räägitakse, et juba ka hapete suhtes. Nii läheb ravi mõju pidevalt

nõrgemaks ja samal ajal ei ole uusi tõhusaid ravimeid juurde tulnud. See muudab mesinduse olukorra halvemaks. Siiski loodavad Mait ja Aime, et ükskord töötatakse varroatoosi vastu välja selline tõsine ravim, nagu on inimeste haiguste puhul vaktsiinid.

Vanasti, enne Maidu teadmisi, oli kõige rängem haigus haudmemädanik. Seda nimetati rahvasuus mädakoja haiguseks ja seda levis kaht liiki: Euroopa haudmemädanik ja Ameerika haudmemädanik. Ameerika oma on hullem, sest see hävitab nii avatud kui ka kaanetatud haudme, Euroopa oma võtab ainult kaanetatud. Kui haudmemädanik sisse lõi, siis ei olnud sellest pääsu. Päästis see, kui tulid antibiootikumid – penitsilliin, streptomütsiinid ja teised.

Maidule teadaolevalt haigestus Rakvere kandis Kullaaru soovooi mesila rängalt Ameerika haudmemädanikku umbes siis, kui tema mesinduskoolis käis, 1954.–1955. aastal. Antibiootikumid tulid käibelega sõja lõpus, kui nendega sõdureid raviti; mesinduses vast kümme aastat hiljem ning nendega raviti Kullaaru mesila puhtaks ja see jäi ellu. Praegugi kasutatakse antibiootikume, aga kardetakse, et see jõuab mee sisse ja sealtsaude inimesesse ning siis ei pruugi antibiootikumid mõjuda, kui vaja on.

Eks mesilasperede suremine paneb alati muretsema. Tollal peeti normaalseks 10-protsendist kadu. Kui see suurenes, siis oli probleem, sest nõukogude ajal oli kohustus täita riigiplaani. Varroosi ajal tuli sügisel lihtsalt rohkem peresid panna talvituma ja asi lahendatud, seletab Aime. Temal olid alati tagavaraperede osakond, mida ta riigikontrollile ei näidanud. Nii et neil ei olnud mesilasperede arv kunagi alla kohustusliku normi. Selleks pidi muidugi suve jooksul varuema peresid rohkem ette tegema, et põhigruppides ei tekiks puudujääki, sest viimaste pealt arvutati palka.

Mesindustöö sõltub palju ilmast. Kui on vihmane, siis ei toimu mitte midagi – ei saa mesinik ise mesilaspere juurde minna ega saa mesilased lennata ja mett korjata. On olnud selliseid ikaldusaastaid, näiteks 1974, et peaaegu terves Eestis ei saadud toodangut. Porkuni

mesilal oli sel aastal palju peresid ühes kohas. Alles augustis, kanariku õitseajal, olid ilmad head ja vaid Pärnumaal saadi sel aastal ilus toodang.

Mesinike tervis

Vanasti öeldi, et mesinikud elavad kaua ja tervelt, sest mesilase mürk ravib kõik haigused ära. Mait mäletab, et tema noorusajal arvati, et mesinikud ei haigestu isegi vähki. Nüüd näib siiski, et mesinikud põevad ümberringi täpselt samu haigusi, mida teised. Seega on kas haigused läinud võimsamaks või mesilase mürk jäänud lahjemaks.

Siiski teab ta, et kõik mesilassaadused on raviva omadusega, alates mesilasmürgist. Inimesed toodavad ja tarbivad mesilastelt 9–10 eri produkti: mesi, õietolm, suir, tarupigi ehk proopolis, haue, vaha, toitepiim, mürk jm. Nüüd on veel Venemaalt tulnud mesilaste ekstrakt, mis on sisuliselt piirituses leotatud mesilased.

Mait ütleb, et ta pole elus haige olnud. Mürk turgutab tervist ning külmetushaiguste ja viiruste vastu on mesinikul käepärast tarupigi ehk proopolis. Sellest looduslikust antibiootikumist tehakse alkoholitõmmis. Kui näiteks kurk hakkab valusaks minema, lahjendatakse veega ja puhastatakse kurku. Ennetavalt ja ole saades võib selle abil haigusest pääseda.

Ka Aime kiidab korduvalt oma tervist ja mesilasmürgi kasulikkust. 85-aastasena võtab ülimalt vitaalse olekuga naine arstikabinetist vaid verevedeldajaid. Mesilastelt tarbib ta lisaks meelega suira, mis on kõikide vitamiinide alus ning mida ta sööb igal hommikul ja õhtul peotäie. Muid tervisemuresid tal ei ole – nii palju on ta elu jooksul mesilastelt süsti saanud, et ükski liiges ei valuta. Ta sõbrannad on kas puusadest või põlvedest ära või on liigesed jämedad. Talle meenub, et isegi see üksainus tüdrukust praktikant, kes kunagi neil Porkunis oli, kurtis puusaprobleemi. Aime soovitas

talle nõelamisravi, nii et ühest nõelast 15-ni ja tagasi, ning praktikalt ära minnes ei tundnud neiu üldse enam puusavalu. Järelikult mürk ravis tal selle ära, arvab Aime. Mesinik saab iga päev ühe süsti, kui taru juurde läheb, selgitab naine, nii et hakake aga mesinikuks.

Tänapäeva mesinik töötab aga skafandris ja pealaest jalatallani kombinesoonis ta nõelata ei saa. Aime ja Maidu noorusajal oli mesinik nagu doktor – mesinik töötas kaabu ja valge kitliga. Varrukad võisid kinni olla, aga mesilased pääsesid nahale lihtsamini ligi.

Sellega meenub Maidule naljakas seik. Nimelt kunagi pisikesena murdis tütar käeluu ja vanemad sõitsid kiiruga Tapale haiglasse, endil valged töökitlid veel seljas. Kui käsi oli paika ja kipsi pandud, rääkisid tohtrid, et nad olid ära ehmatanud, kui võõrad näod valgetes kitlites sisse astusid – et tulid revidendid. Olid hoopis mesinikud. Nii et selline naljakas õnnetus.

Korjekultuurid

Kui Mait ja Aime Porkunis alustasid, oli kord niisugune, et kui käidi mesilastega kuskil rännul, siis sügiseks pidid kõik pered tagasi õuel olema. Ülemus tahtis need kõik üle lugeda. Soomes aga oli välja arenenud selline süsteem, et mesilaspered on püsivalt gruppidega aasta läbi metsades laiali. See gruppide kord jõudis ka Eestisse ja enam polnud vaja neid oma asukohast sügiseks kokku tuua.

Kui oli keskusesse kokkuveo ajastu, siis kasvatati Eestis silokultuurina valget mesikat, kusjuures mõnes majandis väga palju. Mait sai Vohnja kolhoosi peaaagronoomiga tuttavaks ja kokkuleppele, et too jätab 10 hektarit mesika seemnepõldu. Porkuni mesilasi veeti 20 aastat sinna mesika äärde rändekorjele.

Samal ajal olid neil teised grupid juba metsadesse metsavahtide juurde metsakorjele paigutatud. Lõppkokkuvõttes oli sügisel mett ühepalju mesikapõllu mesilastel ja metsagrupil. Siis oli selge, et pole

vaja üldse mesikapõllule tarusid enam vedada, vaid mõttekam on need alaliselt metsa viia. See oli üks korjealade parandamise võte.

On olemas ka spetsiaalsed meekultuurid, näiteks keerispea. Maidul pole sellega küll suurt kogemust, aga ta arvab, et ilmselt on keerispeaga täpselt sama asi – sealt pruugib mett saada küll, aga mitte rohkem kui metsagrupist. Neil on veel kokkupuude valge ristikuga. Rakvere rajooni Väike-Maarja kolhoosis oli valge ristiku seemnepõld. Seemnekasvatuseagronoom palus Mardlatel mesilased sinna tolmeldama tuua. Nad panid mesilased metsa ja ristikupõllu piirile ritta. Tekkis hoopis olukord, et mesilased lendasid metsa ja valge ristiku peale ei läinudki.

Mait küsis Rohtla Antult, kes on muuseas ka tuntud agronoom, milles on küsimus. Antu selgitanud, et valge ristik loob mügarbaktereid ja kui põldu veel väetada, siis on see üleväetatud ega anna seetõttu nektarit. Mesikapõldudega oli ka nii, et tihedalt ja võimsalt ei saanud nii suurt toodangut kui parajalt hõredalt mesikapõllult. Nii et Mardlad ei ole spetsiaalselt mesikultuurtaimi mesilaste jaoks kasvatanud, sest nende tasuvus on looduskorjega samasugune, seega pole vajadust.

Eestis ei ole otseselt meetaimi laialdaselt kasvatatud. Mõned on väikestel lappidel katsetanud. Nüüd on küll hakatud mõnel pool tatart uuesti kasvatama. Põhja-Eesti vaesed mullad selleks hästi ei sobi, siin viljeleti kartulit, aga Lõuna-Eestis on tatart juba ajalooliselt kultiveeritud.

Mesi

Mesi maitseb erinevate korjemaade puhul erinevalt. Seetõttu on maitse aastakümnetega muutunud. Mesi tuleb nüüd tõesti liigiliselt, monomeena, ütleb Mait. Näiteks õitseb raps siis, kui teisi kultuure üldse ei ole ning metsaski on sellel ajal vahe sees. Rapsimesi on

omaette maitse ja struktuuriga. Tatar ja kanarbik õitsevad enam-vähem ühel ajal, aga üks põllul ja teine metsas, nii et oleneb, kumba korjemaana kasutatakse. Tatramesi on tume nagu maltoosa ning isegi selle maitse ja lõhnaga. Kuigi tatar pidavat hästi mett andma, kasvatatakse seda siin siiski suhteliselt vähe ja seda mett tuuakse hoopis Leedust sisse.

Meeärist rääkides ütleb Mait, et mett kiputakse tänapäeval väga palju solkima. Nüüd on sakslased tulnud välja uue tehnoloogiaga, mille abil saab kohe ära öelda, kas tegemist on

meega või suhkrusiirupiga. Selle (tuumamagnetresonants)tehnoloogiaga oli viimasel Apimondia kongressil Kanadas ootamatult suur skandaal korraldatud, sest mesinikele tuli see üllatusena. See võiks meevõltsijaid natuke hirmutada.

Mait arvab, et enamikul eestlasel peaks olema oma mesinik. Nii oleks õige, sest siis saaks inimesed temalt otse kvaliteetse mee ega peaks muretsema valemee pärast. Seda taktikat on Soomes hakatud arendama ja pikkamööda juurdub see ka siin. Kodumüügi puhul tekib kindel klientuur, kes käivad igal aastal või järjekindlalt paari purgi tagant mesiniku juures mee järel.

Mett tarvitavad Mardlad ise palju ja igale poole. Esiteks, nagu mesinikel ikka, käib see kohvi sisse ja söögitegemisel magusaine asemel. Aime teeb ise näiteks kompotte sisse ja kui nende söömiseks läheb, paneb igaüks mett oma maitse järgi peale, sest kuumutamisel häviksid vitamiinid ära. Aime tõdeb, et nad söövad tõesti palju mett – poole liitriga ei tule nädalas välja. Võib-olla see ongi aidanud elada.

Ühel aastal valmistati suure kanarbikume saagi jaoks press

HEA MESINIK

Mesinikuna tuleb olla hästi rahulik. Närvilisena vastu taru põrutamine ei tule kõne alla. Muidugi peab esimese asjana inimene tahtma seda tööd teha. Porkunis on selliseid praktikante käinud, kes ei taha enam sammugi taru poole minna. Nende õpetamisel ei ole mõtet. Head oskused on aga olulised.

Maidu meelest on kõige tähtsam, et inimesel oleks mesinduse vastu kutsumus ja armastus. Mesinikuna pole ülemust selja taga, nii et ta peab ise otsast lõpuni oma töö eest vastutama. Küll tuli vene ajal riigiplaani täita, ent ülejäänud oli ikka enda otsustada. „Elab ära küll, kui tööd teed,” sõnab Aime. Selleks et töö hästi läheks, peab asja vastu suur huvi olema, lisab Mait.

Eks mesilased on peale töö ka nagu koduloomad. Mesilaspere on ühe looma eest. Sada mesilasperet on võrreldav saja lehmaga laudas, arvab Mait. Mesilasperet võetakse tevikuna, kuigi selles on mitukümmend tuhat isendit. Teistest loomadest eristab neid veel tõsiasi, et kui haigused just ei tapa, on mesilaspere igavene – ta nooreneb iseenesest.

Aime ja Mait on mesinikutööd alati kahepeale teinud, nii et pidevalt oldi ninapidi koos. Kui tekib tööl konflikt, siis kandub see töö juurest koju. Niisamuti võib kodune pahandus vinduda töö juures edasi. See on ehk koos töötamise halb külge. Samas võidab töö palju, sest see tehakse perekondlikult kahepeale paremini ära. „Kuidas võtta, kumb on tähtsam?” mõtiskleb Mait. Vene ajal oli töö kindlalt olulisem. Aime lisab, et üks mehed on ju töö eest väljas, ja koduelu tehakse siis, kui jõuab. Vene ajal kiideti tõesti ikka töö järgi, ütleb Mait, ega koduste kohustuste eest ei kiidetud kedagi.

Mesilaste ja kommunismi vahele võib võrdusmärgi tõmmata, seletab Mait. Mesilasperes teevad kõik ühise asja nimel koostööd. Neil on plaanimajandus ja nad teavad täpselt, palju neil teha vaja on, ning vanuseliselt on tööjaotus paigas: kõige vanem

” Tüdimushood käivad mesinikul loomulikult peal, nagu iga tööga, aga neile ei tohi alla anda, vaid tuleb järjekindlalt edasi rühkida. ”

on korjemesilane, kõige noorem on kojamees. Samuti kaitsevad nad üheskoos peret – kui üks kedagi nõelab, lähevad teised appi. Inimesed võiksid mesilaste usinust eeskujuks võtta, siis oleks elu hoopis parem, arvab Mait.

Need peavad erilised inimesed olema, kes mesilasi peavad, on Aime kindel. Tänu pikale kogemusele ja hulgale praktikantidele on tal esimesel pilgul selge, kellest saab mesinik.

Nõu alustavale mesinikule

Maidu nõu alustavale mesinikule on mitte tüdineda sellest tööst ära. Seda ütles ta ka Olustveres värsketele lõpetajatele, kelle seas oli nende väimees Enn. Tema on nüüdseks Porkuni mesila üle võtnud. Tüdimushood käivad mesinikul loomulikult peal, nagu iga tööga, aga neile ei tohi alla anda, õpetab Mait, vaid tuleb järjekindlalt edasi rühkida.

Praegu alustatakse mesilaste pidamist suure bravuuriga, kohe sada peret. Mee hind on kõrge ja viimasel ajal on ka saak hea olnud, nii et loodetakse ruttu rikkaks saada. Kuid ei tasu meelt heita, kui see kohe ei õnnestu. Vahel läheb aastaid piisavale tasemele jõudmiseks, ent seni ei tohi lasta huvil mesinduse vastu kaduda. See on noorte mesinike seas suurim probleem, leiab Mait, seepärast on järjepidevus olulisim nõuanne.

TÕNIS TAAL

LAPSEPÕLV JA ESIMESED MESILASED

Tõnis sündis idüllilises Tudu külas ja veetis seal seiklusrohke lapsepõlve. Tudu oli toona 1500 elanikuga kompaktne külake, mida ümbritses kümnete kilomeetrite ulatuses mets. Selles Inglise külasid meenutavas kodukohas tundsid kõik kõiki ja uks pandi lukku vaid märguandeks, et pererahvast pole kodus, ning võti jäeti muidugi mati alla. Kõik vajalik oli seal olemas, kirikust lasteaiani.

Esimene mälestus mesilastest on Tõnisel pärit lapsepõlvest. Tal on meeles ilus suvepäev ja lapsed külaplatsil mängimas, tema ise üks nende seas. Ühel hetkel köitis nende tähelepanu Taalide üleaedne naaber Ruudi, kes toimetas mesipuu juures. Lapsed arutasid, kuidas ka mett saaks maitsta. Keegi lastes teadis, et suitsumasin töötab mädapuuga. Selge, seati sammud küla servast algavasse metsa ja naasti paraja lastiga nagu õiged mehed kunagi. Ruudil oli laste soovi üle ütlemata hea meel. Seltskond istus õues õunapuu all, Ruudi lõikas meekärje taldrikule tükkideks ja perenaine valas kruusidesse külma piima. See oli esimene kärjemesi, mida Tõnisel õnnestus süüa. Midagi nii meeliköitvat ja päikesekiirtes sillerdavat kuld kollast pole ta hiljem enam näinud.

Heino ja Valve Taal

Tõnise isa Heino (1928–2003) oli tehnikamees, kes oskas kõiki töid, ja kui ei osanud, siis õppis ära. Tudus andis külale ja tööstusele elektrit elektrigeneraator, mida käitis tohutult suur Škoda laevamootor, sest elektriliinid sinna tol ajal ei läinud. Heino oli üle küla mees, kuna oli selle mootori mehaanik, nii et temast sõltus väga palju. Ka olid Tõnise vanematel küla esimene sõiduauto, televiisor ja üks esimesi eratelefone – seda ilmselt just isa töö eripära tõttu, mis oleks ideaalis pidanud tähendama ööpäev läbi kättesaadavust.

Tänu sõiduautole oli isa vajaduse korral kiirabi eest ja vahel autojuht kohalikele ülemustele.

Tõnise ema Valve (1931–1988) oli suur raamatuarmastaja, lausa bibliofiil. Ta töötas Tudu metsapunktis raamatupidajana. Tõnisel on meeles, kuidas ema tiris teda kättpidi raamatukokku ja tänava-valgustuses kahvatus teeäärne metsaveoautode heitgaasidest määrdunud lumi. Poiss jonnis, et kodus on kõik kohad raamatuid täis, mis sinna raamatukokku veel minna, sõpradega oleks midagi palju põnevamat teha. Nüüd on ka Tõnis bibliofiil ja teeb ise oma ettevõtte raamatupidamist.

Vanemate eriline suhtumine kõigesse elavasse vormis Tõnise ellusuhtumist ja mõjutas hilisemat üleminekut mahemesindusele. Näiteks oli nende koer külas ainuke, kes ei olnud ketis, vaid käis pereliikmena oma tahtmise järgi sisse-välja. Praegu on see ehk tavaline, ent sel ajal mitte. Koera koht oli ketis ja naise koht köögis. Aeg oli selline. Niisuguseid võib-olla tühistena näivaid näiteid võib Tõnis vanematest palju tuua, mis tagantjärele vaadatuna teevad kokku erakordse kaastundliku maailmatunnetuse.

Esimesed mesilased

1968. aastal lahkus Roelas üks kauge sugulane, kellest jäi maha kaks mesilasperet. Isa, kes mesilastest küll midagi ei teadnud, tundis moraalselt kohustust need üle võtta. Tõnis mäletab koos teiste külalastega põnevust mesilaste saabumise üle. Kuna oli hilissügisene aeg, siis olid mesilased tarus ega pakkunud laste pettumuseks erilist elamust.

Kord märtsikuus, kui lumi oli veel sügav, aga ilm ilus, toimus midagi imelist – terve õhk oli järsku mesilasi täis, lendasid ja sumisesid. Ühtäkki oli kogu lumi sinna kukkunud mesilastega kaetud. Isa oli kodust ära ja Tõnis kahlas koos emaga, ise vööni lumes, ning

” Vanemate eriline suhtumine kõigesse elavasse vormis Tõnise ellusuhtumist ja mõjutas hilisemat üleminekut mahemesindusele. ”

korjasid neid pimedani karpidesse. Putukad pandi sooja ning pakuti suhkruisurupit ja mett, mida nad ei tahtnud. Mis veel kummalisem, mesilased tundusid väga rahul olevat. Hommikuks olid nad kõik parematele korjemaadele lahkunud. Aastaid hiljem sai Tõnis aru, et need olid ületalvitunud vanemad mesilased, kes viimase panu-sena lendasid tarust välja surema, et pere tööd vähendada. See oli vapustav kogemus, kuigi tagantjärele mõttetu tegevus, ent näitas jälle ema suhtumist elavasse.

METSAMAJANDI MESINIKEKS

Tudus olid suuremad tööandjad metsapunkt ja metskond. Metskond tegeles metsa kasvatusena ning metsapunkt lõppraiate ja puidu töötlemisega – tehti labidavarsi, kaste ja mida kõike veel. Kõik oli seal metsaga seotud. Rakvere metsamajandi direktor, endine Tudus metsapunkti juhataja ja perekonnasõber Simo Nõmme hakkas isa meelitama, et too läheks Roelasse metsamajandi mesinikuks. Vana mesinik, Mai Endla isa Ferdinand Linno hakkas pensionile sättima. Heino ütles, et tema mesinikuks ei lähe, sest oma kahe pere põhjal ei tea mesindusest mitte midagi.

Nõmme oli aga muudkui keelitanud ja Tõniski utsitas isa tagant, sest talle väga meeldis mesila asukoht Liiva külas. See oli veel sügavamal metsa sees kui nende kodu Tudus – mets algas peaaegu ukse alt. Mesiniku sõiduvahendiks pakuti mootorratast, mille peale isa soovitas Simole endale mootorratast. Simo muigas ja lubas midagi välja mõelda. Mõtleski ja ametiautoks sai pikap

Heino ja Valve Liival mesindamas.

Volga. Löödi käed ning 1971. aastal said Valve ja Heino Taalist Rakvere metsamajandi Roela metskonna mesinikud. Sadakond peret asusid kõik mesilamaja juures ühes kohas, see oli tol ajal tavaline praktika. Isal oli plaanis esimese asjana need gruppidesse laiali vedada, milleks oleks küll saanud kasutada metskonna veoautot, aga edasiseks

perede hooldamiseks oli transport hädavajalik. Ju tal siis mingi ettekujutus oli, mida ja kuidas tegema hakata, arwab Tõnis.

Keegi polevat uskunud, et Heino mesinikutööga hakkama saab – võtta üle saja pere ilma eriliste teadmisteta. Tudu omad ootasid teda tagasi ja Roela metsaülem arvas, et uuest mesiniku elumajast saab varsti metsavahi kordon ja isast metsavaht. Tõnisele meenub üks humoorikas lugu. Tudu kandi mees, sõber Riks, kes pidas ka mõnd mesilasperet ja oli tuntud naljamees, lohutas Tudu rahvast, et Taalid on varsti tagasi. Tema oli neil külas käinud ja näinud, et mesilasperedes on kaks mesilast, üks korjab, teine valvab.

Mesiniku elumaja ehituseks võeti kohe Linnode elamise kõrvalt tükk metsa maha ja juba poole aasta pärast kolis pere sinna sisse. Nõnda jätkas Tõnis kooliteed alates 3. klassist Roelas. Koolitee kulges sinka-vonka kilomeeter läbi paksu kuusemetsa ja sealt veel kilomeeter edasi koolibussini.

Tollele ajale iseloomulikult ehitati ka laut. Tänapäeval tundub see ilmselt arusaamatu, ent sel ajal oli loomapidamine maal ka

mesinike seas pigem reegel. Isegi kortermajades elavad pered pidasid loomi. Selleks püstitasid nii majandid kui ka ehitati ise vastavalt võimalustele väga loominguulise arhitektuuriga rajatisi. Palgad olid maal väikesed, aga loomapidamine korvas selle kuhjaga ning seda soodustati igati ka kõrgemalt poolt – ülejäägi ostis riik ära.

Ka Taalidel oli Liival esimestel aastatel lehm ja lambad, nagu Tuduski oli olnud. Mõne aasta pärast loobuti loomadest. Tõnisele tundub, et sama tegi varem või hiljem enamik mesinikke. See oli tagantjärele hinnates protsess, mis ei olnud küll peamine, aga kindlasti üks oluline eeldus sisulise kutsemesinduse tekkeks, sest nüüd keskenduti täielikult mesindusele. Mesilasgrupis töötades muutus väga tülikaks jätta töö pooleli, et minna lehma lüpsma. Loomi tuli talitada kindlatel kellaaegadel ja heinagi tehti juunikuus kriitilisel sülemlemisajal. Majanduslikus mõttes peeti tollal eramajapidamises üht lehma võrdseks kümne mesilasperega. Mõttekam oli pidada majandi mesilaste kõrvalt ka isiklikke peresid, mida enamik mesinikke tegigi. Mee ja või hind olevat olnud juba Esimese Vabariigi ajal võrdsed, on praegu ja ilmselt ka edaspidi. Kusjuures muruniitmine oleks tol ajal maal tundunud pühaduse teotamisena, iga viimane kui rohulible läks talviseks loomasöödaks.

Esimesed aastad Liival olid päris pingelised – kas just higi, veri ja pisarad, aga vaeva nähti kõvasti, meenutab Tõnis. Tol ajal said lapsed väga palju infot vanematelt, sest telekast tuli vaid „Tipp ja Täpp”, sõjafilmid ja „Vremja”. Siiski oli mõnel korral nädalas saateid, mida vist küll enamik Eesti peredest üksmeelselt teleka ette vaatama sättis, näiteks „Koosta pere”, „Horoskoobi laulud” ja „Reklaamiklubi”, meenutab Tõnis. Siinkohal tsiteerib ta Valdur Mikita tabavat tähelepanekut, et vanasti televiisor ühendas, nüüd lahutab. Seega veetis Tõnis suure osa vabast ajast vanematega koos. Ta õppis nende kõrvalt ja koos nendega ning püüdis aru saada, mida nad teevad ja kas äkki saab midagi paremini teha.

Esimesel tööaastal helistas isa igal hommikul kuhugi ja kellelegi, sügas siis kukalt ja läks tööle, kirjeldab Tõnis. Isa ei kartnud näida rumal, ent ta ei tahtnud olla rumal. Viie aastaga jõudsid nad vabariigi tippu, esimese kolme hulka.

1977. aasta ülevõtte Roela mesilast on oluline: isa ja ema said hakkama. Pildil on isa Heino, ema Valve, eesti hagijas Penno, 15-aastane Tõnis, käed ristis, ja vasakul eelmise mesiniku Ferdinand Linno lapselaps Tõnu jalgrattaga. Taustal olev mesilamaja valmis

1977. aastal Roela mesilas

1967. aastal ning juurdeehitus, renoveeritud saun ja lisana pidu-/jahisaal 1976. aastal. Pildil on näha tolle aja tüüpiline mesiniku riietus: valge kittel, meestel õhuline kaabu, naistel pearätik. Näovõrk oli küll olemas, aga seda kasutati harva. Selle kohta öeldi „mesilaste püüdja”, mesilane saab sisse, ent välja enam mitte.

Esimest mesiniku täiskombinesooni nägi Tõnis 1991 aastal. Riietus on tegelikult väga tähelepanuväärne selles mõttes, et vaatamata piiratud võimalustele tõumaterjali hankimisel ja tõuaretusel saadi sellega siiski suurepäraselt hakkama. Ametlik tõug oli krain. Keelatud vili ei pruugi mitte ainult magusam olla, vaid ka parem, vähemalt osale Eesti mesinikele. Kontrabandina põhiliselt Soomest sisse toodud itaalia mesilasemade munetud vaglاراame jagati edasiseks vageldamiseks omavahel lahkesti. Justkui oma klubi oli. Isegi Rakvere metsamajandi direktor Simo Nõmme on emasid üle piiri toonud, seda ikka mesinduse edendamiseks. Tõnis ei kujuta ette, mis oleks

”

**Isa ei kartnud näida rumal,
ent ta ei tahtnud olla rumal.**

”

juhtunud, kui tema oleks vahele jäänud. Ta mäletab, kui isa juba pensionil olles kurtis, et mesilased on liiga rahulikud, võiks rohkem nõelata saada. Ju ta siis väärtustas nõelamist kui tervisele kasulikku, mõtiskleb poeg.

Tõnisele meenub naljakas lugu algusajast Roela-Liival ja vanast mesinikust Linnost. Kui ta poisikesena uue kohaga tutvus, avastas ta kuuseheki alt kummalised pikad, vast viiemeetrised kastid. Küsisid siis isaga Värdis käest, millega tegu. Mesinik seletas, et pärast sõda võis majapidamises olla vaid üks lehm, viis lammast, viis mesilasperet – mitte rohkem (arvud võisid kolhooside ja sovhooside puhul erineda). Kuna Värdis oli alati mesilasi pidanud ja talupojatarkust oli kogunenud, siis leidis ta nii pikad lauad, kui juhtusid olema, ning tegi neist pikad kastid. Igas neist oli sees viis peret, ent tehniliselt üks. Nii et kokku oli viis taru, viis peret. Kui volinik tuli, luges ta kokku viis, kõik sobis. Võib-olla sai ta enne tarude lugemist ka klaasi meeviina, naljatab Tõnis. Niimoodi lahendati probleemid.

Simo Nõmme

Rakvere metsamajandi direktori Simo Nõmmeta poleks vist metsamajanduse mesindust olnud, ütleb Tõnis. Tudu lähedalt Onurme külast pärit Nõmme alustas lihttöölisena Tudu metsapunktis, tõusis selle juhatajaks ja edutati 1962. aastal Rakvere metsamajandi direktoriks. Tähelepanuväärselt julge otsusena asutas ta juba oma teisel ametiaastal Eesti esimese metsamajandi mesila Porkunis, kus mesinikuks hakkas Mait Mardla, ja 1964. aastal Roela metskonna mesila, kus

Simo Nõmme ja metsamajandi vilgas kultuurielu

mesinikuks oli Ferdinand Linno. Simo eestvedamisel anti avalööks metsamajandite mesindusele ja paljudele muudele ettevõtmistele. Mesilatele järgnesid kala-, tõuhobuste, roosi- ja jahikoerte kasvatused, ulukiliha konservitsehhi ja Simo saunsuvilad, mida müüdi üle liidu kuni

Kamtšatkani välja. Kõik need ettevõtmised – tolleaegse nimega kõrvalkasutus – olid võimalused, mitte kohustused, ning kujundasid Rakvere metsamajandist võrreldes teistega oluliselt mitmekisema majandi. Kõrvalkasutuse tulust tuli riigile maksta kõigest 5%, seega kui ettevõtmine õnnestus, oli see kohalikule elule väga kasulik. Juurde tuli palju häid ja huvitavaid töökohti ning maale kerkis lugematu hulk ühepereelamuid ja töötajatele sai pakkuda ka muid hüvesid. Nõnda püüdis Simo Nõmme ja kahtlemata ka paljud teised edukate majandite juhid keeta Nõukogude Liidu suure paja servas olemasolevatest ressurssidest rammusamat suppi, seda püüdis teha tol ajal kogu Baltikum.

Unelmate öö

Tõnis mäletab Nõmmet ammusest ajast. Seoses Simoga on Tõnise mällu sööbinud üks öö poisipõlvest, kui ta võis olla umbes 11-aastane. Simo tuli ühel septembriõhtul koos autojuhiga relvastatult Taalide poole, isa Heino võttis ka püssi ja sõideti Tudusilla vahtkonda, kus

karu üht mesilagrupperi kimbutas. Tol ajal tuli elamuste saamiseks endal nina tuules hoida, seega ronis Tõnis ka autosse. Metsavahiks oli Verner Vommm.

Veel peaaegu 50 aastat hiljem näeb Tõnis vaimusilmas järgmist pilti. Öö töötas tulla jahe ja mehed otsustasid, et väike külmarohi ei teeks paha. Minki tupp. Toas oli soe ja hubane, perenaine askeldas, pliidi all vurises tuli. Kuskil pärapõrgu vahtkonnas on ennast mõnusalt köögilaua taha sisse seadnud direktor, metsavaht ja mesinik, laual konjak, püssid seina ääres rivis. Ajavad mõnusalt juttu ja poisile tundub, et karujaht jääb küll ära. Vähemalt olid meeste jutud huvitavad, alati leidis midagi põnevat ja õpetlikku kõrva taha panemiseks. Mehed said vist ise ka aru, et jahist ei tule midagi välja. Aga oleks piinlik lugu olnud, kui toas juttu aetakse, konjakit limpsitakse ja mõmmik samal ajal mett mugib. Simo ütles siis: „Kuule, Tõnis, siin on püssid, siin padrunid, mine pöruta õige iga tunni tagant paar pauku taeva poole.” Asja arutati veel ja leiti, et poole tunni tagant on ehk kindlam.

Oh sa poiss! Tulemas oli unelmate öö. Mehed vahest ikka lubasid püssi lasta, aga see, mis nüüd saama hakkas, ületas kõik ootused. Mesilagrupp asus kordonist umbes 100 meetri kaugusel. Iga poole tunni tagant väljub majast poisike, pisut pikem kui käes olev kaheraudne 12-kaliibriline jahipüss, silmad säramas kui taevatähed, murrab püssi lahti, lükkab padrunid rauda, vabastab kaitseriivi,

” Poiss tunneb ennast nagu tõeline hirvekütt, paneb siis püssi palge, suunab tähistaevasse ja vaikuses kaigub kaks kõrvulukustavat kärgatust, torudest väljuvad tulekeeled, poisi ülakeha nõksatab tublisti püssi tagasilöökidest. ”

sammub pimeduses tarude juurde, kuulab öö hääli, nuusutab öö lõhnu, kiiret pole. Poiss tunneb ennast nagu tõeline hirvekütt, paneb siis püssi palge, suunab tähistaevasse ja vaikusel kaigub kaks kõrvulukustavat kärgatust, torudest väljuvad tulekeeled, poisi ülakeha nõksatab tublisti püssi tagasilöökidest. Murrab püssi lahti, eemaldab kestad, tõmbab mõnuga ninna põlenud püssirohu hõngu ja puhub torud suitsust tühjaks. Eemal passib pahur karu, kõht korisemas, midagi magusat kuluks marjaks ära, millal need tüütud tegelased ometi siit kaovad. Iga asi saab kord otsa ja kell hakkas juba 5 hommikul saama, kui lahkuti – kes kooli, kes tööle. Mõned tunnid hiljem helistas metsavaht Vomm isale ja teatas pidulikult, et pärast seltskonna lahkumist külastas mesilasi mõmmik.

METSNIK JA MESINIK

Pärast kaheksanda klassi lõpetamist ei teadnud Tõnis, mis elukutset ta tahab pidada, kas metsandus või mesindus. Muud valikud ei kuulunud isegi kaalumisele. Nooruse uljuses arvas ta, et teab metsast ja mesindusest kõike ning Eestis pole inimest, kellel oleks talle veel midagi nende kohta õpetada. Noorus on ikka üks ütlemata imeline aeg, usub Tõnis. Sõbrad, kes olid Luua metsakooli läinud, hakkasid aga rääkima imelikke asju metsast: küll saab seda kasvatada, kaitsta, hooldada, viiel eri moel raiuda ja mis kõik veel.

Tõnis käis Rakveres keskkooli läbi ja lükkas sellega elukutsevalikut edasi. Seejärel püüdis ta EPA-sse metsanduse erialale astuda, ent jäi suure konkurentsi tõttu välja. Pärast sõjaväge proovis uuesti ja asuski metsandust õppima.

Metsa ja mesilaste vahel on Tõnis kõõlunud kogu elu. Kui noormees sõjaväkke läks, alustas isa oma koha ehitamist. Pärast Tõnise ajateenistust ehtasid nad edasi juba koos, isa muidugi põhiliselt. Ju siis kõhutunne oli Heinole märku andnud, et ükskord pensionile

minnes peab tal olema oma kodu, kuhu minna. 1986. aastal sai uus maja valmis ja pere kolis sinna. 1988. aastal, kui isa pensionile läks, võttis Tõnis metsamajandi mesiniku koha üle. Siis puhusid juba uued tuuled. Üks ajastu oli lõppemas, midagi täiesti uut algamas. Seda ametit pidas ta neli aastat ja 1992. aastal erastas Tõnis majandi mesila mesilased. Lõppes Rakvere metsamajandi Roela metskonna mesila ajalugu ja algas Taali mesila oma.

Kokkuostusüsteem

Kutselised mesinikud pidasid riigi mesilaste kõrval ka isiklike peresid ja meest oli lihtne lahti saada: vurritasid ära, villisid 40-liitristesse piimanõudesse ja viisid lähimasse kokkuostupunkti. Nõukogude ajal oli hästi toimiv riiklik kokkuostusüsteem. Osteti isegi mutinahku, 20 kopikat tükk. Mee eest maksti kokkuostus küll vähem, kui väiksemas taaras otse tarbijale müües, aga see-eest oli lihtsam viia mesi suurtes nõudes kohale ja raha laekus probleemideta arvele. Mingeid makse tasuma ei pidanud.

Sel ajal oli paljusid asju keeruline hankida, kuid siiski saadi hakkama. Kui viidi mingi hulk mett või kaltsu kokkuostu, sai õiguse autokumme osta, mis olid väga defitsiitsed. Mee puhul pidi olema kehtiv isikliku mesila pass ja passis ka veterinaararsti märged. Kuni põhikooli lõpuni koguti sõpradega taskuraha hankimiseks metsast põhiliselt pajukoort ja pihlakamarju, mida samuti kokkuostus vastu võeti. Peedipõllul kõplamine tundus metsakandi poistele õudne tegevus olevat.

1990-ndate algusaastatel see süsteem kadus ja nagu paljud teised oli ka Tõnis probleemi ees, sest mee müük läks raskeks. Kogemus puudus ning ajad olid majanduslikus mõttes rasked ja kindlasti ei olnud mesi esmatarbekaup. 1994. aastal kutsus Roela metsaülem Mati Org Tõnist tööle metsnikuks. Nagu linnatänavatel

olid ka metsas keerulised ajad. Palju oli metsavargust ja röövraiet. Positiivne oli see, et iga lahendatud juhtumi eest, mis kohtusse jõudis, maksti korralikku tulemustasu. Metsnikuna töötas Tõnis kuni 2008. aasta suure metsandusreformini.

Metsnikuna oli tollal kogu ahel metsniku organiseerida – alates metsa kasvatamisest, hooldamisest kuni lõppraieteni välja. Praegu on see konveieritöö, iga metsnik ajab oma kitsast rida ja ilmselt puudub tal teatav tervikpilt. Sellisena ei oleks Tõnis tahtnud seda tööd jätkata.

Kõike koos

Tõnis tutvus Ailiga pärast ajateenistust 1983. aasta märtsis naiste-päevapeol ja kokku nad jäidki. Sealmaalt on nad üheskoos olnud metsnikud ja mesinikud. Naisega vedas, lausub Tõnis. Aili on samuti pärit pisikesest külast metsaveerel ning on seepärast sarnase taustaga ja sama hakkaja – oskab käsitleda enamikku tööriistu ja hiiri ei kardada. Nõnda on peaaegu 40 aastat kogu aeg ninapidi koos oldud ja tööd tehtud, isegi metsavargaid taga aetud. Tõnise meelest on see suurepärane, et kõike saab jagada ja üksildust pole võimalust tunda. Näiteks algavad hommikud neil tavaliselt tund aega kohvi juures, talvel kamina ees, ja koos eesolevat päeva plaanides. Lisaks on alati olnud seltsiks miljonid mesilased.

Kui Tõnis 1994. aastal metsnikuks hakkas, siis jäi tal üle saja mesilaspere alles. Hakkama said Tõnis ja Aili mõlemaga tänu koostööle, nii metsas kui ka mesilas käidi kahekesi. Hea oli see, et mesilased olid endiselt metsavahtide kordonite juures, nii et kõik oli lähestikku. Metsnikuna oli sel ajal peaasi, et töö tehtud on, mitte see, millal ja kuidas tegid. Sama lugu oli mesilastega.

Metskondades algas 1997. aastal koondamislaine, nii et lõpuks olid Roelas järel 30 inimesest vaid kaks, raamatupidaja ja Tõnis. Ta

leidis ennast lõpuks tööl olevat Triigi metkonnas, kus oli metsa-ülemaks Alo Ling. Töö muutus närviliseks, sest kõik muutus pidevalt, tööpiirkond järjest suurenes ning järjepanu tuli end uute programmide ja nõuete järgi ümber koolitada. Vaikselt hakkas Tõnis lootma, et see ära lõppeks, aga ise ei raatsinud ametit maha panna. 2008. aasta koondamisega otsustati see tema eest ära ja sellest ajast on kaasad põhikohaga mesindusega tegelenud. Siis sai jälle kergemalt hingata, meenutab ta. Muidugi on riigitöö hea, sest maksud on makstud ja pidev sissetulek kindlustatud. Aga vabadus maksab ka midagi, nagu on üks Tõnise sõber lohutuseks öelnud.

MESINIKUTÖÖ

Metsamajandi mesindus

Mesindus eeldab enesedistsipliini. Kuna mesinik vastutab oma mesila eest, siis peab ta end ise tööle sundima. Tõnis meenutab, et nii isa Heino kui ka Mait Mardla olid selles osas eeskujulikud. Heino oli võtnud endale rutiiniks hommikuti punkt kell pool üheksa toast välja üle õue mesilasse tegutsema minna. Maidu kohta meenub Tõnisel, et tema läks igal hommikul kell 8 tööle. Tõnis nägi ka, et paljud ei suutnud sellega harjuda, sest enese sundimine ei ole kõigile lihtne ja mesiniku töö ei sobi igapähele. Muidugi kohustab ka asjaolu, et mesilased on elusad ning mesinik ei taha, et neil tema süül, tegemata töö pärast halvasti läheb. Mesinik pakub mesilastele justkui katust, kaitseb kahjurite, haiguste ja karude eest. Mesinik püüab anda oma teadmiste kohaselt parima, et mesilastel hästi läheks, ning mesilased annavad oma parima mesindussaaduste näol – selline koostöövorm on mesindus.

Lisaks vanematele ja Mardlatele on Tõnisele suureks eeskujuks ka Energia kolhoosi mesinikud Mari ja Lembit Ellamaa. Kui Lembit

rääkima hakkas, jäi Tõnis, suu ammuli, kuulama. Ka juba vanuigi, kui aeg-ajalt telefoni teel suheldi, rääkis Lembit ikka kirglikult, mida teha uutmoodi ja paremini ning mida kõike noorena tehtud sai. Just see, kuidas Lembit rääkis, jättis Tõnisesse poisikesena jälje.

Tollel ajal oldigi üldjuhul abielupaaridena koos mesinikud, nii et omavaheline sobivus määras ka elukvaliteedi. Tõnis pisut pelgas, kas ta saab sellise kooseluga hakkama. Õnneks läks hästi ja nüüd ei kujuta ta ette, et naisega kohtutakse alles pärast tööpäeva lõppu, võib-olla päevatööst väsinu ja tüdinuna. Noorena soovivad ilmselt kõik võimalikult palju koos olla ja unistused võivad täituda.

Tõnis hakkas mesinikuks, sest see töö on huvitav. Ta nägi, kui põnevaid asju isa tegi. Näiteks esimesele käsivurrile pani ta kohe mootori külge, see vurr on siiani töökorras. Koos Mardla Maiduga konstrueeriti raamide traatimise pink, millega raamidele augud puuritakse, traat läbi aetakse ja pingutatakse. Muidu tehti seda tööd ikka käsitsi. Neid pinke käidi uudistamas lähedalt ja kaugelt, aga järele tehtud analooge pole Tõnis näinud – võib-olla oli masin liiga keeruline. Vanasti tuli ise palju mõelda, nii et mesinik pidi olema mehaanik, insener, puu- ja metallitöö mees ning vajaduse korral ise toorme hankima. Rakvere metsamajandil oli suur töökoda ning võimekus treimiseks, keevitamiseks ja paljudeks muudeks töödeks. Tänapäeva mesinikutöö pole niivõrd põnev – lappad kataloogi ja ostad. Kuid eks tollal oli selle võrra väiksem efektiivsus.

Raamide traatimise pink. Puurimine

Traatimine

Metsamajandi mesindus tundus olevat nõukogude ajal klass omaette võrreldes kolhooside-sovhooside mesindusega. Kuigi oli ka erandeid. Kuna metsamajandi mesilaid oli vaid 20, siis oli kogukonnatunne ja ühtehoid lihtsam tekkima, kui kolhooside-sovhooside mesinike seas, kus mesilaid oli kokku umbes 200. Metsamajandi mesinikud said aastas korra kokku ja see oli oodatud sündmus. Kokkutulekud olid juuli keskel, kui sülelemisperiood oli lõppenud ja koondamiseni oli veel aega.

Tõnis mäletab metsamajanduse mesinike kokkutulekutel käimist juba poisipõlvest, kui isa ta kaasa võttis. Esiti olid need kolmepäevased, aga kuna õhtud venisid hommikusse, olid kolmandaks päevaks kõik üsna väsinud. Siis tehti kokkutulekud kahepäevasteks. Infot oli tollal kindlasti vähem ja see liikus aeglasemalt, ent oli selle võrra väärtuslikum. Kokkutulekule kutsuti alati lektoreid ja spetsialiste rääkima päevakajalistest probleemidest ning jagati uut infot. Kohal olid ka ministeeriumi asjamehed, kes tutvustasid mesilate saavutusi ja majandusnäitajaid ning tunnustasid paremaid ja laitsid vähem paremaid.

Kõige põnevam oli Tõnise meelet teiste mesilate külustus, sest kõik mesinikud olid sel ajal omamoodi insenerid. Seepärast võis igas mesilas leida mitmesuguseid lahendusi ja vidinaid tööde hõlbusdamiseks. Tõeline kogemuste vahetus toimus õhtusel koosolemisel ja saunas kuni hommikuni. Kõik tundsid kõiki ja samas eksisteeris teatav konkurents. Kahe päeva jooksul saadi mingi ülevaade mesinduse olukorrast Eestis. Käsi oli justkui pulsil ja need tuksed viidi sealt üle Eesti laiali, kirjeldab Tõnis. Tänu metsamajandite mesinduse organiseeritusele on raske ülehinnata selle süsteemi rolli Eesti mesinduses.

Räägiti, et kolhoosi mesilates oli juhuseid, et kui kell kukkus viis, võis taru katus jääda lahti ja seda ei saadud kinni panna, kuna tööpäev oli läbi. See võib olla tõsi või hoopis metsameeste heatahtlik tõgamine, mine sa tea.

Kord aastas tuli riigi mesilates teha põhjalik revisjon. Selleks moodustati direktori käskkirjaga komisjon. Tollal nõuti, et mesilas oleks 10% varuperesid ehk 10% perede ületalve hukkumist peeti normaalseks. Komisjon hindas, kui palju peresid on elus ja kui elus, kui paljud on hukkunud ja palju ühendatud. Hukkunud pered asendati varuperedega. Vahaga seotud arvud pidid klappima vahabilansis olevatega. Kõrge komisjon, kellel polnud tavaliselt õrna aimugi mesilastest, võis ehk hakkama saada raamide arvu lugemiseга tarudes. Teine tase oli aga fikseerida haudmepind ruutdetsimeetrites ning määrata kindlaks söödavaru kilodes ja sööda kvaliteet. Teoreetiliselt on see võimalik ja võib olla ka kuskil tehti nii. Praktiliselt täitis selle dokumendi üldjuhul ilmselt mesinik, ülevaade oli ju olemas ja komisjoni liikmed panid allkirja.

Teave

Teine selline koht, kus Tõnis tarkusi kõrva taha pani, oli Rakvere MM saun ja jahisaal, mis asus neil üle õue, Roela mesilamajaga ühes hoones. Sinna sattusid ka Eesti tippparteilasi, kellele Tõnis sauna küttis. Ta teab öelda, et mentaliteet oli uskumatult eestimeelne. Ilmselt aeti Eesti asja nii nagu toonastes oludes võimalik oli. Ükskord on ta isiklikult Käbinile sauna kütnud. Minki jahile ja poisile öeldi, et küta korralik saun. Tõnis sai 140 kraadi sisse – sealt tuli Käbin, selg ees, jooksuga välja, jutustab mesinik naerdes. Paljud asjad, mida ei olnud, aeti saunas joonde. Kuskilt ikka midagi sai: kellel oli midagi üle, kellel midagi puudu, keegi tundis kedagi, keegi jälle kedagi teist.

Samuti on mäletamist väärt saunaskäigud Ferdinandiga, keda Tõnis peab üheks oma saunaülikooli õppejõuks. Laupäeviti oli alati saun ning tavaks oli kolm korda laval ja sealt tiigis käia, nii aasta läbi, talvel jääaugus. Saunas oldi kaks-kolm tundi, vahepeal rüübati

õlut (või limonaadi) ja aeti juttu. Kuigi Heino ega Ferdinand polnud suured jutumehed, jooksis see neil küll, kui kedagi teist rääkimas polnud. Ferdinandil oli lõpmatu hulk lugusid. Saunas oli aeg maha võetud ja räägiti kõigest, mis kusagil talle ja millest kõigest argielus võib-olla ei tulegi pähe kõnelda: lugusid esimese vabariigi ajast, sõjast, metsavendadest, sõjajärgsest elust, kaasajast ja muidugi mesilastest. Kedagi ei kirutud ega kiidetud – kõik teadsid, kuidas oli, kuidas on ja võib-olla ka, mis tuleb. Üks kuldaväärt lausejupp, millega Ferdinandil õnnestus Heinot ehmata ja mis Tõnisel siiani meeles on, kõlas justkui möödaminnes öelduna nii: „Mesinikud, kes palju räägivad, ei ütle mitte midagi.” Neid laupäevaseid saunaskäike ootas Tõnis kooliajal, eriti südatalvel väga, kui koolist ja pimedast tüdimus oli.

Lisaks omavahelisele lävimisele jõudis mesindusinfo mesinikeni põhiliselt raamatutest ja üleliidulisest mesindusajakirjast. Tõnise emapoolne suguvõsa oli sõja ajal Kanadasse ja Ameerikasse põgenenud ning nemad saatsid sealt ingliskeelset mesinduskirjandust. Veel üks teos, mis oli isal kapsaks loetud, oli Paul Allese mesinduskäsiraamat. Järelikult tegi isa mingi valiku, mõtiskleb Tõnis. Paul Alles oli esimene mesindusega seotud doktorikraadiga inimene Eestis ja koos abikaasa Galinaga olid nad paljude mesindusraamatute autorid.

Varroatoos

Kui Heino ja Valve Taal mesinikuks hakkasid, oli kõik veel hästi. 1970-ndate lõpus tuli varroalest, mis laastas mesilasi nii, et neid suri mesilate kaupa. Esialgu oli tõrjeks ainult sipelghape, mis kippus emadele liiga tegema. Heinol õnnestus suurem kahju ära hoida, kuigi väljaminekuid oli ikka. Ühelt mesinike kokkutulekult tuli ta koju teadmisega, kuidas oblikhappeauruga lesta tõrjuda. Sellest

ajast mäletab Tõnis justkui üleriigilist eufooriat ja kergendust: nüüd on käes, justkui võidutuli on tulnud. Kahjuks varroalest oli, on ja jääb.

Venekeelsest kirjandusest luges Heino veel lesta tõrjumisest eetriga. Enne ajateenistust läks Tõnis isale appi. Pandi kitlid selga ja võeti süstlad kätte. Lennuauk topiti pesukäsna kinni ja taru põhja pandi vaseliiniga kaetud kile, kuhu lest maha kukkudes kinni jääks. Süstal tõmmati eetrit täis ja lasti läbi pesukäsna lennuaugust sisse. Mõne aja pärast mindi vaatama, kuidas tõrje oli mõjunud. Tõnis ja Heino tegid taru lahti, täielik vaikus, kõik all, ükski mesilane ei liigutanud. Mehed ehmatasid ära: kas nad olid mõrvanud metsamajandi 15 mesilasperet? Kui isa hiljem tagasi laipu koristama läks, käis täislend. Mesilased, kes olid lihtsalt mõnda aega sügavas narkoosis, olid nüüd toibunud ja tööle tagasi läinud. Kuigi eeter olid lesta hulka vähendanud, ei riskinud Heino enam selle vahendiga.

Kutsehaigused

Mesinikke endid kimbutavad tavaliselt liigesemured ja seljahädad. Seljaga Tõnisel vedas tänu sellele, et ta on maalt pärit. Talle pakub siiani nalja juhtum, kui ühel esimestest keskkoolipäevadest Rakveres sadas klassi sisse mingisugune tegelane ja röögatas: „Maapoisid, käed püsti!” Maalt olid päris paljud. Seepeale kamas ta: „Homme kell viis sellel aadressil olge kohal, tõstetrenn!” Seal Tõnis siis kangutas rauda, kuni ära tüdis, ent selja hoidmine õpetati selgeks. Võib-olla seepärast ei ole seljaga siiani probleeme, kuigi muidu on mesinduses selg õrn koht.

Samuti saab palju vatti ranne. Seda eriti varem, kui kõrgi kaanetatati lahti kärjekahvli või noaga. See on tegevus, mida ei saa edasi lükata või hajutada, vaid tuleb lühikese aja jooksul ära teha. Suur koormus ühele liigesele mitu nädalat järjest on mitmete mesinike

randmed haigeks teinud. Tänapäeval kasutavad paljud suurema perede arvuga mesinikud lahtikaanetusliine.

Tõnisel olid juba 20. eluaastates mootorrattasõidust liigesevalud, mis ilmamuutuse eel tunda andsid. Praegu ütlevad tsiklimehed, et pole halba ilma, on halb riietus. Tollal polnud sobivat riietust ei mesinikel ega tsiklimeestel. Kui ta pärast sõjaväge rohkem mesilastega tegelema hakkas, läks tervis paremaks. Nii et teistpidi aitab mesindamine haigete liigeste korral, usub Tõnis. Töö käigus saab mesinik iga päev kümnekond nõela ega pane seda isegi tähele. Nii mõnigi autoremondilukksepp või ehitaja, kes järjepanu naelapüstoleid ja suruõhumutrivõtmeid käsitseb, on käinud tema juures liigestele „nõelu panemas”.

Tavaliselt Tõnis ja Aili mesiniku täisülikonda ei kasuta, ainult meevõtu ajal, kui mõni pere kipub tigidaks minema. Kui Gorbatsšov viinamüügi ära keelas ja ka suhkrut ei olnud poest saada, hakati käima öösiti tarudes meekärgi varastamas, et puskarit teha. Oldi üsna abitud, sest ei jõutud iga öö ju kõike valvata ja ka rajakaameraid ei olnud. Pätid ajasid mesilased nii tigidaks, et Tõnis laenas sõbralt akvalangiülikonna taru juures toimetamiseks, et pered sügisel ära koondada. Sellega oli lihtne – peaaegu kogu pere lendas kallale ja tuli võta ainult vajalikud raamid välja. Õnneks röövimine lõppes, sest keegi varastest vaakus nõelata saamise järel hinge.

Karud

Tänapäevalgi tuleb ette, et inimesed käivad tarude kallal, aga suurem oht on karud. Karudega hakkasid probleemid enam-vähem kohe, kui pered gruppidesse laiali veeti. Karudega seoses on üks huvitav arutluskäik, mis välismaalastele hästi meeldib. Jahimehed rüüpaavad pärast jahti Jägermeistrit ja arutavad omavahel, et kui Eesti jahimehed laseksid kõik Eesti karud maha, siis oleks see Euroopa

Liidus genotsiid. Kui Eesti karud sööksid aga Eesti rahva ära, siis oleks Euroopa Liidu rahvastikuregistris statistiline viga. Eesti karud moodustavad kogu Euroopa Liidu karudest väga suure osa. Taalidel on umbes kümme peredegruppi ja neis kaamerad üleval. Igal hommikul tulevad pildid, et vaadata, kas tarud on püsti, pikali või on veel midagi huvitavat juhtunud. Tuleb kasutada tehnika võimalusi, leiab Tõnis.

Karudest võib Tõnise sõnul lõputult rääkida. Kui ta oli veel koolipoiss, tolknes ta tihti meestega kaasas, kui nood öösel karu peale passisid. Tol ajal oli metsamajandis suur hulk jahimehi, ent karusid oli väga keeruline kätte saada. Tõnis ei tea, et taru juures oleks kunagi ühtki karu maha lastud. Ühe mesilagrupi juures seal-samas Liival kodu kõrval käis karu külas. Metskonna jääger oli teda üks öö püssiga ootamas, ise natuke sopsus, nii et komistas, kukkus ja püss läks lahti. Pärast oli selles mesilasgrupis üks pere hirmsasti süüa võtnud – no palju võib, mõtlesid mesinikud. Siis tuli välja, et lahtiläinud püssi kuul oli tabanud söödanõu põhja ja kogu söök jooksis lihtsalt maha.

Teinekord olid jahimehed jälle ühe karuga hädas ja mõtlesid, et panevad mõmmiku magama. Ostsid poest kasti viina, kaks-kümmend pudelit tollal, segasid meega ja panid siis välja grupi lähedale metsa. Lootsid, et karu tuleb, limpsib ja jääb lähedale magama. Sellest, mis nad viinaga tegelikult tegid, ajalugu vaikib, sest karu jäi laskmata. Veel aastaid hiljem näägutasid naised, kui mehed kuskilt napsise peaga koju tulid, et kas käisid karujahil.

Karud pakkusid küll palju teravaid elamusi, ent Heinol sai mõõt täis. Ta valmistas toimivad, lihtsad ja töökindlad peletid. See oli aiaposti külge kinnitatud poole meetri pikkune torujupp, mille sisse käis alumises otsas väiksem torujupp, kuhu pandi ainult püssirohuga laetud 12-kaliibrine padrun ehk paukpadrun. Toru ülemises otsas oli 10–15 cm pikkune kerge lõtkuga liikuv raudpolt, mille ülemisest otsast pisteti läbi ümber mesilagrupi veetud traadi ots

ja poldi alla treiti väike mügarik lööknõelaks. August läbi pistetud traat hoidis polti alla kukkumast. Kui karu kuskil traati puudutas, väljus see poldi august, polt langes padrunile ja käis kõva pauk – püssirohuga ei koonerdatud. Sellega oli asi üldiselt lahendatud, ehkki juhtus ka tõrkeid. Mõni loom oli traati puutunud või oks langenud aiale. Kui tegemist oli karuga, siis oli tihti näha ka kiire lahkumine – mõmmist olid kaapsujäljed ja vahel ka midagi muud maas. See seade kaalus umbes kolm kilo ja neid oli päris palju, nii et kulus rohkelt rauda ja loominguulist tööd. Heinol olid oma leiu-tised kasutusel, kuni müügile ilmusid spetsiaalsed paukpadruni-tega metsloomapeletid. Jahimehed väidavad, et nende mõju kestab umbes aasta, kuni loom võib jälle proovima tulla. Ise Tõnis enam 30-aastaselt jahipiletit ei pikendanud. Sai küllalt.

Tarud

Nõukogude ajal olid kasutusel valdavalt lamavtarud. Korpustarusid võis kuskil olla, aga see oli pigem erand. Praegu on vastupidi. Taalidel on Lembit Ellamaa järgi tehtud niinimetatud sumbad. Nime tuletas Lembit ingliskeelsest nimetusest *jumbo hive*. Sisuliselt on tegemist vana hea Tartu taruga uues kuues – eemaldatud on kõik üleliigne. Tartu taru oli kasutusel 20. sajandi alguses ja oli Eesti lamavtaru eelkäija. Tarul oli 12 enam-vähem kuldlõikes Eesti (Gerstungi) pesaraami ja peal samasugune 12 täisraamiga meekorpus. Pildil oleval sumba tarul on meekorpus pooleks

Heino Taal sumba tüüpi taruga

tehtud ja neid poolikuid võis lisada nii palju kui vaja. Uuesti võtsid selle taru modifitseeritud kujul kasutusele Energia kolhoosi mesinikud Mari ja Lembit Ellamaa – tipptegijad Eesti mesinduses peaaegu pool sajandit. Isa Heino tegi nende järgi endale umbes 50 taru. Siis olid Taalide mesilas enam-vähem pooleks lamavad ja sumbad. Praegu on ainult sumbad. Tõnise tuttavate hulgas ei ole kedagi, kes neid veel kasutaks.

Tõnis arvab, et nad võivad kunagi lamavtarudele tagasi minna, kui ei jaksa enam magasinide/korpuste kaupa tõsta. Lamavtaru on väga käepärane, nagu töölaud, mille juures sirge seljaga töötada ja midagi rasket tõstma ei pea. See on tegelikult Eesti rahvustaru, ent põlu all nagu eesti hobune, kes on küll pisike ja sööb poole vähem, ent elab teistest poole kauem ja aitas kunagi Ümera lahingu võita. Tema meelest on lamavtaru vältimatu eakatele, liigeseprobleemide puhul ja naistele, kui neil pole kuulekat meest või sulast kasutada.

Seoses lamavtarudega meenub Tõnisele üks humoorikas lugu. See juhtus aastaid tagasi mesinike õppepäeval, ajal, kui algas Langstrothi raamimõõduga penoplasttarude võidukäik Eestis. Vaheajal liitus Tõnis 4–5-mehelise grupiga, kus midagi hoogsalt arutati. Lõpuks tuli tutvustada, mis tarud kellelgi on. Kõigil mesinikel oli Langstroth ning Tõnisel sumbad ja mingi osa lamavaid. Tundus intrigeeriv öelda, et tal on lamavtarud. Seepeale vaadati Tõnist kaastundlikult. Pisut nalja pakkus asjaolu, et neil oli tarusid kokku sama palju, kui Tõnisel lamavaid. Samas tõdeb mesinik, et trend teeb valiku lihtsaks ega pea ise kukalt sügama.

Taalid on enamikku tarusid proovinud eelkõige selleks, et ise kogeda eri tarutüüpide puudusi ja eeliseid, ning nende valik on langenud sumbale. Vahepeal kaalus Tõnis ka Langstrothi raamile üle minna, kuna mood oli selline. Lorenzo Langstroth on ameeriklastest suurettevõtja, kes oli kuskilt kaubamaja tagant tohutu hunniku tühje veinikaste leidnud ja mõelnud, et need sobivad tarudeks. Sellest veinikastist tuligi praegune Langstrothi raami standardmõõt.

”

**Kahekesi on ikka lõbusam, siis saab
juttu ajada, vaielda, riielda, nalja visata,
nõu pidada, koos vastutada
ja töö läheb ladusamalt.**

”

Uitmõtte ajal mõõtis Tõnis Eesti taru raami üle ja avastas, et see on kuldloikes. Selle peale kadus Langstrothi mõte kohe.

Tegelikult maadles Tõnis tarudega pikalt. Mõni aeg enne isa siitilmast lahkumist tuli neil tarudest juttu ja Heino oli lausunud, et Tõnisel on aega küll oma tarutüüp ja tehnoloogia välja mõelda. Siiski, sumba oli ja jäi. Sellele on ta teinud hulga pisikesi, aga olulisi täiendusi ja nüüd on kõik paika loksunud. Uued tarud on tehtud juba mahemesinduse nõutele vastavalt täispuidust. Sumbade juures töötatakse ikka koos, sest pealmised magasinid/korpused tuleb maha tõsta – pesa on all. Selleks on rakis, millega saab kõik magasinid korruga maha tõsta. Nagu Lembit kunagi ammu sumba kohta ütles: ”Sina tegeled ainult pesaga!” Kahekesi on ikka lõbusam, siis saab juttu ajada, vaielda, riielda, nalja visata, nõu pidada, koos vastutada ja töö läheb ladusamalt.

Meesaak

Võrreldes nõukogude ajaga on meesaak suurenenud. Paks mets üldiselt mett ei anna, nii et tihedasse kuusikusse ei ole mesilasel asja – kui, siis okkamee järele. Metsas annavad peamise saagi raiesmikel õitsevad taimed ja hõredam mets pärast esimest raiet. Tollal raiuti Eestis aastas umbes kolm miljonit tihumeetrit puitu, praeguseks on raiemaht jõudnud umbes 12 miljonini. Seega on raiesmike osakaal oluliselt suurem ja harvendusraiet tehakse intensiivsemalt, metsad on hõredamad. Lageraialadel hakkab kasvama pioneerliigina kohe

põdrakanep, mis on väga hea meetaim. Vähehaaval kasvab mets uuesti peale ja valguslembese taimena põdrakanep kaob.

Samas kahandavad teatud metsamajandamise tegevused raiealade kui mesilaste korjema väärtust. Praegu viiakse metsast minema peaaegu kõik, mis on maha võetud. Vanasti jäeti lageraie-langile mitme meetri laiused oksavaalud, need võisid katta ligi 15% langi pindalast. Okstega ei osatud midagi muud peale hakata ja need said lõpuks mullaks. Oksavaaludel kasvas aastakümneid põdrakanep ja vaarikas, sest noored puud ei tulnud oksamassist läbi. Nüüd viiakse ka oksad ära, seega see korjema võimalus langeb mesilastel edaspidi ära. Kuna seda tehakse tulundusmetsas, siis pole metsaomanikule midagi ette heita. Mesinik lihtsalt näeb paljusid asju looduses oma vaatevinklist.

Teine meesaagile kahjulik tegevus on lausniitmise. Metsakultuuride hooldamisel niidetakse maha kõik peale istutatud või külvatud peapuuliikide ja ka kõik õitsev. Eriti kahju on Tõnisel vaarikast. Nõnda on viimastel aastatel juunikuus meetoodang vähenenud, sest vaarikaid on oluliselt vähem. Sellele tegevusele ei leia ta õigustust. Ilmselt kontrollimise mõttes on lihtsam kõik maha niita, siis on ülevaade autoaknast parem – selle asemel et lank risti rästi läbi käia, nagu vanasti.

Õietolm

Meest hinnalisem oli nõukogude ajal õietolm. Kilo tolmu maksis viis korda rohkem kui mesi ja võimaldas mesila kasumlikkust kahekordistada. Kuid mitte kõik ei kasutanud seda võimalust. Tõnis toob ühe pere näitel tuluarvestuse: meekilo maksis 4 rubla, toodang perelt võis olla 25 kilo, see tegi 100 rubla meetulu mesilasperelt. Õietolmu kilo hind oli 20 rubla, seda võis koguda 5 kilo pere kohta ja teenida veel 100 rubla perelt.

Õietolmu kogumine tähendas vähemalt 2–3 tundi lisatööd. Igal õhtul tuli teha tolming ehk grupid läbi sõita ja tolmu ära korjata. Seejärel tuli kuivatuskapist eelmise päeva tolmu välja võtta ja uus kuivama panna. Nii enam vähem igal õhtul kuu või poolteist järjest. Puhkepäevadeks olid vihmased ilmad. Üsna tüütav, teab Tõnis. Ta meenutab, et kui ta ise osadest kokkupandud mootorrattal vahel tolmingi ära tegi, siis oli see isale suur kergendus olnud. Tolmuringi pikkus võis olla olenevalt gruppide paigutusest kuni 70 kilomeetrit. Kuivatatud õietolmu niiskusesisaldus võis olla kuni 8%. Kontrollimiseks tehti kohapeal analüüs: kui tolmutera krõksus hamba all, oli tolmu piisavalt kuiv.

Mesilased ja mesinikud

Kõige esimene kogemus, kui Taalid läksid Tudust Roela mesilast vaatama, oli meelde jääv. Mesilamajja jõudes oli esimesi pilte Miidest (Hermiide Linno, Ferdinandi abikaasa), kes üritas peegli ees pintsettide abil silmamunast nõela kätte saada. See oli kummaline vaatepilt, meenutab Tõnis naerdes. See kogemus ei ehmatanud teda ja välja Miide selle nõela ka sai.

Suhe mesilastega on pigem ühepoolne, mesinikul võib mingi suhtumine olla, aga mesilastel ei ole tema vastu mingit suhet, arwab Tõnis. Kui neile ikka midagi ei meeldi, annavad nad sellest resoluutselt teada. Mesinikul aga peaks olema teatav lugupidamine mesilase vastu. Selle õppetunni sai Tõnis isalt, kes rääkis muidu väga vähe, ent seepärast võis vahel teatud viisil väljaütlemine jahmatavalt mõjuda. Kui Heino oli veel metsamajandi mesinik, saadeti talle koolist praktikante, nagu sel ajal ikka tehti. Ükskord oli praktikant tulnud kärjekastidega, pühkimata raamid sees, nii et mesilased olid suures osas laiaks litsunud. Tõnis silmitses isa nägu ja küsis, mis lahti. Isa raputas pead ja lausus: „Ei mingit austust mesilaste

vastu.” Tõnise jaoks oli see paras üllatus, et isa niimoodi selle välja ütles, ehkki teadis, mida ta mõtles.

Talvetöö

Kui Heino metsamajandi mesinikuks läks, oli tema üheks talvetööks UAZ 452 üles putitamine. See oli väike neljaveoline kastiauto, ideaalne mesinduses. Isa tahtis pikap Volgast veel paremat mesindamiseks sobivat autot, millega oleks võimalik ka tarusid vedada. Ühel sügisel toodigi kabiin, raam, kast ja kinnijooksnud mootor ning isa ehitas selle talvega üles, vast ehk ühe esimestest UAZ-idest mesinduses. Tarude transportimisel pandi autokasti vajaduse korral kaks kihti lamavtarusid ehk üle kümne pere. Tõnis ei mäleta, et keegi oleks pidanud tarusid raskeks või perede vedamist kontimurdvaks tööks.

MAHEMESINDUS

Metsanduse kaudu jõudsid Taalid mahemesinduseni. 1990-ndate lõpus hakato metsanduses rääkima vääriselupaigast, tugiliikidest, tunnusliikidest, katusliikidest, bioloogilisest mitmekesisusest, säilikpuudest, ökosüsteemidest jne. Algas Natura 2000 kaitsealade võrgustiku kaardistamine, riik valmistus oma metsa sertifitseerimiseks FSC-standardile. Metsa saab lihtsalt majandada ning majandada ka FSC-st tulenevate piirangute ja nõuete raamistikus.

Meeldejäáva juhtumina meenub Tõnisele üks suvelõpupäev, kui nad juba mesilasi söötsid. Mesilagrupi kõrval lehise otsas oli midagi kummalist ning peagi taibati, et sülem on seal kõrgi tegema hakanud ja plaanib talvituma jääda. Siis hakkas ta aru saama uue sõnavara tähendusest. Nõukogude ajal ja ka Eesti vabariigi algusaastatel oli põhimõtteks justkui Saksa *ordnung* ehk kõik pidi metsas olema

korras ja parim mets pidi välja nägema kui Saksa mõisapark. Selle sülemil aga polnud kuskile minna, kuna lähemal või kaugemal ei olnud ühtegi vana õõnsat puud alles – kõik olid maha võetud ja mets korda tehtud ning ise metsnikuna selles osaletud. Seda kaitsetut sülemit oli valus vaadata, meenutab Tõnis. Mesinikud töid sülemi puu otsast alla ja pere elas talve üle. See oli ilmutuselaadne kogemus.

Mahemesindustest olid Taalid midagi kuulnud ja Tõnisel oli ühes ajalehes silma hakanud selleteemaline artikkel. Pliidi alla tuld tehes märkas ta üht kuulutust, ent ei jäänud sellele pidama. Järgmine kord tuld tehes juhtus ette sama leht ja reklaam. Mingil põhjusel ei olnud see pliidi alla jõudnud. See ei olnud enam juhus. Nüüd ta pööras sellele tähelepanu – tekst rääkis mahetootmisest ja sellest, et avaldusi võtab vastu biodünaamika ühing Tartus. Seepeale hakkas ta uurima, millega tegu. Sealt see siis algas. Tõnise kõhutunne ütles, et see on midagi teistsugust ja uutmoodi. Koos inspektoriga hakati vaatama, millised on mahemesindustes euronõuded ja kuidas neid täita. Üleminekuperioodil tegeles järelevalvega veel biodünaamika ühing, edasi läks kontroll üle riigile.

Keegi ei teadnud mahemeest ega mesindustest suurt midagi, ka Taalid mitte. Seega arvati, et see ei ole võimalik. Tõnis mõtles, kuidas ei ole võimalik. Suurepärase! Proovime siis järele. Avanes täiesti uus ja huvitav horisont.

Meekäitlemisega seotud reeglid on muutunud mõistlikumaks ja leebemaks, aga üheks nõudeks oli kohe alguses tunnustatud meekäitlemisruum. Tõnis mäletab, et nad läksid veterinaar- ja toiduametisse tunnustamist taotlema ja seal oldi imestunud, kas neil siis ei olegi tööruumid tunnustatud. Seadus oli olemas, aga tuli välja, et mitte ühtegi meekäitlemisruumi ei oldud Eesti mesilates tunnustatud. Selleks protsessiks tulid maakondlikud ja Tallinnast ministeeriumist ametnikud vaatama, mismoodi üks mesila ja meekäitlemisruumid üldse välja näevad. Sellega tegid Taalid mahemesinduste otsa lahti.

Õpetamine

2011. aastal, kui Olustveres taasavati tuntud mesindusõpetajate Marje ja Jaak Riisi eestvedamisel mesinduse eriala, tegi Jaak Ailile ja Tõnisele ettepaneku mahemesindust õpetama hakata. Jaak oli muianud ja öelnud: „Me panime teile ka mõned tunnid.” Nagu maamehele omane, hakkas Tõnisel kolm päeva hiljem süda lööke vahele jätma. Noorusaja teadmine, et kõik on selge, oli aja jook-sul vaikselt asendunud sokraatilise teadmise-ga, et suurt midagi ei tea, lisaks õudus avaliku esinemise ees. Samas oli see uus proovikivi ja kahtlemata suurim kompliment Marjelt ja Jaagult, mis mesindusega seoses tehtud. Esimest tundi Tõnis eriti ei mäleta, aga ettevalmistust selleks küll. Siis tuli tal hakata kokku võtma kõike, mida on elu jooksul õpitud, ning süstematiseerima ja valima, mida rääkida. Järgmised kaheksa talve kulusid Tõnisel muude tegemiste seas ka enesetäiendusele. Ega ta ainult mahe-mesindust ei rääkinud, vaid ka ringmajandusest, keskkonna-teemadest ja kõigest muust, mis on põhjustanud põllumajanduse ja ka mesinduse lahknemise tava- ja mahepõllumajanduseks, sh mahemesinduseks.

Loobudes anti amet üle mahemesinikust sõbrale Aivar Raudmetsale. Kaheksast aastast aitas küll, oli aeg teatepulk edasi anda. Ent need õpetamise aastad olid just õppimise seisukohalt erakordsed, tõdeb Tõnis. Kui esimene ehmatus oli üle läinud ja läks teadmiste jagamiseks, siis lisaks Olustverele tehti need ligi kümme aastat ka palju muid koolitusi. Koroonapandeemia aeglus-tas sedagi ja kaasad leiavad, et tuleb teistele ruumi teha, ei pea ise igal pool olema. Lõpuks tekkis tunne, et ei ole enam midagi öelda. Tehnoloogia kiire arenguga tulevad uued võimalused ja noorem põlvkond tuleb peale ning jääb vaid soovida edu ja jõudu.

Noorte mesinike kohta on Tõnisel vaid häid sõnu öelda, nagu ka kõigi teiste kohta. Eesti mesinduse tase on kõva, leiab ta. Euroopas

reisides ja mesilatega tutvudes ei ole Eesti mesinikel midagi häbeneda, pigem vastupidi. Ka Olustvere kool annab oma panuse. Seal on Eesti parimad õpetajad, kes oma ala hästi tunnevad.

VABADUS

Taalid peavad hindamatuks vabadust, mida mesinikutöö võimaldab. Mesinduse kõrvalt saab muidki asju teha ja hobidega tegeleda. Ükskõik kui kiire on, kui ikka väga vaja, siis võib alati suitsumasina nurka visata ja ära minna, ehkki seda on harva juhtunud. See vabadus on erakordne – õigemini teadmine, et on võimalus valida. Tõnis ei kujuta ette iga päev kaheksast viieni tööd, see hakkaks ahistama, ehkki suvel võivad mesiniku tööpäevad lõppeda mõnikord alles kell kümme õhtul, aga see on oma valik.

Tõnise hinnangul oli mesiniku amet nõukogude ajal metsamajandis, aga ilmselt ka sovhoosides ja kolhoosides lühidalt öeldes imeline. Seda juhul, kui sobis töö väljaspool kollektiivi, mis eeldab mõningast enesedistsipliini. Kella võis, aga ei olnud kohustus vaadata. Töö olenes aastaajast ja antud hetkest. See, mis vajab tegemist täna, tuli teha täna, mitte ülehomme.

Praegu tuleb üksjagu vaeva näha toodangu realiseerimisega. Vene ajal ladusid toodangu auto peale ja viisid sinna, kuhu öeldi. Lisatulu teenimiseks oli suurepärase võimalus pidada ka isiklikke peresid. Vajalikud vahendid olid olemas ja see oli ametlikult lubatud või vähemalt ei olnud keelatud. Üldjuhul oli majandi mesinikel kasutada ametiauto ja kiipi jälgimiseks polnud. Palk oli kindel, olenemata kui hea või halb juhtus meeaasta olema, ning plaani ületamise eest sai kopsaka preemia.

Majandi mesinik elas üldjuhul ühepereelamus. Töö oli tsükline ega muutunud rutiiniks, igal aastaajal erinevad tegemised. Koormusnorm oli 70 peret, mis ei murdnud konti. Töölt pensionile

minek käis sujuvalt: peeti lihtsalt vähem peresid ja just nii palju, et mõnuga. Perede arv vähenes koos vanusega.

Majandi mesiniku kuupalk oli nõukogude ajal 100 rubla ja meekilo hulgihind 4 rubla. Kuupalgaga sai osta 25 kilo mett. Praegu on palk 1000 eurot ja meekilo hulgihind 4 eurot. Kuupalgaga saab osta 250 kilo mett. Tõnis arutleb, kas mesi oli muiste liiga kallis või praegu liiga odav.

Ä r a k i r i

ERISKI NSV

NETSAMAJANDUSE JA LOODUSKAITSE MINISTRIKUN

K Ä S K K I R I

Sa. Taal, H.

87 05 14 nr.54
Tallinn

Mesinduse arendamise abi-
nõudest metsamajandis.

Mesinduse arendamisel saavutasid süsteemi ettevõtted 1986.a. teatud edu, suurenes mesilaperede arv ning kaubase tootmine. Kaubasett varuti 26,8 t ehk 49% rohkem kui 1985.a. Ühe mesilaspere kohta saadi 15,9 kg kaubasett, mis on 1985.a. tulumustest 9,1 kg võrra kõrgem.

Parimaid tulemusi saavutasid Elva Metsamajandi mesinik Olaf Puurits - 40,9 kg, Rakvere Metsamajandi mesinik Heina Taal - 30,0 kg ja Suure-Jaani Metsamajandi mesinik Matti Toonela - 28,8 kg kaubasett ühe mesilaspere kohta.

Ena mesindusalase taseme saavutasid ka Valgamaa, Rõpina Häidis- ja Saaremaa metsamajandite mesilased.

Samal ajal ei toimunud olulist edasiminekut Lääne- ja Kesk-Eesti Metsamajandi Nõva metakonna, Jõgeva, Artaguse ja Tallinna HV metsamajandite mesilastes.

Puudulikult arendatakse mesindust Aegviidu ja Tartu metsamajandis.

Mesinduse arendamise madala taseme nimetatud majandis on põhjustanud kaandri puudulik valik, mõnel juhul tootmisbaasi puudumine (Aegviidu H/H), ebarahuldavad töö- ja olme tingimused.

Tootmisbaasi väljaarendamisele ei ole vajalikku tähelepanu pööratud Elva (meeri mesila), Järvamaa (Purdi mesila) ning Kilingi-Nõmme Häidis-, Maatra HV, Rapla, Tartu, Valgamaa ja Viljandi metsamajandis.

Mesilaperede hooldamise taset ja tootangut vähendab kasvu on oluliselt mõjutanud transportvahenditega puudulik kindlustatus.

Vähendatud tähtsust omistatakse metsamajandis meeliste kasvatamisele, eriti liikide osas (veiste südamerohi, seelamerohi, kurgirohi, seedliivateo, piparmünt jt.), millest on olnud samuti vähendatud tähtsust ravim- ja maitsetaimedena.

Mesilapereid ei ole leidnud praktilist kasutamist entomofiilsete põllukultuuride tolmelääjatena kolhoosides ja sovhoosides.

Vajalikku initsiatiivi ei ole selles osas ilmutanud põllumajanduslikud ettevõtted ega ka metsamajandid.

Olulist materiaalset kahju on viimastel aastatel mesindusele tekitanud karude rüüsted.

Üks käskkirj Taalide salvest, milles on kirjeldatud hemingwaylikus stiilis mesinduse olukorda Eestis ehk kuidas see paistis kõrgemalt poolt

Mahtra RV ja Järvamaa metsamajandid on ainused ettevõtted, kes varustavad kogu vabariiki mesindusinventariga. Kahjuks mitte alati ei ole kaubandusvõrgus turustatav inventar nõutava kvaliteediga (Mahtra RV Metsamajand), samuti ei ole piisavalt saadaval pesaracemiliste ja rami vaheliste.

Arvestades mesinduse suurt rahvamajanduslikku tähtsust ning mesindussaaduste tootmisel süsteemis kujunenud olukorda

K Ä S I N :

1. Metsamajandite direktoritel:

1.1. muuta seisist suhtumist mesindusse kui vähetatähtsasse tootmisarvusse, rakendada abinõud tootmisbaasi väljarendamiseks, liikvideerida transpordi ja muud mesinduse arengut pidurdavad põhjused. Võtta mesindusalane tegevus erilise kontrolli alla;

1.2. lahendada organisatsioonilised küsimused mesinduse juhtimise, juhtimise, kontrollimise ja vastutuse alal, alustades need funktsioonid ühele juhtkonda kuuluvale töötajale;

1.3. mesilates, kus perede arv on koormusnormist v^alakes, suurendada seda vähemalt koormusnormini juba 1987.a.;

1.4. suurendada mesilate produktiivsus eesmärges mee kaubatoodangu tootmise teel, kindlustada kõigi plaaniliste ülesannete täitmine;

1.5. esitada kohtadel põllumajanduslikele ettevõtetele ettepanekud metsamajandite mesilasperede kasutamiseks ristiku, lutserni jt. kultuuride tolmeldamiseks lepingulistel alustel. Teha vastavaid selgitustööd kohalikus ajakirjanduses;

1.6. tagada, et mesilad oleks pidevalt varustatud ravi-profülaktiliste vahenditega varratoosi ja teiste haiguste tõrjeks ning kindlustada nende tööde eeskirjadekohane läbiviimine;

1.7. tugevdada kontrolli eeskirjade range täitmise üle taimekaitsetööde läbiviimisel;

1.8. teha ministeeriumile 15. juuniks 1987.a. ettepanekud organisatsiooniliste ja biotehniliste abinõude rakendamiseks karude rüüste tõkestamisel piirkondades, kus karude arvukus on keskoalisest suurem ning rüüsted tõenäolised;

2. Spetsiaalsel Konstrueerimise Bürool (am. Kaldre), Mahtra RV Metsamajandil (am. Reinaas) ja Järvamaa Metsamajandil (am. Kirs) selgitada 10. päeva jooksul uue projekteeritud mesilastaru tootmise võimalused ja tootmise mahud 1987.a. ja 1988.aastal.

3. Majandusliku Uurimise Laboratooriumil (am. Liimand) koos Mahtra RV Metsamajandiga (am. Reinaas) ja Järvamaa Metsamajandiga (am. Kirs) vormistada uuele mesilastarule normitehnilised dokumendid ja hinnaprojekt 01. augustiks 1987.a.

4. Mahtsa NV Metsamajandil (nn.Reinas):

4.1. koostööstada täiendavalt Vabariikliku Aianuskoondise kauplustega 1987.a. täiendav mesindusinventari vajadus ja informeerida sellest Tootmisvalitsust hiljemalt 01.juuniks 1987.a.;

4.2. kindlustada toodangu kõrge kvaliteet, luua s₀ematerjali kuivvaru vähemalt ühe aasta mesindusinventari tootmiseks 01.augustiks 1987.a.

5. Tootmisvalitsusel (nn.Kapten)

5.1. saata ettevõtetele juhendamaterjalid mesilaste kasutamise kohta entomofiilsete põllumajanduskultuuride tolmeldamisel;

5.2. organiseerida 1987.a. katooliselt 1-2 mesilas mesindussaaduste tootmist individuaalse või perekondliku töövõtu alusel;

5.3. tõhustada kohtadel mesindusalase tegevuse kontrolli ja juhendamist allatavõtte ja rajoonide ATK spetsialistide ning ministeeriumi vastavate töötajate kaudu.

6. Tunnistada kehtetuks alates 01.juunist 1987.a. Eesti NSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeeriumi 14.06.1982.a. käskkirja nr.89 p.2-6 ning 22.05.85.a. käskkirja nr.72 p.2-3.

7. Elva, Rakvere ja Suure-Jaani metsamajandite direktoritel, seoses vanemesinik-konsultantide ametinimetuste ja täiendavate töökohustuste likvideerimisega, rakendada nimetatud mesinikele töökohused, koormusnormid ja töötasustamise kord vastavauses 14.06.82.a. käskkirjaga nr. 89 p.1 ja p.4 lisa 1 ning 22.05.85.a. käskkirjaga nr.72 p.5-7

8. Käesolev käskkiri teha teatavaks kõigile mesindusala töötajatele.

Minister

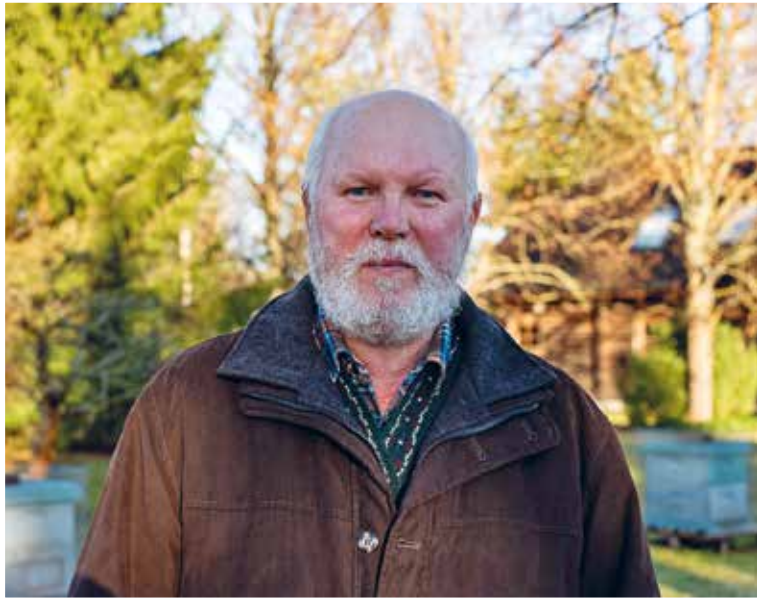
(allkiri)

H.Teöer

Ärakiri

LEMBIT JA KAI LIIN

KUIDAS KAI JA LEMBIT MESINIKEKS HAKKASID

Lembit ja Kai alustasid mesindusega 1980. aastal, kui nad kevadel mehe vanemate juurde Koeru kolisid. Sinnamaani oli Lembit Alliku sovhoosis agronoomina töötanud. Kai ja Lembit olid tutvunud EPA-s agronoomiks õppides. Koerus pidas Lembitu isa töö kõrvalt 15–20 mesilasperet ning kuna taru juures on alati abijõudu vaja – suitsu anda ja kärgi tassida –, leidsid noored seal rakendust. Kui põhitööst kolhoosis aega üle jäi, siis hakkasid nad mesilat laiendama.

Juba päris alguses käis nende mesilast üle varroalest ja võttis kõik 25 peret. Värsketel mesinikel jagus aga tahtmist ja jõudu edasi tegutseda. Palju tuge saadi Lembitu onult Endel Liliiumilt, kes oli Järvamaa metsamajandi mesinik. Temal oli kogemusi kuhjaga ja tase tavamesinikest kõrgem, nagu metsamajandi mesinikel toona oligi.

Tegelikult oli juba Lembitu vanaisal marjaaias umbes kaheksa mesitaru olnud. Siis oli meepurk päris hea tasu töömeestele, näiteks kartulivagude sisseajamise ja muude juhutööde eest. Kui ta poisikesena suviti vanaema hoida oli, siis leidis ta rakendust vanaisal abiks tarude juures suitsuandjana. Ka kaanetisemee söömist mäletab ta hästi, sest see värske kauaoodatud kraam oli nõnda äkiline, et alati oldi sellest palavikus. Nii kaua kui Lembit mäletab, on neil mesi alati laual olnud.

EPA-s puutusid Kai ja Lembit nii palju mesindusega kokku, et Paul Alles luges mesinduskursust ja korra sai tarude juures käidud. Kai mäletab, et ka Rápina tehnikumis oli hea mesindus ja sealt on tal ilusad mesilaste pildid, aga ega suurt midagi külge ei jäänud. Tarkus tuli ikka taru juurde minnes ja ise tehes. Mesinikupõlve algusaastatel toimus usin õppimine, siis käisid nad ka mesinike liidu ja Soome külalislektorite loenguid kuulamas. Kõigest, kust vähegi informatsiooni ja materjali sai, haarati kinni. Tollal käis igal mesinikul üleliiduline ajakiri Ptšelovodstvo, kust sai lugeda igasugustest katsetustest ja imeasjadest.

Õietolm

Kui Lembit ja Kai Koeru läksid, ehitas isa endale alevisse teise maja ja kolis sinna, nemad jäid koos mesilastega vanasse kohta. Lembit jutustab, et erilise hoo said nad sisse siis, kui õietolmu hakati koguma – see pani nende mesindusele aluse. Õietolmu oli väga lihtne müüa, esialgu Läti kaudu Venemaale. Taasiseseisvunud Eestis Vambola Käpa eestvedamisel osteti õietolmu ka siin kokku ja eksporditi kümnete tonnide kaupa Saksamaale. Tolm tuli ära korjata kord päevas ja ühelt perelt võis hooaja jooksul koguda üle viie kilo – kes rohkem, kes vähem. Kilo õietolmu eest maksti neli korda rohkem kui mee eest, nii et kui õietolmu auto peale panid, siis tulid rahaga tagasi, kirjeldab Lembit.

Õietolmu kogumisega päris kõik siiski ei tegelenud, sest selleks on tarvis spetsiifilist tehnoloogiat. Üks asi on õietolmukogujad, mis taru lennuavale ette pannakse, aga seejärel tuleb tolmu iga päev kokku korjata ja 24 tunni jooksul ära kuivatada. See eeldab hea ventilatsiooniga elektrilist kuivatussüsteemi, et niiskus saaks eralduda. Lõpuks toodang pakendati ja saadeti teeale. Sakslased ootasid kvaliteetset toodet.

Õietolmu hinnatakse valgusisalduse tõttu. Eesti õietolm on väärtuslik ja oli toona hinnas, sest on niivõrd polüfloorne tänu siinsele looduslikule mitmekesisusele. Eriti head on korjeks näiteks raiesmikud, kus enne noorendiku sirgumist kasvavad õistaimed, nagu sõstrad, vaarikad ja põdrakanep. Lembit arvab, et ehk on tänapäeva suurenenud raiemahu juures meie õietolm veel parem kui toona. Lõuna-Euroopas toodetud õietolm on koostiselt ühekülgsem, sest seal laiuvad aprikooside ja muude monokultuuride istandused, kus mesilased korjel käivad.

Õietolmu saab koguda enne, kui mesilased nektarit korjama hakkavad – umbes mai keskelt juuni lõpuni, vahel ka juulis. Kui juba mesi tulema hakkab, siis õietolmu hästi ei saa. Meeteol eraldub

” Eesti õietolm on väärtuslik ja oli toona hinnas, sest on niivõrd polüfloorne tänu siinsele looduslikule mitmekesisusele. ”

palju niiskust, mesilased ventileerivad seda välja ja õietolm läheb lennuava all olevas kogujas niiskeks. Sedasi muutub õietolm lausa tainasarnaseks ja seda ei õnnestu enam kuivatada. Samas ei ole õietolmu kogumine nii raske töö kui meevõtmine.

Meemüük

Ka meest lahtisaamisega polnud nõukogude ajal muret, paljud viisid oma toodangu kokkuostu. Lembit hakkas aga juba Koeru kolimise aastal Tallinnas keskturul oma mett müümas käima. Laupäeviti oli ta ja on aeg-ajalt siiani turul platsis nagu aamen kirikus. Kuigi vahepeal toodeti ja osteti mett kokku ka Mevedale, kui selle kaubamärgiga välja tuldi, on Liinid ligi 40 aastat oma mee turustanud ikkagi keskturul. Lembit peab oluliseks, et ta on ise seal kohal müümas. Kai lisab, et Lembit on hea jutuga ja vene keel on tal ka suus, see on Tallinnas oluline. Sul võivad kuldmunad nurgas olla, aga kui sa müüa ei oska, võid kodus nälga surra, teavad Liinid.

Osa mesinikke viisid oma mett ka Peterburi turgudele. Need olid pigem Ida-Virumaa ja Tartu kandi mesinikud, ütleb Lembit. Kui Peipsi äärest läks kurgikoorem tee, sai sellega ka mett, sibulat ja kõike muud ühes saata. Transport oli korraldatud ja odavam kui nüüd – kui sa ainult selle bensiini kuskilt kätte said.

Rubla lõpus ei tahtnud keegi midagi müüa. Mis oli vähegi likviidne, aga seisis, see jäeti ootele. Mesi säilib ju hästi, nii et kes tahtis viimaste rublade eest mett osta, neile Liinid ei müünud – mis nad selle lepalehega peale oleks hakanud. Mõned tõid Venemaalt

autokoormatäie viina, sest see seisab ka hästi, aga sai hoopis otsa, jutustab Lembit naerdes. Eesti krooni tulekul anti esimesel päeval kõigile mingi summa rahatähti. Lembit läks kohe laupäeval turule – inimestel oli uus raha käes – ja tõi sealt mitmed-mitmed kroonid tagasi.

Kokkuvõttes on Lembit seisukohal, et puhtalt entusiasmist saab hobidega tegeleda küll, aga kuskilt peab tulu tulema. Kui raha liigub, siis on huvi ka – majanduslik stiimul tingib emotsionaalse stiimuli.

Tollal korraldati ka mesilasmürgi kogumise õppepäevi, kust sai tehnikat soetada: impulsaatoreid, raame ja muud vajalikku. Lembitki arendas oma mesilas mürgikogumist. See tehnoloogia oli suhteliselt lihtne, ent nad jäid sellega hiljaks, nagu nii mõnigi teine. Keila mesinikud said aga õigel ajal jaole. Nende ütlus kõlas sedasi: „Nii palju, kui raha vaja on, nii palju mürki võtame.” Ent siis pani Hiina oma tootmisega siinse mesilasmürgituru kinni, nagu tolmaturugi. Ükski normaalne tehas ei osta kilo kaupa mürki, sõnab Lembit resoluutselt.

Mingil ajal juhtus Eestis ka seda, et mett jäi üle, sest seda toodeti lihtsalt nii palju. Siis polnud seda kuhugi panna ja hind läks alla. Õnneks oli Liinidel parimatel meeaastatel toodangu turustamine kindel ja saadi 15 tonnistki lahti. Turg oli toona hoopis midagi muud kui praegu, rahvast oli murdu ja Lembitu kõrval kümme-kond samasugust meemüüjat – kõigil oma klientuur.

Varroatoos

Varroatoos tabas Liinide mesilasi päris karmilt ja teeb lainetena siiani kahju. Kõige hullemal aastal võttis lest lausa 70–80 peret. Nõukogude ajal jagati parasiiditõrjeks esiti eetrit, mille auruga püüti haigust kontrolli all hoida. Varroosi levik on piirkonniti ja aastati väga erinev ning tõrjes on nii palju nüansse, et Liinid on katsetanud

vast kõiki nii Vene kui ka lääne ravimeid. Ravi peab tegema järjepidevalt ja alles kevadel on näha, kui edukas oli sügisene tõrje.

Liinid peavad mesilaraamatut, kuhu märgivad igal aastal üles muu hulgas mesilasperede arvu ja toodangu. Sealt on näha, et suhteliselt hiljuti põhjustas lest nende mesilas suurt kahju: kui 2005. aastal oli nende mesilas 135 peret, siis 2009. aastal oli see arv 33. Kuna ise nad ühtegi peret ei likvideerinud, kadusid need järelikult varroosi tõttu. Seejärel tuli allesjäänud pered jälle üles turgutada. Kui lest nii palju kahju teeb, on ka ellujäänud pered nõrgemad ja järgmisel aastal on nende toodang väike.

2020. ja 2021. aasta kevadel tabas järjekordne lestalaine Liinide mesilat. Kuna varroatoos pole kuhugi kadunud, sõltub mesilaste suremus ikka sügisest ravist. Tõrjet saab teha pärast mee võtmist ja tuleb teha piisavalt kaua, sest mesilased võivad veel sügisel kasvargil käies või kuskilt mujalt seda lesta tarru tuua. Varroalest toitub ööpäevas umbes kuus korda, see tähendab, et ta teeb mesilasse kuus auku. Mesilase eluiga väheneb selle tagajärjel ja ta ei pruugi enam kevadet näha. Ahelreaktsioon läheb käima aga siis, kui kevadel suudab ületalvitunud mesilane ühe järglase kasvatada. See kevadel kooruv mesilane saab omakorda juba neli järglast – seda ahelreaktsiooni on mesinikul vaja.

Mesilaste elujõulisus sõltub ka nende looduslikest iseärasustest, mida ilmselt tavainimene ei suuda tabada. Nende erinevat käitumist on hästi näha näiteks õietolmu kogumise järgi – mõni korjab üht värvi õietolmu, teine teist värvi; mõni pere sülemleb, teine on rahulik. Seda, kas äkki oleks uus sülem perest ellujäämisvõimelisem, ei saa mesinik kindlalt teada.

Kusjuures alguses oli lesta nii palju, et kevadel olid mesilastel tiivad kärbunud ja lesta silmaga näha. Need pered, kes veel elasid, müüsid Liinid kurgikasvatatajale maha. Tulid muudkui Peipsi äärest ja Mustveest järelkärudega kohale. Ostjad teadsid, et pered lähevad hingusele, aga neil oligi vaid kaheks kuuks vaja: „Mul on Libelle,

mul on kohe tolmeldajat vaja.” Neil oli hea meel, et mesilased ära surid, sest ega nad neid pidada ei tahtnud, nad kartsid neid. See oli päris hea *business*, meenutab Lembit. Nüüd ei vaja ei kurgid ega tatar tolmeldamist. Mesilasi peal ei näe, aga pärast on rüps kõtrasid täis – järelikult on isetolmlevad sordid aretatud.

MESINIKUTÖÖ

Vene ajal sai talongide eest suhkrut mesilaspere kohta, kui olid aian-
dus-mesindusseltsi liige. Nõndanimetatud suhkrukriis võis ju olla, ent Liinid pole kunagi nii suurt puudust tundnud, et mesilased oleksid söömata jäänud. Seda aega nad hästi ei mäletagi, sest neil oli siis nii kiire. Nad olid just Koeru kolinud ja pidasid mitmeid loomi. Neil olid pullid, lambad ja sead ning hulga aastaid ka broile-
rid, keda Pihkva turule veeti. Lembit meenutab naerdes, et teinekord pandi sooja ilma korral liha auto katusele raami peale, et see jahe-
das püsiks, sest pakiruumis oleks see haisema läinud. Mesinduse kasvades lõpetati loomapidamine ära.

Tarud

Koeru majandi lagunemisel ostsid Liinid sealse inventari ära, sest neil oli tarusid juurde vaja. 2000. aastani mesindasid Liinid lamav-
tarudega ja neis kulub mesilastele talvesöödaks vähem suhkrut, sest sinna jääb rohkem mett sisse. Eesti tüüpi lamavtarus läheb suur pere talvituma 7–12 raamiga ning 3–5 raami on hauet, natuke suira ja tühja ruumi peab ka jääma. Igasse kärke kulub umbes kolm kilo suhkrut. Osa mett jääb samuti söögiks, sest seda ei saa haudme pealt enam sügisel kätte. Nõnda elab pere lamavtarus 12–15 kilo suhkruga uhkelt kevadeni.

”

Kuldreegel on, et mesinduses ei ole mitte midagi millimeetri pealt, aga kõik on täpselt. ”

Korpustarudes kulub talvesöödaks suhkrut poole rohkem, 30 kilo ringis, sest taru tehakse meest tühjemaks. Kui pärast viimast meevõttu kohe järgmine päev mesilasi söötma ei hakka, sureb pere nälga. Nimelt ajavad Kai ja Lembit korpustarudes asja emalahutusvõrega nii täpselt, et alla ei jää üldse mett. Haudme koondavad nad kuhugi teise pere emalahutusvõre peale ja selle pere meevõtt jääb peaaegu nulli ning neile pannakse täiesti tühi korpus peale. Neile tuleb siis suhkrusiirupit anda ja nii, kuidas haue välja tuleb, nii nad muudkui asemele panevad. Kevadeks on alumine korpus täiesti tühi. Korpustarus kulutab ka pere sooja hoidmiseks rohkem sööta, sest seal on talv läbi oluliselt suurem õhuvahetus kui lamavtarus.

Kai ei taha nüüd penoplastist korpustarusid kasutades enam puidust lamavtarudele mõeldagi. Muidugi on lamavtarud väga ilusad, aga sinna oli vaja kattedeks patju, mida Kai ise õmbles. Samuti läksid nendesse tarudesse hiired sisse, kui mõni nurk oli katki või pehme. Ka nugised lõhkused neid päris hullusti. Lamavtarud olid rasked tõsta ja vedada. Korpustarudega ei ole neil mesindamine küll kuidagi industriaalsem, sest nad käivad kahekesi ikka kõik tarud kärje kaupa läbi, kui on läbivaatamise vajadus. Ent nendega saab vabalt oma tahte järgi majandada – paned muudkui ühe kasti teise peale ning saad teha ühest kaks või kolm ja rohkemgi või hoopis vähendada. Penoplastist tarud on hõlpsasti kättesaadavad ja kuna Liinidel endal puidutöökoda ei ole, nagu näiteks Mardlatel, siis see variant sobib neile paremini. Samuti ei tee penoplastile vesi midagi ja kui mõni taru lähebki katki, siis saab selle lihtsalt välja vahetada.

Kuldreegel on, et mesinduses ei ole mitte midagi millimeetri pealt, aga kõik on täpselt. Vahepealset asja ei ole – kui on pragu suur, ehitavad mesilased sinna kärjed, kui pragu on liiga väike,

panevad selle taruvaiguga kinni. Kui tarule peale pandav kileplaat jääb natuke kõrgemale, siis ehitavad mesilased sinna paksu vaha-kihi kärke. Kui plaat on täpselt õigesti peal, on kõik puhas. Muidugi oleneb see ka perest, mõni toodabki tohutult vaha ja ehitab korpused omavahel nii kokku, et neid ei saa pärast kätte.

Emadekasvatus

Lisaks kõikidele teistele ettevõtmistele kasvatasid Liinid mesilasemasid müügiks – üle saja ema igal aastal. Metsamajandi mesinikud töid Soomes aretatud itaalia kollase mesilase tõugu emasid põues Eestisse ja need olid kuldaväärt. Sealt said Kai ja Lembit ühe munadega raami ja hakkasid seejärel ise paljundama. Oma tõugu nimetavad nad naljaga pooleks Koeru kollaseks.

Mesilastõug peab mesinikul olema just selline, mis talle meeldib. Kollane on ilus ja rahulik, aga üks tal on ka omad puudused. Liiga rahulik pere ei ole ka hea. Selline võib ise rohkem vargil käia ja ka endalt lasta varastada, sest ta ei ole agressiivne. Samuti ei reageeri loid pere suitsule, lihtsalt ei lähe eest ära – võid meekärje välja võtta ja muudkui raputada, aga keegi ei kuku ära.

Emasid kasvatavad Kai ja Lembit ise sellisest perest, kes neile enim meeldib, ent seda, kellega ta paarumas käib, niikuinii ei tea. Kui on ilusat ilma, paarub mesilasema paljude leskedega, seda on visuaalseltki näha, sest töölimesilased tulevad kirjud. Sügisel võib pere olla ühte värvi, kevadel teist.

Sülemlemine

Emad märgivad Liinid kevadel ära ja löikavad ühe tiiva pooleldi ära, et teda tarust paremini üles leida ja siis ei lähe esimene sülem

minema, see annab nädalase viiteaja. Sülemlemise ajal käiakse tarude juures ja siis on kohe näha, et kuskil on väike kobar ümber ema maas. Ükskord avastasid mesinikud sügisel, et vana ema kolis sülemiga taru alla, tegid kärjed ja elasid seal. Kui nad tiiba ei kärbiks, läheks see ema poole perega minema – ja ta läheb nii järsku, et siis ei jõua midagi teha. Sellise emade märkimise ja kärpimise meetodiga saavad mesinikud suhteliselt rahulikult oma tööd teda ega pea rabelema.

Korjema

Mesilased teevad korjet kolme kilomeetri raadiuses. Õnneks ei teki Eestis põllumajanduses sellist monokultuuride ülekaalu, nagu mujal maailmas soojemates ja suuremates riikides. Siin ei ole lihtsalt nii suurt põllumassiivi, vaid on liigendatum maastik. Kuigi mets ei ole eriti hea korjema, on teatud vanuseni raiesmikud see-eest küll. See õitsevate taimede konveier, mida raiesmikud pakuvad, on suurepärane ressurss. Kevadel hakkab korje peale magesõstrast ja pajudest. Ka õitsevad siis metsaservades vahtrad, kuigi siis võib veel liiga külm olla. Lõuna-Eestis võivad taimed, näiteks valge ristik, vastavalt päikesele kaks nädalat järjest õitseda ühe mäe eri külgedel.

Looduslik mitmekesisus on siin tänu liigendatusele suur. Koerus on pidevalt mesinikel kokku ligi tuhat mesilasperet olnud ja keegi pole nälga jäänud. Nii viljapuuaiad, mõisapargid kui ka põllumajandusfarmid pakuvad kõigile mesilindudele korjet. Liinide mesila lähedal on suur veisefarm, mille ümber kasvatatakse rohusööta. Korjet heintaimedelt ei saa, aga vähemalt seda maad ei pritsita.

Mürgid

Liinid kurdavad pritsimise üle, sest nende jaoks on see mürgitamise meetod mõistetamatu. Kõigepealt pritsitakse põld kinni ehk ümberringi ja seejärel hakatakse muudkui sissepoole minema. See ei anna mesilastele võimalust mürgilõhna peale eest ära tulla. Teine mure on see, et pritsitakse mesilaste lendamise ajal. Õnneks enamik ümberkaudseid põllumehi helistab nüüd ikka enne ette.

Omaette probleem on vahend ise, mitte isegi niivõrd mürk, kuivõrd kleepaine, mis selles sisaldub. Eriti rapsi ja kõrreliste mürkidel on peale vee sees ka kleepained, mis kleebib mesilaste tiibu – koju ei jõua siis keegi, sest päike kuivatab selle kohe kinni. Kai ja Lembit on kühvliga kotitäite viisi tarude eest mesilasi pärast selliseid juhtumeid kokku korjanud. Mõni pritsib oma pisikese põllulapi ja mesilas on tulemus kohe näha.

Mee sisse satub taimekaitsemürke minimaalselt, sest nektar käib mesilasest mitu korda läbi. Siis tassitakse mett veel tarus mitu korda ringi ja eri nädalate korje seguneb omavahel. Kui mesi oleks saastunud, oleks mesilased ammu surnud, kui nad nii palju mürgist mett endast läbi töötaksid. Ja nad surevadki, kui asi hull on, või tapavad neid omad, kui võõra lõhnaga tarru tullakse.

Mürgitamisvõtted on muidugi kokkuleppe küsimus. Vahel antakse töömehele käsk ja ega tema siis mõtle kellegi teise mesilastele. Teinekord piisab meepurgist, et suhtlus sujuks. Enamik on õnneks siiski head inimesed. Mõni aga niidab või pritsib nimme siis, kui mesinik on palunud, et ei teeks. Siis jääb mesilastest järgi ainult pasta või hunnikus laipu ja tuleb uut põlvkonda oodata. Kuivõrd

”

**Mee sisse satub taimekaitsemürke
minimaalselt, sest nektar käib
mesilasest mitu korda läbi.**

”

põllumeestel on tihti endil laenu peal, siis nad peavad oma töö ära tegema. Kõik tahavad elada, tuleb lõppeks tõdeda.

Vene ajal sellist korratust ei saanud olla, sest igas rajoonis oli mesindusagronoom. Milline kolhoosi esimees oleks lubanud oma agronoomil pritsida? Samas on nüüd mürkide normid hoopis väiksemad, vanasti masin tilkus igast otsas. Vahepealsel ajal sattusid kolhooside-sovhooside lagunemisel mürgid isehakanud talumeeste kätte, keda tekkis tol ajal palju. Need mürgid kadusid majandites laiali, pisikesed talunikud hakkasid eufooriaga majandama. Jõelähtmele ei viinud keegi midagi utiliseerida.

Mesiniku tervis ja koostöö

Mesindustöö mõjub seljale kurnavalt. Pikad mehed murravad selja ära, parem on tõntsakama kehaehitusega olla. Kui mesinikuga hooajal midagi juhtub, siis kuskil mesinikku asemele või appi leida ei ole. Sellist tööjõudu ei leia. Eriti hull, kui õnnetus juhtub mai alguses, siis sülemlevad tarud lihtsalt tühjaks. Seepärast tuleb seda riski hajutada – peab keegi veel olema, kes on mesila tööjärjega kursis.

Kai ja Lembit töötavad kogu aeg koos, siis saab üksteist aidata. Kail on käes alati ka suits, sest kärke tõstes ei saaks Lembit ise suitsu anda. Kui on näha, et kuskil nurkadest hakkavad mesilased välja tulema, saab Kai kohe suitsu anda. Kui aga lasta neil korra minna, katsu siis tagasi saada. Ka metsamajandi mesinikud töötasid enamasti tandemis, paljudel neist olid naised mesinikud.

Selleks et töö enda jaoks võimalikult rahulikuks ja sujuvaks teha, on vaja terve aastane töötsükkel ära planeerida. Riski hajutamiseks ei tasu plaanitud toimetusi edasi lükata. Näiteks tuleb kärjed talvel ära teha ja inventari varu peab kevadeks valmis olema. Sellise läbimõelduse korral on mesindusel väike jalajälg. Liinid kasutavad kärjeraame korduvalt ja vaha läheb kärjepõhjaks või küünaldeks.

Kusjuures vaha sulatavad nad päikesekuumuse abil. Selleks on neil klaasist aknaga kast, mille päike kütab suvel seest korralikult kuumaks, lausa 100 kraadini.

Kui veel kutsehaigustest rääkida, siis Kail on käsi kaanetamisest haigeks jäänud. Kõik kärjed, mis päeval tarudest võetud said, tuli samal päeval ära vurritada. Vahel venisid tööpäevad poolde öösse. Kuigi neil oli elektrivurr, tuli Kail kärjed käsitsi kaanetada, ja seda igal aastal tonnide viisi. Kusjuures käsitsi kaanetab ta neid tänini, ehkki nüüd on tööd vähem. Kord juhtus, et vurritaja jäi vurri najal tukkuma ja ärkas jalgupidi mee sees, jalad põranda küljes kinni. Aastate jooksul on mett küll ja küll maha läinud, aga õnneks on mesi pestav, ehkki mitte lihtsamate tööde killast. Mett ei saa ka õues lahtiselt jätta, sest mesilased oleks kohe jaol. Nii on seda tulnud näiteks hoovi pealt ämbritesse kühveldada, kui ükskord 300-kilone plekist meevaata auto peale tõstes maha kukkus.

Tervisekasudest rääkides, kiidavad Kai ja Lembit mesinikutööd, sest mesinik on omaenda peremees. Tööd tehakse siis, kui peab ja loomulikult ikka natuke tahtmist peab ka olema. Kui miski vajab tegemist, siis tuleb tarude juurde minna pool tundi varem, mitte viis minutit hiljem, sest muidu võib mesinik ainult sülemi saba ära lendamas näha. Kai ja Lembit vaatavad suhteliselt palju tarusid läbi, nad ise ütlevad, et raiskavad sellega palju aega. Teisalt saavad nad tänu sellele kohe jaole, kui midagi teistmoodi paistab. Näiteks oli onu Endel Lembitut nahutanud, miks ta ajab pered kevadel nii tugevaks, nad lendavad kohe kõik siis puusse (sülemlevad). Lembit ütleb selle peale, et tugev pere toob mett. Õnneks saab mesinik paljusid asju mõjutada ja ära hoida – kevaditi tõstavad Liinid haudmekärgi tugevamatest peredest nõrgematesse. Sellega reguleerib jälle sülemlemist.

Õppetunnid mesilastelt

Mesilased on Kaile ja Lembitule õpetanud, et peab rahulik olema. Lembit läheb küll vahel närvi, aga liigutused peavad mesilastega töötades seejuures siiski kaalutletuks jääma. Kärjega rapsida ei tohi ka siis, kui on valus. Kui mõne äkilise pere juures järsk liigutus teha, on kohe kobar ümber. Kui siis suudad veel rahulik olla, siis ei saa nõelata.

Mida vähem mesilaste loomulikku arengut ja rütmi segada, seda parem nii neile kui ka mesinikele. Kui on ilus ilm, siis Liinid mesilasi ei sega. Suveõhtuti lähevad nad alles kell üheksa taru juurde, kui vaja ema leida või midagi muud toimetada. Kui lasta mesilastel päevatöö ära teha, siis võib rahulikult neid õhtul tülitada. Eks see on ikkagi ju traumaatiline, kui järsku kodu laiali lüüakse ja pannakse teistpidi kokku. Muidugi on mesinikul mugav taru juures toimetada päeval, kui mesilasi on tarus kõige vähem, aga mesilaste tööd segab see rohkem.

Mesilaste elu tuleb võimalikult lihtsaks teha. Näiteks niidavad Kai ja Lembit nii kodugrupis kui ka mujal gruppides taru ümbert kõik rohu ära, et lennuauku navigeerimine oleks mesilastel hõlbus. Samuti on nad teinud lennuaugu ette laiema maandumise lisaala. See vähendab võimalust täiskoormaga mööda maanduda. Kui kevadel on maa veel külm, siis ei pruugi mesilane muidu maast enam üles tulla. „Parem kaks karglemas, kui viis virelemas,” teavad Liinid.

Lõpetuseks olgu öeldud, et keegi ei tea mesindusest kõike. Kõik surevad lollina, lausub Lembit.

Kes sobib mesinikuks

Mesinikke ei ole igas külas väga palju, sest selle ameti valib paraja kiiksuga inimene. Näiteks peab füüsilist valu taluma, sest nõelata

” Mesinik on võimalik edukalt olla ilma ennast katki tegemata. Sa pead lihtsalt hoolima sellest, mida sa teed. ”

saab mesinik pidevalt. Mesindus võib tulu ka tuua, aga tuleb ka arvestada, et tegemist on elusolenditega, nii et vastutust on suur. Vahel tuleb ette haudmehaigusi ja siis tuleb pere ühes taruga ära põletada, mis pole sugugi kergem, kui teiste koduloomade hukkumine.

Mesinikuks sobib igaüks, arwab Lembit. Kes ikka tahab, see saab hakkama, lisab Kai. Muidugi oleneb sellest, kui suures mahus tahtakse mesindada ja kui palju suvel kõige ilusama ilmaga aega on. Seepärast peab ikka mingi kiiks inimesel olema, kui ta mesinikuks hakkab, sest seda vägisi teha ei suudaks. Mesindamiseks peab isegi paari taru korral olema inventar ja käitlemisruumid – kui just pole naabrimeest, kes viimasega aitab. Mida suuremas mahus mesindada, seda rohkem tingimusi vaja on.

Mis kõige olulisem, mesindus peab naudingut pakkuma. Kuigi mesindamine on raske ja sügiseks ollakse võib-olla väsinud, on esimene kevadine vaatus alati kõige toredam. Terve talv on mesinikud kevadet oodanud, et saaks lõpuks näha, kuidas mesilased on külma üle elanud ja kuidas arenenud. See kevade ootus on kõige põnevam.

Kai ja Lembit on seda meelt, et mesinik on võimalik edukalt olla ilma ennast katki tegemata. Sa pead lihtsalt hoolima sellest, mida sa teed. Nõnda on neil õnnestunud talviti palju reisida ja ikka palju maailma näha. „Hakake mesilasi pidama, on võimalik reisida,“ teab Lembit.

